

Маленькі жінки

II частина

Луїза Мей Олкотт

CF FOLIO

Луїза Мей Олкотт

Маленькі жінки

© Б. Носенок, переклад українською, 2019
© Т. Калюжна, ілюстрації, 2019
© Видавництво «Фоліо», марка серії, 2010

Частина друга

*У якій історія починається наново й наближається до весілля
Мег...*

Розділ перший

Напередодні

Наша оповідь починається знову, тож варто нагадати, що в ній ми передовсім обіцяли розповісти про весілля Мег. Водночас, ймовірно, доречно трохи потеревенити про те, як загалом ведеться родині Марч, щоправда, попередньо зазначивши таке. Якщо будь-хто з представників старшого покоління, читаючи цю історію, вважатиме, що в ній надто багато «любовного» (навряд, щоб таке закинули нам юні читачі!), то в такому разі варто лише процитувати пані Марч: «Чого ж ще можна очікувати, якщо в будинку четверо життєрадісних дівчат, а ще є запальний і енергійний молодий сусід?».

Отже, минуло три роки, проте вони не надто змінили спокійне життя знайомої нам родини. Війна скінчилася, тож пан Марч, повністю одужавши, зайнявся своїми книжками і справами ввіреного його турботам маленького приходу. Віряни щораз переконувались, що їхній пастир тут за покликанням і Божою благодаттю, а ще скромний, безкомпромісно чесний, працьовитий, мудрий (а мудрість, як ми знаємо, цінніша за ерудицію), чуйний чоловік, котрий поважає та любить своїх підопічних. Пан Марч був багатий тим благочестям, яке стає основою характеру, викликаючи повагу і любов оточуючих.

І хоч ці якості не сприяли досягненню мирських успіхів, але водночас вабили до пана Марча безліч чудових людей, як запашні квіти ваблять до себе бджіл, і він давав їм нектар мудрості, в який п'ятдесят років важких життєвих випробувань не влили жодної краплі гіркоти.

Серйозна й щира молодь бачила, що їхній сивочолий учений друг так само молодий душею, як і вони. Замучені турботами жінки йшли до нього зі своїми тривогами, впевнені, що зустрінуть найглибше співчуття, отримають наймудрішу пораду. Грішники сповідалися чистому серцем духовнику, отримуючи одночасно і докору, і порятунок душі. Талановиті люди знаходили в ньому цікавого співрозмовника. Честолюбцям відкривалося існування прагнень куди шляхетніших за їхні власні. І навіть люди, цілком заглиблені в земні інтереси, визнавали, що його переконання красиві й справедливі, хоч «за них мало платять».

На погляд стороннього спостерігача, всім у родовому обійсті Марчів заправляло п'ятеро енергійних жінок. Так воно було насправді щодо багатьох домашніх справ, але скромний мудрець, який перебував серед своїх книжок, як і раніше, залишався главою і совістю сім'ї, якорем порятунку й утішником. І до нього незмінно зверталися у скрутну хвилину ці постійно зайняті, стурбовані жінки, як до чоловіка і батька – у повному розумінні цих священних слів.

Серця дівчаток були відкриті матері, а їхні душі – батькові. І обох їх дочки обдаровували любов'ю, що росла разом із ними й пов'язувала всю сім'ю найніжнішими й найдорожчими узами – саме тими, що роблять життя щасливим і котрі не в силах зруйнувати навіть смерть.

Пані Марч не втрачала бадьорості й енергійності, хоч у волоссі її побільшало сивини відтоді, як ми бачили її востаннє. Нині вона настільки переймалася справами Мег, що в госпіталях, де ще залишається багато поранених «хлопчиків», і в домівках солдатських вдів явно не вистачає її материнської турботи і благодійних відвідувань.

Джон Брук протягом року мужньо виконував свій обов'язок перед країною, був поранений і відправлений додому – повернутися на фронт йому не дозволили. Він не отримав ні чинів, ні нагород, хоч цілком заслужив їх, бо з готовністю ризикував всім, що мав, а життя і любов надзвичайно дорогі, коли і те й те – у повному розквіті.

Змирившись із своєю відставкою, чоловік присвятив усі сили тому, щоб відновити здоров'я і підготуватися до нової роботи. Джон прагнув купити будинок, де вони з Мег могли б оселитися. Однак, покладаючись на свій здоровий глузд, він відмовився від значно привабливіших пропозицій пана Лоуренса-старшого і заступив на скромну посаду бухгалтера у його фірмі, відчуваючи глибоке задоволення від того, що починає свою кар'єру з чесно заробленої платні, а не з банківської позики на ведення якоїсь ризикованої справи.

Мег проводила час не тільки в очікуванні майбутнього щастя, а й у старанній праці, дедалі більше набуваючи рис дорослої жінки, опановуючи мистецтво ведення домашнього господарства. Кожний день додавав їй привабливості, оскільки любов – могутній союзник вроди. І все-таки її не полишали колишні бажання й надії, тож вона не могла позбутися певного розчарування від того, як скромно починається її нове життя.

Тим паче, що недавно Нед Моффат одружився із Саллі Гардінер, і Мег не могла не порівнювати їхній чудовий будинок, розкішний

екіпаж, безліч весільних подарунків і прекрасні вбрання нареченої зі своїми власними, потай страждаючи від того, що не може мати всього цього. Але заздрість і незадоволення одразу зникали, варто було їй лише подумати про терпіння, любов і працю, вкладені Джоном у придбання маленького будиночка, який чекав на свою господиню. А коли вони сиділи вдвох у сутінках, обговорюючи свої нехитрі плани, майбутнє незмінно уявлялося таким прекрасним і яскравим, що вона забувала про заможність Саллі й почувалася найкрасивішою і найбагатшою дівчиною під цим доброзичливим сонцем Христового піклування.

Джо так і не повернулася до обов'язків компаньйонки тітоньки Марч: старій дамі так сподобалася Емі, що вона доклала всіх зусиль, аби підкупити її, запропонувавши оплачувати уроки малювання в одного з кращих вчителів, а на таких умовах Емі погодилася б служити їй набагато нестерпнішій пані. Тож Емі віддавала ранкові години спілкуванню з родичкою, а вечірні – задоволенню, і все йшло чудово.

Тим часом Джо присвятила себе заняттям літературою й доглядом за все ще дуже слабкою Бет. Поволі відступивши, хвороба залишила їй свою мітку: колись квітуча дівчинка виглядала змарнілою. Однак вона не змогла забрати в неї надії, щастя й безтурботності. Постійно зайнята виконанням своїх скромних домашніх обов'язків, однаково мила до всіх членів сім'ї, вона перетворилася на доброго янгола цього будинку ще задовго до того, як це зрозуміли навіть ті, хто любив її більше за все на світі.

Видавець «Небесного Орла» платив Джо один долар за кожне надруковане «сміття» (її власний вислів), що давало їй підстави вважати себе забезпеченою жінкою, тож вона невпинно писала маленькі романтичні історії. Але її гострий розум й честолюбна душа таїли великі плани, а в старому бляшаному ящику на горищі повільно росла купа аркушів покресленого й поплямованого чорнилом рукопису, котрий мав долучити прізвище «Марч» до низки найвідоміших імен американської літератури.

Лорі слухняно відправився в університет, щоб зробити приємність дідусеві. Натомість намагався провести чотири роки навчання якомога яскравіше, щоб зробити приємність самому собі. Улюбленець будь-якого товариства завдяки грошам, манерам, талантам і доброму серцю, котре, однак, постійно втягувало його в неприємні історії при кожній спробі допомогти іншим із подібних історій викрутитися, Лорі щораз

наражався на величезну небезпеку перетворитися на зіпсованого гульвісу.

Ймовірно, він і перетворився б на нього, як і чимало інших перспективних хлопчиків, аби не талісман, що оберігав від усякого такого зла. Що це за талісман, запитаєте ви? О, все просто: це не що інше, як спогади про доброго старого, який живе лише його успіхами, про турботливу жінку, яка стежить за ним, немов за власним сином, і – останнє у списку, але перше за значимістю – про чотирьох простодушних дівчат, які люблять його, захоплюються ним і вірять в нього всією душею.

Як дуже молода людина, він, зрозуміло, пустував і фліртував, ставав то франтом, то любителем водного спорту, то сентиментальним, то спортивним, залежно від того, що пропонувала студентська мода, зло жартував над іншими, так само, як інші над ним, вживав жаргонні слівця, а інколи навіть небезпечно наближався до виключення з університету. Але оскільки основною причиною всіх його витівок був піднесений настрій і любов до забав, то завжди примудрявся врятувати становище щирим каяттям, чесною спокутою провини або чарівною силою переконання – мистецтвом, яким він володів досконало.

Будинок Мел та Джона

Лорі, мабуть, навіть пишався тим, що так часто опинявся за мить від провалу, йому подобалося, коли дівчата тремтіли від його розповідей про свої перемоги над розгніваними молодшими викладачами, важливими професорами й небезпечними ворогами. Чоловіки «нашого класу» були героями в очах дівчаток, які ніколи не втомлювалися слухати про подвиги «наших хлопців» і яким часто траплялася нагода заслужити прихильні усмішки цих великих людей, коли Лорі привозив однокурсників погостювати у великому особняку Лоуренсів.

Найчастіше особливої прихильності героїв удостоювалася Емі, бо з дитинства відчула силу своєї чарівності й навчилася нею користуватися.

Мег була занадто поглинена своїм єдиним і неповторним Джоном, щоб приділяти увагу іншим представникам сильної статі, а боязка Бет могла лише крадькома кидати погляди на студентів і дивуватися, як це Емі наважується так командувати ними.

Джо відчувала себе в своїй стихії, і їй було нелегко втриматися від того, щоб не наслідувати чоловічих манер, промов і героїчних вчинків, які здавалися їй природнішими, ніж усі пристойності, в рамках яких наказано триматися юним леді. Тож вона неймовірно подобалася всім хлопцям, але жоден із них не був закоханий у неї, тим часом лише мізерна кількість їх утримувалася від принесення ніжної данини у вигляді одного-двох сентиментальних зітхань на вівтар краси Емі.

Оскільки мова зайшла про сентименти, тож можемо цілком природно перейти до розповіді про «голуб'ятню». Так називався маленький, пофарбований коричневою фарбою будиночок, який пан Брук приготував для себе і Мег. Назву придумав Лорі, бо вважав, що він якнайкраще підходить для житла молодих закоханих, які «постійно воркують і цілуються, немов голубок і горлиця». Це було крихітне помешкання, до якого позаду притулився маленький садочок. Попереду нього також була ділянка, розміром трохи більше носової хустинки.

Проте Мег планувала розмістити тут фонтан, обсажену деревами й кущами алею, а також галявину з яскравими квітами. Поки що замість фонтана бовваніла стара кам'яна ваза, що потемніла від негоди й нагадувала надбиту полоскальницю, алею замінили кілька молоденьких модрин, котрі ще не вирішили, боротися їм за життя чи померти, а щодо моря квітів, то на їх майбутню присутність вказували лише рівні й часті борозенки на землі, в які вкинули насіння.

Однак всередині будиночок виглядав чарівно, і щаслива наречена не бачила вад ніде – ні на горищі, ні в льосі. Щоправда, передпокій був настільки завузьким, що, скажімо, фортепіано, навряд чи занесли б у будинок повністю – лише частинами. Та його, на щастя, у молодят і не було. В ідальні знайшлося місце лише столу, який заледве вміщав шестеро осіб. А кухонні сходи, здавалося, спеціально розташували в такий спосіб, щоб забезпечити падіння і слуг, і посуду прямо в засік з вугіллям.

Втім, варто було звикнути до цих незначних недоліків, як жоден інший будинок вже не міг здатися досконалішим житлом, оскільки ті, хто обставляли його, керувалися здоровим глуздом і хорошим смаком, тож результат цих зусиль можна назвати надзвичайно задовільним.

У вітальні не було ні мармурових столиків, ні високих дзеркал, ні мереживних завіс, зате були прості меблі, безліч книжок, кілька хороших картин, підставка для квітів в еркері й чимало красивих дрібничок – зроблених вмілими руками подарунків, котрі здавалися ще витонченішими від того, що несли на собі печать глибокої любові.

Гадаю, що Психея^[1] із пароської порцеляни – подарунок Лорі – анітрохи не втратила шарм дорогої красивої речі від того, що Джон поставив її на саморобну консоль. Впевнена також, що будь-який шпалерних чи драпірувальних справ майстер не зміг би прикрасити скромні муслінові фіранки більш витончено, ніж це зробила вміла рука Емі. Або що якась інша комора зберігала б більший запас добрих побажань, веселих слів і щасливих надій, ніж та, до якої Джо і пані Марч склали нечисленні коробки, ящики й пакунки з приданим Мег.

Поza сумнівом, чистенька, абсолютно нова кухня не виглядала б такою затишною й акуратною, якби Ханна з десятків разів не переставила кожен каструлю й пательню, вибираючи для них найкраще місце, і не облаштувала б піч на свій розсуд, щоб все було готово до того моменту, коли «пані Брук прийде до себе додому».

Навряд, що якась юна мати сімейства починала колись подружнє життя з таким запасом ганчірок для витирання пилу, різноманітних прихваток і клаптевих мішечків. Бет приготувала їх у такій кількості, що Мег має вистачити цих речей до срібного весілля. На додачу любляча молодша сестра навіть винайшла три види ганчірок особливої форми спеціально для миття предметів весільного сервізу.

Ті, хто замовляє виготовлення подібних речей стороннім, не розуміють, що при цьому втрачають, бо навіть найпростіші та найневибагливіші предмети красиві, коли зроблені з любовною дбайливістю, і Мег знайшла чимало підтверджень цій істині. В її маленькому затишному гніздечку все, від кухонної качалки до срібної вази на столі у вітальні, красномовно свідчило про родинну любов і ніжну, застережливу передбачливість.

Як весело проводили вони час, спільно складаючи плани, як урочисто відправлялися всі разом в магазини, які смішні помилки робили, якими вибухами реготу зустрічали безглузді покупки Лорі! У тому, що стосувалося витівок, ця молода людина, хоч і набуваючи університетську освіту, залишалася справжнісіньким хлопчиськом. Його останньою примхою було, повертаючись додому на вихідні, привезти із

собою якісь нові, корисні й хитромудрі подарунки, вкрай потрібні юній домогосподарці.

Одного разу це був комплект чудових зажимів для білизни, котрі нічого взагалі не затискали, згодом – дивовижна терка для мускатних горіхів, що розвалилася на частини за першої спроби використати її, то пристосування для чищення ножів, котре навпаки їх затуплювало, то щітка, яка мала акуратно знімати з килима ворс, але натомість лише залишала сміття, то мило, котре мало полегшувати прання, але від нього шкіра просто злазила з рук, то найнадійніший клей, який намертво приклеювався тільки до пальців обманутого покупця, то різноманітні залізні товари – від іграшкової скарбнички для мідяків до чудесного бака, котрий нібито миє посуд паром і загрожує вибухнути під час цієї процедури.

Марно Мег благала його зупинитися, Джон сміявся над ним, а Джо називала «паном Тудлем»^[2]. Він був одержимий прагненням надати підтримку винахідливим янкі й забезпечити своїх друзів на майбутнє всіма необхідними для життя пристосуваннями. Тож кожен вікенд приносив який-небудь новий безглуздий сюрприз.

І ось нарешті все було готово, аж до мила, дбайливо підбраного Емі в тон кольору шпалер у кожній спальні, й стола, накритого Бет для першої вечері молодят у новому будинку.

– Ти задоволена? Ти відчуваєш себе тут по-домашньому? Як гадаєш, ти будеш тут щасливою? – запитувала пані Марч, коли попідруки з Мег обходила нове «царство» дочки. Нині, здавалося, вони довіряли одна одній ще більше, ніж раніше.

– Так, мамо, я абсолютно задоволена завдяки вам усім... і така щаслива, що й сказати не можу, – відповіла Мег, і погляд її говорив більше за слова.

– Аби ж тільки в неї була одна або дві служниці, тоді все було б гаразд, – сказала Емі, виходячи з вітальні, де намагалася вирішити важливе питання: куди краще поставити бронзового Меркурія^[3] – на етажерку чи камінну полицю.

– Ми з мамою вже говорили про це, і я вирішила спочатку спробувати вести господарство так, як вона радить. Роботи тут буде небагато, тож, якщо я зможу посилати Лотті з різними дорученнями та зрідка попрошу її допомогти по господарству, в мене буде рівно стільки

справ, щоб не нудьгувати й не тужити за домом, – спокійно відповіла Мег.

– У Саллі Моффат чотири служниці, – почала було Емі.

– Якби в Мег було стільки ж, всі не помістилися б у будинку і господарям довелося б оселитися в саду в похідному наметі, – перебила сестру Джо, яка, надівши величезний синій фартух, доводила до остаточного блиску мідні дверні ручки.

– Чоловік Саллі – небідна людина, і в її величезному будинку присутність безлічі покоївок цілком виправдана, – сказала пані Марч. – Мег і Джон починають скромно, але щось мені підказує, що в цьому маленькому будиночку на них чекає не менше щастя, ніж можна знайти в найпрекраснішому палаці. Молоді дівчата роблять велику помилку, коли не залишають собі інших занять, крім нарядів, пліток і розпоряджень по дому. Одразу після заміжжя мені дуже хотілося швидше зносити або порвати мої нові наряди, щоб мати задоволення лагодити їх, бо я вже знемагала від вишивання та прикрашання свого носовичка.

– Чому ж ти не пішла на кухню, щоб трошки там попустувати? Саллі каже, що іноді робить це для розваги, хоч страви виходять неістівними, а слуги сміються над нею, – усміхнулася Мег.

– Я вирушила на кухню через деякий час, але не для того, щоб «попустувати», а для того, щоб навчитися в Ханни, що і як слід робити, щоб слугам не довелося сміятися наді мною. Тоді я дивилася на це заняття, як на гру, але пізніше, коли ми вже не могли дозволити собі наймати прислугу, я дуже тішилася, що маю не тільки бажання, але й уміння готувати просту, здорову їжу для моїх маленьких дочок. Ти, Мег, починаєш не так, як починала я, але те, чого ти вчишся зараз, стане в пригоді тобі й тоді, коли Джон стане заможнішою людиною, бо господиня будь-якого будинку, нехай навіть найкращого, якщо вона хоче, щоб їй служили добре й чесно, має знати, як правильно виконувати ту чи ту домашню роботу.

– Звичайно, мамо, ти маєш рацію, – сказала Мег, шанобливо вислухавши це маленьке повчання, адже будь-яка жінка охоче міркує над захоплюючою темою ведення домашнього господарства. – А ось ця кімната мого лялькового будиночку подобається мені найбільше, – продовжила Мег хвилину потому, коли піднялася разом із матір'ю на другий поверх і зазирнула у свою маленьку гардеробну.

Там стояла Бет, яка викладала на полиці стопи сніжно-білої білизни й бурхливо раділа такій безлічі усіляких дрібничок. Всі три жінки засміялися, оскільки ця тема вже давно була в родині предметом жартів.

Річ у тім, що тітонька Марч опинилася в дуже скрутному становищі, коли час заспокоїв її гнів та змусив покаятися у своїй клятві: ви ж пам'ятаєте заяви про те, що Мег не отримає від неї жодного цента, якщо вийде заміж за «цього Брука». Тітонька Марч завжди тримала слово, тому їй довелося неабияк поламати голову над тим, як обійти власноруч створену перешкоду. Нарешті вихід було знайдено.

Ще одна родичка – пані Керрол, мама Флоренс, отримала гроші й вказівку купити, замовити пошиття й позначити величезну кількість столової та постільної білизни, котра мала бути відправлена сімейству Марч як подарунок нареченій від самої пані Керрол. Розпорядження тітоньки Марч було сумлінно виконано, але секрет розкрився й дуже потішив всю сім'ю, тим більше що тітонька Марч старанно намагалася зберігати невинний вигляд і наполегливо повторювала, що не може подарувати Мег нічого, крім старомодних перлів, давно обіцяних першій нареченій.

– Це свідчить про те, що в тебе є смак до ведення домашнього господарства, і мені це дуже приємно. Моя подруга юності почала вести власне домогосподарство, маючи в запасі лише шість простирадл, зате в неї були чаші для ополіскування пальців після десерту – і така ситуація її цілком влаштуувала, – сказала пані Марч, погляджуючи дамастові скатертини, на дотик оцінюючи їхню відмінну якість.

– У мене немає жодної чаші для ополіскування пальців, але цієї білизни, як каже Ханна, мені вистачить на все життя, – вигляд у Мег був дуже задоволений, що, втім, не дивно.

– До нас іде пан Тудль! – крикнула знизу Джо, і всі поспішили назустріч Лорі, чиї щотижневі візити були помітними подіями в їхньому тихому, спокійному житті.

Високий широкоплечий юнак із коротко підстриженим волоссям крокував до них доріжкою. На ньому був плащ, яким грався вітер, в руці – плаский фетровий капелюх, схожий на тазик. Хвіртка не чинила для нього жодної перешкоди: щоб не втратити часу, він просто переступив через низьку кам'яну огорожу і попрямував прямо до пані Марч, протягуючи їй назустріч руки й гаряче вигукуючи:

– Ось і я, мама! Ну, звичайно, все в порядку, – останні слова були відповіддю на уважний погляд пані Марч – добрий запитальний погляд,

який його красиві очі зустріли так прямо й відкрито, що маленька церемонія вітання завершилася, як зазвичай, ніжним материнським поцілунком.

– Для пані Брук – з привітом від виробника. Благослови тебе Господь, Бет! Ну і страшний же вигляд у тебе, Джо, в цьому фартусі. Емі, ти стаєш надто красивою для незаміжньої особи, – промовляючи все це, Лорі вручив Мег згорток у темному папері, смикнув кінчик стрічки, якою було зав'язано волосся Бет, зміряв поглядом фартух Джо та на мить завмер перед Емі в позі, що демонструє удаване захоплення. Потім він потиснув усім руки, і почалася розмова «як завжди».

– А де Джон? – запитала стривожено Мег.

– Затримався, щоб отримати ліцензію для завтрашньої церемонії, панно.

– Хто виграв останній матч? – запитала Джо, яка, незважаючи на свої дев'ятнадцять років, наполегливо проявляла інтерес до всіх чоловічих видів спорту.

– Ми, зрозуміло. Шкода, що тебе там не було – тобі б таке сподобалося.

– Як поживає чарівна панна Рендл? – запитала Емі з багатозначною посмішкою.

– Жорстока, як ніколи. Хіба ти не бачиш, що я весь змучився? – й Лорі дзвінко лягнув себе по широким грудях і видав мелодраматичне зітхання.

– А що це за черговий жарт? Розв'яжи згорток, Мег, і подивимося, – сказала Бет, із цікавістю розглядаючи його дивну форму.

– Дуже корисний предмет домашнього вжитку на випадок пожежі або спроби пограбування, – завважив Лорі, коли дружний сміх дівчаток вітав появу із згортка великої тріскачки сторожа. – Щоразу, коли Джона немає вдома, а вам, панно Мег, доведеться чогось злякатися, відкрийте вікно над парадним входом та покрутить цю річ над головою – і ви вмиль піднімете на ноги всіх сусідів. Славна річ, чи не так? – й Лорі продемонстрував можливості тріскачки так, що всі заткнули вуха.

– І це ваша вдячність? До речі, про подяки, можете заохотити Ханну за порятунок від загибелі вашого весільного пирога. Я побачив, як його вносять до будинку, коли проходив повз, і, якби вона мужньо не виступила на його захист, то неодмінно відхопив би від нього неабиякий шмат, бо пиріг був надзвичайно апетитний на вигляд.

– Коли ти нарешті виростеш, Лорі? – сказала Мег тоном поважної матері сімейства.

– Намагаюся щосили, панно, але боюся, що набагато вирости мені вже не вдасться. Майже два метри зросту – це та межа, за яку чоловіки навряд чи зайдуть в наше століття виродження й занепаду, – відповів молодий чоловік, чия голова майже торкалася маленької люстри під стелею. – Вважаю, було б святотатством з’їсти що-небудь у цьому абсолютно новому, бездоганному житлі, але я вмираю від голоду і тому пропоную перейти в іншу будівлю, – додав він тут же.

– Ми з мамою збираємося почекати Джона. Тут залишилися ще деякі справи, – сказала Мег.

– А ми з Бет йдемо до Кітті Браянт, щоб взяти ще квітів для завтрашнього дня, – відгукнулася Емі, прилаштуваючи капелюшок на свої непокірні кучері й милуючись відображенням у дзеркалі.

– Йдемо, Джо, негоже кидати товариша в біді. Я до того виснажений, що мені не дійти до будинку без сторонньої допомоги. Ніні, не знімай фартух, він тобі дуже личить, – сказав Лорі, коли Джо знімала з себе і згортала предмет його особливої зацікавленості. Засунувши згорток у містку кишеньку своєї сукні, вона запропонувала своєму ослаблomu другу спертися на її руку.

– Послухай, Тедді, я хочу серйозно поговорити з тобою щодо завтрашнього дня, – почала Джо, коли вони вийшли на дорогу. – Ти повинен пообіцяти поводитися добре й не викидати жодних номерів.

– Жодного не викину!

– І не говорити нічого смішного, коли всі мають зберігати серйозність.

– Що ти! Я ніколи не кажу нічого смішного в такі моменти. Це по твоїй частині.

– І благаю, не дивись на мене під час вінчання. А то я неодмінно почну реготати.

– Та ти мене й не побачиш! Бо проливатимеш такі рясні сльози, що все навколо застелить густий туман.

– Я ніколи не плачу... тільки іноді, коли в мене велике горе.

– Ось, наприклад, коли приятель їде в університет, – вставив Лорі, лукаво засміявшись.

– Не будь пихатим павичем. Я можу тільки трішки постогнати, щоб скласти дівчаткам компанію.

– Ну, зрозуміло. Слухай, Джо, а як там дідусь на цьому тижні? Чи не сердитий?

– Анітрохи. Знову, значить, потрапив у якусь історію і хочеш знати, як він до цього поставиться? – запитала Джо досить різко.

– Джо, невже ти думаєш, що я міг би прямо подивитися в обличчя твоєї мамі і сказати: «Все в порядку», якби це було не так? – і Лорі заляк на місці, з обуренням дивлячись на неї.

– Ні, не думаю.

– Тоді звідки раптом такі підозри? Мені просто потрібні гроші, – сказав Лорі, умиротворений її дружнім тоном.

– Ти дуже багато витрачаєш, Тедді.

– Господь із тобою, дорога, не я їх витрачаю, вони самі собою розходяться й закінчуються раніше, ніж я встигаю помітити, як це відбувається.

– Ти такий щедрий і м'якосердий, що всім даєш у борг і не можеш нікому сказати «ні». Ми чули про твого приятеля Геншоу і про те, що ти зробив для нього. От якби ти завжди витрачав свої гроші саме так, ніхто б тебе за це не засуджував, – сказала Джо із теплотою в голосі.

– Дурниці, він просто робить із мухи слона. Ти ж теж не погодилася б дозволити цьому порядному хлопцю змучити себе роботою до смерті тільки через те, що нікому трохи підтримати його?

– Звичайно, але я не розумію, навіщо тобі мати сімнадцять жилетів і незліченну кількість краваток та ще й купувати нового капелюха щораз, коли їдеш додому. Гадала, період дендизму в тебе вже позаду, однак ти раз у раз повертаєшся до нього по-новому. Зараз ця мода робити із себе страховисько – голова, як жорстка щітка, тісний жакет, помаранчеві рукавички й черевики з грубими квадратними носами на подвійний підошві. Будь це каліцтво принаймні дешевим, я промовчала б, але ж воно коштує чималих грошей, а твій вигляд не приносить мені жодного задоволення.

Лорі відкинув голову назад і так нестримно розреготався, що фетровий тазик звалився на дорогу і Джо ненавмисно наступила на нього. Втім, її промова лише дала йому привід поміркувати про переваги придбаного нашвидкуруч костюма, після того, як він засунув сплюснуту капелюха до кишені.

– Досить нотацій, перестань, будь паїнькою! Мені й так нелегко довелося на цьому тижні, і я хочу хоча б вдома провести час весело.

Завтра, незалежно від того, яких це зажадає витрат, я одягнуся як слід, і мої друзі дивитимуться на мене з задоволенням.

– Добре, я дам тобі спокій, але лише за умови, що ти відростиш волосся. Я не зарозуміла аристократка, проте не хочу, щоб мене бачили в товаристві молодого чоловіка, схожого на професійного кулачного бійця, – промовила Джо з суворим виглядом.

– Цей невибагливий стиль в одязі сприяє навчанню, саме тому ми зробили його своїм, – заперечив Лорі, якого аж ніяк не можна було звинуватити в самозакоханості, бо він добровільно пожертвував своїми гарними кучерями на вимогу моди, яка наказувала носити волосся довжиною хоча б у сантиметр. – До речі, Джо, схоже, малюк Паркер відчайдушно закоханий в Емі. Він постійно говорить про неї, пише вірші і, підозрюю, проводить час у мріях... Краще б йому придушити в зародку цю маленьку пристрасть, чи не так? – додав Лорі довірчим тоном старшого брата.

– Звичайно. Ми не хочемо ніяких весіль у нашій родині в найближчі роки. Спаси й помилуй, про що ці діти тільки думають?! – у Джо був такий обурений вигляд, немов Емі й «малюку» Паркеру ще не виповнилося й десяти років.

– Це таке легковажне століття, і, чесне слово, не знаю, панно, куди ми йдемо. Ти – немовля, Джо, але наступною будеш ти. Вийдеш заміж, а нас залишиш сумувати, – сказав Лорі, хитаючи головою з приводу сучасного занепаду моралі.

– Не бійся. Я не з поступливих. Та ніхто й не захоче взяти мене заміж, і це на краще, бо в родині завжди має бути стара діва.

– Ти не даси нікому можливості навіть захотіти одружитися з тобою, – зауважив Лорі, скося кинувши на неї погляд. Рум'янець на його смаглявому обличчі став трохи яскравішим. – Ти не покажеш нікому ніжної сторони своєї душі, а якщо хтось і побачить її випадково й не зможе втриматися, щоб висловити своє захоплення, ти вчиниш із ним так само, як пані Гаммідж^[4] вчинила зі своїм шанувальником, – обіллеш його крижаною водою і станеш такою колючою, що ніхто не наважиться не те що доторкнутися, ба навіть глянути на тебе!

– Не люблю я цього. У мене дуже багато справ, щоб я стала турбуватися про таку маячню. І потім, гадаю, це жахливо – так розбивати сім'ї. Не будемо більше про це говорити. Весілля Мег зовсім вибило нас із колії, і ми не ведемо розмов ні про що інше, крім любові й тому подібних нісенітниць. Я не хочу дратуватися, тож краще змінімо

тему, – було очевидно, що Джо цілком готова облити холодною водою того, хто зважиться на найменший виклик.

Хай там якими були почуття Лорі, він дав їм вихід у тихому протяжному свисті та прогнозі, який зробив, розлучаючись із нею біля хвіртки:

– Згадай моє слово, Джо, наступною заміж вийдеш ти.

Розділ другий

Перше весілля

Червневі троянди біля ганку, яскраві й гарні, того ранку прокинулися рано, від усього серця радіючи безхмарному небу і сонцю на ньому. Погойдуючись на вітрі, вони шепотілися про те, що бачили. Одні з них заглядали у вікна їдальні, де накривали святковий стіл, інші піднімалися навшпиньки, щоб покивати й посміхнутися сестрам, котрі вбирали наречену, треті привітно махали тим, хто заходив до будинку або виходив з різними дорученнями в сад, на ганок чи до передпокою. І всі вони – від найяскравішої повноквітної троянди до блілого крихітного бутона – віддавали своєю красою та своїм ароматом шану ласкавій господині, яка так любила їх і так довго за ними доглядала.

Мег і сама нагадувала троянду, бо все, що було кращого в її душі й серці, наче розквітло на її обличчі в той день, надавши його рисам ніжності й чарівності. Вона була вродливішою, ніж сама краса. Хоч на ній не було ні шовку, ні мережив, ні флердоранжу.

– Я не хочу виглядати незвично або здаватися надто причепуреною сьогодні, – сказала Мег. – Мені не потрібне пишне весілля, нехай поруч зі мною будуть тільки ті, кого я люблю, а для них я хочу виглядати природно, бути звичною і знайомою Мег.

Свою весільну сукню вона пошила сама, вкладаючи в кожен стібок ніжні надії й невинні мрії дівочого серця. Сестри заплели їй коси і вклали їх у зачіску, а єдиною прикрасою, яку Мег приколола до сукні, був букетик улюблених «її Джона» конвалій, що здавалися їй найгарнішими квітами на землі.

– У цьому вбранні ти та сама наша рідна й мила Мег, тільки ще чарівніша й красивіша. Мені так хочеться міцно обняти тебе, але боюся пом'яти твою сукню! – вигукнула Емі, захоплено розглядаючи сестру, коли та завершила свій туалет.

– Тоді я можу бути задоволена своїм вбранням. Тільки прошу вас, обійміть і поцілуйте мене, всі-всі, і не звертайте уваги на сукню. Я хочу, щоб багато складок такого штибу з'явилося на ній сьогодні, – і Мег розкрила сестрам свої обійми. Дівчата на мить завмерли перед

нею із сяючими обличчями, відчуваючи, що нова любов не витіснила з серця Мег старої.

– Тепер я збираюся піти і зав'язати Джону краватку, а потім провести кілька хвилин із татом у його кабінеті, – з цими словами Мег збігла вниз по сходах, щоб зробити ці маленькі церемонії, а потім приєднатися до матері, чим би та не займалася, бо Мег добре знала, що, незважаючи на усмішку, у материнському серці поселився таємний смуток, як буває завжди, коли перше пташеня покидає рідне гніздо.

Саме тепер, коли молодші дівчатка стоять разом, завершуючи свій нехитрий туалет, доречно розповісти про зміни, що відбулися в їхній зовнішності за минулі три роки. До того ж нині вони виглядають по-особливому чарівно.

Джо розпрощалася зі своєю незграбністю і навчилася рухатися легко, навіть граціозно. Її кучеряве волосся віросло і вона, як і раніше, закрутила його у важкий вузол, який виглядав значно привабливіше на маленькій голівці, що вінчала високу фігуру, ніж попередні короткі завитки. На її смаглявих щоках грав рум'янець, в очах затаївся теплий блиск, а з гострого язика сьогодні злітали тільки найніжніші слова.

Бет стала сухорлявішою, блідою і навіть ще тихішою, а красиві добрі очі здавалися більшими. В них часто з'являвся вираз, що засмучував тих, хто дивився на неї, навіть, якщо не йшлося про сумні речі. Це – відблиск страждання, що переноситься зі зворушливим терпінням. Бет, як і зазвичай, рідко скаржилася, натомість промовляла з надією, що «скоро їй буде краще».

Емі по праву вважалася «окрасою сім'ї». У свої шістнадцять років вона мала вигляд і манери дорослої жінки – не красуні, але дівчини із невловимою чарівністю, що зветься витонченістю. Її помічаєш у лініях фігури, у формі й рухах рук, у тому, як лягають складки її сукні й золоті локони, – у всьому, що не піддається визначенню, але є гармонійним і настільки ж привабливим для багатьох людей, як і сама краса...

Ніс досі дошкуляв Емі, оскільки було зрозуміло, що він вже ніколи не стане грецьким. Засмучував і рот, занадто широкий, і гостре підборіддя. Однак ці риси, що порушували всі канони краси, надавали неповторність всьому її обличчю. Але вона не здогадувалася про це й намагалася втішитися своїм прекрасним кольором обличчя, яскраво-

блакитними очима й розкішними, золотистими, надзвичайно густими кучерями.

Сестри були вдягнені в костюми із тонкої сріблясто-сірої тканини (їхні кращі літні вбрання), у волоссі й на грудях пломеніли червоні троянди, тож виглядали саме такими, якими й почувалися, – дівчатками з приємними обличчями й щасливими серцями. На час святкувань вони відволіклися від повсякденних справ, від свого повного праці і турбот існування, щоб прочитати задумливими і мрійливими очима цей чудесний розділ з роману про жіноче життя.

Сімейство хотіло обійтися без формальностей та дотримання суворих обмежень етикету, все мало бути якомога простіше, природно і по-домашньому, тож тітка Марч, котра щойно з'явилася на порозі, була шокована, побачивши, що наречена притьма спускається по сходах, щоб вітати гостю, що наречений прикріплює над дверима квіткову гірлянду, яка щойно впала, а на сходах промайнула постать отця-священника, який крокував нагору з пляшками вина в кожній руці.

– Так що ж це таке! – вигукнула стара дама, зайнявши відведене для неї почесне місце й розправляючи із сильним шелестом складки своєї блідо-лілової муарової сукні. – Тебе ніхто не має бачити аж до останньої хвилини, дитинко.

– Моє весілля не вистава, тітонько, а гості прийдуть не за тим, щоб розглядати мене, критикувати мою сукню й підраховувати, скільки коштував мій весільний сніданок. Я дуже щаслива, що мене не турбують розмови про моє весілля, і я збираюся зробити його таким, як вважаю за потрібне. Джон, дорогий, зараз я подам тобі молоток, – і Мег зникла у передпокої, щоб допомогти «цьому Бруку» в його надзвичайно недоречній справі.

Пан Брук навіть не сказав «дякую», але, нахилившись, щоб взяти цей неромантичний інструмент, поцілував свою чарівну наречену з таким виглядом, що тітонька Марч поспішила вийняти носовичок, аби витерти сльози, котрі несподівано навернулися на її колючі старі очі.

Раптом почувся сміх Лорі, що супроводжувався вигуком, який, здається, порушував усі пристойності:

– Юпітер Амон^[5]! Джо знову перевернула пиріг!

Це повідомлення спричинило неабияку метушню, яка ледь вляглася, коли будинок почав заповнювати натовп кузин і «свято

прийшло», як зазвичай казала в дитинстві Бет.

– Не дозволяй цьому юному гігантові підходити близько до мене: він докучає мені гірше за комарів, – шепнула на вухо Емі тітонька Марч, коли кімнати заповнилися гостями, над якими височіла коротко стрижена чорна голова Лорі.

– Він обіцяв сьогодні поводитися дуже добре. Насправді він здатний бути абсолютно чарівним, коли захоче, – відповіла Емі й вислизнула, щоб попередити Геркулеса^[6] про необхідність триматися подалі від дракона, але це попередження призвело до того, що юний герой взявся переслідувати стару даму з такою самовідданістю, що привів її до цілковитого сум'яття.

Не було ніякої весільної процесії, але, коли пан Марч і юна пара зайняли свої місця під квітковими гірляндами, в кімнаті раптово запанувала тиша. Мати й сестри юрмилися поруч, ніби не бажаючи розлучатися з Мег. Голос батька не раз переривався від хвилювання, що, втім, лише робило службу ще красивішою й урочистішою.

Рука нареченого помітно тремтіла, і його відповідей було майже не чути, але Мег глянула прямо в очі чоловіка й сказала «так» з такою ніжною довірливістю в голосі, що серце матері здригнулося від радості, а тітонька Марч вголос схлипнула.

Ні, Джо не заплакала, хоч був момент, коли сльози підступили до її очей. Від цього прояву почуттів її врятувало лише усвідомлення того, що Лорі пильно дивиться на неї з кумедним виразом лукавих чорних очей – виразом, в якому до веселощів додавалося глибоке душевне хвилювання. Бет ховала обличчя на плечі в матері, але Емі стояла велично й нерухомо, немов витончена статуя, а яскравий промінь сонця торкався її білого чола й червоної квітки у волоссі, що, до речі, надзвичайно їй личило.

Те, що відбулося згодом, не було прописано в шлюбних церемоніях, але в ту саму хвилину, коли Мег була належним чином повінчана, вона вигукнула: «Мамі мій перший поцілунок!» – і, обернувшись до матері щиро поцілувала її. А протягом наступних п'ятнадцяти хвилин вона була більше, ніж будь-коли схожа на троянду, бо кожен із присутніх повною мірою скористався наданим йому привілеєм поцілувати наречену – від пана Лоуренса до старої Ханни, яка, в неймовірному святковому очіпку, налетіла на неї ще в передпокої, вигукуючи зі схлипуваннями і сміхом:

– Благослови тебе Бог, дорога, тисячу разів! І пиріг ні крапельки не постраждав, і все виглядає чудово.

Після цього всі пожвавішали, й кожен сказав щось блискуче, дотепне або подібне до цього, чого було цілком достатньо для загальних веселощів, бо всі раді посміятися, коли на душі легко.

Не було демонстрації весільних подарунків, оскільки всі вони вже були перенесені в маленький будиночок, який чекав Мег і Джона. Не було й обіду із безлічі страв – лише невеликий сніданок, що складався із пирога і фруктів.

Пан Лоуренс і тітонька Марч знизали плечима й переглянулися з усмішкою, коли чай, лимонад і кава виявилися єдиними видами нектару, який розливали ці три Геби. Ніхто, однак, нічого не сказав, поки Лорі, який наполягав на тому, щоб власноруч подати напої нареченій, не з'явився біля неї з навантаженим підносом в руці й спантелеченим виразом на обличчі.

– Невже Джо з необережності перебила всі пляшки з вином? – запитав він пошепки. – Або я просто перебуваю під владою ілюзії й жорстоко помиляюся, що бачив кілька пляшок лише сьогодні вранці?

– Ні, твій дідусь люб'язно надіслав нам краще вино зі своїх запасів, і тітонька Марч теж, але тато залишив лише дві пляшки для Бет на випадок хвороби, а решту відправив до шпиталю. Він вважає, що вино слід вживати тільки під час хвороби, а мама каже, що ні вона, ні її дочки ніколи не запропонують вина жодній молодій людині в нашому домі.

Мег говорила серйозно, але чекала, що Лорі засміється або нахмуриться. Він не зробив ні того, ні другого і, лише кинувши на неї швидкий погляд, сказав, як завжди, підкоряючись першому пориву:

– Що ж, мені це подобається! Я знаю, скільки бід приносить вино, і хотів би, щоб інші жінки теж робили так само, як ви.

– Сподіваюся, ти набув такої розсудливості не в результаті особистого досвіду? – у голосі Мег прозвучало занепокоєння.

– Ні, чесне слово, ні. Але й занадто добре про мене думати не варто: для мене вино не є спокусою. Я ріс там, де воно майже такий же звичайний напій, як вода, і майже такий же нешкідливий. Мені не хочеться вина, але, коли красива дівчина пропонує, важко відмовитися.

– Але ж ти відмовишся заради інших, якщо не заради себе? Обіцяй мені це, Лорі, щоб у мене був ще один привід назвати сьогоднішній

день найщасливішим у моєму житті.

Ця вимога – настільки несподівана і настільки серйозна – змусила молодого чоловіка на мить завагатися. Він передбачав, що його обіцянка може викликати глузування приятелів, а глузування часто важче стерпіти, ніж будь-які самообмеження. Мег знала, що його слово тверде і він стримає його в будь-якому разі, тож, відчуючи свою жіночу силу, постаралася скористатися нею для блага свого друга. Вона мовчки дивилася вгору на нього зі щасливим обличчям і виразною усмішкою, котра ніби промовляла: «Ніхто і ні в чому не може відмовити мені в такий день». Лорі, звичайно, теж не зміг і з відповідною усмішкою, простягнувши їй руку, дуже сердечно мовив:

– Обіцяю, пані Брук!

– Дякую тобі від щирого серця!

– А я п'ю за здійснення твоїх благих намірів, Тедді! – вигукнула Джо зі схвальною усмішкою, здійснюючи при цьому своєрідний обряд хрещення: змахнувши своєю склянкою, вона ненавмисно хлюпнула на Лорі лимонадом.

Лимонад був випитий, обіцянку було дано й сумлінно виконано всупереч багатьом спокусам. Так внутрішнє чуття допомогло дівчаткам скористатися вдалим моментом, щоб надати своєму другові послугу, за яку він дякував їм все життя.

Після сніданку всі пішли в сад, спілкуючись і радіючи теплу сонця й гостинності. Мег і Джон випадково зупинилися в центрі галявини перед будинком, і Лорі одразу прийшла в голову ідея, здійснення якої стало заключним акордом цього незвичайного весілля, де все було не так, як прийнято у світських колах.

– Усі одружені й заміжні беруться за руки і танцюють навколо молодих, як це робиться в Німеччині, а ми, холостяки й дівчата, розбившись на пари, маємо виробляти курбети за колом! – крикнув Лорі, захоплюючи Емі в танець на садовій доріжці з такою заразливою спритністю й веселістю, що всі інші без заперечень вирішили їх наслідувати.

Спочатку в коло встали пан і пані Марч, тітка і дядько Керрол, до них приєднались інші, й навіть Саллі Моффат, повагавшись, перекинула шлейф через руку і залучила до кола Неда. Але довершили загальні веселощі пан Лоуренс і тітонька Марч: коли величний старий джентльмен урочисто підійшов до старої леді танцювальним кроком,

вона сунула свою палицю під пахву і швидко зашкутьгала по галявині, щоб, взявшись за руки з іншими, потанцювати навколо молодят, тимчасом як молодь літала по саду, немов метелики в літню спеку.

Нарешті, коли всі захекались, цей імпровізований бал завершився. Незабаром гості почали розходитися.

– Бажаю тобі щастя, моя дорога. Від щирого серця бажаю. Але, гадаю, ти все-таки пошкодуєш про те, що зробила, – сказала тітонька Марч, а коли наречений вів її до екіпажу, додала: – Ви, молодий чоловіче, отримали скарб, дивіться ж, будьте його гідні.

– Ах, Нед, це найчарівніше весілля з усіх, на яких я була. І не можу зрозуміти, чому. Адже тут не було ні краплі розкоші й шику, – завважила, звертаючись до чоловіка, пані Моффат, коли їхній екіпаж уже від'їжджав.

– Лорі, мій хлопчик, якщо коли-небудь ти захочеш влаштувати собі подібного роду свято, поклич собі на допомогу одну з цих дівчаток, і я буду цілком задоволений, – сказав пан Лоуренс, зручніше влаштовуючись у своєму улюбленому кріслі, щоб відпочити після ранкових хвилювань.

– Я зроблю все, що зможу, пане, щоб ви були задоволені, – з незвичною готовністю відповів Лорі, акуратно виймаючи з петлиці букетик, який приколола йому Джо.

Маленький будиночок розташувався зовсім недалеко, тож весільною мандрівкою Мег стала тиха прогулянка з Джоном по дорозі від старого обійстя до нового. Коли, переодягнувшись, вона знову спустилася до вітальні, схожа у своєму сірому костюмі, із зав'язаним білою стрічкою солом'яним капелюшком на чарівну квакерку^[7], вся сім'я зібралася навколо неї, і прощання було таким ніжним, немов вона й справді відправлялася в далеку подорож.

– Не думай, ніби я тепер розлучена з тобою, мамо, дорога, що ніби люблю тебе менше від того, як глибоко люблю Джона, – сказала вона, обійнявши матір, і очі її на мить наповнилися сльозами. – Я щодня приходитиму сюди, тато. І сподіваюся, що ви любитимете мене, як і раніше, хоч я тепер і заміжня. Бет збирається часто проводити час зі мною, та й інші дівчатка забігатимуть у гості, щоб посміятися над стараннями і промахами новоспеченої домогосподарки. Дякую вам всім за цей щасливий день мого весілля. До побачення! До побачення!

Вони стояли, проводжаючи її поглядами, повними любові, надії й ніжної гордості, а вона йшла, спираючись на руку чоловіка, з оберемком квітів, і червоне сонце освітлювало її щасливе обличчя – так почалося заміжнє життя Мег.

Розділ третій

Проба пера

Людям потрібно багато часу, щоб зрозуміти різницю між талантом і геніальністю. Особливо це стосується честолюбних молодих чоловіків і жінок. До Емі розуміння цієї відмінності прийшло лише в результаті безлічі випробувань і розчарувань, оскільки, приймаючи ентузіазм за натхнення, вона з юнацькою зухвалістю перепробувала всі види мистецтв. Створення «пасочок» (за виразом Ханни) на довгий час було відкладено, й Емі присвятила всі свої зусилля виконанню найтонших малюнків тушшю й пером, проявивши при цьому такий смак і майстерність, що її витончені твори принесли їй і задоволення, і дохід.

Але перевтома очей незабаром змусила художницю відкласти перо й туш і зробити сміливу спробу оволодіти мистецтвом випалювання по дереву. Поки тривав цей творчий порив, сім'я жила в постійному страху перед пожежею. У будь-який час дня і ночі в будинку відчувався запах горілого дерева, з горища або з дверей сараю часто валив дим, всюди в безладді валялися розпечені дерев'яччя, і Ханна ніколи не лягала спати, не поставивши біля дверей діжу води й обідній дзвіночок на випадок пожежі. На зворотній стороні дошки для тіста було зображено обличчя Рафаеля^[8], а херувім, що застиг у мелодійному співі, прикрашав кришку відра з цукром. Спроба відбити образи Ромео і Джульєтти^[9] призвела до того, що деякий час сімейство Марч мало чим розмалювати грубу.

Перехід від випалювання до олійних фарб був цілком природним для обпалених пальців, тож Емі з тим же запалом захопилася живописом. Знайомий художник забезпечив її своїми старими палітрами, пензлями й фарбами, і вона щосили взялася за малювання, виробляючи у величезній кількості сільські та морські пейзажі, яких ніхто ніколи не бачив на суші й на морі.

Її чудовиська, що мали зображати домашню худобу, ймовірно, отримали б приз на сільськогосподарській виставці, а небезпечний кут нахилу її суден, поза сумнівом, викликав би морську хворобу у

найдосвідченішого моряка, в тому разі, зрозуміло, якби цілковите нехтування всіма відомими нормами кораблебудування і розташування оснащення не змусило б його скоцюрбитися в судамах від реготу при першому ж погляді на полотно.

Смагляві хлопчики і темноокі мадонни, що поглядали на вас із кутка студії, нагадували творіння Мурільо^[10]. Олійно-коричневі неясні контури осіб із вогненною смужкою не в тому місці, де потрібно, імовірно були нав'язні Рембрандтом^[11], пані, що пашіли рум'яним здоров'ям, та трохи набряклі від пухкості немовлята – Рубенсом^[12], а Тернера^[13] можна було знайти у блакитних грозах, помаранчевих блискавках, коричневому дощі й фіолетових хмарах з томатного кольору плямою посередині, яке могло бути сонцем або маяком, сорочкою матроса або королівською мантією – це вже як заманеться глядачеві.

На зміну живопису прийшли портрети вугіллям, і всі члени сімейства висіли в ряд, такі розпатлані, дикуваті й покриті сажею, наче щойно вилізли із засіку з вугіллям. У олівцевих ескізах вони стали виглядати краще, бо схожість із оригіналами була помітнішою, а волосся Емі, ніс Джо, рот Мег і очі Лорі були названі «просто чудовими». За цим послідувало повернення до глини й гіпсу: схожі на страшні примари зліпки її знайомих заповнювали всі кутки кімнат і валилися з полиць шаф на голови домашнім.

Як живі моделі деякий час вдавалося заманювати сусідських дітлахів, проте лише доти, поки їхні незв'язні звіти про таємничі маніпуляції панни Емі не перетворили мисткиню в очах навколишніх жителів на якусь подобу маленької людожерки. Її зусилля в цьому напрямку, проте, отримали несподіване завершення в результаті нещасного випадку. Він остудив запал Емі.

Через тимчасову відсутність інших моделей вона вирішила зробити зліпок власної чарівної ніжки, тож одного разу вся сім'я отримала переляк через грізний стукіт і вереск, які долинали з сараю. Кинувшись на допомогу, вони виявили, що юна ентузіастка відчайдушно скаче з ногою, міцно затиснутою в каструлі з гіпсом, який затвердів із несподіваною швидкістю. Звільнити ногу вдалося з великими труднощами і не без небезпеки для здоров'я, оскільки Джо так реготала, колупаючи гіпс, що ніж увійшов занадто глибоко в бідну ніжку, залишивши довгу пам'ять про цей творчий досвід.

Після цієї події Емі на деякий час заспокоїлася, поки манія робити ескізи на пленері не змусила її щодня відправлятися на річку, в поле або в ліс для «вивчення натури» й зітхати по руїнах, які можна було б змалювати. Врешті-решт вона застудилася, сидячи на мокрій траві, щоб занести в альбом який-небудь черговий «чудовий фрагмент», що складався з каменю, пенька, гриба й зламаної гілки, або «божественної маси хмар», яка виглядала в її альбомі, наче розпорошена перина.

Емі жертвувала своїм прекрасним кольором обличчя, проводячи спекотні літні дні, сидячи в човні посеред річки і вивчаючи «світло й тінь». Вона навіть набула вертикальної зморшки на лобі, намагаючись знайти потрібний «кут зору», або як там це ще називається.

Якщо, як стверджує Мікеланджело^[14], «геній – це вічне терпіння», Емі цілком могла претендувати на опанування цією божественною властивістю, бо вперто продовжувала свої шукання, попри всі перешкоди, невдачі й протидії, твердо вірячи, що з часом обов'язково створить щось таке, що заслуговуватиме на назву «високого мистецтва».

Вона із задоволенням навчалася й багато чого іншого, бо вирішила стати привабливою й освіченою жінкою навіть у тому разі, якщо їй не судитиметься стати великою художницею. У цьому вона досягла куди більшого успіху, адже була однією з тих щасливиць, які всім подобаються, всюди заводять друзів і йдуть по життю так легко й граціозно, що в менш щасливих людей виникає спокуса повірити, ніби такі улюбленці долі народжені під щасливою зіркою.

Емі любили всі, бо серед її талантів була також і тактовність. Вроджене чуття підказувало їй, що буде приємно й правильно, тому вона завжди говорила саме те, що в цей момент потребував її візаві, робила саме те, що було до місця й до часу, й вирізнялася таким самовладанням, що сестри часто говорили: «Якби нашій Емі довелося відправитися в королівський палац без всякої репетиції, то вона все одно знала б, що і як там потрібно робити».

Головною її слабкістю було бажання обертатися в «кращих колах», хоч залишалося не зовсім ясним, які саме «кола» є кращими. Гроші, світські таланти й вишукані манери були предметом її прагнень. Їй подобалося зустрічатися з тими, хто всім цим володів. При цьому вона часто помилково приймала брехню за істину і захоплювалася тим, що не заслуговувало захоплення. Ніколи не забуваючи, що вона леді за

народженням, Емі старанно культивувала свої аристократичні смаки і схильності, з тим, аби за нагоди посісти те місце в суспільстві, якого нині позбавляла її бідність.

«Міледі», як називали її друзі, щиро прагнула стати справжньою леді в усіх відношеннях і була такою в душі, але їй ще тільки належало дізнатися, що ні за які гроші не можна купити витонченість натури, що положення в суспільстві не гарантує його власнику благородства почуттів і думок і що вихованість людини відчувається, незважаючи на несприятливі обставини, в яких все це виявляється.

– Я хочу попросити тебе, мамо, про одну послугу, – сказала одного разу Емі, входячи в кімнату з дуже багатозначним виглядом.

– Так, маленька, що таке? – відгукнулася мати, в чиїх очах ця велична юна леді, як і раніше залишалася «дитинкою».

– Наступного тижня наш рисувальний клас розпускають на канікули, і перед тим, як дівчатка роз'їдуться, я хочу запросити їх до нас на гостини. Вони всі шалено хочуть побачити річку, змалювати зруйнований міст та інші тутешні види, які сподобалися їм у моєму ескізному альбомі. Вони зазвичай були дуже добрі до мене і я їм дуже вдячна за це. Адже всі вони багаті і знають, що я бідна, проте ставляться до мене як до рівної.

– А чому б їм ставитися до тебе інакше? – пані Марч поставила це запитання з тим виглядом, який дівчатка добре знали і називали «виглядом Марії-Терезії»^[15].

– Ти не гірше за мене знаєш, що майже всі підкреслюють цю різницю, тож не наїжачуй пір'ячко, моя мамо-курочко, коли твоїх курчат клюють більш яскраві пташки. Гидке каченя стане лебедем, ти ж знаєш, – і Емі усміхнулася без всякої гіркоти, оскільки мала веселу вдачу і оптимістичний погляд на життя.

Пані Марч засміялася і, заспокоївши свою материнську гордість, запитала:

– Ну, мій лебідь, який же твій план?

– Я хотіла б запросити дівчаток до нас на другий сніданок, прогулятися з ними по тих місцях, які вони хотіли б побачити, а, може, й покататися на човні по річці і влаштувати невеличке свято на лоні природи.

– Цілком можливо. Що ти думаєш подати до столу? Пиріг, бутерброди, фрукти і кава – цього буде досить, я гадаю?

– О, ні, звичайно, ні! Потрібно подати холодного язика, курку, французький шоколад, а крім цього – морозиво. Дівчата звикли до такої їжі, і я хочу, щоб мій сніданок був пристойним і вишуканим, нехай я й заробляю собі на життя працею.

– Скільки ж дівчаток у твоєму класі? – запитала мати вже стриманіше.

– Дванадцять, але, гадаю, що приїдуть не всі.

– Помилуй, дитинко, тобі ж доведеться брати напрокат омнібус, щоб катати їх по околицях!

– Ну що ти, мамо! Приїдуть, ймовірно, шість або вісім – не більш, тож я найму невелику відкриту коляску і попрошу пана Лоуренса позичити мені його «черрі-бренді» (так Ханна називала кінний шарабан^[16]).

– Усе це обійдеться дуже дорого, Емі.

– Ні, не дуже. Я все підрахувала і за все заплачу зі своїх грошей.

– А ти не думаєш, дорога, що, якщо ці дівчатка давно «звикли до всього цього», більш скромний прийом виявився б для них приємною різноманітністю, так і для нас це було б набагато краще, ніж купувати й брати напрокат те, що нам не потрібно, намагаючись наслідувати тих, чий спосіб життя не відповідає нашому матеріальному становищу?

– Якщо мені не можна влаштувати все так, як я хочу, то я взагалі не хочу нічого влаштовувати! Я знаю, що можу прекрасно втілити мій план, якщо ти і сестри трохи мені допоможете. Я не розумію, чому мені не можна це зробити, якщо я готова заплатити за все сама! – сказала Емі з рішучістю, яку протидія може перетворити в упертість.

Пані Марч знала, що досвід – кращий учитель, і, коли це було можливо, дозволяла своїм дітям вчитися на власних помилках, яких вона охоче допомогла б їм уникнути, аби тільки вони не відмовлялися прийняти її поради.

– Добре, Емі, якщо ти так цього хочеш і знаєш, як здійснити свій задум без надмірної витрати грошей, сил і часу, я не заперечуватиму. Поговори із сестрами, і, яке б рішення ви не ухвалили, я зроблю все, що в моїх силах, щоб допомогти вам.

– Дякую, мамо, ти завжди така добра! – і Емі пішла, щоб викласти план сестрам.

Мег погодилася відразу і обіцяла свою допомогу, запропонувавши для здійснення проекту все, що мала, від її маленького будиночка до її парадних ложечок для солі. Але Джо подивилася на проект загалом несхвально і спочатку навіть не схотіла мати нічого спільного з цією затією.

– Ну скажи на милість, навіщо тобі витратити свої гроші, турбувати сім'ю і перевертати догори дригом весь будинок заради купки дівчат, яким на тебе наплювати? Я гадала, в тебе досить гордості й здорового глузду, щоб не плазувати перед кожною смертною, яка носить французькі черевики і їздить в кареті, – сказала Джо, яку сестра відірвала від написання трагічної кульмінації роману.

– Я ні перед ким не плазую! І терпіти не можу, коли до мене ставляться так зверхньо, як ти! – роздратовано заявила у відповідь Емі. Сестри і раніше сварилися, коли виникали подібні питання. – Ці дівчатка люблять мене, а я їх, і в них багато доброти, розважливості й таланту, незважаючи на те що ти називаєш «світською нісенітницею». Ти не хочеш подобатися людям, бути у доброму товаристві, удосконалювати свої манери і розвивати свої смаки. А я хочу. І я маю намір витягти все, що можна, з кожного випадку, який мені випаде. Ти можеш йти по життю, виставивши лікті й задерши носа, і називати це незалежністю, якщо тобі так подобається. Але це не для мене.

Коли Емі давала волю мові й почуттям, вона зазвичай перемагала в суперечці, оскільки здоровий глузд майже завжди опинявся на її боці. До того ж Джо справді довела свою любов до свободи й презирство до умовностей майже до абсурду, тож її поразка в цій сутичці була неминучою. Визначення, яке Емі дала ідеї Джо про незалежність, було настільки вдалим випадом, що обидві не втрималися від сміху, й дискусія набула більш дружнього перебігу. Хоч і неохоче, та зрештою Джо дала згоду пожертвувати день на світські умовності й допомогти сестрі в тому, що продовжувала вважати «безглуздою витівкою».

Нарешті, запрошення були розіслані, майже всі їх прийняли, тож наступний понеділок мав стати днем грандіозної події. Ханна від цього була не в гуморі, бо її звичний щотижневий порядок роботи значно порушився, і вона постійно пророкувала, що «коли не вдалося все випрати й випрасувати вчасно, так і ніщо інше добре не піде». Порушення ритму роботи механізму домашнього господарства погано відбилося на починанні загалом, але девізом Емі було *Nil desperandum*

(тобто «ніколи не впадати у відчай»), і, ухваливши рішення, вона йшла до мети, незважаючи на всі перешкоди.

А їх було чимало. Напередодні Бет стало зле і вона злягла в ліжку. До Мег нагодилося незвично багато відвідувачів, і вона не могла відлучитися з дому. Джо була до того занурена у власні думки, що не контролювала ситуацію і жодним чином не зарядила численним прикритим збиткам і помилкам.

Куховарство Ханни виявилось на рідкість невдалим: курка – жорстка, язик – пересолений, шоколад – не пінився. Пиріг і морозиво обійшлися дорожче, ніж передбачала Емі, так само й оренда екіпажу. Решта витрат, що здавалися спочатку дріб'язковими, на виході утворили страшну суму.

У понеділок Емі встала на світанку, змусила всіх домашніх схопитися з ліжок і наспіх поспідати, щоб можна було швидше підготувати будинок до прийому гостей.

Вітальня вкотре вразила дівчину своїм убогим виглядом, але часу на зітхання не залишилося, тож Емі постаралася витягти максимум можливого з того, що в неї було: розставила стільці так, щоб вони закривали потерті місця на килимі, прикрила плями на стінах картинками в плетених рамках і заповнила порожні кутки скульптурами домашнього виготовлення, що додало кімнаті вигляду художнього салону, так само як і повні чарівних квітів вази, які Джо розставила скрізь, де тільки можна було.

Однак стіл, накритий для гостей, виглядав чудово, і, оглядаючи його, Емі всією душею сподівалася, що страви сподобаються дівчаткам, а взяті напрокат скло, фарфор і срібло благополучно повернуться до своїх господарів. Екіпажі очікувалися в строк.

Мама й Мег були готові зустріти приятельок Емі. А Бет оговталася настільки, що могла допомагати Ханні. Також вдалося переконати Джо бути жвавою і люб'язною, наскільки це могли дозволити її неухважність, головний біль і вкрай несхвальне ставлення до всіх і вся.

Тож коли Емі вже втомлена вбиралася у свою найкращу сукню, то намагалася підбадьорити себе думками про ту щасливу мить, коли сніданок благополучно завершиться і вона поїде зі своїми подругами оглядати мальовничі околиці, бо вважала «черрі-бренді» і руїни мосту виграшними моментами свого плану.

Однак недаремно ще одна домовленість розлютили Джо і Ханну до краю – гості повинні були перенести свій візит на вівторок, якщо понеділок виявиться дощовитим. Як на зло, в перший день тижня погода вже зранку була нестабільною, що зазвичай дратує куди більше, ніж нудний дощ. То мрячило, то світило сонечко, то піднімався вітер – небесна канцелярія ніяк не могла вирішити остаточно, на чому зупинитися.

Дві години томливої невизначеності Емі провела, крокуючи з вітальні на ганок і назад, поки, очевидно, думка запрошених змінювалося разом із напрямком флюгера на даху. А проливний дощ, що розпочався об одинадцятій годині, ймовірно, позбавив юних художниць будь-якого ентузіазму. Ніхто з гостей так і не з'явився, і о другій годині дня змучені очікуванням члени родини сіли за стіл у променях яскравого сонця, щоб поглинути швидкопсувні страви і в такий спосіб хоч трохи зменшити збитки.

– Але вже сьогодні погода не викликає сумнівів. Вони, звичайно ж, прийдуть, тож треба якнайшвидше приготувати все необхідне, – сказала Емі, коли сонце розбудило її наступного ранку. Вона намагалася говорити бадьоро, але потай шкодувала, що надала подругам можливість перенести візит на вівторок, оскільки її ентузіазм, так само як і спечений пиріг, давно охолов.

– Ніде не зміг дістати омара, тож, дочко, доведеться сьогодні обійтися без салату, – сказав батько, коли через півгодини зайшов до хати із виразом спокійної безнадії на обличчі.

– У такому разі можна використати курку. Те, що вона трохи жорстка, не буде помітно в салаті, – порадила пані Марч.

– Ханна на хвилиночку залишила курку на столі, й кошенята дісталися до неї. Мені дуже шкода, Емі, – додала Бет, котра, як і раніше, залишалася покровителькою кішок.

– Але без омара не можна, одного лише язика недостатньо, – рішуче заявила Емі.

– Що, помчати до міста й купити омара? – запропонувала Джо з великодушністю мученика.

– Ти, мабуть, з'явишся, тримаючи його під пахвою і навіть не загорнутого в папір, тільки щоб досадити мені. Я поїду за ним сама, – відповіла Емі, починаючи втрачати самовладання.

Сховавши обличчя під густою вуаллю і озброївшись витонченим дорожнім кошиком, вона рушила в місто, вважаючи, що прохолодне ранкове повітря заспокоїть її збентежений дух і додасть наснаги для майбутніх звершень цього дня. Після нетривалих пошуків предмет її прагнень було здобуто, так само, як і пляшка соусу. Щоб уникнути подальшої втрати часу, вона пустилася у зворотний шлях на омнібусі.

Оскільки там був лише ще один пасажир – сонна стара дама, Емі зняла вуаль і коротала нудну дорогу, намагаючись розібратися, куди пішли всі її гроші. Вона так захопилася підрахунками, що навіть не помітила нового пасажера, який заскочив до екіпажу прямо на ходу. Несподівано чоловічий голос вимовив: «Доброго ранку, панно Марч», і, піднявши голову, вона побачила одного з найелегантніших університетських друзів Лорі. Гаряче сподіваючись, що він вийде з омнібуса раніше її, Емі повністю ігнорувала кошик, що стояв біля її ніг. Внутрішньо привітавши себе з тим, що рішення вбратися в нову дорожню сукню було правильним, Емі відповіла на вітання молодого чоловіка з усією своєю чемністю й гідністю.

Бесіда йшла чудово, тож головне побоювання, яке мучило Емі, незабаром зникло: вона дізналася, що молодий чоловік виходить першим. Та саме в той момент, коли вона розповідала щось особливо вишуканим тоном, стара дама піднялася зі свого місця. Шкутильгаючи до дверей, вона перекинула кошик, і – о жах! – омар у всьому своєму вульгарному розмірі й почервонінні постав перед шляхетними очима пана Тюдора.

– Їй-богу, вона забула свій обід! – вигукнув молодий чоловік, котрий ні про що не підозрював, запихаючи багряне чудовисько на місце своєю паличкою і готуючись передати кошик старій дамі.

– Будь ласка, не треба... це... це моє, – пробурмотіла Емі, обличчя її було майже таким же червоним, як і її улов.

– О, чорт забирай! Прощу вибачення. Неймовірно гарно, чи не так? – сказав Тюдор із величезним присутністю духу й висловлюючи своїм виглядом стриманий інтерес, що робило честь його вихованню.

Емі миттєво прийшла до тями, сміливо поставила свій кошик на сидіння і сказала, сміючись:

– Хіба вам не хочеться покуштувати салату, який із нього приготують, і поглянути на чарівних юних леді, які будуть його їсти?

Що ж, це був спритний хід, оскільки вдалося торкнутися двох головних чоловічих слабкостей: омар був миттєво оточений ореолом приємних спогадів, а цікавість, викликана згадкою про «чарівних юних леді», відволікла його від того комічного нещастя, що оце сталося.

– Гадаю, вони з Лорі сміятимуться й жартуватимуть з цього приводу, але я їх не почую. І це втішає, – сказала собі Емі, коли Тюдор розкланявся й вийшов з омнібуса.

Удома вона не згадала про цю зустріч (хоч виявила, що, коли кошик перекинувся, її нова сукня помітно постраждала від соусу, патьоки якого залишили на спідниці химерні звивисті сліди), продовживши приготування, які тепер здавалися більш нудними, ніж раніше. Але до полудня все було готово. Відчуваючи, що сусіди вже зацікавилися її пересуваннями і маневрами, вона бажала загладити спогади про вчорашню невдачу грандіозним успіхом сьогоднішнього дня, а тому розпорядилася подати «черрі-бренді» й урочисто виїхала назустріч гостям, щоб супроводжувати їх на банкет.

– Стук коліс! Вони їдуть! Я вийду на ганок, щоб їх зустріти. Я так хочу, щоб бідна дівчинка добре провела час після всіх цих випробувань, – сказала пані Марч, виходячи з парадних дверей. Але, кинувши на дорогу один-єдиний погляд, вона відступила назад до передпокою з таким виразом обличчя, котрий важко піддається опису: майже загубившись у великому екіпажі, там сиділи Емі та ще одна дівчинка.

– Біжи, Бет, і допоможи Ханні прибрати половину їжі зі столу. Це буде надто безглуздо – виставити сніданок на дванадцять персон перед однією гостею! – крикнула Джо, роздратована й занадто схвильована, щоб посміятися над комізмом ситуації.

Увійшла Емі, абсолютно спокійна й чарівно люб'язна по відношенню до своєї єдиної гості, котра стримала обіцянку і все-таки приїхала. Інші члени сім'ї, володіючи акторськими здібностями, так само добре зіграли свої ролі, й панна Еліот знайшла їх досить життєрадісними людьми, оскільки їм не вдавалося стримувати свою веселість. Коли приведений у відповідність до числа гостей сніданок був із задоволенням з'їдений, гості продемонстрували студію художниці та сад. Під час усіх пересувань жваво точилися розмови про мистецтво. Потім Емі розпорядилася подати двомісну коляску (на

жаль, не елегантний «черрі-бренді»!) й катала свою подругу по околицях майже до заходу сонця, після чого «свято скінчилося».

Увійшовши до будинку з дуже втомленим, але, як завжди, спокійним виглядом, вона помітила, що всі сліди злосчасного бенкету зникли, крім підозрілих складок у кутках рота Джо.

– Чудова сьогодні була погода, якраз для прогулянки в екіпажі, дорога, – сказала мати так само чемно й люб'язно, як і тоді, коли б у прогулянці брали участь дванадцять чоловік.

– Панночка Еліот – дуже мила дівчина і, здається, вона залишилася задоволеною, – завважила Бет із особливою теплотою.

– Чи не дасте мені з собою шматок вашого пирога? Мені він стане в пригоді, бо маю дуже багато гостей у ці дні, а такого чудового пирога мені не спекти, – сказала Мег напрочуд серйозним тоном.

– Візьми весь. Я тут єдина, хто любить солодке, тож він встигне запліснявіти, перш ніж мені вдасться із ним упоратися, – відповіла Емі зітхнувши, адже думала про ту величезну суму, яку витратила на цей пиріг.

– Шкода, що немає Лорі й нікому допомогти нам, – почала було Джо, коли вони вдруге приступили до салату й морозива.

Застережливий погляд матері завадив подальшим висловлюванням на цю тему, і вся сім'я їла витончені страви у героїчному мовчанні, поки пан Марч м'яко не помітив:

– Салат був одним з улюблених страв у давнину і... – тут загальний вибух сміху перервав виклад «історії салатів», на превеликий подив ученого мужа.

– Склади все це в кошик і відправ до Гуммелів: німці люблять поїсти. Мене нудить від споглядання всього цього, і ви не маєте вмирати від переїдання тільки через те, що я виявилася такою дурепою! – вигукнула Емі, витираючи сльози.

– Я думала, помру, коли побачила тільки вас двох у цьому – як там його? – немов два крихітних зернятка у великій горіховій шкаралупі. А мама-то чекала цілу юрбу! – і, насміявшись, Джо трохи сумно зітхнула.

– Мені дуже шкода, дорога, що тебе спіткало таке розчарування, але ми всі дуже старалися, щоб ти була задоволена, – сказала пані Марч із ніжним співчуттям.

– Я задоволена. Я зробила те, за що взялася, і не моя вина, що нічого не вийшло. Цим я й тішуся, – відповіла Емі з легким тремтінням в голосі. – Я вдячна всім вам за допомогу і буду ще більш вдячна, якщо ви не згадуватимете про те, що трапилося, принаймні найближчого місяця.

Ніхто й не згадував про це протягом кількох місяців, але слова «свято на природі» завжди викликали загальну усмішку, а на день народження Емі отримала в подарунок від Лорі крихітного коралового омара, щоб носити у вигляді брелока на ланцюжку годинника.

– Якби не мама, я не витримала б усього цього, – оголосила Емі згодом і з вдячністю згадувала про допомогу матері навіть тоді, коли «найкращий жарт сезону» вже був забутий всіма іншими учасниками подій.

Розділ четвертий

Літературні уроки

Доля несподівано посміхнулася Джо й кинула монетку на щастя прямо на її шляху. Не золоту, щоправда, але не знаю, чи зміг би цілий мільйон принести Джо більше щастя, ніж та невелика сума, яку вона заробляла своїм письменництвом.

Кожні кілька тижнів вона закривалася у своїй кімнаті, одягалася у «письменницький костюм» і «занурювалася у вир», як вона це визначала, пишучи свій роман і вкладаючи в нього всю душу, бо, поки він не був закінчений, вона не могла знайти спокій.

«Письменницький костюм» складався із чорного вовняного фартуха, об який вона могла скільки завгодно витирати перо, і шапочки з тієї ж тканини, прикрашеної веселим червоним бантиком, яка утримувала волосся Джо. Ця шапочка служила маяком для допитливих очей членів сімейства, які в такі періоди намагалися триматися від неї на відстані, лише деколи всовуючи голови у двері її кімнати, щоб спитати з інтересом: «Ну як, Джо, чи кипить там твій геній?».

Втім, вони не завжди наважувалися поставити навіть це запитання, не вивідавши попередньо, в якому стані перебувала шапочка. Якщо цей виразний предмет туалету низько насувався на лоба, то був ясний знак, що важка праця триває. У моменти хвилювання він був хвацько зсунутий набік. А коли відчай охоплював авторку аж надто сильно, шапочка зривалася рішучою рукою й кидалася на підлогу. У такі моменти гість мовчки зникав, і, поки веселий червоний бантик не з'являвся знову над натхненним чолом, ніхто не наслідуювався потурбувати Джо.

Вона аж ніяк не вважала себе генієм, але коли її охоплювало творче натхнення, віддавалася йому з повним самозреченням і вела блаженне існування, забувши про неприємності, турботи або погану погоду на той час, поки залишалася в щасливому і благополучному уявному світі, де було повно друзів, майже настільки ж реальних і настільки ж дорогих їй, як і будь-який з її друзів у плоті.

Сон не турбував її очей, їжа стояла незаймана, день і ніч були занадто короткі, щоб встигнути насолодитися щастям, яке приходило до неї тільки в такі періоди. Заради цих годин варто жити, навіть якщо вони не приносили ніяких інших плодів. Божественне натхнення зазвичай тривало тиждень або два, а потім вона виходила зі свого «виру», голодна, сонна, сердита або сумна.

Джо щойно прийшла до тям після одного з подібних нападів, коли її вмовили супроводити панну Крокер на публічну лекцію, і в нагороду за свою ласкавість вона отримала нову ідею. Це була загальнодоступна лекція про єгипетські піраміди, і Джо частково здивував вибір такої теми для подібної аудиторії, але вона погодилася допустити, що якимось величезне соціальне зло буде виправлено або якась глибока потреба задоволена розкриттям величі фараонів та їх династій перед слухачами, чії думки були зайняті цінами на борошно й вугілля і чий життя були присвячені спробам розгадати загадки, складніші за таємниці Сфінкса.

Вони прийшли рано, і, поки панночка Крокер штопала принесену із собою панчошу, Джо намагалася розважитися, спостерігаючи за людьми, які займали одну з ними лаву. Зліва від неї сиділи дві матрони з масивними лобами, вдягнені у відповідні капелюшки, що обговорювали жіночі права й одночасно плели мереживо. Трохи далі розташувалася пара скромних закоханих, котрі трималися за руки, поряд – похмурого вигляду стара діва, що їла м'ятні льодяники з паперового пакетика, за нею дрімав якийсь старий джентльмен, накрившись жовтою хусткою, в порядку підготовки до майбутньої лекції. Єдиним сусідом Джо справа був вдумливого виду хлопчина, поглинутий читанням газети.

Це було дешеве ілюстроване видання, і Джо уважно вивчала найближчий до неї твір мистецтва, марно намагаючись здогадатися, який невинуватий збіг обставин зажадав мелодраматичного зображення індіанця в повному бойовому «макіяжі». Той падав у прірву разом із вовком, що вчепився йому в горло, а поблизу два розлючених молодика з неприродньо маленькими ступнями й великими очима втикали один в одного ножі, а на задньому плані скуйовджена жінка з широко розкритим ротом тікала в ліс. Відірвавшись на хвилину від читання, щоб перегорнути сторінку,

хлопчина помітив, що Джо дивиться на нього, і по-дружньому запропонував їй половину газети, сказавши грубувато:

– Хочеш почитати? Історія – перший сорт!

Джо взяла простягнутий листок із усмішкою – навіть дорослою вона так і не позбулася звички симпатизувати хлопчикам – і незабаром занурилася у звичний лабіринт любові, таємниць і вбивств, бо ж історія належала до того розряду легкого читання, в якому дається повна свобода пристрастям, а коли автору не вистачає винахідливості, грандіозна катастрофа очищає сцену від половини дійових осіб, залишаючи другу половину радіти з приводу загибелі першої.

– Непогано, так? – сказав хлопець, коли вона пробігла очима останній абзац частини, що їй дісталася.

– Гадаю, і ми з тобою змогли б написати не гірше, якби спробували, – відповіла Джо, яку тішило його захоплення цією літературною халтурою.

– Я вважав би себе щасливчиком, аби умів так писати. Вона, кажуть, здорово заробляє на таких історіях, – і він вказав на ім'я пані С. Л. Е. Н. Г. Нортбері під заголовком оповідання.

– Ти її знаєш? – запитала Джо з раптовим інтересом.

– Ні, але я читав усі її розповіді та знаю хлопця, який працює в конторі, де друкують цю газету.

– І ти кажеш, що вона добре заробляє на таких історіях? – Джо з іще більшою повагою поглянула на дикувату групу на малюнку і на знаки оклику, що густо всіяли сторінку.

– Ще б пак! Вона знає, що людям подобається, і їй добре платять за те, що вона пише.

Аж тут почалася лекція, та Джо мало що з неї чула, оскільки, поки професор Сендс розказував про Бельцоні^[17], Хеопса, скарабеїв та єгипетську писемність, вона крадькома переписала адресу видавця і не тільки вирішила взяти участь в оголошеному газетою конкурсі, а й перемогти, отримавши заявлений приз у сто доларів за кращу сенсаційну історію.

На той час, коли лекція скінчилася і публіка прокинулася, Джо вже заклала фундамент свого майбутнього багатства (не першого в цьому світі багатства, побудованого за допомогою паперу й пера). Тож дівчина була повністю занурена у розробку сюжету, вагаючись щодо

того, чи повинна дуель статися до таємної втечі закоханих або ж після вбивства.

Удома вона нікому не сказала про свій план, але наступного дня взялася до роботи – до великої тривоги матері, яка завжди хвилювалася, коли «геній кипів». Джо ще ніколи не писала в такій манері – до цих пір вона задовольнялася дуже стриманими романтичними історіями для «Орла», – але їй знадобилися її театральний досвід і начитаність, які дали їй певне уявлення про засоби, що забезпечують драматичний ефект, і допомогли в тому, що стосувалося сюжету, мови й костюмів персонажів.

Її історія була настільки пронизана безглуздяма і відчаєм, наскільки дозволяло її обмежене знайомство із цими душевними станами, і, зробивши місцем дії Лісабон, вона обрала землетрус як підходящу й вражаючу уяву розв'язку. Рукопис був відправлений таємно: його супроводжувала записка, де скромно повідомлялося: якщо історія не отримає приз, якого автор навіть не сміє очікувати, вона погоджується отримати за публікацію будь-яку суму, яку видавець вважатиме прийнятною.

Шість тижнів – великий термін, якщо доводиться чекати, і ще більший, якщо потрібно зберігати секрет, але Джо терпляче робила і те, й друге і тільки-но почала втрачати надію знову побачити свій рукопис, коли надійшов лист, від якого в неї перехопило подих: вона розкрила конверт, і їй на коліна випав чек на сто доларів. Десь зо хвилину вона сиділа нерухомо, дивлячись на нього так, наче це була змія, потім прочитала листа й заплакала.

Гадаємо, що аби найдобріший редактор, який писав цю люб'язну записку, знав, яке величезне щастя він приносить ближньому, то неодмінно присвятив би свої вільні години, якщо вони в нього були б, цьому приємному заняттю, оскільки для Джо лист мав куди більшу цінність, ніж гроші: він був підбадьорливим. Після довгих років наполегливої праці було так приємно виявити, що чогось вона все ж таки навчилася, нехай навіть всього лише писати сенсаційні історії.

Рідко можна побачити дівчину, яка мала б більш гордий вигляд, ніж той, що був у Джо, коли, заспокоївшись сама, вона схвилювала всю родину, з'явившись у вітальні з листом в одній руці і чеком – в другій, та оголосила, що виграла приз. Зрозуміло, це було велике торжество, а коли історію надрукували в газеті, всі читали й хвалили її, хоч потім

батько, зазначивши, що і мова хороша, й сюжет оригінальний, і трагедія викликає тремтіння, все-таки похитав головою і сказав, як незворушний безсрібник:

– Ти можеш писати краще, Джо. Прагни до вищого й ніколи не думай про гроші.

– А я впевнена, що в усьому цьому гроші – найприємніше. Що ж ти збираєшся робити з таким багатством, Джо? – запитала Емі, з благоговінням дивлячись на магічний клаптик паперу.

– Відправлю Бет і маму на море на місяць або два, – відповіла Джо не замислюючись.

– О, чудово! – вигукнула Бет, сплеснувши худенькими руками й глибоко зітхнувши, немов чекала на свіжий океанський бриз, але тут же відсунула чек, яким змахнула перед нею сестра. – Ні, я не можу, дорога, це буде жахливим егоїзмом.

– Ти повинна поїхати, я тільки про це й мрію. Для цього я й працювала і тому домоглася успіху. У мене ніколи не виходить добре, коли я думаю тільки про себе, тож якщо працюватиму заради тебе, це мені допоможе, хіба ти не розумієш? А крім того, мамі теж потрібно якось змінити обстановку, але вона нізащо не покине тебе – значить, ти маєш поїхати з нею. Як це буде весело, коли ти повернешся додому рожева й пухкенька, як раніше! Хай живе доктор Джо, яка завжди виліковує своїх пацієнтів!

Після довгих дискусій вони поїхали на море, і хоч Бет повернулася додому не такою «рожевою й пухкенькою», як хотілося Джо, їй все-таки було набагато краще, а пані Марч оголосила, що відчуває себе на десять років молодше. Джо залишилася задоволена вкладенням своїх призових грошей і з бадьорістю взялася до роботи, твердо вирішивши заробити ще не один такий чудовий чек.

У той рік вона заробила їх кілька і почала відчувати себе добувачем в будинку, бо чаклунство пера перетворювало її «сміття» у зручності для всієї родини. «Дочка герцога» оплатила рахунок м'ясника, «Рука привида» розстелила новий килим, а «Прокляття сімейства Ковентрі» стало благословенням сімейства Марч у вигляді бакалійних товарів і одягу.

Багатство, зрозуміло, надзвичайно бажана річ, але й у бідності є своя світла сторона, і найприємніше, що можна витягти із життєвих труднощів, – це справжнє задоволення, яке приносить плідна робота

розуму й рук. І натхненню, породженому потребами, ми зобов'язані принаймні половиною всього розумного, красивого й корисного, що є в цьому світі. Джо смакувала це задоволення і перестала заздрити багатшим дівчатам, втішаючись тим, що здатна забезпечити свої потреби і їй не потрібно просити ні в кого жодної копійки.

Її історії не привернули уваги широкого загалу, однак знайшли свого читача, і, підбадьорена цією обставиною, вона вирішила одним рішучим ударом домогтися і слави, й багатства. Переписавши свій роман учотверте, Джо прочитала його близьким і друзям, а потім запропонувала його зі страхом і трепетом трьом видавцям. Відповідь здивувала: його надрукують, якщо вона скоротить його на третину і викине всі місця, якими особливо захоплювалася.

– Отже, тепер я повинна або засунути його назад у мій бляшаний ящик – і нехай він там пліснявіє, або заплатити за його опублікування зі своїх грошей, або обкряти, щоб задовольнити покупця й отримати за свою працю непоганий гонорар. Слава – річ приємна, але готівкові гроші – річ корисніша, тож я ставлю це питання на голосування наших зборів, – сказала Джо, скликавши сімейну раду.

– Не псуй свою книжку, дівчинко моя. Ти навіть не знаєш, яка вона хороша. І ідея добре розроблена. Нехай полежить, дозріє, – так звучала порада батька, який і сам вчиняв у житті так, як проповідував, терпляче чекаючи дозрівання власних плодів і не поспішаючи зібрати їх навіть тепер, коли вони стали солодкими і м'якими.

– Гадаю, Джо отримає більше користі, пройшовши через випробування, ніж вичікуючи, – сказала пані Марч. – Критика – найкраща перевірка для такого роду роботи. Вона виявить несподівані переваги й недоліки твору Джо і допоможе їй наступного разу написати краще. Ми занадто упереджені, а похвала і осуд сторонніх виявляться корисними, нехай навіть роман принесе мало грошей.

– Так, – сказала Джо, насупивши брови, – я згодна. Я так довго з ним порпалася. Тож уже не знаю – хороший він, поганий чи так собі. Мені буде дуже корисно, якщо спокійні, неупереджені люди подивляться на нього і скажуть, що думають з цього приводу.

– Я не викинула б з нього жодного слова. Ти все зіпсуєш, якщо пристанеш на вимоги видавця. Те, що відбувається в умах людей, набагато цікавіше, ніж їхні дії, й вийде просто каша, якщо ти викинеш ті пояснення, які є в твоєму романі зараз, – заперечила Мег, яка була

твердо впевнена, що книжка Джо – найчудовіша зі всіх коли-небудь написаних романів.

– Але пан Аллен пише: «Відмовтеся від усіх пояснень, зробіть розповідь яскравою й драматичною і дайте самим персонажам розповісти всю історію», – перебила її Джо, звертаючись до записки видавця.

– Зроби так, як він каже. Видавець знає, що можна продати, а ми – не знаємо. Зроби популярну книжку та отримай стільки грошей, скільки дадуть. Потім, коли зробиш собі ім'я, зможеш дозволити собі не підкорятися правилам і вставляти у свої романи всяких філософів і метафізиків, – сказала Емі, яка дотримувалася суто практичного погляду на справу.

– Якщо мої герої – «філософи й метафізики», – відгукнулася Джо зі сміхом, – це не моя вина. Я нічого не знаю про подібні речі, крім того, що чую іноді від тата. А якщо я взяла дещо з його мудрих думок і вплела в мій роман, тим краще для мене. А ти, Бет, що скажеш?

– Я так хотіла б побачити його надрукованим швидше, – ось і все, що сказала Бет, і, кажучи це, усміхнулася. Але в її вислові відчувся мимовільний наголос на останньому слові, а в очах дівчинки, котрі ніколи не втрачали своєї дитячої простодушності, з'явився якийсь сумний вираз – і серце Джо на мить стислося від страшного передчуття і змусило її пуститися в своє маленьке комерційне підприємство «швидше».

Отже, зі спартанською твердістю юна письменниця поклала свого первістка на стіл і почала шматувати із жорстокістю людоджера. У надії догодити всім вона приймала всі поради, що до неї надходили, і, подібно до стариганя та його осла у відомій байці, не догодила нікому.

Батькові подобався метафізичний струмінь, який непомітно для неї самої опинився в романі, тож цьому струменю було дозволено залишитися, хоча Джо й сумнівалася в правильності такого рішення. Мати вважала, що в романі забагато описів, тому майже всі вони були викинуті, а разом з ними – і багато необхідних сполучних ланок роману. Мег захоплювалася трагічними сценами, і Джо взялася нагромаджувати страждання, щоб догодити їй. Емі заперечувала проти жартів, і з найкращих спонукань Джо прибрала всі веселі сцени, що оживляли цю похмуру історію. Потім, щоб довершити руйнування, вона викинула одну третину тексту й відправила свій бідний роман,

немов общипану вільшанку, у великий, кипучий світ – щоб випробувати долю.

Роман опублікували, вона отримала за нього триста доларів і водночас безліч похвал і докорів – і те, й те звалилося на Джо в значно сильніших, ніж очікувала, висловах. Вони спричинили неабияке замішання, тож аби прийти до тями, їй знадобився певний час.

– Ти казала, мама, що критика допоможе мені. Але чи можливо це, коли вона така суперечлива, що я не знаю, чи написала багатообіцяючу книжку, чи порушила всі десять заповідей? – вигукувала бідна Джо, гортаючи купу газетних вирізок, уважне читання яких наповнювало її душу то гордістю й радістю, то гнівом і непідробним жахом. – Ось ця людина пише: «Виняткова книжка, сповнена правди, краси і впевненості; все в ній чудово, чисто, натхненно», – продовжила читати збита з пантелику письменниця, – а наступний читач каже так: «Теорія книжки порочна; повно нездорових фантазій, спиритичних поглядів, неприродних характерів». Але в мене не було ніякої «теорії», я не вірю в спиритуалізм, а мої характери взяті з життя. Не розумію, як цей критик може бути правий... Ще один каже: «Це один з кращих американських романів, що з'явилися за багато років» (у мене досить здорового глузду, щоб так не думати), а наступний стверджує, що «хоча роман оригінальний і написаний з великою силою і почуттям, він є небезпечною книжкою». Нічого подібного!.. Одні сміються, інші хвалять, і майже всі наполягають на тому, що в мене була глибока теорія, яку я хотіла розвинути, коли я всього лише писала заради грошей і задоволення. Вже краще б я опублікувала його цілком або не друкувала зовсім, тому що терпіти не можу, коли про мене судять настільки перекручено.

Домашні та друзі не скупилися на похвали й слова розради, проте це був важкий час для чутливої, палкої Джо, яка хотіла як краще, а вийшло як завжди. І все-таки це випробування принесло їй користь, бо вона почула і критику з боку тих, чия думка була по-справжньому цінна, – критику, яка служить найкращим уроком для письменника-початківця. А коли перше потрясіння минуло, Джо змогла посміятися над своєю бідною книжкою, все ще, однак, вірячи в неї і відчуваючи себе мудрішою й сильнішою після отриманих ударів.

– Я не геній, як Кітс^[18], і це не вб'є мене, – говорила вона рішуче. – Зрештою, не я залишилася в дурнях, бо фрагменти, взяті прямо з реального життя, були оголошені безглуздими й неможливими, а сцени, які я створила у своїй власній дурній голові, названі «чарівно природними і правдивими». Постараюся втішитися цим, а коли буду готова, зроблю нову спробу.

Розділ п'ятий

Мудрості сімейного життя

Як і більшість інших юних матрон, Мег починала своє подружнє життя з твердою рішучістю стати зразковою господинею. Джон, на її думку, мав знайти вдома рай: завжди усмінене обличчя дружини, добре харчуватися щодня й не знати, що таке відірваний гудзик. Вона вклдала у свою працю стільки любові, енергії й оптимізму, що просто не могла не домогтися успіху. Її рай був далеко не безтурботним, бо ця маленька леді старанно поралася, була аж надто схвильована тим, щоб догодити чоловікові, й метушилася, як справжня Марта^[19], обтяжена безліччю турбот.

Іноді вона так втомлювалася, що була не в силах навіть усміхатися. У Джона після низки вишуканих страв розладналося травлення, і він невдячно вимагав простої їжі. Щодо гудзиків, то Мег скоро почала дивуватися, куди вони діваються, хитала головою з приводу чоловічої недбалості та загрожувала змусити його самого пришивати їх, щоб подивитися, чи будуть вони пришиті настільки міцно, щоб витримати нетерплячі ривки й різкі рухи його пальців.

Вони були дуже щасливі, навіть після того, як відкрили, що не можуть жити однією любов'ю. Джон вважав, що Мег не стала менш красивою тільки через те, що усміхалася йому тепер, виглядаючи із знайомого кавника. Та й Мег цілком вистачало романтичності в щоденному прощанні, хоч її чоловік супроводжував поцілунок ніжним запитанням: «Що надіслати додому до обіду: телятину чи баранину?».

Маленький будиночок перестав виглядати, як поцяцькована альтанка і став просто будинком, а юна пара скоро відчула, що ці зміни на краще. Спочатку вони гралися в своє новеньке господарство і раділи, як діти, але потім Джон статечно й розмірено зайнявся справою, відчуваючи на своїх плечах весь тягар турбот глави сімейства, а Мег відклала свої батистові капоти, вдягла великого фартуха і взялася за роботу, вкладаючи в неї, як уже було сказано, більше енергії, ніж розсудливості.

Поки тривало захоплення кулінарією, вона проштудіювала від початку і до кінця всю книжку рецептів пані Корнеліус так, ніби це був

арифметичний задачник, і розв'язувала кожне завдання з терпінням і завзятістю. Іноді доводилося запрошувати матір, батька й сестер, щоб допомогти з'їсти аж надто рясний обід із вдало приготованих страв, а іноді Лотті отримувала таємну вказівку віднести додому вузлик невдалих страв, які можна було приховати від всіх у зручних маленьких животиках Гуммелів.

Вечір, проведений із Джоном над записами витрат, зазвичай призводив до тимчасового затишшя в кулінарній діяльності й приступу ощадливості. Тоді бідного чоловіка тримали на хлібному пудингу, рагу з підливою і підігрітій каві, випробовуючи його терпіння, хоч він виносив це з такою стійкістю, що заслуговував на похвалу. Однак, перш ніж вдалося знайти золоту середину, Мег додала до свого сімейного надбання те, без чого юні пари рідко обходяться, – сімейну сварку.

Палаючи господарським бажанням побачити у своїй коморі припаси домашнього приготування, вона взялася варити смородиновий джем. Джон отримав розпорядження замовити десяток маленьких горщиків і додаткову кількість цукру, бо смородина в їхньому садку вже дозріла й слід було зайнятися нею якомога швидше. Джон твердо вірив, що його дружина може все, і пишався її талантами, тому вирішив, що це бажання слід виконати і їхній єдиний урожай ягід має бути переведений у форму, дуже приємну для вживання взимку. Тож в маленький будиночок було надіслано чотири десятки чарівних маленьких горщиків, півбочки цукру і маленького хлопчика, який мав зібрати смородину з кущів.

Сховавши своє гарне волосся під маленький чепчик, засукавши рукава до ліктів і надівши картатий фартух, який мав досить кокетливий вигляд, юна господиня взялася за справу, нітрохи не сумніваючись в успіху, адже хіба не бачила вона сотні разів, як це робила Ханна?

Кількість поставлених у ряд горщиків спочатку здивувала її, але Джон так любить джем, а маленькі баночки так гарно виглядатимуть на верхній полиці – тож Мег вирішила заповнити їх усі. Вона провела цей довгий день, перебираючи, протираючи, проціджуючи смородину. Вона без кінця метушилася біля свого джему, стараючись з усіх сил. Мег вдалася до порад пані Корнеліус, напружувала пам'ять, щоб пригадати, що робила Ханна і чого не зробила вона, Мег. Тож джем

знову повертався на додаткове кип'ятіння, додавання цукру, проціджування, але огидна смородина все одно не бажала «густіти».

Їй дуже хотілося побігти додому прямо у фартусі, й попросити маму допомогти, але вони з Джоном давно вирішили, що ніколи нікого не турбуватимуть своїми особистими клопотами, переживаннями або сварками. Останнє слово викликало в них навіть сміх, ніби думка, на яку воно наводило, була абсолютно безглуздою.

Вони твердо дотримувалися свого рішення і всякий раз, коли могли обійтися без сторонньої допомоги, обходилися без неї, й ніхто не втручався в їхні справи. Тож Мег продовжувала боротися одна з упертою солодкою масою весь спекотний літній день. О п'ятій годині вечора вона сіла посеред своєї перевернутої догори дригом кухні, заломила забруднені руки і розридалася.

Треба сказати, що в перший час після весілля, захоплена новим життям, Мег часто повторювала: «Мій чоловік вільний приводити додому друзів, коли забажає. Я завжди буду готова прийняти їх: не буде ні суєти, ні невдоволення, ні сорому, лише прибраний будинок, весела дружина і хороший обід. Джон, дорогий, ніколи навіть не питає моєї згоди, запрошуй, кого хочеш і будь упевнений в люб'язному прийомі з мого боку». Як це було чарівно! Джон просто сявав від гордості, слухаючи її, й усвідомлював, яке це щастя – мати таку чудову дружину. Але хоч гості у них час від часу бували, їх прихід ніколи не був несподіванкою, і Мег досі не мала нагоди якось відзначитися.

Таке часто трапляється: є якась невідворотність в такого роду подіях, і ми можемо лише дивуватися їй, сумувати і мужньо зносити випробування...

Якби Джон зовсім не забув про джем, було б, мабуть, неприпустимо з його боку вибрати саме цей день з усіх інших у році для того, щоб несподівано призвести до обіду гостя. Внутрішньо вітаючи себе з тим, що значний запас провізії був замовлений і відправлений додому в той ранок, відчуваючи повну впевненість у тому, що страви будуть готові до потрібної години, і дозволяючи собі мати приємне передчуття щодо прекрасного враження, яке справить на гостя красива господиня, коли вийде їм назустріч, Джон вів друга до свого житла з неприхованою гордістю юного господаря й чоловіка.

Цей світ сповнений розчарувань, як виявив Джон, коли підійшов до «голуб'ятні». Зазвичай парадні двері були гостинно відчинені – тепер

же вони виявилася замкнені, і до того ж на замок, а вчорашній бруд все ще прикрашав східці ганку. Вікна вітальні були зачинені й завішені, не було видно красивої дружини, яка п'є чай на веранді в білій сукні, зводячи з розуму маленьким блакитним бантом у волоссі, або гостинної господині, що вітає гостя із сяючими очима і приязною усмішкою. Власне, не було видно ні душі, крім хлопчика, на перший погляд закривавленого, який спав під кущем смородини.

– Боюся, щось трапилося. Зайдіть в сад, Скотт, а я поки піднімуся і пошукаю пані Брук, – сказав Джон, стривожений мовчанкою і безлюдністю.

Він квапливо обійшов будинок, шлях йому вказував різкий запах паленого цукру. Пан Скотт із дивним виразом на обличчі крокував слідом за господарем. Коли Брук зник за дверима, гість скромно затримався в саду, знаючи, що і так зможе все побачити й почути, і, будучи холостяком, безмірно радів такій перспективі.

У кухні панували безлад і зневіра. Частина джему тонкою цівкою перетікала із горщика в горщик, інша – розтіклася по підлозі, а третя весело горіла на плиті. Лотті, з істинно тевтонським^[20] спокоєм, стоїчно їла хліб, запиваючи його чимось на зразок смородинової настоянки, бо джем, як і раніше залишався в безнадійно рідкому стані. Пані Брук сиділа посеред кухні, закривши обличчя фартухом і відчайдушно схлипувала.

– Дівчинко моя мила, що трапилося? – вигукнув Джон, вриваючись у кухню. Перед його внутрішнім поглядом стояли страшні бачення ошпарених рук, він боявся почути несподівану звістку про важку втрату і відчував таємний жах при думці про гостя в саду.

– О Джон, я так втомилася, мені так жарко, і я така сердита і засмучена! Я працювала над цим джемом, поки не видихлася остаточно. Швидше допоможи мені, або я помру! – і змучена господиня кинулася йому на груди, забезпечивши чоловіку солодкий, у прямому сенсі слова, прийом, оскільки її фартух був окроплений варенням так само, як і підлога.

– Що тебе засмутило, любя? Сталось щось жахливе? – запитав стривожений Джон, ніжно цілуючи верхівку маленького чепчика, що сидів зовсім криво на цій чарівній голівці.

– Так! – і Мег відчайдушно заридала.

– То що ж сталося? Скажи мені швидше. Не плач, я винесу все, тільки не твоє мовчання. Говори ж, любов моя.

– Дж... джем не густішає, і я не знаю, що робити!

Джон Брук тоді засміявся, хоч згодом уже не наважувався це робити над тим, що трапалося. Іронічний Скотт, стоячи в саду, теж мимоволі усміхнувся, почувши реакцію Джона, яка, щоправда, завдала останнього удару вбитій горем Мег.

– І це все? Викинь його у вікно і забудь. Я куплю кілька кварт готового джему, якщо хочеш, тільки, Бога ради, не влаштовуй істерику. Я привів до обіду Джека Скотта і...

Джон не договорив, бо Мег відштовхнула його й, трагічно заломивши руки, впала на стілець, вигукнувши так, що в голосі її змішалися роздратування, докір і жах:

– Гість до обіду, а все догори дригом! Джон, як ти міг це зробити?

– Тихіше, він в саду! Я зовсім забув про проклятий джем, але тепер вже нічого не виправиш, – сказав Джон, з тривогою уявляючи наслідки цієї ситуації.

– Ти повинен був прислати кого-небудь, щоб попередити мене, або сказати мені сьогодні вранці. І мав згадати, як я буду зайнята сьогодні, – продовжила Мег, бо навіть голубка може клюнути, якщо почати найжачувати їй пир'ячко.

– Вранці я ще не знав, що запрошу його, попередити не було часу: ми зустрілися після роботи. А хіба треба було просити дозволу, адже ти завжди казала мені приводити друзів, коли хочу. Я ніколи не робив цього раніше, і будь я проклятий, коли зроблю що-небудь подібне ще раз! – заявив Джон із ображеним виглядом.

– Сподіваюся, що не зробиш! Зараз же відведи його геть, я не можу вийти до нього в такому вигляді, а в будинку немає ніякого обіду.

– Мені це подобається! А де яловичина і овочі, які я послав додому, і пудинг, який ти обіцяла? – вигукнув Джон, кидаючись до кухонної комори.

– У мене не було часу готувати. Тож сподівалася, що ми пообідаємо у мами. Мені дуже шкода, але я була дуже зайнята, – і з очей Мег знову полилися сльози.

Джон мав напрочуд м'яку вдачу, але водночас був всього лише людиною, а прийти додому після довгого трудового дня втомленим, голодним, повним надій і знайти будинок у безладді, стіл – порожнім, а

дружину – сердитою, таке не надто сприяє безтурботності духу і спокою манер. Він, однак, стримався, і маленький шквал, ймовірно, пронісся б швидко, якби не одне фатальне слово.

– Ситуація неприємна, я згоден, але, якщо ти допоможеш, ми впораємося і, незважаючи ні на що, добре проведемо час. Не плач, люба, зроби маленьке зусилля і приготуй нам що-небудь поїсти. Ми обидва голодні, як вовки, тож нам все одно, що буде на столі. Дай нам солонини, хліба й сиру, ми не станемо просити джему.

Джон сказав це добродушно й жартома, але одним цим словом підписав собі вирок. На переконання Мег, це було занадто жорстоко – натякати на її сумну невдачу, тож остання крапля її терпіння одразу випарувалася.

– Виплутуйся з цієї ситуації, як знаєш. Я занадто змучена, щоб «робити зусилля» заради кого б то не було. Як це по-чоловічому – пропонувати гостю кістку й вульгарний хліб із сиром! Я не бажаю, щоб подібне відбувалося в моєму домі. Відведи цього Скотта до мами і скажи йому, що я поїхала, захворіла, померла – що хочеш. Я не вийду до нього, і ви з ним можете скільки завгодно сміятися над моїм джемом. Більше ви тут нічого не отримаєте, – і, промовивши це на одному диханні, Мег скинула фартух і стрімко покинула поле битви, щоб оплакати себе у кімнаті.

Що двоє чоловіків робили в її відсутність, вона так ніколи й не дізналася, але пана Скотта, звісно, ніхто не повів «до мами», а коли Мег спустилася до їдальні, після того, як вони обидва пішли, то знайшла сліди приготованої нашвидкуруч трапези, що викликала в неї жах. Лотті повідомила, що вони з'їли дуже багато, й голосно сміялися, а господар велів їй «викинути все солодке вариво й заховати горщики».

Мег дуже хотілося піти і розповісти про все матері, але сором за власну поведінку та вірність Джону, «який, можливо, і був дуже жорстокий, але ніхто не мав знати про це», утримали її, й після квапливого прибирання кухні та їдальні вона причепурилася і сіла чекати, коли Джон прийде, щоб отримати прощення.

На жаль, Джон бачив справу зовсім в іншому світлі. Він постарався вийти з неприємного становища, представивши його Скотту як забавний випадок, вибачився, як міг, за дружину і так добре грав роль гостинного господаря, що друг отримав задоволення від імпровізованого обіду й обіцяв прийти ще.

Але насправді Джон був сердитий, хоч і намагався не показати це гостю. Він відчував, що Мег спочатку посадила його в калюжу, а потім кинула в біді. «Це нечесно – пропонувати людині приводити друзів у будь-який час, а коли вона тобі повірить, розсердитися, звинуватити в усьому й залишити одного в скрутному становищі, щоб над ним сміялися або жаліли його. Ні, бачить Бог, це нечесно! І Мег повинна це знати».

Протягом усього обіду він внутрішньо кипів від злості, але, коли всі тривоги й хвилювання опинилися позаду, і провівши Скотта, він попрямував додому, більш умиротворений настрої заволодів його душею. «Бідолаха! Я несправедливо строгий до неї, адже вона всією душею прагнула догодити мені, коли варила цей джем. Звичайно, Мег вчинила неправильно, звинувативши мене, але ж вона така молода. Я повинен бути терплячий, допомогти їй, навчити її».

Він сподівався, що вона не пішла до батьків, адже терпіти не міг пліток і втручання інших у його особисті справи. Від самої думки про це на хвилину його знову охопив гнів. Потім страх, що Мег захворіє від сліз і горя, пом'якшив його серце і змусив прискорити крок. Він вирішив бути спокійним і добрим, але твердим, абсолютно твердим, щоб показати їй, у чому вона ухилилася від свого обов'язку перед чоловіком.

Мег так само вирішила бути «спокійною й доброю, але твердою» і показати йому, в чому полягав його обов'язок. Їй дуже хотілося вибігти йому назустріч і попросити вибачення і щоб він поцілував її та втішив, що – вона була впевнена – неодмінно сталося б. Але, зрозуміло, не зробила нічого подібного і, побачивши, що Джон наближається, почала муркотіти пісеньку, розгойдуючись у гойдалці з шиттям у руках, як світська дама в години дозвілля у своїй кращій вітальні.

Джон був трохи розчарований тим, що не знайшов ніжної Ніоби^[21], але, відчуваючи, що його гідність вимагає, щоб перші вибачення прозвучали з вуст дружини, нічого не сказав, увійшов, не поспішаючи, і ліг на диван із вельми доречним зауваженням:

– Скоро буде молодий Місяць, люба.

– Нічого не маю проти, – пролунала надзвичайно заспокійлива відповідь Мег.

Кілька інших тем, що становлять спільний інтерес, також були порушені паном Бруком і супроводжені відповідями пані Брук, потім розмова вичерпалася. Джон сів біля вікна, розгорнув газету й, фігурально висловлюючись, занурився в неї з головою. Мег сіла біля іншого вікна й шила із такою ретельністю, немов бантики для її домашніх туфель належали до числа предметів найпершої необхідності. Обоє мовчали, обоє мали вигляд абсолютно «спокійних і твердих», і обоє відчували себе жахливо ніяково.

«Боже мій, – думала Мег, – подружнє життя таке важке й вимагає поряд із любов'ю нескінченного терпіння, як каже мама».

Зі словом «мама» на пам'ять дівчині прийшли й інші її поради, дані давно й вислухані тоді зі скептичними запереченнями.

«Джон – хороша людина, але й у нього є недоліки, і ти повинна навчитися бачити їх і миритися з ними, пам'ятаючи про свої власні. Він дуже рішучий, але ніколи не пручатиметься, якщо ти ласкаво надаси йому свої доводи, замість того, щоб нетерпляче заперечувати. Він дуже суворий до себе та вимогливий до інших у тому, що стосується правди, – хороша риса, хоч ти й називаєш його “занудою”. Ніколи не обманюй його ні поглядом, ні словом, Мег, і він ставитиметься до тебе з довірою, яку ти заслуговуєш, надаватиме підтримку, якої ти потребуєш. Характер у нього не такий, як у нас (ми спалахнемо – і все пройшло), його гнів – гнів чесний і незмінний, який рідко розпалюється, але якщо розпалюється, погасити його нелегко. Будь обережна, дуже обережна, не викликай у нього гнів і роздратування проти тебе, адже світ і щастя у вашій родині залежатимуть від збереження взаємної поваги. Стеж за собою, а якщо ви обоє вчините неправильно, не бійся вибачитися першою. Стережися дрібних сварок, взаємного непорозуміння, поспішних різких слів, які часто призводять до великої біди».

Мег згадала ці слова саме зараз, коли сиділа з шиттям біля вікна у променях втомленого за день сонця. Це була їхня перша серйозна сварка. Її власні квапливі слова здалися тепер і дурними й жорстокими, а власний гнів представлявся тепер дитячим. Думки про бідного Джона, який прийшов додому, де на нього чекала така сцена, пом'якшили її серце. Вона глянула на нього зі сльозами на очах, але він не дивився на неї. Вона відклала рукоділля і встала, думаючи: «Я перша скажу: “Прости мене!”». Але він, здавалося, не чув її кроків.

Вона йшла повільно, бо важко переступити через гордість, пройшла через кімнату і зупинилася поруч з ним, але він не повернув голови. На мить їй здалося, що вона не зможе зробити це, але тут же виникла думка: «Це початок. Я пройду свою половину шляху, і мені буде ні в чому дорікнути собі», і, схилившись, вона ніжно поцілувала чоловіка в лоб. Сварка була залагоджена – поцілунок каяття був краще за океан слів. І через хвилину Джон вже тримав її на колінах і ніжно казав:

– Так, це було дуже недобре – сміятися над бідними маленькими горщиками для джему. Прости мене, моя люба! Я ніколи більше так не вчиню.

Але він сміявся – о так! – і багато разів, як і сама Мег, і обоє стверджували, що це був найсолодший джем у їхньому житті, бо їм вдалося і в цій сварці^[22] зберегти солодкість сімейного життя.

Після цього сама Мег запросила пана Скотта до них у будинок і пригостила першокласним обідом, без розлюченої дружини як першої страви. З цієї нагоди вона була така весела й мила і все було так чарівно, що пан Скотт назвав Джона «щасливчиком» і всю дорогу додому хитав головою, розмірковуючи про тяготи холостяцького положення.

Восени Мег очікували нові випробування і переживання. Саллі Моффат відновила свою дружбу з нею і часто заходила в маленький будиночок поговорити й випити чашечку чаю або запрошувала «милу бідолаху» зайти і провести день у великому будинку Моффатів. Це було приємно, бо в похмуру погоду Мег зазвичай відчувала себе самотньо: всі домашні були зайняті, Джон працював до пізнього вечора, робити було нічого, окрім як тільки шити, читати або тинятися по будинку.

Цілком природно, що в Мег стало звичкою ходити в гості й базикати із подругою. Красиві речі Саллі викликали у неї бажання мати такі ж і жалість до себе самої, від того, що вона їх позбавлена. Саллі була дуже добра і часто пропонувала взяти ту чи ту вподобану річ, але Мег не приймала таких подарунків, знаючи, що Джону це не сподобається. А згодом ця дурна маленька жінка раптом взяла й зробила те, що не сподобалося Джону нескінченно більше.

Вона знала про всі доходи чоловіка до останнього цента, тож з приємністю усвідомлювала, що він довіряє їй не тільки своє щастя, а

й те, що деякі чоловіки цінують більше, – свої гроші. Вона знала, де вони лежать, і могла взяти скільки хоче. Він тільки просив, щоб вона вела записи про кожен витрачений долар, платила за рахунками щомісяця і не забувала про те, що вона дружина бідного чоловіка.

Спочатку вона добре проявила себе у закупах, була обачною й економною, акуратно вела домашні витратні записи і без страху показувала їх чоловікові. Але в ту осінь у рай Мег заповз змії і спокусив її, як не одну сучасну Єву, проте не яблуками, а сукнею.

Мег обурювалася, коли її жаліли, або, хай і не навмисне, але вказували на бідність. Однак вона соромилася визнати, що сердиться, й іноді намагалася втішитися придбанням якоїсь гарненької дрібнички, щоб Саллі не думала, начебто їй доводиться економити. Щоправда, після таких покупок вона завжди відчувала, що вчинила недобре, бо без цих красивих речей цілком можна було обійтися, але вони коштували так мало, що не було підстав хвилюватися. Тож під час поїздок по магазинах разом із Саллі Мег вже не була лише пасивною глядачкою, а кількість витрат на дрібниці поступово збільшувалася.

Коли ж наприкінці місяця вона підбила підсумок своїх витрат, сума майже злякала її. Але в той час у Джона було багато роботи, і він доручив рахунки їй. Наступного місяця він був у від'їзді, а вже на третій влаштував день перевірки квартальних платежів.

Мег на все життя запам'ятала його. Адже за тиждень до того вона зробила жахливий вчинок, що тягарем лежав тепер на її совісті. Саллі купувала шовк, а Мег дуже хотілося нову сукню – гарну, легку, для вечірок, бо її чорне шовкове плаття було таким звичайним, а батист і серпанок на вечір годяться тільки для дівчат.

Тітонька Марч зазвичай давала сестрам у подарунок на Новий рік по двадцять п'ять доларів кожній. Чекати залишалося тільки місяць, а тут на розпродажі пропонувався чарівний ліловий шовк. І гроші в неї були, якщо тільки наважитися взяти їх. Джон завжди казав, що все, що належить йому, належить їй, але чи подумає він, що це добре – витратити не тільки майбутні двадцять п'ять доларів, а й інші двадцять п'ять із грошей, відкладених на господарство?

Це було ще те питання. Саллі переконувала її купити шовк, пропонувала позичку і з кращих спонукань спокушала Мег так, що та була не в силах противитися. У недобру хвилину продавець підняв чарівні складки, що так божественно шаруділи, й сказав: «Майже

даром, пані, запевняю вас». Вона відповіла: «Я беру його». Тканину було відміряно й відрізано, а рахунок оплачено. Саллі була в захваті, і Мег теж сміялася, немов це було незначна подія, але поїхала з магазину з таким почуттям, ніби вкрала щось і за нею женеться поліція.

Повернувшись додому, вона спробувала пом'якшити докори сумління спогляданням чарівного шовку, але тепер він не здавався їй таким неймовірним, вже не так добре пасував їй, а слова «п'ятдесят доларів», здавалося, були надруковані, як візерунок, на кожному полотнищі. Вона прибрала покупку до шафи, але тканина наче переслідувала її не як чудове бачення нової сукні, а як настирливий лякаючий привид безрозсудного вчинку.

Того вечора, коли Джон дістав витратні записи, серце Мег завмерло, і вперше у своєму подружньому житті вона відчула, що боїться чоловіка. Його добрі карі очі здавалися їй суворими, а, оскільки він був незвичайно веселий, то уявила, що провини її викриті, просто це поки що приховується. Всі господарські рахунки були оплачені, всі витратні записи в повному порядку.

Джон похвалив дружину й розкрив старий гаманець, який вони жартома називали «банком». Тоді Мег, знаючи, що гаманець абсолютно порожній, зупинила руку чоловіка, сказавши нервово:

– Ти ще не бачив мої особисті витрати.

Джон ніколи не просив її показати ці записи, але вона завжди наполягала на тому, щоб він зазирнув і туди, бо звикла насолоджуватися його подивом з приводу дивних речей, необхідних жінкам. Наприклад, змушувала вгадувати, що таке тасьма, пояснювала, що таке кардиган, або ж сміялася з його подиву, як маленька річ, що складається з трьох рожевих бутонів, шматочка оксамиту й пари стрічок, може бути капелюшком і коштувати п'ять або шість доларів.

Того вечора вигляд у нього був такий, ніби і йому подобається із глузливою усмішкою розбирати її цифри і прикидатися, ніби він жахається її марнотратства, хоч насправді надзвичайно пишався своєю економною дружиною.

Вона принесла маленький блокнот і поклала його на стіл перед Джоном, ставши позаду, ніби розгладити зморшки на його стомленому лобі. І сховавши обличчя в такий спосіб, сказала зі зростаючою тривогою:

– Джон, дорогий, сьогодні мені соромно показувати тобі мою книжечку через страшенне марнотратство. Розумієш, я так часто буваю на людях і мені для цього потрібні певні речі, тож Саллі порадила дещо придбати. Гроші, які я отримаю на Новий рік, уможливають частково відшкодувати витрати, але ця покупка вже принесла мені багато тривожних переживань, бо знаю, що ти можеш погано про мене подумати.

Джон засміявся і притягнувши її до себе, добродушно сказав:

– Іди сюди, не ховайся. Я не буду тебе бити за те, що ти купила пару вбивчих черевиків. Я пишаюся ніжками моєї дружини й нічого не маю проти того, щоб вона заплатила вісім доларів за них, якщо вони хороші.

Це була одна з останніх куплених нею «дрібниць», і погляд Джона впав на цей рядок, коли він говорив. «Ох, що він скаже, коли дійде до цих кошмарних п'ятдесяти доларів!» – подумала Мег із здриганням.

– Це гірше, ніж черевики. Це шовкова сукня, – сказала вона зі спокоєм приреченого, бажаючи одного – щоб найгірше швидше залишилося позаду.

– Яка ж, люба, ця «клята сума», як каже пан Манталіні?

Це було так несхоже на Джона. Мег знала, що зараз він дивиться на неї тим відкритим, прямим поглядом, який вона досі завжди була готова щиро зустріти. Однак тільки перегорнула сторінку і відвернулася, вказавши на суму, яка була б занадто велика і без тих злочасних п'ятдесяти доларів і яка абсолютно жахнула її, коли всі цифри були складені. На хвилину в кімнаті стало дуже тихо, потім Джон сказав неголосно й повільно – але вона відчула, що йому було потрібно зробити над собою зусилля, щоб не висловити невдоволення:

– Ну, я не знаю, чи багато це – п'ятдесят доларів за сукню при тій кількості воланів і всього іншого, що вам необхідно, щоб обробити його по моді.

– Вона ще не пошита й не оброблена, – слабо зітхнула Мег.

Несподіване нагадування про майбутні додаткові витрати абсолютно вбило її.

– Двадцять п'ять ярдів шовку – чималий шмат, щоб загорнути в нього одну маленьку жінку. Але я не сумніваюся, що моя дружина буде виглядати в ньому не менше елегантно, ніж дружина Неда Моффата, – сказав Джон сухо.

– Я знаю, Джон, ти сердишся, але я нічого не можу вдіяти. Я не хотіла даремно витратити твої гроші, але я й не припускала, що всі разом ці дрібниці коштуватимуть так багато. Я не могла встояти, коли бачила, як Саллі купує все, що хоче, і шкодує мене, бо я не можу собі цього дозволити. Я намагалася бути задоволеною тим, що в мене є, але це нелегко, і мені набридло бути бідною.

Останні слова були вимовлені так тихо, що вона не була впевнена, чи почув він їх. Але Джон почув, і вони глибоко ранили його, адже він відмовляв собі у багатьох задоволеннях заради Мег. Вона була готова відкусити свій дурний язик, коли ці слова прозвучали, бо Джон раптом відштовхнув від себе записи і встав, сказавши із легким тремтінням у голосі:

– Я боявся цього. Я роблю все, що можу, Мег.

Якби він вилаяв її або навіть струснув, це не поранило б Мег так, як ці скупі слова. Вона кинулася до нього, обхопила за шию й вигукнула зі сльозами каяття:

– О Джон, мій дорогий, добрий, працьовитий любий, я не хотіла тебе образити. Як я могла таке сказати! Це було гидко, несправедливо, невдячно! О, як я могла це сказати!

Він був дуже добрий, охоче простив її й не вимовив жодного слова докору, але Мег знала, що зробила і сказала те, що не скоро забудеться, хоча він, можливо, ніколи не дасть їй це відчути. Вона обіцяла любити його в горі і в радості, а тепер, ставши дружиною, кинула докір у його бідності, після того, як сама ж нерозважливо витратила зароблені ним гроші.

Це було жахливо, а найгірше те, що після цього Джон поведився так спокійно, ніби нічого не сталося, і лише затримувався на роботі довше звичайного і працював вдома в пізні нічні години, коли вона, наплакавшись, засинала. Тиждень, проведений у постійних докорах сумління, змучив Мег, а звістка про те, що Джон відмовився від замовленого для себе нового зимового пальта, привела її у такий відчай, що на неї було важко дивитися. У відповідь на її розпитування він просто сказав: «Я не можу дозволити собі такі витрати, любя».

Мег нічого не сказала у відповідь, але кілька хвилин по тому він знайшов її в передпокої – зануривши обличчя в його старе пальто, вона ридала так, немов її серце готове було розірватися.

Вони довго говорили в той вечір, і Мег навчилася любити чоловіка ще глибше за його бідність, яка зробила його справжньою людиною, дала йому силу й сміливість прокладати свій шлях у житті, навчила його лагідному терпінню, котре дозволяло спокійно переносити як власні незадоволені бажання, так і недоліки й слабкості тих, кого він любив.

Наступного дня, сховавши гордість у кишеню, вона пішла до Саллі, розповіла їй правду і попросила надати послугу – купити в неї шовк. Добросердна пані Моффат охоче погодилася, і в неї вистачило делікатності не запропонувати його одразу в подарунок.

Потім Мег оплатила рахунок кравця і розпорядилася надіслати пальто Джона додому. Коли Джон прийшов, вона вбралася в пальто і запитала чоловіка, як йому подобається її нова шовкова сукня. Можна легко уявити, якою була його відповідь, як він прийняв подарунок і якими сприятливими були наслідки.

Джон приходив додому рано, Мег більше не бігала в гості, нове пальто вдягав уранці дуже щасливий чоловік, а ввечері його допомагала зняти віддана дружина. Так минув рік, а літо принесло Мег нові переживання – найглибші й найніжніші в житті жінки.

Одного разу в суботу Лорі зі схвильованим виглядом увійшов навшпиньках до кухні «голуб'ятні», де його звуками литавр зустріла Ханна, бо намагалася плескати в долоні, тримаючи в одній руці каструлю, а в другій – кришку.

– Як там маленька мама? Де всі? Чому ви не сказали мені нічого, перш ніж я приїхав додому на канікули? – почав Лорі голосним шепотом.

– На сьомому небі від щастя люба наша! Всі нагорі й радіють. А не говорили, бо нам тут не потрібні ніякі урагани. Ідть-но до вітальні, а я сходжу нагору й пришлю їх до вас, – давши цю дещо туманну відповідь, Ханна зникла із переможним сміхом.

Незабаром з'явилася Джо. Вона з гордістю несла фланелевий згорток на великій подушці. Обличчя в дівчини було дуже серйозне, але в очах танцювали пустотливі вогники, і щось дуже дивне звучало в її голосі – якись ледве стримувані почуття.

– Закрий очі та простягни руки, – сказала вона.

Лорі позадкував і сховав руки за спину з благанням:

– Ні, дякую, краще не треба, я впусчу його, точно впусчу.

– Тоді ти не побачиш племінника, – сказала Джо рішуче, повертаючись, щоб піти.

– Добре, добре! Тільки коли що-небудь трапиться, ти будеш винна, – і, слухаючись наказу, Лорі мужньо закрити очі, й щось було дано йому в руки. У наступну хвилину вибух сміху Джо, Емі, пані Марч, Ханни і Джона, котрі стовпилися навколо нього, змусив Лорі відкрити очі, щоб виявити, що він отримав двох немовлят замість очікуваного одного.

Не дивно, що вони сміялися: вираз обличчя в нього був такий веселий, що змусив би будь-якого скоцюрбитися від сміху. Лорі стояв і переводив здивований погляд з немовлят, котрі нічого не відали, на глядачів, що здригалися від реготу, із таким жахом, що Джо сіла на підлогу, заходячись сміхом.

– Близнюки, клянусь Юпітером! – тільки й зумів він сказати, а потім обернувся до жінок із благальним, комічно жалібним виглядом і додав: – Візьміть їх швидше, хто-небудь! А то я зараз розрегочуся і впусчу їх.

Джон врятував своїх крихіток і почав ходити по кімнаті, тримаючи їх по одному на кожній руці, з таким виглядом, ніби був уже посвячений у таємниці догляду за немовлятами.

– Кращий жарт сезону, га? Я не сказала тобі відразу, бо дуже хотіла зробити сюрприз. І схоже, можу привітати себе з тим, що мені це вдалося, – сказала Джо, насміявшись і перевівши подих.

– Я в житті ніколи не був більш ошелешений. Ну чи не смішно? Хлопчики? Як ви збираєтеся їх назвати? Дайте ще поглянути. Підтримай мене, Джо, адже, чесне слово, їх тут дуже багато для мене, – сказав Лорі, дивлячись на немовлят із виглядом величезного благодушного ньюфаундлендського пса, що роздивляється двох крихітних кошенят.

– Хлопчик і дівчинка. Ну чи не краса? – сказав гордий тато, сяючи усмішкою і дивлячись на дві маленькі червоні грудочки, що ворушилися в нього на руках, так, немов це були янголи, які ще не встигли обрости пір'ям.

– Найчудовіші діти, яких я бачив у житті. І хто ж тут хто? – Лорі схилився, як колодязний журавель, щоб розгледіти диво-дітей.

– Емі пов'язала блакитну стрічку хлопчикові, а рожеву дівчинці – французька мода, – тож їх завжди можна відрізнити. До того ж у

хлопчика карі очі, а у дівчинки – блакитні. Поцілуйте їх, дядечко Тедді, – закликала пустотлива Джо.

– Боюся, їм це може не сподобатися, – відповів Лорі з незвичайною для нього боязкістю.

– Ой, не сподобається! Звичайно ж, сподобається, вони вже звикли до цього. Поцілуйте! Вмить, пане! – наказала Джо, побоюючись, що він запропонує їй передати поцілунок за дорученням.

Лорі витягнув губи й обережно доторкнувся ними до кожної маленької щічки, що викликало у глядачів новий вибух сміху, а в немовлят – пронизливий крик.

– Ну ось, я ж знав, що їм не сподобається! Це напевно хлопчисько, дивіться, як брикається і махає кулачками, ніби зовсім великий. Слухай, юний Брук, давай, цілься краще у чоловіка своїх розмірів! – вигукнув Лорі, захоплений отриманим стусаном маленького кулачка, що безладно рухався біля його обличчя.

– Його назвемо Джон-Лоуренс, а дівчинку – Маргарет, на честь мами й бабусі. А вдома називатимемо її Дейзі, щоб не було двох Мег, а малюка – Джон, якщо не придумаємо щось краще, – сказала Емі з зацікавленістю тітки.

– Назвіть його Деміджоном, а для стислості – Демі, – порадив Лорі.

– Дейзі й Демі – те, що треба! Я знала, що Тедді щось придумає! – вигукнула Джо, плескаючи в долоні.

Тедді справді придумав вдало, й відтоді дітей завжди називали Дейзі й Демі.

Розділ шостий

Відвідини

– Ходімо, Джо, пора.

– Куди?

– Не хочеш же ти сказати, що забула про свою обіцянку нанести разом зі мною п'ять-шість візитів сьогодні?

– У моєму житті було чимало необачних дурниць, але не думаю, щоб я коли-небудь була настільки божевільна, щоб заявила, ніби зроблю шість візитів за один день, коли і один-єдиний вибиває мене з колії на тиждень.

– Так, ти обіцяла, ми домовилися. Я мала закінчити малюнок пастеллю – портрет Бет – для тебе, а ти – піти зі мною й нанести відповідні візити сусідам.

– За хорошої погоди – це було в договорі, а я стою за букву договору, мій Шейлок^[23]. На сході громадаються хмари. Погода псується, і я не піду.

– Усе це виверти. Чудовий день, на дощ і натяку немає, а ти пишаєшся тим, що тримаєш свої обіцянки. Тож прояви благородство, підемо, виконаєш свій обов'язок – і я дам тобі спокій на наступні шість місяців.

У ту хвилину Джо цілком поглинуло шиття. Вона була головним виробником манто для всіх членів сім'ї й ставила собі в особливу заслугу вміння володіти голкою не гірше, ніж пером. Це було дуже неприємно – прямо посеред першої примірки отримати наказ відправитися з візитами у кращому вбранні в жаркий липневий день. Вона терпіти не могла формальні візити й завжди ухилялася від них, якщо тільки Емі не змушувала її умовляннями або підкупом. У даному разі відкритися було неможливо, і, обурено клацнувши ножицями й заявивши, що відчуває в повітрі грозу, вона поступилася: відклала роботу і, взявши капелюх і рукавички з виглядом покірності долі, сказала Емі, що жертва готова.

– Джо! До чого ти вперта! З тобою і святий згрішить! Невже ти збираєшся вирушити у такому вигляді? – вигукнула Емі, із подивом оглядаючи її.

– А чому ні? Я вдягнена акуратно, мені не жарко і зручно. Цілком відповідний наряд для прогулянки по курній дорозі спекотного дня. Якщо для людей важливіше мій одяг, ніж я сама, то чи варто з ними спілкуватися? Ти можеш вбратися за двох, щоб твоя елегантність засліпила всіх і вони на мене не зважали. Тобі приємно бути витонченою, мені – ні, до того ж оборки тільки заважають.

– О Боже, дай терпіння! – зітхнула Емі. – Тепер у неї напад впертості. Господи, вона зведе мене з розуму, перш ніж я зможу привести її в належний вигляд. Я впевнена, що сьогоднішні візити не принесуть мені ніякого задоволення, але це обов'язок перед суспільством, і нікому сплатити його, крім нас з тобою. Джо, я зроблю для тебе що завгодно, якщо тільки ти одягнешся красиво й допоможеш мені виконати цю данину ввічливості. Ти, якщо постарася, можеш так добре вести бесіду, виглядати такою аристократичною у твоїх кращих нарядах і поводитися з таким тактом, що я пишаюся тобою. Мені лячно йти одній, ходімо, підтримай мене.

– Ах ти, хитра лисиця, лестиш і задобрюєш свою сердиту старшу сестру. Треба ж до такого додуматися! Я й аристократична, і можу поводитися з таким тактом! А ти боїшся йти одна! Одне другого безглуздіше! Добре, я піду, якщо маю, і зроблю, що зможу. Ти очолюватимеш експедицію, а я виконуватиму накази. Це тебе влаштує? – запитала Джо з несподіваним переходом від впертості до покірної смиренності.

– О, Джо, ти янгол! Вдягай свою найкращу сукню, а я скажу тобі, в кого як потрібно поводитися, щоб у господарів склалося про тебе добре враження. Я хочу, щоб ти всім сподобалася, і ти сподобаєшся, якщо тільки спробуєш бути трішки люб'язнішою. Причешися красиво і приколи яскраво-червону троянду до капелюшка. Тобі це личить, а то в тебе занадто суворий вигляд у твоєму простому костюмі. Візьми тонкі рукавички й вишитий носовичок. Ми зайдемо по дорозі до Мег і попросимо позичити нам її білу парасольку, тоді ти зможеш взяти мою парасольку кольору голубиного крила...

Емі віддавала ці розпорядження, поки вдягалася сама, і Джо виконувала їх, проте не без внутрішнього протесту. Вона важко зітхала, з шелестом влізаючи в нову сукню із жорсткою серпанку, похмуро супилася, дивлячись на своє відображення в дзеркалі, коли зав'язувала стрічки на капелюсі у бездоганний бант, озлоблено

боролася зі шпильками, приколюючи свій комірець, зборознила зморшками чоло, поки згортала носовичок, вишивка якого дратувала її ніс так само, як і майбутня міся – її почуття, а затиснувши свої руки в тісних рукавичках із трьома гудзиками й китицею, що була останнім штрихом елегантності, обернулася до Емі з вельми недоумкуватим виразом обличчя і лагідно сказала:

– Я відчуваю себе абсолютно огидно. Але якщо ти вважаєш, що я виглядаю пристойно, я помру щасливою.

– Усе надзвичайно пристойно. Нумо, повертайся і дай мені подивитися уважно.

Джо поверталася, а Емі щось поправляла і, нарешті, відкинулася назад і, схиливши голову набік, схвально помітила:

– Так, так, досить пристойно. Твоя голова виглядає чудово – кращого я й бажати не могла. З трояндою цей білий капелюшок здається зовсім чарівним. Плечі тримай розгорнуто, а руки – легко, нехай навіть тобі тиснуть рукавички. Є одна річ, Джо, яку ти можеш робити добре, а я ні, а саме – носити шаль. Я цього не вмю, але дуже приємно дивитися на тебе. Я так рада, що тітонька Марч подарувала тобі цю чарівну шаль. Вона проста, але дуже красива, й ці складки, які закладаються нижче ліктя, дуже мальовничі. Як там шов моєї пелерини – посередині? Чи рівно я підняла поділ сукні? Я хочу, щоб було видно черевики, бо ніжки у мене красиві, на відміну від носа.

– Ти зразок краси і джерело вічної радості, – сказала Джо, склавши долоні трубочкою й дивлячись через неї на блакитне перо на тлі золотого волосся – із виглядом справжнього знавця живопису. – Я повинна волочити поділ моєї кращої сукні по курній дорозі чи мені слід його підняти, панно?

– Піднімай, коли йдеш по дорозі, а коли увійдемо в будинок, опусти. Тобі личать спідниці зі шлейфом, тож маєш навчитися носити його красиво й граціозно. Ти не до кінця застєбнула рукавичку, зроби це зараз же. Твій наряд ніколи не виглядатиме завершеним, якщо ігнорувати такі дрібниці: саме вони створюють приємне враження загалом.

Джо зітхнула й продовжила застібати рукавичку, майже відриваючи гудзики. Нарешті обидві сестри були готові й повільною, плавною ходою вирушили в дорогу, – «прямо диво», як сказала Ханна, що висунулася у вікно другого поверху, щоб подивитися на них.

– Послухай, Джо, дорога, Честери вважають себе дуже витонченими людьми, тож я хочу, щоб ти звернула увагу на свої манери. Утримайся від уривчастих зауважень і не роби нічого незвичайного, добре? Будь просто спокійною, стриманою й тихою, це безпечно, і личить леді. Ти цілком можеш триматися так протягом п'ятнадцяти хвилин нашого візиту, – сказала Емі, коли вони наблизилися до першого будинку, вже позичивши в Мег білу парасольку й показавшись з усіх боків сестрі, яка тримала по немовляті на кожній руці.

– Дай подумати. «Спокійна, стримана й тиха». Так, гадаю, я можу це обіцяти. Мені доводилося грати на сцені манірну юну леді, тож я знову приміряю цю роль на себе. Мої акторські здібності, як ти побачиш, великі, так що, не хвилюйся, дитино.

Емі заспокоїлася, але підступна Джо зловила її на слові й впродовж всього першого візиту сиділа, граціозно підібгавши ноги, рівно розклавши складки сукні, спокійна, як море влітку, холодна, як заметіль, і мовчазна, як сфінкс.

Марно пані Честер намагалася натякати на її «чарівний роман», а обидві панночки Честер заводили розмову про візити, пікніки, оперу та моду – відповіддю на все це була усмішка, уклін і стримане «так» або «ні». Марно Емі «телеграфувала» сестрі: «Говори», намагалася втягнути її в розмову, тихенько штовхала ногою – Джо сиділа, немов нічого не помічаючи. Відповідною характеристикою її манер були б слова, що описують вдачу Мод^[24]: «Холодна правильність, чудова порожнеча».

– Яка нецікава та зарозуміла особа, ця старша панна Марч! – на жаль, голосно прозвучало зауваження однієї з панночок Честер, коли двері за гостями зачинялися.

Джо беззвучно сміялася, проходячи через передпокій, але Емі виглядала роздратованою таким буквальним тлумаченням її інструкцій і цілком поклала провину за це на Джо.

– Як ти могла так неправильно мене зрозуміти? Я хотіла лише, щоб ти трималася скромно і з гідністю, а ти замість цього сиділа, як бовдур. У Лембів постарайся бути більш товариською, базікай, як інші дівчатка, прояви інтерес до суконь, до флірту, до будь-якої нісенітниці, про яку б там не говорили. Вони обертаються в кращих колах, тож

знайомство з ними дуже цінне для нас. Я дуже хочу, щоб ми справили на них добре враження.

– Я буду дуже люб'язна, базікатиму й сміятимуся, висловлюватиму жах і захват з приводу будь-якої дрібниці. Мабуть, ця роль подобається мені більше: зображати так звану «чарівну дівчину». Я цілком можу зробити це – зразком мені послужить Мей Честер, я наслідуватиму її. Ось побачиш, Лемби скажуть: «Яке живе, миле створіння, ця Джо Марч!».

Емі стривожилася, і не без підстав, оскільки, коли Джо починала пустувати, було невідомо, як далеко вона може зайти. О, варто було б побачити обличчя Емі, коли її сестра, увійшовши до чергової вітальні, експансивно перецілувала всіх юних леді, хто був там, люб'язно усміхнулася усім юним джентльменам і приєдналася до розмови з пожвавленням, яке здивувало нашу спостерігачку.

Тим часом самою Емі заволоділа пані Лемб, яка дуже її любила, і Емі довелося вислухати докладний звіт про останній напад хвороби панни Лукреції, тимчасом як три чарівних молодих чоловіка тинялися поблизу в очікуванні паузи, щоб кинутися на допомогу й визволити її.

За таких обставин вона не мала змоги стежити за Джо, яка, здавалося, була одержима духом пустощів і базікала відчайдушно, не гірше самої старої пані Лемб. Навколо неї вже зібралася купка слухачів, і Емі напружувала слух, щоб почути, про що йдеться, бо уривки фраз, які долітали до неї, викликали тривогу, круглі очі й підняті руки змушували вмирати від цікавості, а часті вибухи сміху – горіти бажанням розділити загальне веселощі. Можна уявити, які страждання викликав у неї підслуханий обривок ось такої розмови:

– Вона прекрасно скаче верхи – хто її вчив?

– Ніхто. Вона прив'язувала старе сідло на велику гілку дерева і вчилася сідати верхи, тримати віжки і зберігати рівновагу. І тепер вона може скакати на будь-якому коні, бо не знає, що таке страх. У сусідній стайні їй охоче й дешево дають напрокат коней, бо вона прекрасно тренує їх для їзди верхи під жіночим сідлом. У неї така пристрасть до верхової їзди! Я часто кажу їй, що якщо нічого іншого з неї не вийде, вона цілком зможе заробляти на життя, об'їжджаючи коней.

Емі ледь стримувалася, слухаючи цю жахливу розмову, адже у слухачів напевно створювалося враження про неї як про досить

відчайдушну юну особу, а саме такі особи були предметом її глибокої відрази. Однак, що вона могла зробити? Стара леді продовжувала говорити, й задовго до того, як її оповідь скінчилася, Джо продовжувала свою, роблячи ще кумедніші визнання і припускаючись іще грубіших помилок.

– Так, у той день Емі була в розпачі, бо всіх хороших коней розібрали і залишилися тільки три: одна кульгава, інша сліпа, а третя така норовиста, що потрібно було сунути їй у пащу грудку, перш ніж вона зрушила б з місця. Прекрасна тварина для приємної прогулянки, чи не так?

– Якого ж коня вона обрала? – запитав якийсь молодик, а інший засміявся, із задоволенням слухаючи розповідь Джо.

– Жодного. Вона почула, що вище по річці на одній фермі є молодий, гарний і гарячий кінь. І хоч дами ніколи не їздили на ньому, Емі вирішила спробувати. Її протистояння з ним було воістину драматичним. Почати варто з того, що ніхто не додумався принести сідло, тому їй довелося взяти його вдома, перевезти його на човні через річку, а потім покласти собі на голову і нарешті зайти в стайню, на превеликий подив старого господаря.

– І вона скакала на цьому коні?

– Звичайно, й чудово провела час. Я думала, коли Емі повернеться, на ній живого місця не буде, але вона впоралася з цим завданням відмінно й була душею компанії!

– Ну й відвага! – і молодий панич Лемб кинув схвальний погляд на Емі та з подивом подумав про те, що говорить цій дівчині його мати і чому та виглядає такою червоною і збентеженою.

Вона почервоніла ще густіше й відчула себе ще ніяковіше через хвилину, коли несподівано мова зайшла про вбрання. Одна з юних леді запитала Джо, де та купила красивий блідо-жовтий капелюшок, який одягала на пікнік, і дурна Джо замість того, щоб просто назвати магазин, де два роки тому був куплений капелюшок, знову пустилася в непотрібні відвертості:

– Це Емі пофарбувала його в такий колір. Ніжних відтінків не купиш, так що ми самі фарбуємо наші капелюшки в будь-який колір, який хочемо. Дуже зручно мати сестру-художницю.

– Що за оригінальна ідея! – вигукнула панна Лемб, яка знайшла Джо дуже цікавою особою.

– Це ще дрібниці в порівнянні з деякими іншими блискучими ідеями, що теж належать їй. Немає нічого такого, чого б вона не змогла зробити. Так, вона дуже хотіла блакитні черевики до весілля Саллі – і що ж ви думаєте? Вона просто взяла й пофарбувала свої старі білі туфлі у чарівного відтінку небесно-блакитний колір, і вони виглядали один в один, як атласні, – заявила Джо, явно пишаючись талантами сестри, але це роздратувало Емі до такої міри, що їй захотілося жбурнути в Джо свою сумочку з візитками.

– Днями ми читали вашу розповідь, і вона дуже нам сподобалася, – завважила старша панна Лемб, бажаючи зробити комплімент літературній дамі, яка, треба визнати, зовсім не була схожа на таку в той момент.

Будь-яка згадка про її «твори» завжди погано діяла на Джо, яка або ставала суворою, або набувала ображеного вигляду, або ж, як у цьому випадку, різко змінювала тему розмови:

– Шкода, що ви не знайшли нічого кращого для читання. Я написала цю нісенітницю, бо її легко продати, а пересічним людям такі речі подобаються. Ви їдете в Нью-Йорк цієї зими?

Оскільки панна Лемб сказала, що розповідь їм сподобалася, така відповідь Джо не була ні люб'язною, ні приємною. Джо одразу помітила свою помилку, але, побоюючись ще більше зіпсувати справу, раптом нагадала собі, що їй належить подати сигнал сестрі до закінчення візиту, і вона зробила це так несподівано, що троє з присутніх навіть не договорили початих фраз.

– Емі, нам пора йти. До побачення, люба, приходьте до нас теж, ми прагнемо побачити вас у нашому домі. Я не наважуюся запрошувати вас, пане Лемб, але, якщо ви прийдете, гадаю, ми будемо не в силах відпустити вас.

Джо говорила це, так кумедно наслідуючи балакучу й сентиментальну Мей Честер, що Емі поспішила вискочити з кімнати, відчуваючи непереборне бажання розреготатися й розплакатися одночасно.

– Ну як? Я впоралася на відмінно? – запитала Джо із задоволеним виглядом, коли вони відійшли від будинку Лембів.

– Гірше й бути не могло, – такою була нищівна відповідь Емі. – Що на тебе нашло? Навіщо тобі знадобилося розповідати про моє сідло, капелюхи, черевики та інше?

– Просто це смішно і людям цікаво. Вони й так знають, що ми бідні, тож чи варто вдавати, ніби в нас є групи, і ніби ми купуємо тричотири капелюхи щосезону, і всі ці речі дістаються нам так само легко й просто, як іншим.

– Усе одно, не було потреби розповідати їм про всі наші маленькі хитрощі й виставляти напоказ нашу бідність. У тебе немає ні краплі справжньої гордості, й тобі ніколи не зрозуміти, в яких випадках треба тримати язик за зубами, а в яких – говорити, – мовила Емі в розпачі.

Бідна Джо мала зніяковілий вигляд і мовчки терла кінчик носа жорсткою носовою хусткою, немов караючи себе за свої гріхи.

– Як мені поводитися тут? – запитала вона, коли вони підійшли до третього дому.

– Як хочеш. Я умиваю руки, – коротко відказала Емі.

– Тоді я постараюся зробити собі приємність. У цьому будинку є хлопці, тож ми славно проведемо час. Чесне слово, мені потрібна якась зміна – елегантність погано діє на мій організм, – відповідала Джо похмуро. Вона була явно виведена з душевної рівноваги своєю невдачею у спробі бути на висоті та зробити приємне Емі.

Захоплений прийом, наданий трьома юнаками й кількома милими хлопчиками, швидко заспокоїв її збентежені почуття. Залишивши Емі розважати пані та пана Тюдорів, які також зайшли в цей будинок із візитом, Джо присвятила себе юним членам сім'ї та знайшла цю зміну цілющою.

Вона з глибоким інтересом слухала студентські новини, покірно гладила пойнтерів і пуделів, від душі погоджувалася з тим, що «Том Браун^[25] був молодчина», незважаючи на невідповідну форму похвали, а коли один із хлопчиків запропонував відвідати його черепащачий садок, поспішила разом із ним зі жвавистю, яка змусила матір сімейства усміхнутися їй услід, поправляючи свій очіпок і зачіску, яка опинилася в жалюгідному стані після по-дочірньому гарячих обіймів Джо, хай і ведмежих, але більш дорогих для господині будинку, ніж будь-яка бездоганна зачіска, зроблена руками натхненної модистки-француженки.

Залишивши сестру діяти на свій власний розсуд, Емі всією душею віддалася задоволенням, які відповідали їй смаку. Дядько пана Тюдора був одружений з якоюсь англійською леді, троюрідною кузиною справжнього лорда, й Емі дивилася на все сімейство з великою

пошаною, бо, незважаючи на американське походження й виховання, відчувала те благоговіння перед титулами, яке переслідує навіть кращих із нас, – благоговіння, що не визнається нами відкрито, але зберігає старовинну прихильність королям, котра змусила кілька років тому навіть найдемократичнішу націю під цим теплим сонцем хвилюватися з нагоди прибуття монаршої білявої леді. Що ж, це свідчило про любов – стару, як світ, про любов, яку дорослий син відчуває до владної матері, що утримувала його при собі так довго, як могла, і з прощальною лайкою дозволила піти лише тоді, коли він збунтувався.

Але навіть задоволення, яке доставляла Емі бесіда з віддаленою ріднею британської аристократії, не змусила її забути про час, і після закінчення належної кількості хвилин вона неохоче покинула це вишукане товариство й відправилася на пошуки Джо, гаряче сподіваючись, що не застане свою невиправну сестру в якомусь незручному положенні, що може накликати ганьбу на сімейство Марч.

Звичайно, могло бути й гірше, але Емі вважала, що і так вже погано: Джо сиділа на траві в оточенні компанії хлопчиків, що із захопленням слухали її розповідь про одну із витівок Лорі. На шлейфі її чудової святкової сукні відпочивав пес із вельми брудними лапами. Один з малюків тикав у черепах парасолькою Емі, якою вона так дорожила, інший їв імбирний пряник над кращим капелюшком Джо, третій грав у футбол її рукавичками. Але всім було весело, і коли Джо, зібравши своє пошарпане майно, попрямувала до виходу, її супроводжувала свита, благаючи прийти ще раз: «Ти так цікаво розповідаєш про Лорі!».

– Прекрасні хлопці, правда? Після такого я знову відчуваю себе молодою й бадьорою, – сказала Джо, крокуючи із закладеними за спину руками, почасти за звичкою, а частково, щоб приховати забризкану брудом парасольку.

– Чому ти уникаєш пана Тюдора? – запитала Емі, розсудливо утримуючись від зауважень з приводу розтерзаного виду Джо.

– Мені він не подобається – величається, принижує своїх сестер, завдає неприємностей батькові, нешанобливо каже про свою матір. Лорі називає його безпутним, і я не надто вже хочу водитися з ним, тому й не чіпаю його.

– Ти могла б, врешті-решт, хоча б ввічливо звертатися до нього. А то тільки холодно кивнула, хоча перед тим вклонилася й усміхнулася чи не найлюб'язнішою усмішкою Томмі Чемберлену, синові бакалійника. Якби ти просто поміняла місцями кивок і уклін, все було б гаразд, – сказала Емі з докором.

– Ні, не гаразд, – заперечила вперта Джо, – Тюдор мені не подобається, я не поважаю його й не захоплююсь ним, нехай навіть племінниця племінника дядька його дідуся і є троюрідною кузиною якогось там лорда. Томмі бідний, і сором'язливий, і добрий, і дуже розумний. Я хорошої думки про нього і не соромлюся це показати, тому що він все-таки джентльмен, незважаючи на заняття бакалійною торгівлею.

– Немає сенсу з тобою сперечатися, – почала було Емі.

– Жодного, – перебила її Джо. – Тож приймаймо доброзичливий вигляд і занесемо візитну картку в цей будинок, бо Кінгів явно немає вдома, чому я дуже рада.

Сумочка з візитками виконала свій обов'язок, і дівчатка пішли далі. Дійшовши до п'ятого будинку, Джо знову склала подяку небесам, коли їм сказали, що юні господині поїхали в гості.

– Тепер – додому! До тітоньки Марч сьогодні не підемо. До неї ми можемо забігти в будь-який час, і, чесне слово, шкода шкутильгати далі по цій пилюці в наших кращих сукнях, коли ми до того ж втомилися й роздратувалися.

– Ми? Говори за себе... Тітоньці подобається, коли ми висловлюємо їй нашу повагу тим, що наносимо формальний візит і вбираємося для неї у свої кращі сукні. Це зовсім неважко, але принесе їй задоволення, і я не думаю, що це завдасть більше шкоди твоєму наряду, ніж брудні собаки й ці балувані хлопчаки. Нахилися, дай мені струсити крихти з твого капелюха.

– Яка ти гарна дівчинка, Емі! – сказала Джо, переводячи повний каяття погляд зі своєї зім'ятої сукні на наряд сестри, який був – як і раніше – свіжий і без жодної плямочки. – Добре було б і мені так само легко, як тобі, робити всілякі дрібниці, що доставляють людям задоволення. Я іноді згадую про них, але, щоб їх здійснити, потрібно так багато часу. Тому чекаю слушної нагоди, щоб одним махом вчинити велику люб'язність, а про маленькі люб'язності вже навіть не дбаю. Але, гадаю, зрештою, важливі саме дрібниці.

Емі усміхнулася і тут же пом'якшилася, сказавши по-материнськи навчально:

– Жінки мають вчитися бути приємними для оточуючих. Особливо це стосується бідних жінок, адже в них немає іншого способу висловити подяку людям за їхню доброту. Якби ти пам'ятала про це і відповідно поводитися б, то подобалася б людям більше, ніж я, бо ти цікавіша за мене.

– Я дивакувата старенька й завжди нею буду. Але готова визнати твою правоту. От тільки мені набагато легше ризикувати життям заради людини, ніж бути з нею люб'язною, коли мені цього не хочеться. Велике нещастя мати такі сильні пристрасті й упередження, правда?

– Ще гірше – не вміти їх приховувати. Я готова визнати, що ставлюся до Тюдора з не меншим несхваленням, ніж ти, але не моя справа говорити йому про це, так само як і не твоя, і тобі нема чого робитися непривабливою через те, що він непривабливий.

– Але я вважаю, що дівчата мають показувати своє несхвалення молодим людям, а як ще можна зробити це, якщо не за допомогою манер? Повчання не приносять користі. У цьому я, на жаль, переконалася, коли стала мати справу з Тедді. Але є безліч інших способів вплинути на нього без єдиного слова. Тож, гадаю, ми повинні чинити так само і щодо інших хлопців, якщо можемо.

– Тедді – винятковий хлопець, по ньому не можна судити про всіх, – сказала Емі серйозним тоном, який примусив би цього «виняткового хлопця» скоцюрбитися від сміху, коли б йому випало почути ці слова. – Якби ми були красунями або багатими жінками з положенням у суспільстві, ми, можливо, могли б на когось вплинути, але для нас дивитися сердито на тих молодих людей, яких ми засуджуємо, і усміхатися тим, кого схвалюємо, марно, бо нас самих лише вважатимуть дивними і пуританськи строгими.

– Значить, тільки тому, що ми не красуні й не мільйонерки, то повинні надавати моральну підтримку тим порокам і людям, які нам огидні, чи не так? Хороша мораль!

– Я не хочу сперечатися про це, я тільки знаю, що світ є таким і що над людьми, які виступають проти такого порядку речей, тільки сміються за всі їхні страждання. Мені не подобаються ті, хто

намагається змінювати людей на краще, і сподіваюся, ти ніколи не станеш однією з них.

– А мені вони подобаються, і я стану однією з них, якщо зможу, бо хоч світ і сміється над ними, без нас він ніколи не досягне успіху. Ми не можемо дійти згоди в цьому питанні, оскільки ти симпатизуєш старим поглядам, а я – новим: ти житимеш краще, але я – цікавіше. Гадаю, мене, мабуть, веселитимуть недобррозичливі випадки на мою адресу й улюлюкання.

– Ну добре, добре, а тепер заспокойся й не турбуй тітку своїми новими ідеями.

– Постараюся, але в її присутності мене завжди підмиває вибухнути якоюсь зухвалою промовою або вилити на неї мої найреволюційніші почуття. Це мій рок, і я нічого не можу вдіяти.

У тітоньки Марч вони застали ще одну свою тітку – пані Керрол. Дами обговорювали щось із великим інтересом, але, щойно дівчата увійшли до вітальні, замовкли. По вигляду співрозмовниць можна було здогадатися, що йшлося саме про племінницю. Джо була аж ніяк не в кращому настрої, до неї повернулася колишня дратівливість, але Емі, усвідомлюючи, що виконала свій обов'язок, була в янгольському настрої, і тітки відразу відчували це. Вони вітали її любовним «моя дорога», а їхні погляди говорили те саме, що вони потім сказали одна одній: «Ця дитина стає кращою з кожним днем».

– Ти збираєшся допомагати пані Честер у підготовці благодійного базару, люба? – запитала пані Керрол, коли Емі присіла поруч із нею з тим довірливим виглядом, який так подобається старшим людям у значно молодших за віком.

– Так, тітонько. Вона попросила мене допомогти, і я зголосилася торгувати за одним із столиків, адже не можу запропонувати нічого іншого, крім моєї праці.

– Я не збираюся брати участь у цій затії, – вставила Джо рішучим тоном. – Терпіти не можу, коли мені протегують, а Честери вважають, що роблять нам велику послугу, дозволивши допомогти в організації їхнього базару, де будуть присутні всілякі поважні особи. Дивуюся, Емі, як ти погодилася. Ти потрібна їм тільки для того, щоб працювати.

– Я згодна попрацювати, адже робитиму це не тільки для Честерів, а й для колишніх рабів, на користь яких піде ця виручка. Вважаю також, що Честери дуже добрі, дозволяючи мені взяти участь і в базарі,

і в розвагах. Заступництво інших не обтяжує мене, якщо його вчиняють із кращих спонукань.

– Абсолютно справедливо й розумно. Мені подобається твій вдячний дух, моя дорога. Дуже приємно допомогти людям, які цінують наші зусилля. Деякі не цінують, і це прикро, – завважила тітонька Марч, дивлячись через окуляри на Джо, яка розгойдувалася в гойдалці з надутим виглядом.

Аби тільки Джо знала, яке величезне щастя чекає на ту з них, якій вдалося здобути прихильність тіток, вона в одну мить стала б суцям янголом. Але, на жаль, у людей немає вікон у грудях і ми не можемо бачити, що відбувається в серцях інших. Можливо, так для нас краще, але в деяких випадках це було б дуже зручно та економно і для нашого часу, і наших почуттів. Своїм наступним зауваженням Джо позбавила себе кількох років задоволення й отримала своєчасний урок, який змусив її зрозуміти, що мистецтво стримувати свій язик – далеко не останнє серед інших мистецтв.

– Не люблю благодіянь. Вони пригнічують, змушують відчувати себе рабом. Я вважаю за краще робити все для себе самостійно й бути абсолютно незалежною.

– Гм! – приглушено кашлянула тітонька Керрол й кинула погляд на тітоньку Марч.

– Я ж тобі казала, – сказала тітонька Марч, не менш виразно подивившись у відповідь.

У блаженному невіданні щодо того, що саме вона зробила, Джо сиділа, задерши носа із зухвалим та революційним виглядом, який лише привертав до неї ще більшу увагу.

– Ти говориш по-французьки, любя? – запитала тітка Керрол, поклавши руку на руку Емі.

– Так, досить добре завдяки тітоньці Марч, яка дозволила Естер говорити зі мною, коли я захочу, – відповіла Емі, так вдячно глянувши на тітку Марч, що стара дама всміхнулася.

– А як у тебе з мовами? – запитала пані Керрол у Джо.

– Жодного слова не знаю. Занадто тупа. І терпіти не можу французьку – така безглузда, слизька мова, – пролунала груба й різка відповідь.

Дами знову обмінялися поглядом, і тітонька Марч сказала Емі:

– Ти, здається, тепер здорова й зміцніла, любя? З очима в тебе вже все в порядку, чи не так?

– О, так, дякую, пані. Я цілком здорова й збираюся багато малювати наступною зимою, щоб мати хорошу підготовку на випадок, якщо мені коли-небудь доведеться здійснити свою мрію й поїхати до Рима.

– Мила дівчинка! Ти цілком заслуговуєш того, щоб твоя мрія здійснилася. І я впевнена, що вона здійсниться, – сказала тітонька Марч, схвально погладивши Емі по голові, коли та нахилилась, щоб підняти тітчин клубок, що було впав.

*Буркотун, на замок щеколду,
Сядь біля вогню та в'яжи панчіх... —*

заверещав папуга, звиснувши зі спинки стільця тітоньки Марч і заглядаючи в обличчя Джо з таким кумедним виразом зухвалої цікавості, що було неможливо втриматися від сміху.

– Дуже уважний птах, – зауважила стара дама.

– Піди, дорога, прогуляйся! – крикнув папуга й застрибав до шафці з сервізами, явно бажаючи отримати ласий шматочок цукру.

– Спасибі за пораду. Так я і зроблю. Пішли, Емі, – і Джо завершила візит, відчуваючи ще глибше, що такі відвідини погано впливають на її організм. Вона по-чоловічому потисла тіткам руки, а Емі поцілувала обох, і дівчатка пішли, залишивши враження тіні й світла, що змусило тітоньку Марч сказати, коли двері зачинилися:

– Візьми її з собою, Мері. Грошей я дам, – а тітонька Керрол, у свою чергу, дуже рішуче відповіла:

– Неодмінно, якщо її батьки погодяться.

Розділ сьомий

Наслідки

Людність, котру збирала на своєму благодійному базарі пані Честер, була настільки вишуканою й елегантною, що всі юні леді по-сусідству вважали за велику честь торгувати за одним із столиків, і всі вони були дуже зацікавлені в тому, щоб отримати таке запрошення.

Емі запросили, а Джо – ні, що було благом для всіх сторін, бо в цей період життя її лікті все ще були рішуче відставлені в різні боки, і їй треба було не раз забитися, щоб навчитися триматися легко й вільно. «Зарозуміла й нецікава істота» була суворо залишена на самоті, а от талант і смак Емі отримали належну оцінку: їй запропонували столик художніх виробів, і вона доклала неабияких зусиль до його оформлення, в тому числі долучивши й свої найкращі роботи.

Усе йшло гладко до останнього дня напередодні відкриття базару, коли сталося одне з тих дрібних зіткнень, яких майже неможливо уникнути там, де близько двох з половиною десятків жінок, молодих і старих, з усіма їхніми упередженнями і взаємними образами, намагаються працювати разом.

Мей Честер заздрила Емі, бо та мала великий успіх серед будь-якого товариства, а якраз у цей період сталися кілька дрібних подій, які підсилили це почуття. Витончені малюнки пером і тушшю, що вийшли з-під руки Емі, абсолютно затьмарили на столику художніх виробів великі вази, розмальовані Мей, – це був перший укол її самолюбству.

Далі, серцеїд Тюдор на останній вечірці чотири рази танцював із Емі й тільки один – із Мей – це був укол номер два. Але головним, що вплив отруту в її душу й давав, на її думку, право на недружню поведінку, був слух, що доніс до неї послужливий пліткар, про те, що дівчата Марч передражнювали її, коли були із візитом у Лембів.

Вся вина за це лягала на бешкетну Джо, яка занадто схоже наслідувала манери Мей, щоб це могло залишитися непоміченим, а Лемби – ще ті любителі посміятися – дозволили цьому жарту стати загальним надбанням. Втім, жодного слова про це не дійшло до самих злочинниць, і можна уявити жах Емі, коли ввечері напередодні відкриття базару до неї, коли вона якраз вносила заключні штрихи в

оздоблення свого чарівного столика, підійшла пані Честер, якій, зрозуміло, теж не сподобалося звістка про глузуваннях над її донькою, і сказала ввічливим тоном, але з холодним поглядом:

– Люба, я тут з'ясувала, що учасниці базару заперечують проти того, щоб я віддавала цей столик кому б то не було, крім моїх дівчаток. Він найпомітніший – а дехто каже, що й найпривабливіший з усіх, а оскільки мої дочки – головні упорядниці базару, краще їм зайняти це місце. Мені шкода, що так вийшло, але я знаю, що ти щиро зацікавлена в успіху справи й не звернеш уваги на маленьке особисте розчарування. Ти отримаєш інший столик, якщо хочеш.

Пані Честер гадала, що вдасться легко виголосити цю невеличку промову, але насправді говорити природно, коли прямо на неї були спрямовані простодушні очі, повні подиву й прикросців, виявилось нелегкою справою.

Емі відчувала, що за цим щось криється, але не могла здогадатися що саме й лише сказала тихо, не в силах приховати образу:

– Можливо, ви б хотіли, щоб я зовсім не брала участі в базарі?

– Люба моя, прошу, не ображайся. Це питання доцільності. Адже мої дівчатка беруть на себе керівництво базаром, а цей столик розташований на видному місці. На мою особисту думку, столик із художніми виробами найкращий для тебе, і я дуже вдячна за твої старання заповнити його красивими речами, але ми, зрозуміло, змушені пожертвувати нашими особистими бажаннями заради успіху всієї справи. Я подбаю про те, щоб ти отримала інше зручне місце. Чи не хочеш квітковий столик? За нього взялися молодші дівчатка, але в них нічого не виходить, а ти могла б зробити його чарівним. І потім, квітковий столик завжди приваблює покупців.

– Особливо чоловіків, – додала Мей, пояснюючи Емі одну з причин, через яку вона так несподівано впала в немилість. Дівчина розсердилася і аж палала всередині, але постаралася не звертати уваги на сарказм і відповіла несподівано дружелюбно:

– Добре, нехай буде так, як ви хочете, пані Честер. Я негайно поступлюся моїм місцем Мей і займуся квітами, якщо хочете.

– Можеш взяти з собою свої вироби і покласти на квітковий столик, – сказала Мей, відчуваючи деякі докори сумління при погляді на гарні полицки, розфарбовані мушлі, веселі яскраві малюнки, які Емі так акуратно зробила й так красиво розташувала. Мей сказала цю

фразу із кращих спонукань, але Емі невірною витлумачила її наміри й квапливо відповіла:

– Звичайно, звичайно, якщо вони тобі заважають, – і, зібравши всі свої вироби в фартух, понесла їх до квіtkового столика, відчуваючи, що їй та її творінням завдано образи, яку не можна пробачити.

– Розлютилася... Ах, вже краще б я не просила тебе, мамо, поговорити з нею, – сказала Мей, сумно дивлячись на порожні місця на своєму столику.

– Дівочі сварки швидко забуваються, – відповіла мати, відчуваючи себе трохи присоромленою, і не без підстави, за свою роль у дівчачих чварах.

Маленькі дівчатка зустріли Емі та її скарби з захопленням, і цей сердечний прийом дещо заспокоїв її збентежені почуття. Вона взялася за роботу, сподіваючись досягти успіху в квіtkовій справі, якщо не змогла цього зробити в мистецтві. Але все, здавалося, було проти неї: часу було обмаль, вже вечоріло, непомітно насунулася втома, всі були дуже зайняті власними справами, щоб допомогти їй, маленькі дівчатка тільки заважали їй, розмовляючи й стрибаючи, як справжні мавпочки, і своїми невмілими спробами навести порядок вносили ще більшу плутанину.

Емі підняла дерев'яну арку, до якої були прибиті ялинові гілки, і повісила на неї кошики з квітами, але арка ніяк не хотіла стояти рівно, весь час гойдалася і загрожувала падінням на голову квіtkарки.

На кращу глиняну тарілку Емі потрапили бризки води, залишивши схожий на сльозу слід сепії на щоці Купідона^[26], вона наставила синців на руках, працюючи молотком, і застудилася на протязі – й це останнє з лих, що її спіткали, викликало в неї великі побоювання щодо завтрашнього дня.

Будь-яка дівчина, якій довелося пройти через подібні випробування, поспівчуває, читаючи ці слова, бідній Емі та побажає їй успішно впоратися з її завданням.

Домашні були неабияк обурені, коли, повернувшись додому, вона розповіла про те, що сталося. Мати сказала, що то ганьба, але Емі вчинила правильно. Бет заявила, що на місці Емі зовсім не пішла б на базар, а Джо запитувала, чому Емі не забрала всі свої красиві вироби й не залишила цих підлих людей, щоб вони обходилися, як знають, без неї.

– Те, що вони підлі, не означає, що і я повинна бути такою ж, як вони. І хоч я вважаю, що в мене є повне право ображатися, не маю наміру показувати це. Така поведінка справить на них більше враження, ніж сердиті слова й дії у відповідь, правда, мамо?

– Так, це абсолютно правильний підхід, люба. Завжди краще відповісти поцілунком на удар, хоч не завжди легко відповісти саме так, – сказала мати з виглядом людини, яка знає різницю між повчанням і слідуванням цьому принципу.

Незважаючи на цілком природну спокусу образитися й помститися, Емі весь наступний день залишалася вірною своїм рішенням, твердо маючи намір перемогти ворога добротою. Ранок почався добре завдяки мовчазному нагадуванню, яке прийшло несподівано, але досить доречно. Поки молодші дівчатка наповнювали квітами кошики в окремій кімнаті, Емі почала розкладати на столику свої вироби і взяла в руки найулюбленіший з них – маленьку старовинну книжечку в красивій палітурці, яку батько знайшов серед своїх скарбів і в якій вона на аркушах пергаменту зробила красиві кольорові написи.

Коли вона з гордістю, яку ми цілком можемо їй пробачити, гортала сторінки, прикрашені витонченими емблемами й девізами, погляд її впав на один вірш, який змусив Емі на мить задуматися. В обрамленні чудового орнаменту у вигляді червоних, блакитних і золотих завитків, під зображенням маленьких духів добра, що допомагають один одному пробиратися крізь зарості троянд і терну, сяяли слова: «Люби ближнього твого, як самого себе».

«Я маю любити, але не люблю», – подумала Емі, перевівши погляд з яскравою сторінки на незадоволене обличчя Мей поруч із великими вазами, які не могли закрити порожнечу, що залишилася там, де колись лежали роботи Емі. Дівчина постояла з хвилину, перегортаючи листки й читаючи на кожному з них новий ніжний докір за свою досаду і нездатність пробачити.

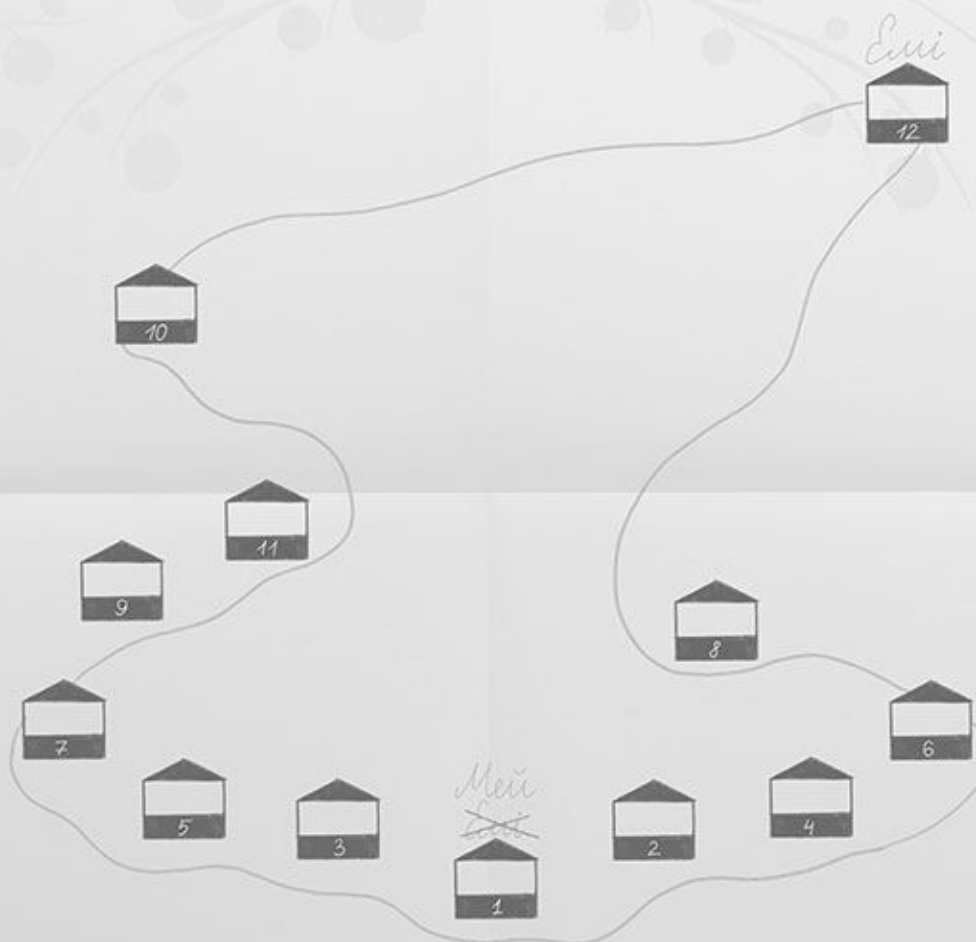
Багато мудрих проповідей читають нам щодня мимовільні проповідники на вулиці, в школі, на роботі та вдома, навіть столик на благодійному базарі може стати церковною кафедрою, якщо на ньому ми знайдемо хороші й корисні слова, які завжди залишаються злободенними. І совість Емі, спираючись на біблійний вірш, прочитала їй маленьку проповідь прямо за її столиком, і вона зробила те, що не

завжди робить багато хто з нас, – прийняла цю проповідь близько до серця і втілила її в життя.

Біля столу Мей стояла група дівчаток. Вони захоплювалися вазами і розмовляли про нещодавнє переміщення продавщиць. Говорили впівголоса, але Емі знала, що йдеться про неї – кажуть, вислухавши лише одну сторону, і судять відповідно до того, що почули. Це було неприємно, але в душі Емі були кращі спонукання й одразу випала нагода довести це. Вона почула, як Мей сумно сказала:

Благодійний базар

люби ближнього свого, як самого себе

- Емі*
1. Виставка малюнків
 2. Виставка малюнків дітей
 3. Виставка малюнків дорослих
 4. Виставка малюнків дітей
 5. Виставка малюнків дорослих
 6. Виставка малюнків дітей

7. Виставка малюнків дітей
8. Виставка малюнків дорослих
9. Виставка малюнків дітей
10. Виставка малюнків дорослих
11. Виставка малюнків дітей
12. Виставка малюнків дорослих

– Дуже погано, що немає часу виготовити інші речі, а заповнювати порожні місця випадковими дрібницями мені не хочеться. Стіл мав закінчений вигляд, тепер все зіпсовано.

– Гадаю, вона повернула б сюди свої вироби, якби ти її про це попросила, – припустив хтось.

– Як я можу після такої сцени... – почала було Мей, але не закінчила, бо від квіtkового столика долинув голос Емі, котра люб'язно сказала:

– Можеш взяти все, і навіть не питаючи дозволу. Я щойно подумала про те, щоб запропонувати повернути їх, адже вони більше підходять до твого столу, ніж до мого. Ось вони, будь ласка, візьми і вибач мені, якщо я поспішила забрати їх вчора ввечері.

Із цими словами Емі повернула свої творіння, кивнула, усміхнулася і поспішила відійти, відчуваючи, що легше зробити дружній жест, ніж затриматися й вислухати слова подяки за нього.

– Як це мило з її боку! А ви як думаєте?

Емі не почула, що саме відповіла Мей, але інша молода особа, що мала досить кислий вираз обличчя (ймовірно, через те, що робила лимонад), помітила з неприємним сміхом:

– Дуже мило! Адже вона знає, що не зможе продати їх зі свого столика.

Це було важко. Коли ми приносимо свої маленькі жертви, нам хочеться, щоб їх, щонайменше, оцінили. На мить Емі пошкодувала про свій порив, відчуваючи, що вислів «чеснота сама собі нагорода» не завжди справедливий. Але він справдився! І Емі незабаром переконалася в цьому – настрої її почав поліпшуватися, а її стіл ставав дедалі красивішим під її вмілими руками, всі дівчатка були дуже добрі до неї, і здавалося, що один цей маленький вчинок дивним чином позитивно вплинув на всю атмосферу того, що відбувалося в залі.

Це був дуже довгий і важкий день для Емі. Вона сиділа за своїм столиком часто в повній самоті, бо маленькі дівчатка скоро втекли. Мало хто хотів купувати влітку квіти, тож її букети почали в'янути.

Тим часом столик із художніми виробами притягував погляди, оскільки мав найпривабливіший вигляд. Навколо нього постійно юрмилися покупці, а посильні невтомно відносили виручку, побрязкуючи монетами в коробках.

Емі часто кидала сумний погляд в той бік, пристрасно бажаючи перенестися зі свого кутка, де нічого було робити, туди, де вона відчувала б себе на місці й була б абсолютно щаслива. Може, сидіти в кутку й чекати рідкісних покупців не здалося б деяким із нас такою вже важкою справою, але красивій, діяльній юній дівчині це було не тільки нудно, але й прикро, а думки про те, що ввечері її знайдуть тут у такому стані рідні, Лорі та його друзі, були справжніми тортурами.

Ближче до вечора вона прийшла додому пообідати й виглядала такою блідою і втомленою, що всі зрозуміли: день виявився важким, хоч вона не скаржилася і навіть не сказала про те, що передала свої виробы на столик Мей. Мати дала їй додаткову чашку міцного чаю, Бет допомогла перевдягнутися і зробила чарівний маленький вінок на її голівку, Джо здивувала всю сім'ю тим, що вбралася з незвичним для неї старанням і туманно натякнула, що декому знову доведеться помінятися місцями.

– Прошу тебе, Джо, не треба ніяких грубощів. Я не хочу скандалу, нехай все йде, як іде, і поведься пристойно, – благала Емі, знову йдучи з дому. Вона вийшла раніше, щоб пошукати свіжі квіти для свого бідного столика.

– Не хвилюйся, я маю намір лише зробитися чарівно люб'язною з усіма знайомими і постаратися утримати їх у твоєму кутку якомога довше. Тедді та його друзі допоможуть мені, і ми ще покажемо їм усім! – відповіла Джо, провівши сестру до хвіртки, на якій і повисла в очікуванні Лорі.

Незабаром у сутінках почулися знайомі кроки, і Джо кинулася на цей звук.

– Це хто, мій хлопчик?

– Звичайно, а це моя дівчинка? – і Лорі поклав її руку під свою з виглядом людини, якій більше нема чого бажати.

– О, Тедді, тут такі справи! – і Джо із сестринським запалом почала розповідати про кривди, завдані Емі.

– Зараз тут з'явиться ватага наших хлопців, і я не я, якщо не змушу їх миттю розкупили всі квіти до останнього букета, а після цього розташуватися на залишок вечора навколо її столика, – сказав Лорі, гаряче підтримавши план Джо.

– Емі каже, що квіти нікуди не годяться, а свіжих можуть не принести вчасно. Не хочу бути несправедливою або надміру

підозрілою, але не здивуюся, якщо квіти взагалі не надійдуть. Якщо люди роблять одну гидоту, вони, ймовірно, зроблять іншу також, – завважила Джо з огидою.

– Хіба Гейс не дав вам найкращих квітів із нашої оранжереї? Я ж йому казав.

– Я цього не знала. Він, ймовірно, забув, а оскільки твій дідусь нездужає, я не посміла його турбувати, хоч мені й хотілося попросити трохи квітів.

– Що ти, Джо! Як ти можеш думати, що потрібно просити! Квіти точно такі ж твої, як і мої. Хіба ми не завжди ділимо все навпіл? – почав було Лорі таким тоном, від якого Джо завжди ставала колуючою, мов тернова квітка.

– Спаси й помилуй! Сподіваюся, що це не так. Половина деяких з твоїх речей мені зовсім би не підійшла... Послухай, ніколи стояти тут й падати духом. Я повинна піти й допомогти Емі, а ти перевдягнися, а якщо будеш такий ласкавий, що скажеш Гейсу, щоб він відніс букет красивих квітів в зал, де влаштований базар, то дуже мені допоможеш.

– Я допоможу тобі із задоволенням, – сказав Лорі так багатозначно, що Джо негостинно зачиила хвіртку перед його носом і крикнула через огорожу:

– Іди, Тедді, в мене обмаль часу.

Завдяки змовникам до вечора становище Емі змінилося докорінно, бо Гейс надіслав туди море квітів, до того ж – чарівний кошик, у якому з властивою йому майстерністю склав букет. Цю композицію помістили в центрі столика. Потім прибуло сімейство Марч у повному складі, й стараннями Джо успіх торгівлі був забезпечений, бо люди не тільки підходили до столика, але й залишалися – сміючись, слухали її веселі розповіді, принагідно захоплюючись смаком Емі.

Лорі та його друзі теж кинулися в авангард відвідувачів, розкупили букети й розташувалися біля столика, зробивши куток Емі найбільш жвавим місцем у залі. Тож Емі повністю занурилася у свою стихію. На той час вона вже дійшла остаточного висновку, що врешті-решт чеснота все-таки є сама собі нагородою.

Джо була зразком пристойності й, успішно оточивши Емі почесною вартою, тепер прогулювалася по залу. Випадково підслухані уривки розмов прояснили для неї мотиви поведінки Честерів. Вона дорікнула собі, усвідомивши свою частку провини за те, що сталося, й вирішила

якогомога швидше домогтися зняття звинувачень з Емі. А також дізналася про те, що Емі повернула свої вироби на столик Мей, і знайшла сестру уособленням великодушності.

Проходячи повз столик із художніми виробами, вона оглянула його поглядом в надії побачити твори сестри, але там не було й сліду їх. «Засунули подалі, щоб ніхто не бачив», – вирішила Джо, яка могла пробачити нанесені їй самій образи, але спалахувала гнівом щоразу, коли образи наносилося її сім'ї.

– Добрий вечір, панно Джо. Як справи в Емі? – запитала Мей з доброзичливим виглядом, бо хотіла показати, що теж здатна проявити благородство.

– Розпродала все, що в неї було гідного, а тепер веселиться в колі гостей. Квітковий столик завжди приваблює покупців, як ти знаєш, «особливо чоловіків».

Джо не змогла втриматися від цієї маленької шпильки, але Мей прийняла її так лагідно, що Джо тут же пошкодувала про свої слова й почала хвалити великі вази, які все ще залишалися непроданими.

– А малюнки Емі ще лишилися? Мені захотілося купити що-небудь для тата, – сказала Джо, якій вкрай хотілося дізнатися, яка доля спіткала роботи сестри.

– Усі вироби Емі давно продані. Я постаралася, щоб їх побачили ті, кому вони сподобаються, і ми виручили за них непогану суму, – відповіла Мей, яка так само, як і Емі, поборолася в той день чимало спокус.

Неабияк вдовольнившись цією новиною, Джо кинулася до квіткового столика, щоб повідомити приємну новину, й Емі була зворушена і здивована її звітом про слова й поведінку Мей.

– Тепер, панове, я хочу, щоб ви пішли й виконали свій обов'язок біля інших столиків з тією ж щедрістю, що й тут, особливо ж біля столика з художніми виробами, – сказала вона, відсилаючи від себе «загін Тедді», як дівчатка називали організацію його університетських друзів.

– «В атаку, Честер, в атаку!»^[27] – ось девіз того столика, але виконуйте ваш обов'язок, як справжні чоловіки, і ви повернете свої гроші, витрачені на мистецтво, у прямому й переносному сенсі цього слова^[28], – експансивно вигукнула Джо, коли фаланга її відданих бійців готувалася виступити на поле битви.

– Слухаю і підкоряюсь, однак березень прекрасніше травня^[29], – сказав малюк Паркер, роблячи відчайдушне зусилля бути одночасно дотепним і галантним, але Лорі, поплескавши його по плечу, завважив:

– Непогано, син мій, для такого малюка! – і повів, по-батьківськи погладивши по голові.

– Купи вази, – шепнула Емі Лорі, бажаючи ще раз відплатити добром за зло своєму ворогові.

До величезного задоволення Мей, Лорі не тільки купив вази, а й ходив потім з ними по залу. Його приятелі придбали купу різних дрібничок, хоч і не знали, що робитимуть з восковими квітами, розфарбованими віялами, теками з кольоровим папером та іншими не менш «корисними й цінними» покупками.

Тітка Керрол теж була в залі, чула всю історію, тож виглядала дуже задоволеною, а потім щось потихеньку сказала пані Марч і та засяяла від радості й поглянути на Емі з гордістю, до якої домішувалося і занепокоєння. Однак причину своєї радості й гордості вона зберігала в таємниці наступні кілька днів.

Було оголошено, що благодійний базар мав успіх, а Мей, побажавши Емі доброї ночі, не стала, як завжди, розкривати свої почуття, але лише ласкаво поцілувала її, немов кажучи поглядом: «Пробач і забудь».

Емі була задоволена, а прийшовши додому, виявила, що вази Мей стоять на камінній полиці у вітальні і в кожній з них красується величезний букет. «Нагорода за заслуги – великодушній Марч», – як бундючно оголосив Лорі з ефектним жестом.

– У тебе набагато більше принциповості, великодушності й благородства, ніж я могла припустити, Емі. Ти поводитися чудово, і я глибоко поважаю тебе за це, – сказала Джо з теплотою, коли пізно ввечері сестри розчісували перед сном волосся.

– Так, всі ми поважаємо її й любимо за те, що вона прощає образи з такою готовністю. Тобі, мабуть, було жахливо важко, Емі, адже ти так довго працювала і так хотіла сама продати свої гарні вироби. Не думаю, що я змогла б проявити таку доброту, як ти, – додала Бет.

– Що ви, дівчата, не потрібно так мене хвалити. Я всього лише вчинила з Мей так, як я хотіла б, щоб вчинили зі мною^[30]. Коли я кажу, що хочу бути справжньою леді, ви смієтеся наді мною, але я маю на увазі під цим благородство душі й манер і прагну до цього, як можу.

Мені важно пояснити це точно, але я хочу бути вище дрібних слабкостей, дурниць і недоліків, які псують багатьох жінок. Зараз я далека від цієї мети, але я стараюся і сподіваюся з часом стати такою, як мама.

Емі говорила серйозно, і, обнявши її, Джо гаряче сказала:

– Тепер я розумію, що ти маєш на увазі, і ніколи більше не сміятимуся над тобою. Твої успіхи більші, ніж ти думаєш, і я вчитимуся в тебе істинній ввічливості, оскільки впевнена, що ти знаєш її секрет. Старайся, дорога, і одного разу ти отримаєш свою нагороду, й тоді я буду найщасливішою людиною на світі.

Через тиждень Емі справді отримала свою нагороду, а бідна Джо була далеко не найщасливішою людиною через отриману звістку. Прийшов лист від тітоньки Керрол, і, читаючи його, пані Марч так сяяла, що Джо і Бет запитали, які приємні новини до них прийшли.

– Тітка Керрол їде в Європу наступного місяця й хоче...

– Щоб я поїхала з нею! – вигукнула Джо, скочивши зі стільця в нестримному захваті.

– Ні, дорога, не ти, а Емі.

– Але мамо! Вона ще надто маленька, я маю поїхати першою. Я так давно цього хотіла... поїздка принесе мені стільки користі, та й загалом це буде чудово... Я повинна поїхати.

– Боюся, Джо, це неможливо. Тітка вибрала Емі, й не нам диктувати їй, кого взяти, адже вона робить нам таку люб'язність.

– Так завжди. Емі – всі задоволення, а мені – вся робота. Це несправедливо, о, це так несправедливо! – сердито крикнула Джо.

– Боюся, любя, частково це твоя власна вина. Коли тітка розмовляла зі мною на днях, вона поскаржилася на твої різкі манери й надто незалежний характер. І в листі вона говорить, цитуючи серед іншого твої слова: «Спочатку я збиралася запросити Джо, але оскільки «благодіяння пригнічують її» і вона «терпіти не може французьку», я не наважилася запросити її. Емі більш слухняна, вона складе хорошу компанію для Фло і буде вдячна за ту користь, яку їй, безсумнівно, принесе ця подорож».

– О мій язик, мій жахливий язик! Чому я не можу навчитися тримати його за зубами? – стогнала Джо, згадуючи слова, що стали причиною її нещастя. Коли пані Марч вислухала пояснення щодо походження наведених в листі цитат, вона сказала сумно:

– Я дуже хотіла б, щоб ти могла поїхати, але цього разу надії для тебе немає. Тож постарайся перенести це мужньо і не псуй задоволення Емі докорами або наріканнями.

– Постараюся, – сказала Джо, із зусиллям кліпаючи очима й опускаючись на коліна, щоб зібрати речі, які висипалися із робочого кошики, який вона перекинула, коли різко схопилася. – Я візьму з неї приклад і постаруюся не тільки здаватися, а й бути задоволеною і не заздрити жодній хвилині її щастя. Але мені буде нелегко, бо це жахливе розчарування, – і бідна Джо окропила маленьке пухке вушко подушечки кількома дуже гіркими сльозами.

– Джо, люба, напевно, я жахлива егоїстка, але я не можу розлучитися з тобою і рада, що ти поки нікуди не їдеш, – шепнула Бет, обіймаючи її прямо разом із кошиком так міцно і з такою любов'ю на обличчі, що Джо стало легше, незважаючи на болоче розчарування і бажання надерти собі самій вуха й смиренно поросити тітку Керрол обтяжити її своїми благодіяннями і подивитися, з якою вдячністю вона нестиме цю ношу.

На той час, коли увійшла Емі, Джо вже могла взяти участь у сімейних radoщах, може, не так щиро й сердечно, як зазвичай, але без нарікання на щасливу долю Емі. Сама ж юна леді зустріла новину дуже радісно, ходила по будинку урочисто й щаслива і в той же вечір почала збирати свої фарби й упаковувати олівці, залишивши турботи про такі дрібниці, як одяг, гроші й паспорт, тим членам родини, які були менше, ніж вона, занурені у мрії про мистецтво.

– Для мене, дівчатка, це не просто приємна поїздка, – сказала вона виразно, зішкрібаючи суху фарбу зі своєї кращої палітри. – Вона вирішить питання про моє майбутнє. Якщо в мене є геній, він проявиться в Римі, а я зроблю все, щоб довести це.

– А раптом його немає? – запитала Джо, не піднімаючи почервонілих очей від нових комірців, які старанно шила для Емі.

– Тоді я повернуся додому й зароблятиму на життя уроками малювання, – із філософським спокоєм завважила претендентка на славу. Але при думці про таку перспективу обличчя її скривилося від огиди, й вона продовжила відчищати палітру із виглядом людини, готової вжити найрішучіших дії, перш ніж відмовитися від своєї мрії.

– Ні, це не для тебе. Ти терпіти не можеш важку й нудну роботу. Ти вийдеш заміж за якогось багатого чоловіка й ніжитимешся в розкоші

до кінця своїх днів, – сказала Джо.

– Твої передбачення іноді збуваються, але я не вірю, що збудеться це останнє, хоч мені й хотілося б цього. Якщо я не зможу сама стати художницею, мені було б приємно мати можливість допомогти іншим, – сказала Емі з усмішкою, що мов промовляла: роль жінки-патронеси здається їй більш придатною, ніж роль скромної вчительки малювання.

– Гм! – сказала Джо, зітхнувши. – Якщо ти цього хочеш, так і буде. Твої бажання завжди виконуються, мої – ніколи.

– Ти хотіла б поїхати в Європу? – запитала Емі, задумливо погладжуючи себе по носі ножем, яким відчищала фарбу.

– Ще й як!

– Що ж, через рік-два я пошлю за тобою, і ми ще пошукаємо сліди Стародавнього Риму на Форумі й здійснимо всі ті плани, які будували стільки разів.

– Дякую. Я нагадаю тобі про твою обіцянку, коли прийде твій щасливий день, якщо він коли-небудь прийде, – відповіла Джо, приймаючи цю невизначену, але великодушну пропозицію сестри з усією можливою вдячністю.

Часу на збори залишалось небагато, і в будинку до самого від'їзду Емі панувало хвилювання. Джо трималася дуже добре, поки коляска не зникла вдалині, а тоді кинулася в свою схованку на горищі й плакала там до знемоги.

Емі також трималася мужньо до відплиття пароплава, але в той момент, коли збиралися прибрати трап, вона раптом усвідомила, що скоро цілий океан розкинеться між нею і найближчими їй людьми, і, схопивши за руку Лорі, останнього з проводжаючих, що затримався біля трапа, сказала, схлипнувши:

– Подбай про них, і якщо що-небудь трапиться...

– Добре, люба, я подбаю, а якщо що-небудь трапиться, я приїду, щоб утішити тебе, – шепнув Лорі, припускаючи, що йому й справді доведеться виконати цю обіцянку.

Так Емі вирушила відкривати Старий Світ, який завжди постає новим і красивим перед юними очима, а її батько і друг стежили за нею з берега, гаряче сподіваючись, що лише добрий жереб випаде цій дівчинці, яка радісно махала їм рукою, поки з берега не стало видно нічого, крім сліпучого блиску літнього сонця на поверхні океану.

Розділ восьмий

Наш іноземний кореспондент

Лондон

Любі мої,

я сиджу біля вікна в готелі «Бат», розташованому на Пікаділлі. Це зовсім не фешенебельний готель, але дядько жив тут багато років тому і не хоче зупинятися в іншому. Проте ми все одно не збираємося затримуватися в Лондоні надовго, тож це не має значення. Не можу передати вам, яка це чудова подорож! І ніколи не зможу, тому просто надішлю вам фрагменти з моєї записної книжки: від самого мого від'їзду я не робила нічого іншого, крім ескізів і записів.

Я послала вам записку з Галіфакса. Тоді, на самому початку, я відчувала себе досить кепсько, але потім все пішло просто чудово – морська хвороба турбувала мене зрідка, я весь день проводила на палубі й бачила безліч приємних людей навколо. Всі були дуже добрі до мене, особливо офіцери. Не смійся, Джо, джентльмени дуже потрібні на борту, щоб підтримати даму або що-небудь подати. А оскільки їм абсолютно нічого робити, ми лише допоможемо їм, змусивши бути корисними, а інакше постійним курінням вони себе просто спопелять.

Тітка і Фло погано почувалися під час подорожі і коли я не могла нічим їм допомогти, то йшла на палубу. Які прогулянки по палубі, Боже, які заходи сонця, яке чудове повітря, які хвилі! Це збуджує майже так само, як стрибки на швидкому коні.

Якби Бет теж поїхала, гадаю, їй це було б дуже корисно. А Джо залазила б на клівер чи грот-марс, або як там ця висока штука називається, заводила б дружбу з механіками, кричала в капітанський рупор – і була б у повному захваті.

В океані все було чудово, але я тішилася, коли побачила берег Ірландії – такий зелений, залитий сонцем, з розкиданими тут і там коричневими халупками, з руїнами, що виднілися подекуди на пагорбах, із багатими маєтками в долинах, де в парках влаштовані оленячі заповідники. Було зовсім рано, але я не пошкодувала, що встала о такій порі та побачила все це. У затоці було повно рибальських човнів, а берег здавався напрочуд мальовничим, і над головою розкинулося рожеве небо – я ніколи цього не забуду.

У Квінстауні ми розлучилися з одним із наших нових знайомих – паном Ленноксом, і, коли я сказала щось про озера Кілларні, він

зітхнув і проспівав, дивлячись на мене:

*О, чи чули ви про Кейт Карні,
Чий будинок біля Кіларні?
Її очі так фатальні, мов у сні,
Уникайте рокової Кейт Карні.*

Здається, тут зовсім немає сенсу, чи не так?

У Ліверпулі ми зупинилися всього на кілька годин. Це брудне, галасливе місто, і я була рада виїхати звідти. Дядько насамперед помчав у крамницю і купив пару лайкових рукавичок, якісь огидні грубі черевики, парасольку, а також поголився в цирульні, залишивши лише бакенбарди. Він лестив собі, що виглядає як справжній британець, але, коли зупинився, щоб почистити свої нові черевики, маленький чистильник, побачивши, що біля нього зупинився американець, сказав із усмішкою: «Готово, пане. Я надраїв їх найновішою американською ваксою». Це надзвичайно розсмішило дядька.

О, я повинна розповісти вам, що цей дурний Леннокс зробив! Він попросив свого друга, пана Уерда, який їхав з нами далі, замовити квіти для мене, й перше, що я побачила в моєму готельному номері, був чудовий букет із запискою: «Від Роберта Леннокса». Ну чи не смішно, дівчатка? Мені подобається подорожувати.

Якби я їхала одна й мені не треба було поспішати, боюся, я ніколи не дісталася б Лондона, бо зупинялася б на кожному кроці. Наша поїздка нагадувала стрибки по картинній галереї, де з обох сторін було безліч чарівних краєвидів. Фермерські будиночки привели мене в захват – солом'яні дахи, стіни повиті плющем до самого верху, вікна з решітками і повні жінки із рум'яними діточками на порозі. Худоба тут здається більш спокійною, ніж наша, – корови стояли по коліно в конюшині, а курки квоктали так, немов вони завжди спокійні, не те що наші американські кури.

Таких чудових кольорів я ще не бачила – трава така зелена, небо таке блакитне, поля такі жовті, ліси такі темні, – я була в захопленні всю дорогу. Ми з Фло стрибали від вікна до вікна, намагаючись побачити все з обох боків – а мчали ми зі швидкістю шістдесят миль на годину.

Тітка втомилася і заснула, а дядько читав путівник і нічому не дивувався. Ось як ми їхали. Я стрімко зривалася з місця й скрикувала: «О, це, напевно, Кенілворт, ось ця сіра пляма серед дерев!». Фло, кидаючись до мого вікна, у свою чергу, відказувала: «Як чарівно! Ми неодмінно повинні туди заїхати. Правда, тато?». Дядько, спокійно милуючись своїми черевиками мовив: «Ні, люба. Хіба тільки, якщо ти пива хочеш. Це пивоварня».

Пауза. Потім Фло закричала: «Боже мій, шибениця, і людина на неї піднімається!». «Де, де?», – заверещала я, витріщивши очі на два високих стовпи з перекладиною і якимись ланцюгами, що досить гучно дзвякали. «Шахта», – зауважив дядько із усмішкою в очах.

«Дивись, яке там стадо миленьких ягнят!», – сказала Емі. «О, це так гарно, дивись, тато!», – додала сентиментально Фло. «Це гуси, мої юні леді», – відповів дядько тоном, від якого нас заціпило. Потім Фло сіла за читання «Пригод капітана Кавендіша», а весь пейзаж залишився мені одній.

Коли ми приїхали в Лондон, звичайно ж, полив дощ, і не було видно нічого, крім туману й парасольок. Ми відпочили, розпакували речі й трохи походили по магазинах у проміжках між зливами. Тітка Мері купила мені деякі речі, бо я збиралася в такому поспіху, що не взяла з собою й половини того, що потрібно. Тепер у мене є білий капелюшок із блакитним пером, муслінова сукня, теж біла з блакитним, і чарівна пелерина. Купувати на Ріджент-стріт – одне задоволення, і все здається так дешево: дуже красиві стрічки – всього шість пенсів за ярд. Я купила запас, але рукавички куплю в Парижі. Як це вишукано й шикарно звучить, правда?

Ми з Фло для забави замовили найманий екіпаж і поїхали прокататися, поки тітки й дядька не було вдома. Потім дізналися, що молодим дівчатам непристойно їздити в таких екіпажах без супроводжуючих. Але це було так весело! Бо коли ми сіли, візник закрив нас дерев'яними дверцятами і поїхав так швидко, що Фло злякалася й веліла мені зупинити його. Але він був зовні й високо і чимось відгороджений, і я не могла до нього докричатися – він не чув мене і не бачив, як я махала парасолькою. Так ми і їхали, зовсім безпорадні, із запаморочливою швидкістю. Нас підкидало, трясло й кидало із кутка в куток, поки, нарешті, коли ми вже були у повному

розпачі, я не побачила в даху маленькі дверцята. Я відкрила їх, і побачила червоне око, а рот, з якого тхнуло пивом, вимовив:

– Щось сталося, панно?

Я, намагаючись говорити спокійно, віддала йому розпорядження їхати тихіше, і, зачинивши дверцята зі словами: «Слухаю, панно», він перевів коня на найповільніший крок, немов на похоронах. Я знову тицьнула в дверцята й сказала: «Трохи швидше», і він помчав із шаленою швидкістю, як раніше, а ми змирилися з долею.

Сьогодні був ясний день, і ми пішли до Гайд-парку, це зовсім поруч – наш готель знаходиться в аристократичному районі, хоч цього і не скажеш по його вигляду. Поруч із нами – палац герцога Девонширського, і я часто бачу його ліврейних лакеїв, що байдикують біля задніх воріт. І будинок герцога Веллінгтонського теж тут недалеко.

А що я бачила в Гайд-парку! Картинки не гірше, ніж у «Панчі»^[31]: товсті старі дами в червоних і жовтих каретах із напудреним кучером попереду і величними лакеями в шовкових панчохах і оксамитових лівреях високо позаду, жваві няні з дітьми, рум'яніше яких я в житті не бачила, красиві дівчата з напівсонними обличчями, денді у дивних капелюхах і блідо-лілових лайкових рукавичках, а ще росли солдати в коротких червоних куртках і високих хутряних шапках, такі кумедні, що мені дуже захотілося зробити з них замальовку.

Роттен-роу значить *Route de Roi*, або ж «королівська дорога», але схожа вона більше на школу верхової їзди. Коні тут чудові, й чоловіки, особливо груми, їздять дуже добре, але жінки не нахиляються й підскакують, що не по наших правилах. Мені дуже захотілося показати їм скажений американський галоп, а то вони роз'їжджають так поважно – з їхніми недбалими манерами, у високих капелюхах, ніби ляльки з іграшкового Ноевого ковчега.

Верхи їздять всі – люди похилого віку, товсті дами, маленькі діти, – а дівчата й молоді люди в основному тут фліртують. Я бачила пару, що обмінялася рожевими бутонами, – їх модно носити в петлиці, тож я подумала, що це досить мила маленька ідея.

Після обіду ми відвідали Вестмінстерське абатство, але не чекайте від мене описів – описати його неможливо! Я тільки скажу, що це було грандіозно! Сьогодні ввечері ми збираємося в театр,

дивитися Фехтера^[32]. Це буде гідним завершенням найщасливішого дня в моєму житті.

Уже дуже пізно, але я не зможу відправити цього листа вранці, не розповівши вам, що сталося сьогодні ввечері. Як ви думаєте, хто увійшов, коли ми пили чай? Англійські друзі Лорі – Фред і Френк Вон! Я була так здивована й навіть не впізнала б їх, якби не візитні картки. Обидва високі та з бакенбардами.

Фред дуже гарний, вдягнений з англійським смаком, а Френк вже майже не кульгає і ходить без милиць. Вони дізналися від Лорі, де ми збираємося зупинитися в Лондоні, й прийшли запросити нас до їхнього обійстя. Але дядько не захотів переїжджати, тож тепер ми повинні нанести їм візит у відповідь, коли зможемо.

Вони ходили з нами в театр, і всім було дуже весело. Френк розмовляв із Фло, а ми з Фредом говорили про минулі, нинішні й майбутні розваги, і так легко, ніби знали одне одного все життя. Скажіть Бет, що Френк питав про неї й був засмучений, почувши про її погане здоров'я. Фред засміявся, коли я заговорила про Джо, й попросив передати його «шанобливий уклін великому капелюху». Ніхто з них не забув табір Лоуренса і як там було весело. Як, здається, давно це було, правда?

Тітка втретє стукає в стінку, змушуючи закінчити цього листа. Щиро кажучи, я відчуваю себе немов марнотратна світська лондонська красуня, коли сиджу тут у кімнаті, де повно красивих речей, в таку пізню годину і пишу цей лист, а в моїй голові – плутанина парків, театрів, нових суконь і галантних кавалерів, які кажуть: «О!» – і крутять свої світлі вуса так, як і мають крутити їх англійські лорди. Дуже хочу побачити вас усіх, і, незважаючи на мою дурість, я все одно, як завжди,

ваша любляча

Емі

* * *

Париж

Дорогі дівчатка,

в моєму останньому листі я розповідала вам про наше перебування в Лондоні – якими ласкавими були брати Вон, які

приємні вечірки вони влаштовували для нас. Але найбільше мені сподобалися поїздки в Хемптон-Корт і Кенсінгтонський музей.

У Хемптоні я побачила картини Рафаеля, а в музеї – цілі зали, де висіли полотна Тернера, Лоуренса, Рейнольдса, Хогарта^[33] та інших великих майстрів.

День, проведений у Річмонд-парку, був чарівний, ми влаштували справжній пікнік, і там було більше чарівних дубів і груп оленів, ніж я могла змалювати. А ще я чула солов'я й бачила, як злітають із землі жайворонки. Завдяки Фреду й Френку ми могли оглядати Лондон скільки душі завгодно, і нам було шкода залишати це місто. Англійці неохоче вводять до свого кола нових людей, але вже якщо вирішать зробити це, їхню гостинність, на мій погляд, неможливо перевершити.

Брати Вон сподіваються зустрітися із нами в Римі майбутньою зимою, і я буду страшенно розчарована, якщо цього не станеться, бо ми з Грейс дуже подружилися і хлопці дуже славні, особливо Фред.

Як тільки ми влаштувалися на новому місці, він з'явився знову, сказавши, що на канікули їде до Франції. Тітка спочатку глянула на нього дуже суворо, але Фред був таким незворушним, що вона нічого не змогла сказати.

Тож тепер ми прекрасно проводимо час і дуже раді, що Фред приїхав, бо він говорить по-французьки не гірше справжнього француза і я не знаю, що б ми без нього робили. Дядько не знає й десятка слів і наполегливо намагається дуже голосно говорити по-англійськи, ніби від цього його краще зрозуміють. У тітки дуже старомодна вимова, а ми з Фло, хоч й думали, що багато знаємо, виявили, що це не так, і дуже раді, що є Фред, щоб «парлевукаати»^[34], як виражається дядько.

Як же чудово ми проводимо час! Із ранку до вечора оглядаємо пам'ятки, а обідаємо в приємних веселих кафе, де з нами часто відбуваються всілякі кумедні випадки. Дощові дні я проводжу в Луврі, насолоджуючись спогляданням картин.

Боюся, що Джо підняла б свій зухвалий ніс перед деякими з найбільш вишуканих полотен, але це тому, що в неї немає схильності до мистецтва, а в мене є, і я намагаюся якомога швидше розвинути свій художній погляд та смак. Напевно, їй більше сподобалися б всякі реліквії. Так, я бачила «надутого капелюха»

і сірий сюртук Наполеона, його дитячу колиску й стару зубну щітку, а також маленьку туфельку Марії-Антуанетти, кільце Сен-Дені, меч Карла Великого^[35] і багато інших цікавих речей. Я годинами розповідатиму про них, коли повернуся, але зараз – немає часу.

Пале-Рояль – чудове місце! Стільки біжутерії, прикрас та інших чарівних речей, я майже божеволію від того, що не можу їх придбати. Фред хотів купити щось для мене, але я, зрозуміло, не дозволила. А ще Буа і Єлисейські Поля – *très magnifique*, дуже гарні.

Кілька разів я бачила імператорську сім'ю: імператор негарний, з важким поглядом, імператриця бліда й красива, але одягнена, на мою думку, без смаку – фіолетова сукня, зелений капелюх і жовті рукавички. Малий Нап – гарний хлопчик, весь час базикає зі своїм наставником і посилає народу повітряні поцілунки, коли проїжджає у своєму запряженому четвернею ландо з фореїтором у червоній атласній куртці і з верховою охороною спереду й позаду^[36].

Ми часто ходимо в сади Тюїльрі, вони дуже красиві, хоч старовинні Люксембурзькі подобаються мені більше. Кладовище Пер-Лашез теж дуже цікаве місце, багато склепів виглядають, ніби маленькі кімнатки, і, заглянувши, можна побачити стіл із портретом померлого на ньому і навколо стільці, щоб відвідувачам було де сісти, коли вони прийдуть оплакувати похованого в цьому склепі. Це так по-французьки!

Ми зняли кімнати на Рю-де-Ріволі, тож із балкона відкривається вид на всю цю довгу, чудову вулицю. Це так красиво, що ми часто проводимо вечори на балконі, розмовляючи, коли занадто втомлюємося за день, щоб відправитися куди-небудь увечері. Фред – дуже цікавий і, мабуть, найприємніший молодий чоловік, якого я знаю, – крім Лорі, звісно, чий манери більш чарівні. Добре б у Фреда було темне волосся, я не люблю світловолосих чоловіків, однак сімейство Вон дуже багате і з аристократичного роду, тож я не проти того, що в них світле волосся, та до того ж моє власне ще світліше.

Наступного тижня ми їдемо до Німеччини і Швейцарії, і, оскільки ніде в дорозі не зупинятимемося надовго, я зможу писати вам лише наспіх. Але я веду щоденник і намагаюся «правильно запам'ятовувати і ясно описувати все, що бачу і чим захоплююся», як тато радив. Це хороша практика для мене, і щоденник разом із

моїм ескізним альбомом дасть вам краще уявлення про мою подорож, ніж ці мої каракулі.

Adieu, ніжно вас цілую,

Votre Amie^[37]

Гейдельберг

* * *

Дорога мамо,

ще ціла година до нашого відправлення в Берн, і я постараюся розповісти тобі, що сталося, бо є дещо цікаве й дуже важливе, як ти побачиш.

Поїздка на пароплаві вгору по Рейну була чудова, я просто сиділа, дивилася й насолоджувалася всією душею. Візьми старі татові путівники і прочитай там про це, а в мене немає достатньо красивих слів, щоб описати, що я побачила.

У Кобленці ми чудово провели час, а студенти з Бонна, з якими Фред познайомився на пароплаві, проспівали нам серенаду. Ніч була місячна, і близько години після півночі нас із Фло розважала чарівна музика, що лунала під вікном. Ми схопилися і, сховавшись за шторами, стали крадькома виглядати.

Виявилось, що це Фред і студенти співають вниз. Більшої романтики годі й уявити – річка, на ній міст із човнів, велика фортеця на іншому березі, усюди місячне сяйво й музика, яка могла б пом'якшити навіть кам'яне серце.

Коли вони закінчили, ми кинули вниз квіти й бачили, як вони штовхаються, щоб схопити їх, посилають повітряні поцілунки – нам, невидимим красуням, а потім йдуть, сміючись, – курити й пити пиво, гадаю. А наступного ранку Фред показав мені одну прим'яту квітку в кишені своєї курткі і подивився на мене дуже сентиментально. Я посміялася над ним і сказала, що квітку кинула не я, а Фло, що, здається, викликало в нього відразу, бо він одразу викинув її у вікно і знову став розсудливим. Боюся, в мене будуть неприємності з цим хлопцем – схоже на те.

На водах в Нассо дуже весело, і в Баден-Бадені теж. Там Фред програв багато грошей, і я його лаяла. Коли з ним немає Френка,

потрібно, щоб хтось за ним наглядав. Кейті одного разу сказала, що добре було б, якби він скоріше одружився, і я поділяю цю думку.

Франкфурт чудовий. Я бачила будинок Гете, пам'ятник Шиллеру й знамениту «Аріадну» Даннекер^[38]. Вона чарівна, але захоплення нею було б повнішим, аби я краще знала міфологію. Мені не хотілося розпитувати, раз усі знають або роблять вигляд, що знають, про цей міф. Треба було свого часу більше читати, а то я тепер з'ясовую, що нічого не знаю, і це принизливо.

Тепер про серйозне – бо це сталося тут, і Фред щойно поїхав. Він такий добрий і веселий, що всі ми дуже полюбили його, але я навіть не думала ні про що, крім дорожнього знайомства, – до тієї ночі з серенадою. Відтоді я почала відчувати, що прогулянки під місяцем, розмови на балконі й щоденні пригоди для нього більше, ніж забава. Я не фліртувала, мамо, чесне слово, і, пам'ятаючи все, що ти казала мені, робила що могла.

Але я не винна, що подобаюся людям, коли не намагаюся їм сподобатися. Більше того, якщо мені байдуже, то їхнє ставлення до мене навіть викликає прикрість, хоч Джо й каже, що я безсердечна. Ну ось, тепер мама хитатиме головою, а дівчатка скажуть: «О, корислива маленька безсоромниця!», але я все-таки вирішила, що якщо Фред зробить мені пропозицію, то прийму її, хоч і не сходжу з розуму від любові.

Мені він подобається, і, гадаю, ми порозуміємося. Він красивий, молодий, досить розумний і дуже багатий – значно багатший, ніж навіть Лоуренси. Я знаю, що його родина не стала б заперечувати, а я була б дуже щаслива, бо всі вони добрі, виховані, благородні люди й люблять мене.

Фреду, я вважаю, як першому з близнюків, дістанеться нерухомість, і яка! Міський будинок на фешенебельній вулиці, не такий величний, як великі будинки в Америці, але набагато зручніший. Там усюди та солідна розкіш, якій надають великого значення англійці. Мені це подобається, бо це – справжнє. Я бачила столове срібло, фамільні коштовності, старих слуг, картини, що зображують заміський маєток сімейства Вон, із парком, величезним будинком, чарівними околицями, породистими кінями.

Це було б все, чого я тільки можу бажати! І для мене все це краще, ніж будь-який титул, за який дівчата хапаються із такою

готовністю, виявляючи потім, що за ним нічого немає. Можете назвати це корисливістю, але я ненавиджу бідність, і щойно в мене з'явиться можливість від неї позбутися, скористаюся цим. Одна з нас має вдало вийти заміж.

Мег не зробила цього, Джо не хоче, Бет поки не може, тож все влаштую я. Зрозуміло, не йдеться про людину, яку ненавиджу або зневажаю. Можете бути в цьому впевнені. Хоч Фред і не мій ідеальний герой, він цілком згодиться, а з часом я, може, полюблю його, якщо він дуже любитиме мене й дозволить мені в усьому чинити, як я хочу.

Такі думки оволодівали мною весь останній тиждень, оскільки неможливо було не бачити, що я подобаюся Фреду. Багато дрібниць свідчать про це: він ніколи не ходить з Фло, завжди їде верхи з мого боку екіпажу, сідає поруч за стіл, дивиться ніжно, коли ми одні, й кидає похмурі погляди на всякого, хто наважиться заговорити зі мною.

Вчора за обідом, коли якийсь австрійський офіцер дивився на нас, а потім сказав щось про *ein wunderschönes Blöndchen*^[39], звертаючись до свого приятеля – чепуристого барона, Фред глянув на них люто, як лев, і почав різати м'ясо на своїй тарілці з таким гнівом, що воно мало не падало на стіл. Він не такий, як інші англійці, незмінно стримані й манірні, а, навпаки, досить гарячий – в ньому є шотландська кров, як можна здогадатися по його красивих блакитних очах.

Ну так от, вчора ввечері на заході сонця ми вирушили до замку – всі, крім Фреда. Він мав приєднатися до нас після того, як забере на пошті адресовані йому листи. Ми чудово провели час, оглядаючи руїни, підвал, де стоїть жахливих розмірів бочка, красиві сади, насаджені курфюрстом для його дружини-англійки.

Мені найбільше сподобалася величезна тераса – вигляд був справді неземний, тож поки інші пішли оглядати внутрішні покої замку, я сіла там, щоб замалювати голову сірого кам'яного лева на стіні зі звисаючими звідусіль червоними пагонами витких рослин.

У мене було таке відчуття, ніби я героїня роману, коли сиділа там, дивлячись на води річки Неккар, що звивалася в долині, слухаючи музику австрійського оркестру, звуки якого доносилися від підніжжя гори, і чекаючи мого шанувальника. Я відчувала, що

щось має статися, і була готова до цього. Я не червоніла й не тремтіла, але була абсолютно спокійна й лише трохи схвильована.

Раптом я почула голос Фреда, і незабаром він квапливо вбіг через велику арку, шукаючи мене. Вигляд у нього був такий засмучений, що я зовсім забула про себе й запитала його, що трапилося. Він сказав, що отримав листа з дому, його благають повернутися – Френк тяжко захворів, тож він їде вечірнім поїздом і повинен прямо зараз попрощатися.

Я глибоко співчувала йому, а також відчула розчарування, але воно тривало лише хвилину, бо, стискаючи мені руку, він сказав – і сказав так, що я не могла помилитися: «Я скоро повернуся. Ви не забудете мене, Емі?». Я нічого не обіцяла, тільки глянула на нього, і він, здається, був задоволений. Часу в нього залишалось тільки на те, щоб передати всім привіти й сказати «до побачення».

Через годину він поїхав, і нам всім дуже його не вистачає. Я знаю, він хотів поговорити зі мною, але, судячи з того, на що одного разу натякав у розмові, батько взяв з нього слово поки нічого такого не робити, бо він часто вчиняє дуже необачно, а старий джентльмен дуже боїться невістки-іноземки. Ми скоро зустрінемося в Римі, і тоді, якщо я не передумаю, я скажу: «Так», коли він запитає: «Ви згодні?».

Звичайно, все це дуже особисте, але я хочу, щоб ти знала, що відбувається. Не турбуйся, пам'ятай, що я, як і раніше, твоя «обачна Емі», й будь певна, що я не зроблю нічого необдуманого. Надішли мені скільки хочеш порад, я скористаюся ними, якщо зможу. Шкода, що не можна побачити тебе, мамо, й поговорити про все. Люби мене й довіряй мені.

Завжди твоя

Емі

Розділ дев'ятий

Делікатні труднощі

– Джо, я хвилююся за Бет.

– Чому, мамо? Вона виглядає дуже добре з літа, відтоді, як з'явилися малюки Мег.

– Мене турбує зараз не її здоров'я, а її настрій. Я впевнена, в неї щось на душі, й мені хочеться, щоб ти дізналася, що саме.

– Чому ти так думаєш?

– Вона довго сидить одна, рідше говорить із батьком. Днями я застала її, коли вона плакала над малюками. Коли вона співає, пісні завжди сумні, а іноді я помічаю на її обличчі вираз, якого не можу зрозуміти. Це так не схоже на Бет, і це мене турбує.

– А ти запитувала її про це?

– Кілька разів я намагалася, але вона або уникає моїх розпитувань, або дивиться так сумно, що я замовкаю. Ти знаєш: примушувати вас до відвертості – не в моїх правилах, але мені рідко доводиться довго чекати, щоб ви довірилися мені.

Пані Марч виразно глянула на Джо, але обличчя дівчини свідчило про те, що ніякі власні таємні тривоги її не гризли. Джо задумливо продовжувала шити, а через хвилину сказала:

– Гадаю, вона просто дорослішає й починає мріяти, її полонять надії, страхи, тривоги, але наша дівчинка не знає, звідки вони, й не може їх пояснити. Так, мамо, Бет – вісімнадцять років, та ми не усвідомлюємо цього і поводимося з нею, уже дорослою, як з дитиною.

– Маєш рацію. Як швидко ви дорослішаєте! – зітхнувши, відповіла мати.

– Нічого не поробиш, мамо, тож маєш змиритися з тим, що всілякі хвилювання неминучі, доведеться дозволити своїм пташеняткам – один за одним – вилітати з гнізда. Я обіцяю ніколи не летіти занадто далеко, якщо це зможе послужити тобі втіхою.

– Так, це велика втіха, Джо. Тепер, коли Мег пішла, я завжди відчуваю себе сильнішою, якщо ти поруч. Бет занадто слабка, а Емі занадто молода, щоб на неї покладатися, але ти завжди готова допомогти в скрутну хвилину.

– Що ж, ти знаєш, я не проти важкої роботи. У родині завжди повинен бути хтось для таких справ. Емі годиться для тонких робіт, а я – ні. Зате відчуваю себе у своїй стихії, коли треба підняти й вибити всі килими в будинку або коли половина сім'ї одночасно хворіє. Емі зараз тиняється за кордоном, але, якщо щось не так вдома, я – та, хто вам потрібен.

– Тоді я залишу Бет на твоє піклування, вона відкриє своє ніжне серце своїй любій Джо швидше, ніж будь-кому. Хай твоя ніжність позбавить її ймовірних підозр, ніби хтось стежить за нею. Щойно вона стане знову зовсім здоровою й веселою, в мене не залишиться невиконаних бажань.

– Щаслива жінка! А от у мене купа бажань.

– Що ж це за бажання, люба?

– Ось розберуся з тривогами Бет, тоді розповім тобі про мої. Вони не надто обтяжують мене, тож можуть почекати, – і, багатозначно кивнувши головою, що означало не турбуватися принаймні за її сьогоднішнього, якщо не за її майбутнє, Джо знову старанно взялася за шиття.

Надалі зовні здавалося, що Джо поглинена власними справами, але водночас вона уважно спостерігала за Бет. А після безлічі суперечливих припущень вона, як їй здавалося, знайшла причину, яка пояснювала зміни, котрі всі помітили в Бет. Ключ до розгадки дала їй незначна подія, а жива фантазія і любляче серце зробили все інше.

Якось у суботу після обіду вони з Бет залишилися у кімнаті самі. Джо вдавала, що старанно пише, однак потай поглядала на сестру, яка здавалася незвичайно тихою. Бет сиділа біля вікна й часто, впустивши на коліна рукоділля, підпирала голову рукою і завмирала в сумній позі, звертаючи погляд на похмурий листопадовий краєвид. Раптом внизу почулися кроки, хтось просвистів, як заводна пташка, і знайомий голос гукнув: «Усе добре! Зайду ввечері».

Бет здригнулася, схилилася вперед, усміхнулася й кивнула, а коли звуки кроків замерли на віддалі, сказала неголосно, майже подумки:

– Який він сильний, здоровий і щасливий, цей милий хлопець!

– Хм! – вимовила Джо, все ще уважно спостерігаючи за обличчям сестри: яскравий рум'янець зник так само швидко, як з'явився, усмішка також, а на віконний виступ впала блискуча сльоза. Бет стерла

її і з побоюванням глянула на Джо, але та строчила свою писанину із шаленою швидкістю, явно захоплена майбутньою «Клятвою Олімпії».

Щойно Бет відвернулася, Джо відновила свої спостереження й побачила, що рука сестри кілька разів тихо піднялася до очей, а в її повернутому впівоберта обличчі відображалася така лагідна печаль, що очі старшої сестри теж наповнилися сльозами. Боячись видати себе, Джо вислизнула з кімнати, пробурмотівши щось на кшталт нестачі паперу.

– Спаси й помилуй! Бет любить Лорі! – сказала вона, сідаючи в своїй кімнаті, бліда від вражаючого відкриття, яке, на її думку, щойно зробила. – Ніколи не припускала такого. Що скаже мама? Цікаво, а що він... – тут Джо зупинилася, почервонівши від несподіваної думки. – Якщо він не полюбить її, це буде жахливо. Він повинен її полюбити, я його примушу! – і вона грізно глянула на портрет пустотливого хлопчиська, що сміявся над нею зі стіни. – Ну й ну, ми справді дорослішаємо! Ось і Мег заміжня і сама стала мамою, Емі цвіте й пахне в Парижі, Бет закохана. Я єдина, в кого вистачає здорового глузду триматися подалі від гріха.

Якусь мить Джо напружено міркувала, звертаючи погляд на портрет, потім розправила похмуре чоло й, рішуче кивнувши, сказала, звертаючись до обличчя на портреті:

– Ні, пане, спасибі. Ви чарівні, але у вас не більше серйозності й постійності, ніж у флюгера. Так що можете не писати чутливих записок і не усміхатися багатозначно. Нічого з цього не вийде, і я цього не потерплю.

Потім вона зітхнула і впала в задуму, з якої не виходила, поки ранні сутінки не змусили її спуститися до вітальні, щоб продовжити спостереження, які лише зміцнили її підозри.

Хоча Лорі фліртував із Емі й жартував із Джо, до Бет він завжди ставився з особливою добротою та ніжністю. Але так ставилися до неї всі, тому нікому не спадало на думку, нібито він любить її більше за інших. Навпаки, останнім часом в родині утвердилася загальна думка, що «наш хлопчик» стає ніжнішим, ніж раніше, до Джо, яка, однак, не бажала чути жодного слова на цю тему і гнівно вичитувала кожного, хто насмілювався цю загальну думку висловити.

Якби в родині знали про ті ніжні зізнання або, точніше, спроби ніжних зізнань, які суворо придушувалися в зародку протягом

минулого року, вони з величезним задоволенням могли б сказати: «Ми ж казали!». Але Джо терпіти не могла «усі ці дівчачі ніжності» й не допускала нічого подібного, завжди маючи наготові жарт або посмішку, яку використовувала за першої ознаки небезпеки.

У перший період навчання в університеті Лорі закохувався приблизно раз на місяць. Однак ці маленькі захоплення були настільки нетривалими, хоч і пристрасними, що не приносячи нікому шкоди. А ще дуже бавили Джо, яку цікавило постійне чергування надії, відчаю і покірності долі, якими хлопець ділився з нею під час щотижневого обміну новинами.

Та згодом Лорі перестав курити фіміам у багатьох храмах, туманно натякаючи на одну всепоглинаючу пристрасть і часом дозволяв собі байронічну похмурість. У такі періоди він абсолютно уникав цієї делікатної теми, писав Джо записки філософського змісту, старався бути старанним студентом, оголошуючи, що збирається «гризти граніт науки», щоб завершити навчання в блиску слави.

Це подобалося юній леді куди більше, ніж освічення в коханні у сутінковий час, ніжні потискання рук й красномовні погляди, бо у Джо розум розвинувся раніше, ніж серце, і вона надавала перевагу уявним героям перед реальними, оскільки, коли вони набридали, їх легко можна було замкнути в бляшаному ящику й тримати там, поки не знадобляться. Другі ж були менш керовані.

Так було на момент, коли Джо зробила важливе відкриття, і в той вечір дівчина спостерігала за Лорі так, як ніколи раніше. Якби вона не вбила собі в голову нову ідею, то не побачила б нічого незвичайного в тій обставині, що Бет була дуже мовчазна, а Лорі дуже ласкавий із нею. Але Джо дала волю своїй бурхливій фантазії, й та понесла її з неймовірною швидкістю, а здоровий глузд, дещо ослаблений постійним писанням романтичних історій, не прийшов на допомогу вчасно.

Як завжди, Бет лежала на дивані, а Лорі сидів поруч у низькому кріслі, розважаючи її легкою розмовою на найрізноманітніші теми, бо вона завжди чекала цього щотижневого задоволення, і Лорі ніколи не розчаровував її. Але в той вечір Джо уявила, що очі Бет спрямовані на живе смагляве обличчя з незвичайним задоволенням і що вона з напруженою увагою слухає звіт про хвилюючий крикетний матч, хоч спортивний жаргон був зрозумілий їй не більше, ніж санскрит.

Джо так само уявила – бо дуже хотіла цього, – що бачить, як манери Лорі стають м'якше, як він раз у раз знижує голос, сміється менше, ніж зазвичай, трохи розсіяний і поправляє вовняну шаль, яка покриває ноги Бет, з ретельністю, що межує з ніжністю.

«Хто знає? Трапляються ж і більш дивні речі, – думала Джо, нервово вимірюючи кімнату своїми кроками. – Вона перетворить його на сущого янгола, а він зробить життя нашої милої Бет чудово легким і приємним – якщо вони полюблять один одного. Не розумію, як він може не закохатися в неї. Я впевнена, він закохався б обов'язково, якби ми всі йому не заважали».

Оскільки інші, крім неї самої, цій сцені не заважали, Джо відчула, що повинна піти звідси якомога швидше. Але куди? І, палаючи бажанням принести себе в жертву на вівтар сестринської любові, вона сіла на диван, щоб розв'язати цю проблему.

Старий диван був справжнім патріархом диванів – довгий, широкий, низький, із безліччю подушок, трохи пошарпаний, що було зовсім не дивно, бо дівчатка повзали по ньому ще немовлятами, ловили рибу через спинку, скакали верхи на бильцях, влаштовували під ним звіринець, коли були дітьми. А, ставши дорослими, вклавши на подушки втомлені голови, мріяли, вели ніжні бесіди. Вони всі любили його, і він був притулком для кожного члена сім'ї, а один його куток здавна став улюбленим місцем Джо.

Серед безлічі подушок, що прикрашали поважний диван, був і жорсткий круглий валик, покритий грубою колючою тканиною і прикрашений твердим опуклим гудзиком на кожному кінці. Цей неприємний валик був винятковою власністю Джо й використовувався, як зброя для самозахисту, барикада або попереджувальний засіб проти занадто тривалої дрімоти.

Лорі добре знав цей валик і мав причини відчувати до нього глибоку відразу. Цим валиком його немилосердно лупцювали за тих давніх днів, коли тут ще дозволялась весела метушня, а тепер тим же валиком позбавляли можливості зайняти жадане місце на дивані – в кутку, поруч із Джо. Якщо «ковбаса», як вони його називали, стояла вертикально, то був знак, що Лорі може наблизитися й розташуватися на відпочинок, але, якщо валик лежав поперек дивана, горе тому чоловікові, жінці або дитині, який смів зачепити його!

Того вечора Джо забула забарикадуватися у своєму кутку. Вона не просиділа там і п'яти хвилин, як поруч із нею виникла потужна фігура, й, розкинувши обидві руки на спинці дивана й витягнувши обидві довгі ноги перед собою, Лорі заявив, задоволено зітхнувши:

– Ось так, дешево й сердито.

– Давай без вульгарностей, – перекидаючи валик, уривчасто відгукнулася Джо. Але було занадто пізно, для валика не знайшлося місця, і, приземлившись на підлозі, він тут же зник найтаємничішим чином.

– Ну, Джо, не будь такою колючою. Якщо людина весь тиждень вчиться так, що до вихідних перетворюється на скелет, вона заслуговує, щоб її пожаліли й приголубили.

– Бет приголубить тебе, мені ніколи.

– Ні, її не можна турбувати. Але ти це любиш, якщо тільки не втратила раптом смак до таких занять. Невже втратила? Невже ти ненавидиш свого хлопчика і збираєшся кидатися в нього подушками?

Мову, більш скрадливу, ніж цей зворушливий заклик, рідко доводилося чути з вуст Лорі, але Джо не залишила надій «своєму хлопчикові», обернувшись до нього із суворим питанням:

– Скільки букетів ти послав панні Рендл цього тижня?

– Жодного, чесне слово. Вона заручена. А що таке?

– Я рада, бо це була одна з твоїх дорогих примх – посилати квіти і все таке дівчатам, до яких тобі немає діла ні на гріш.

– Розсудливі дівчата, до яких мені є діло й куди більше ніж «на гріш», не дозволять мені посилати їм «квіти і все таке». Що ж мені робити? Моїм почуттям потрібен вихід.

– Мама не схвалює тих, хто фліртує навіть жартома, а ти, Тедді, фліртуєш відчайдушно.

– Віддав би що завгодно за можливість відповісти: «Як і ти», але, оскільки не маю її, просто скажу, що не бачу шкоди в цій приємній маленькій грі, якщо обидві сторони розуміють, що це тільки гра.

– Схоже, що це справді приємно, але я ніколи не могла зрозуміти, як це робиться. Я пробувала, бо відчуваєш себе ніяково в компанії, не займаючись тим, чим зайняті всі інші, однак, схоже, не досягла в цьому успіху, – сказала Джо, забувши про роль наставника.

– Бери уроки в Емі, в цьому вона має справжній талант.

– Так, у неї це виходить дуже мило, особливо ніколи не заходити далеко. Я вважаю, що це від природи: одні подобаються всім, навіть не докладаючи до цього зусиль, а інші вічно говорять щось не те й до того ж дуже недоречно.

– Я радий, що ти не вмієш фліртувати. Це дуже приємно – зустріти розумну, прямолінійну дівчину, яка може бути веселою й доброю, не роблячи із себе дурепу. Між нами, Джо, є серед моїх знайомих дівчата, які заходять настільки далеко, що мені буває соромно за них. У них немає поганих намірів, я певен, але, якби вони знали, що ми, молоді чоловіки, говоримо про них потім, то постаралися б змінити свої манери.

– Вони теж говорять про вас, а оскільки язик у них гостріший, то вам дістається більше, бо ви не розумніші за них і анітрохи їх не розумієте. Якби ви поводитися як слід, вони робили б те саме. Але вони бачать, що вам подобаються їхні дурниці, й продовжують у тому ж дусі, а тоді ви у всьому звинувачуєте їх.

– Щось багато ви про це знаєте, панно, – сказав Лорі трохи зверхнім тоном. – Ми не любимо загравання і флірту, хоч й поводимося іноді так, ніби любимо. Про хороших, скромних дівчат у колі джентльменів не говорять інакше, як із повагою. Безневинна ти душа! Ось побула б на моєму місці з місяць, то побачила б таке, що тебе злегка здивувало б. Чесне слово, коли я бачу одну з цих легковажних дівчат, мені завжди хочеться вигукнути разом із нашим другом Коком Робіном^[40]:

*Ганьба тобі, ганьба,
О, зухвала дзито!*

Було неможливо втриматися від сміху, викликаного кумедним протиріччям між лицарським небажанням Лорі погано відгукуватися про жінок взагалі та його цілком природною відразою до тих зразків неналежної жіночої нерозсудливості, які у великій кількості надало йому світське товариство.

Джо знала, що всі ці практичні матусі розглядали «молодого Лоуренса» як бажану партію для своїх дочок, йому посміхалися дівчата, що мріяли вигідно вийти заміж, він знав, що таке лестощі, оскільки постійно чув їх від дам різного віку, й цього було цілком достатньо, щоб вдосталь розбещити його.

Тому вона досить ревниво стежила за ним, боячись, що його зіпсують, і радіючи більше, ніж показувала, тому, що Лорі все ще подобаються скромні дівчата.

Несподівано повернувшись до свого повчального тону, вона, знизивши голос, сказала:

– Якщо твоїм почуттям, Тедді, потрібен вихід, візьми й присвяти себе одній із «хороших, скромних дівчат», яких поважаєш, і не втрачай часу на дурних.

– Ти справді мені це радиш? – і Лорі глянув на неї із дивним виразом змішаної тривоги й радості.

– Так, але краще почекай, поки закінчиш університет, а тим часом готуйся до того, щоб присвятити себе їй. Зараз ти ще й наполовину не такий гарний, як потрібно для... ну, хто б та скромна дівчина не була, – на обличчі Джо теж з'явився дивний вираз, бо ім'я цієї дівчини мало не зірвалося у неї з вуст.

– Я знаю! – погодився Лорі з виразом покірності, абсолютно незвичної для нього, й опустил очі, неухважно накручуючи тасьму фартуха Джо собі на палець.

«Ох, так нічого ніколи не вийде!» – подумала Джо, додавши вголос:

– Піди зіграй і заспівай для мене. Мені до смерті хочеться музики, а особливо твоєї.

– Дякую, але я волів би залишитися тут.

– Ні, це неможливо, тут немає місця. Іди й постарайся бути корисним, раз ти занадто великий, щоб служити прикрасою. Мені здавалося, що ти терпіти не можеш «бути прив'язаним до жіночої спідниці», – сказала Джо, цитуючи слова, сказані ним одного разу в бунтівному пориві.

– О, все залежить від того, чия це спідниця! – і Лорі зухвало смикнув тасьму.

– То ти йдеш? – грізно запитала Джо, пірнаючи під диван за валиком.

Він одразу ж помчав, і, трохи почекавши, Джо почула звуки відомої пісні «Геть капелюшки Бонні Данді». Тоді вона потихеньку пішла. Більше вона не поверталася, полишивши молодого чоловіка наодинці з собою, у глибокій задумі й, можливі, легкій образі.

Тієї ночі Джо лежала без сну й ледве почала засинати, коли звуки приглушених ридань змусили її кинутися до ліжка Бет. З тривогою Джо запитала:

– Що трапилося, люба?

– Я думала, ти спиш, – схлипнула Бет.

– Це колишній біль, моя дорога?

– Ні, інший, новий, але я можу його витримувати, – і з цими словами Бет постаралася стримати сльози.

– Розкажи мені, що тебе мучить, і дай мені зцілити тебе.

– Ти не можеш, тут немає зцілення, – голос Бет здригнувся, і, припавши до сестри, вона заплакала так відчайдушно, що Джо злякалася.

– Де в тебе болить? Покликати маму?

Бет не відповіла на перше питання, але в темряві одна рука мимоволі піднялася до серця, немов боліло там, а інша ще міцніше стиснула руку Джо.

– Ні, ні, не клич її, не говори їй, – гаряче зашепотіла Бет. – Мені скоро стане легше. Полеж зі мною і «пожалій» мою бідну голову. Я швидко заспокоюся й засну, правда, засну.

Джо скорилася, але, поки її рука ніжно ковзала по гарячому лобі й мокрих щоках Бет, її серце переповнювали почуття, і їй дуже хотілося заговорити. Але, якою молодою не була Джо, вона вже знала, що серце, як квіти, – його не можна відкрити силою, воно має розкритися саме. Тож хоч Джо і вважала, що знає причину страждань Бет, вона тільки запитала найніжнішим тоном:

– Щось турбує тебе, люба?

Після довгої паузи, нарешті, пролунала відповідь:

– Так, Джо.

– Хіба тобі не стане легше, якщо ти скажеш мені, що тебе турбує?

– Зараз – ні, поки – ні.

– Тоді я не ставитиму запитань, але пам'ятай, що мама і я завжди раді вислухати тебе й допомогти, якщо можемо.

– Я знаю. Я скажу вам – потім.

– Біль відпустив?

– О, так, мені набагато легше... З тобою так добре, Джо!

– Засинай, дорога. Я залишуся з тобою.

Так, щока до щоки, вони заснули, а вранці Бет, здавалося, була такою, як зазвичай, бо у вісімнадцять років ні голова, ні серце не болять довго, а ласкаве слово може допомогти подолати більшість негараздів.

Але Джо вже прийняла рішення і, за кілька днів обдумавши план дій, про все розповіла матері.

– Днями ти питала мене про мої бажання, мамо. Я скажу тобі про одне, – почала вона, коли вони сиділи вдвох. – Я хотіла б, для різноманітності, виїхати куди-небудь взимку.

– Чому, Джо? – і мати швидко підняла очі, немов це було не тільки запитання, але й заперечення.

Не відриваючи погляду від шиття, Джо серйозно відповіла:

– Я хочу чогось нового. У мене є прагнення бачити, робити й дізнаватися більше, ніж зараз. Я занадто багато роздумую про свої маленькі справи, і мені потрібно підбадьоритися. Тож якщо в цю зиму можна обійтися без мене, я хотіла б вилетіти з гнізда і політати десь недалеко, спробувати крильця.

– Куди ж ти хочеш полетіти?

– До Нью-Йорка. Вчора мені спала на думку чудова ідея. Ось вона. Пам'ятаєш, пані Кірк писала тобі про те, що шукає молоду особу, котра могла б наглядати за дітьми й шити? Досить складно знайти саме таку людину, але, гадаю, що я можу підійти, якщо постараяся.

– Дорога моя, виїхати, щоб служити в цьому величезному пансіоні пані Кірк! – Мармі глянула на неї здивовано, але без невдоволення.

– Це не зовсім те, аби я поступила на службу, адже пані Кірк – твій друг. Немає на світі добрішої душі! Вона постаріється зробити моє життя там приємним, я знаю. Її сім'я живе окремо від самого пансіону, і ніхто мене там не знає. Та якщо і знають, мені все одно. Це чесна праця, і я її не соромлюся.

– Я теж. А як же твоє письменство?

– Зміни лише підуть мені на користь. Я побачу й почую багато нового, наберуся нових ідей, нехай навіть там у мене й не буде часу, щоб писати. Додому я повернуся з багатим матеріалом для мого нового «сміття».

– У цьому я не сумніваюся, але скажи, це єдина причина для такої несподіваної фантазії?

– Ні.

– Чи можу я дізнатися про інші причини?

Джо підняла очі, а потім швидко їх опустила. Наступні слова Джо сказала повільно, раптом залившись рум'янцем:

– Може, це надто пихато й недобре говорити це, але... боюсь... Лорі стає занадто ніжний до мене.

– Значить, ти не відповідаєш йому тією ж любов'ю, яку він, мабуть, починає відчувати до тебе?

– Що ти! Звичайно, ні! Зрозуміло, я люблю мого дорогого хлопчика так, як завжди любила, і дуже пишаюся ним, але щодо більшого... Про це не може бути й мови.

– Я рада цьому, Джо.

– Але чому?

– Тому, дорога, що, на мій погляд, ви не дуже підходите одне одному. Як друзі ви дуже щасливі, а ваші часті сварки швидко проходять і забуваються, але боюся, ви обоє скоро збунтувалися б, якби були пов'язані одне з одним на все життя. Адже занадто схожі й дуже любите свободу, не кажучи вже про те, що маєте гарячий темперамент і сильну волю, що завадило б вам бути щасливими разом. Подружні стосунки вимагають нескінченного терпіння й поблажливості, а не тільки любові.

– Саме це я й відчуваю, хоч не могла висловити словами. Тішуся тим, що, на твій погляд, його прихильність тільки починає зароджуватися. Мені було б дуже сумно, якби він став нещасним через мене. Але не можу ж я закохатися в славного старого Лорі просто із вдячності, правда?

– Ти впевнена в його почуттях до тебе?

Джо відповіла, почервонівши ще дужче, з виразом, в якому злилися радість, гордість і біль і з яким юні дівчата завжди говорять про своїх перших шанувальників:

– Боюся, що так, мамо. Він ще не сказав нічого, але дивиться так виразно. Гадаю, мені краще виїхати, поки це ще ні до чого не привело.

– Я згодна з тобою, і, якщо є можливість виїхати, ти маєш це зробити.

Джо, здавалося, була втішена і, помовчавши, сказала із усмішкою:

– Як здивувалася б пані Моффат, що ти так на це дивишся, і як вона зрадіє, що в Енні ще є шанс.

– О, Джо, матері дивляться на це по-різному, але надія в усіх одна – бачити своїх дітей щасливими. Мег щаслива, і я задоволена її положенням. Тебе я залишаю насолоджуватися свободою, поки не набридне, бо тільки тоді ти зрозумієш, що є в житті й щось приємніше. Головна моя турбота зараз – Емі, але їй допоможе її розсудливість. Щодо Бет я не маю жодних надій, крім тієї, щоб вона була здорова. До речі, вона, здається, повеселішала в останні дні. Ти говорила з нею?

– Так, і вона зізналася, що її щось мучить, і обіцяла згодом розповісти мені про це. Я не стала більше ні про що її розпитувати, оскільки, гадаю, знаю причину, – і Джо виклала свою версію.

Пані Марч похитала головою й не погодилася розділити настільки романтичну точку зору, але виглядала засмученою і повторила свою думку про те, що заради Лорі Джо повинна на якийсь час виїхати.

– Ми нічого не скажемо йому заздалегідь, а коли все буде готово, я зникну, перш ніж він схаменеться й почне робити з цього трагедію. Нехай Бет думає, що я їду заради власного задоволення, – так воно, втім, і є. Я не можу поговорити з нею про Лорі, але вона зможе приголубити й утішити його, коли я поїду, і так вилікує його від романтичних ідей. Він стільки разів пройшов через подібного роду дрібні випробування, що звик до них, і скоро позбудеться своєї безнадійної любові.

Джо говорила з надією, але не могла звільнитися від недоброго передчуття, що це «дрібне випробування» виявиться важче інших подібних страждань і що Лорі не так скоро позбудеться від «безнадійної любові», як позбавлявся досі.

План було обговорено на сімейній раді й тут же схвалено. Пані Кірк написала, що з радістю прийме Джо й постарается добре влаштувати її в себе. Робота забезпечить їй матеріальну незалежність, а своє дозвілля вона зможе зробити прибутковим, займаючись літературою. Водночас нові враження і знайомства будуть і приємні, й корисні.

Джо приваблювала така перспектива, і вона горіла бажанням виїхати – сімейне гніздо ставало занадто тісним для її діяльної натури й бунтівного духу. Коли все було остаточно вирішено, вона зі страхом і трепетом сказала Лорі про свій від'їзд. Але, на її здивування, він сприйняв це дуже спокійно.

Останнім часом він став серйознішим, ніж зазвичай, але залишався так само милим і люб'язним, а коли його жартівливо звинуватили в тому, що він знову «починає нову сторінку», серйозно відповів:

– Так, і хочу, щоб попередня залишилася перевернутою назавжди.

Джо відчувала велике полегшення від того, що напад добродіяння трапився в нього саме в цей період, і готувалася до від'їзду з легким серцем. Оскільки Бет також здавалася веселішою, то Джо сподівалася, що чинить так, як краще для всіх.

– Я хочу доручити тобі дещо важливе, – сказала вона Бет перед від'їздом.

– Твої папери?

– Ні, мого хлопчика. Будь дуже добра до нього, гаразд?

– Звичайно, буду, але я не зможу замінити тебе, і йому буде дуже сумно без його Джо.

– Це йому не зашкодить. Пам'ятай, я залишаю його під твоєю опікою – мучити, балувати й приборкувати.

– Я постараюся заради тебе, – обіцяла Бет, дивуючись, чому Джо так дивно на неї дивиться.

Прощаючись, Лорі багатозначно шепнув:

– Марно, Джо. Я стежу за тобою, тож думай, що робиш, або я приїду й заберу тебе додому.

Розділ десятий

Журнал-щоденник Джо

Нью-Йорк, листопад

Дорогі мої Мармі та Бет,

я збираюся написати вам цілий том! У мене купа новин, хоч я й не чарівна юна леді, яка подорожує Європою. Коли миле татове обличчя сховалося з моїх очей, я трохи засумувала й цілком могла б пролити пару гірких сліз, якби мене не відволікло ірландське сімейство з чотирма малюками, які плакали один гучніше іншого. Тож я бавилася тим, що кидала їм шматочки імбирного пряника, щойно вони відкривали роти, щоб заплакати.

Скоро вийшло сонце, і, сприйнявши це за добру ознаку, я від щирого серця раділа цій подорожі.

Пані Кірк зустріла мене так доброзичливо, що я відразу відчула себе вдома, хоч у цьому великому пансіоні повно незнайомих людей. Вона запропонувала мені кумедну маленьку кімнатку під самим дахом – єдину вільну, але там стоїть піч, а ще прекрасний стіл біля сонячного вікна, тож я можу сидіти там і писати, якщо захочу. Чарівний вигляд з вікна і шпиль церкви, що стоїть навпроти, дають змогу примиритися з високою драбиною, і я відразу полюбила свій барліг.

Дитяча, де мені доведеться займатися із двома дівчатками й шити, – дуже затишна кімната поруч із кімнатою самої пані Кірк. Дівчатка – гарненькі, щоправда досить розпещені, але я сподобалася їм, коли розповіла казку про «сім неслухняних поросят», тож не сумніваюся, що стану зразковою гувернанткою.

Їстиму з дітьми, якщо вважатиму це за краще, ніж велику спільну їдальню, і поки віддаю перевагу такому варіанту, бо я соромлива, хоч ніхто цьому й не повірить.

– Ну ось, дорога, почувайся, як вдома, прошу, – сказала мені по-материнськи лагідно пані Кірк. – Я на ногах із ранку до ночі, як неважко здогадатися, з такою величезною «сім'єю». Але ти знімеш

великий тягар із моїх плечей, якщо я знатиму, що діти під наглядом. Мої кімнати завжди відкриті для тебе, а твою я постараюся зробити якомога затишнішою. Якщо захочеш компанії, в пансіоні є дуже симпатичні люди, а вечорами ти завжди вільна. Приходь до мене, якщо щось не так. О, дзвінок до чаю! Маю бігти й змінити очіпок, – вона квапливо пішла, залишивши мене влаштовуватися в моєму новому гнізді.

Коли незабаром після цього я спускалася вниз по сходах, мою увагу привернула ситуація, що не залишила мене байдужою. Сходові прольоти у цьому високому будинку завузькі, тож мені довелося зупинитися на майданчику третього поверху, щоб почекати, поки підніметься маленька служниця з відром вугілля. Раптом я побачила, що її наздогнав якийсь чоловік, взяв у неї важке відро і поніс нагору, потім поставив біля однієї з дверей і, добродушно кивнувши, сказав з іноземним акцентом:

– Так краще. Тфоя маленька спина занадто молода для такої фаги.

Хіба не мило з його боку? Мені подобаються такі вчинки – як каже тато, характер проявляється в дрібницях. Коли в той вечір я згадала про це в розмові з пані Кірк, вона засміялася й сказала:

– Це, мабуть, професор Баер: він завжди робить такі речі.

Пані Кірк сказала мені, що він із Берліна, дуже вчений і добрий, але бідний, як церковна миша, й заробляє уроками на життя собі та двом маленьким племінникам-сиротам, яких виховує тут, в Америці, відповідно до бажання його сестри, яка була одружена з американцем. Не дуже романтична історія, але мене вона зацікавила, і я зраділа, коли почула, що пані Кірк здає йому свою вітальню для занять із деякими з його учнів. Між цією вітальнею та дитячою – скляні двері, тож я збираюся вдосталь поспостерігати за ним, коли він прийде, і тоді розповім вам, як він виглядає. Йому майже сорок, мамо, так що нічого поганого в цьому немає.

Після чаю й метушні з укладанням дівчаток у ліжко я взялася за великий робочий кошик і провела тихий вечір, розмовляючи з моєю новою подругою. Я вестиму журнал-щоденник і посилятиму його вам раз на тиждень. Тож сьогодні на добраніч, продовження – завтра.

* * *

Вечір вівторка

Ну й годинка в мене була сьогодні вранці в дитячій! Дівчатка розпустивалися, і я навіть подумала, чи не струснути їх як слід. Якийсь добрий дух навів мене на думку зайняти їх гімнастикою, і я застосовувала цей засіб, поки вони не втомилися й не захотіли посидіти спокійно.

Після сніданку служниця пішла з ними на прогулянку, а я взялася за шиття, як маленька Мейбл^[41], із «готовністю духу». Я дякувала своїй щасливій зірці за те, що навчилася добре обметувати петлі, коли раптом двері вітальні відчинились і зачинились і хтось почав наспівувати *Kennst du das Land*^[42], немов великий джміль.

Звичайно, це було жахливо непристойно, але я не могла опиратися спокусі й, піднявши один кінець порт'єри, за якою знаходилися ті самі скляні двері, заглянула до вітальні. Там був професор Баер, і, поки він розкладав на столі свої книжки, я розглядала його.

Справжній німець – досить міцний, із темним скуйовдженим волоссям, пишнобородий, із солідного розміру носом та найдобрішими очима. Він до того ж мав прекрасний глибокий голос, дуже приємний для слуху після нашого американського, різкого або недбалого, бурмотіння. Костюм на ньому зовсім вицвів, руки – великі, а на обличчі – жодної по-справжньому красивої риси, крім чудових зубів. Однак він мені сподобався.

У нього чудова голова, акуратна зовнішність – він виглядав як джентльмен, хоч на сюртуку не вистачало двох гудзиків, а на одному черевіку я побачила латку. Він здавався дуже серйозним, незважаючи на те, що наспівував. Потім усміхнувся, підійшов до вікна і повернув до сонця бутони гіацинтів, погладив кішку, що зустріла його як старого друга, а коли пролунав стук у двері, відгукнувся звучно та жваво:

– *Herein!*^[43]

Я вже збиралася опускати порт'єру, як раптом побачила, що до вітальні вбігла маленька дівчинка, котра несла велику книжку. Я зупинилася, бо хотіла подивитися, що буде далі.

– Мені потрібен... мені професора Баера, – сказала крихітка, впустивши свій товстий том і підбігаючи до професора.

– Ось твій Баер. Іди сюди, і фін обійме сфою Тіну, – сказав професор, зі сміхом підхопивши її й тримаючи так високо над головою, що їй довелося нахилитися, щоб поцілувати його.

– Тепел я маю вчити мій улок, – продовжило кумедне малятко.

Він посадив її за стіл, дав папір і олівець і відкрив великого словника. Вона почала писати, раз у раз перегортаючи сторінки словника й водячи по них пухким пальчиком у пошуках слова, та так серйозно, що я мало не видала себе сміхом. А пан Баер стояв поруч, по-батьківськи дивився на неї та гладив її гарне волосся. Я навіть подумала, що вона його дочка, хоч дівчинка більше схожа на француженку, ніж на німкеню.

Новий стук у двері – поява двох дівчат змусила мене повернутися до роботи і залишити споглядання цієї невинної картини на цілий урок, незважаючи на спокусливий шум і розмову за дверима. Одна з дівчат весь час сміялася удаваним сміхом і повторювала: «Що ви, професоре!» – кокетливим тоном, а інша вимовляла німецькі слова з таким акцентом, що йому, мабуть, важко було залишатися серйозним. Обидві, схоже, жорстоко випробовували його терпіння. Я не раз чула, як він виразно казав: «Ні, ні, не так, фи не слухали... фи не слухали, що я гофору», а один раз – гучний звук, немов хтось стукнув по столу книжкою, і почувся розпачливий вигук: «Господи! Фсе сьогодні йде погано».

Бідолаха, мені стало дуже шкода його, і, коли дівчата пішли, я заглянула ще раз, щоб подивитися, як він все це переніс. Професор сидів, стомлено відкинувшись на спинку стільця, із закритими очима, а коли годинник пробив другу годину, схопився, зібрав книжки і, взявши маленьку Тіну, яка заснула на дивані, вийшов. Гадаю, життя в нього важке.

Пані Кірк запитала мене сьогодні, чи спущуся я о п'ятій годині в загальну їдальню на обід, і, оскільки мені було трохи самотньо, я подумала, що, мабуть, спущуся, – просто подивитися, що за люди живуть зі мною під одним дахом. Тож я подбала про те, щоб виглядати цілком пристойно, і постаралася непомітно прослизнути до їдальні, сховавшись за спину пані Кірк. Але вона маленька на зріст, а я висока, і моя спроба виявилася невдалою.

Вона посадила мене поруч із собою, і, коли моє обличчя знову набуло колишнього блілого кольору, то набралася сміливості й

озирнулася. За довгим столом майже не було вільних місць, і кожен з присутніх цікавився тільки своїм обідом – особливо чоловіки, які, здавалося, їли за розкладом, хапаючи їжу й одразу зникаючи.

Тут був звичайний набір із молодих людей, зайнятих чимось своїм, молодих пар, зайнятих тільки одне одним, заміжніх дам, зайнятих тільки своїми дітьми, старих джентльменів, зайнятих тільки політикою. Не думаю, що мені захочеться мати справу з будь-ким із них, крім однієї незаміжньої леді приємної зовнішності, в якій, схоже, щось є.

Далеко від мене, в самому кінці столу, сидів професор, який криком відповідав на запитання одного дуже допитливого глухого старого, що сидів поряд, і розмовляючи про філософію із французом, що сидів напроти. Будь тут Емі, вона повернулася б спиною до нього назавжди, бо, як я з жалем змушена завважити, в нього величезний апетит і він так орудував ложкою, що привів би в жах «її милість». Мене це не бентежить, мені приємно «бачити, що люди їдять з апетитом», як висловлюється Ханна, а бідоласі, мабуть, треба чимало їжі після того, як він весь день вчив ідіотів.

Коли я піднімалася до себе після обіду, два молодика якраз одягали капелюхи перед високим дзеркалом, і я почувала, як один тихо сказав другому:

- Хто ця новенька?
- Гувернантка чи щось таке.
- Якого ж біса вона сидить з нами за столом?
- Друг старої леді.
- Красива голова, але ніякого смаку.
- Жодного. Дай вогника, й ходімо.

Спочатку я розсердилася, але потім мені стало наплювати, адже гувернантка нічим не гірше клерка, і в мене є здоровий глузд навіть за відсутності смаку, але й смаку в мене побільше, ніж у деяких, якщо судити по тих зауваженнях, які роблять ці витончені істоти, що, судячи з усього, стали геть тупими, димлячи, як нечищені пічні труби. Ненавиджу пересічних людей!

* * *

Четвер

Вчорашній день пройшов спокійно – я займалася з дітьми, шила, писала у своїй маленькій кімнаті, де дуже затишно із лампою й каміном. Дізналася ще дещо про мешканців пансіону і була представлена професору.

Виявилось, що Тіна – дочка прасувальниці-француженки, яка працює у пральні при пансіоні з тонкою білизною. Малятко прямо закохане в пана Баера, усюди за ним бігає, мов собачка, коли він удома. Та й професор тішиться з цього, бо любить дітей, хоч і «холоштяк».

Кітті та Мінні Кірк теж говорять про нього з любов'ю, розповідають про ігри, які він придумує, про подарунки, які приносить, про чудові казки, які розповідає. Молоді люди в пансіоні, схоже, жартують над ним: звать його Старий Фріц, Світле Пиво і Велика Ведмедиця^[44] та придумують всілякі жарти із його ім'ям. Але він тільки радіє цьому, як хлопчисько, і приймає піддражнювання так добродушно, що всі люблять його, незважаючи на незвичні іноземні манери та звички.

Незаміжня леді, про яку я говорила, – панна Нортон – багата, добра й дуже чемна. Вона заговорила сьогодні зі мною за обідом (бо я знову ходила до їдальні: так цікаво спостерігати за людьми!) і запросила мене до себе в кімнату. У неї багато хороших книжок, картин, вона знайома з відомими людьми і дуже дружелюбна, тож я постаралася їй сподобатися, бо хочу потрапити до «кращого суспільства», хоч не того, яке подобається Емі.

Учора ввечері, коли я сиділа у вітальні, увійшов пан Баер з газетами для пані Кірк. Її не було, але Мінні – маленька бабуся – дуже мило представила мене:

– Це мамина подруга, панна Марч.

– Так, і вона весела, і ми її дуже любимо, – додала Кітті, *enfant terrible*^[45].

Ми вклонилися одне одному, а потім розсміялися, бо манірні уявлення й несподіваний додаток до них являли собою досить кумедний контраст.

– Так, так, я чув, що ці пустунки докучають вам, панно Марч. Якщо таке повториться, покличте мене, – мовив професор, грізно нахмурившись, що, проте, лише додало радості цим маленьким негідницям.

Я обіцяла так і вчинити, тож він пішов. Але, схоже, ми приречені бачитися часто, бо сьогодні, йдучи на прогулянку і проходячи повз його двері, випадково стукнула по них парасолькою. Двері відчинилися, і там стояв він, у халаті, з великою синьою шкарпеткою в одній руці і штопальною голкою – в другій. І, здається, зовсім не був цим збентежений. А коли я пояснила, що сталося, і поспішила далі, помахав мені вслід рукою, в якій тримав шкарпетку, і сказав голосно й весело, як завжди:

– Гарна погода для прогулянки. *Bon voyage*^[46], *mademoiselle*.

Я сміялася всю дорогу, поки спускалася сходами, але було також трохи сумно від думки про бідолаху, якому доводиться самому лагодити свій одяг. Я знаю, німецькі чоловіки вишивають, але штопання шкарпеток – інша справа, та й до того ж не така красива.

* * *

Субота

Не сталося нічого такого, про що варто писати, крім візиту до панни Нортон. В її кімнаті повно чарівних речей, і сама вона була чарівна – показала мені всі свої скарби й попросила іноді ходити разом з нею на лекції й концерти – за компанію, якщо я захочу. Вона просила про це, як про послугу, але я впевнена, що пані Кірк розповіла їй про нас, і вона запросила мене, бажаючи бути люб'язною. Я горда, як Люцифер^[47], але подібні благодіяння таких людей мене не обтяжують, і я прийняла цю пропозицію з вдячністю.

Коли повернулася в дитячу, за скляними дверима був такий гармидер, що я заглянула до вітальні. Там навкарачки стояв пан Баер – із Тіною на спині. Кітті водила його на скакалці, Мінні годувала печивом двох маленьких хлопчиків, а вони гарчали й шугали в клітках, побудованих зі стільців.

– Ми граємо у звіринець, – пояснила Кітті.

– Це мій слон! – додала Тіна, тримаючи професора за волосся.

– Мама завжди дозволяє нам робити все, що ми хочемо, по суботах, коли Франц і Еміль приходять у гості. Правда ж, пане Баер? – сказала Мінні.

«Слон» сів, дивлячись на мене так само серйозно, як і інші, й мовив:

– Даю вам слово, що це так. Якщо ми вже занадто шумітимемо, скажіть нам: «Тихо!» – і ми трохи заспокоїмося.

Я обіцяла, але залишила двері відчиненими і насолоджувалася веселощами не менше, аніж вони, – свідком таких чудових пустощів мені ще не доводилося бути. Вони грали у квача і в солдатики, танцювали й співали, а коли стало темніти, повсідалися на диван навколо професора, який розповідав їм чарівні казки про лелек на трубах будинків і про маленьких «кобольдів» – духів, які скачуть верхи на сніжинках. Я б дуже хотіла, щоб американці були такими ж простими й природними, як німці, а ви?

Мені дуже подобається писати вам, і мій лист ніколи б не закінчувався, якби не міркування економії, бо хоч я й пишу дрібно і на тонкому папері, але думка про те, скільки марок потрібно для цього довгого листа, викликає в мене тремтіння. Перешли мені листи Емі, щойно ви всі їх прочитаєте. Мої скромні новини прозвучать дуже невиразно після всієї її пишноти, але тобі вони сподобаються, я знаю. Скажи, будь ласка, Тедді вчиться так напружено, що не може знайти часу, щоб написати старим друзям? Піклуйся про нього гарненько, Бет, заради мене, й розкажи мені все про малят... і всім передай привіти!

Твоя вірна

Джо

P. S. Коли я перечитала цей лист, він здався мені дуже «Баерним», але мене завжди цікавлять незвичайні люди, і до того ж мені, чесне слово, майже нема про що писати. Благослови вас Господь, дорогі!

* * *

Грудень

Моя дорогоцінна Бетсі,

оскільки цей лист обіцяє бути сумбурним, я адресую його тобі – можливо, він тебе розважить і дасть уявлення про моє життя-буття. Хоч воно й тихе, але все-таки досить цікаве, чому – о, зараз я все тобі розкажу!

Через те, що Емі назвала б «геркулановими зусиллями»^[48] у сфері розумового й духовного садівництва, мої юні підопічні почали рости, а їхні маленькі гілочки загинатися туди, куди я хочу. Вони не такі цікаві для мене, як Тіна або хлопчики, але я виконую свій обов'язок щодо них, і вони мене люблять.

Франц і Еміль – чудові хлопці, цілком у моєму смаку, бо суміш німецького і американського духу викликає постійне бурхливе кипіння їхніх натур. У суботу після обіду настає гучний час, незалежно від того, чи проводиться він вдома або ж на вулиці. В хороші дні всі виходять на прогулянку, як ціла школа, а професор і я підтримуємо порядок, і тоді – які ж тоді настають веселоці!

Тепер ми з професором дуже хороші друзі, тож я теж почала брати у нього уроки. Все сталося само собою і так кумедно, що я повинна тобі про це розповісти. Почну спочатку. Одного разу, коли я проходила повз двері пана Баера, де прибирала пані Кірк, вона покликала мене:

– Чи бачили ви коли-небудь такий барліг, моя люба? Зайдіть і допоможіть мені розставити ці книжки, а то я перевернула все догори дригом, намагаючись з'ясувати, куди він подів шість носових хусток, які я недавно йому дала.

Я увійшла, і поки ми працювали, озирнулася – оце вже точно «барліг». Всюди книжки й папери, якийсь зламаний витвір з сепіоліту й стара флейта на камінній полиці. Біля одного з вікон пищала у клітці пошарпана пташка без хвоста, а інша сиділа на коробці з білими мишами. Недороблені кораблики й шматочки шнурка валялися серед рукописів, біля вогню сушилися брудні маленькі черевики, а сліди дорогих, любих хлопчиків, рабом яких він став, було видно по всій кімнаті. Після довгих пошуків вдалося виявити три із шести зниклих хусток: одну – на пташиній клітці, іншу – в чорнилі, а третя була обгоріла, бо її використовували як прихватку.

– Ну що за людина! – засміялася добродушна пані Кірк, сунувши залишки у мішечок із клаптиками. – Гадаю, інші три розірвані, щоб оснастити кораблики, перев'язати порізані пальці або зробити хвіст повітряному змію. Це жахливо, але я не можу його насварити: він такий неухажний і добродушний та й дозволяє цим хлопчикам його тиранити. Я згодна взяти на себе прання й лагодження його речей,

але він забуває їх мені віддавати, а я забуваю їх шукати, тож іноді він опиняється в жалюгідному становищі.

– Дозвольте мені полагодити його речі, – сказала я. – Мені неважко, а йому нема чого про це знати. Я буду рада зробити це – він такий добрий до мене, приносить мої листи з пошти, позичає книжки.

Я привела в порядок його речі та зашила розірвані п'яти на двох парах шкарпеток: він зіпсував їх своїм недолугим штопанням. Ми нічого не казали йому, і я сподівалася, що це залишиться таємницею, але минулого тижня він зловив мене за цим заняттям.

Коли я сиджу в дитячій, Тіна часто вбігає і вибігає, залишаючи двері до вітальні прочиненими, тож я можу слухати уроки, які він дає іншим. І вони так мене зацікавили й захопили, що я вирішила теж повчитися.

Я сиділа біля дверей, закінчуючи останню шкарпетку і намагаючись зрозуміти, що він говорить новій учениці, такій же дурній, як і я. Потім дівчина пішла, і я думала, він теж, бо стало дуже тихо. Тож старанно бубоніла якесь дієслово і розгойдувалася в гойдалці найбезглуздішим чином, коли якісь негучні дивні звуки змусили мене підняти очі. У дверях стояв пан Баер. Він дивився на мене, тихенько сміявся і робив Тіні знаки не видавати його.

– Оце так! – сказав він, коли я встала і нерозумно втупилася на нього. – Ви підглядаєте за мною, я за вами – і це непогана ідея... Але послухайте, я не жартую, хочете вивчати німецьку?

– Так, але ви дуже зайняті, а я занадто дурна, – випалила я, почервонівши, як рак.

– Нічого, ми знайдемо час і зуміємо виявити ваші схильності до мови. Увечері я дам вам маленький урок із великим задоволенням, тому що – погляньте, панно Марч: у мене є борг, який я маю заплатити, – і він вказав на мою роботу. – «Так, – сказали вони, ці добрі жінки, – він дурний старий, він не зрозуміє, що ми робимо, він ніколи не помітить, що на його шкарпетках більше немає дірок, він думатиме, що нові гудзики виростають самі, коли відірвуться старі, й вірити, що розірвані шнурки зростаються». Але в мене є очі, і я багато чого бачу. У мене є серце, і я вдячний вам. Приходьте! Маленький урок час від часу – або жодних зусиль доброї феї для мене і моїх хлопчиків.

Звичайно, я нічим не могла заперечити йому, й, оскільки це справді прекрасна можливість вчитися, погодилася на цю угоду. Тож ми почали. Я взяла чотири уроки, потім міцно засіла в граматичному болоті. Професор був дуже терплячим, але, гадаю, це було для нього катуванням. Іноді він дивився на мене з таким виразом лагідного відчаю, що я не знала, засміятися мені чи заплакати.

Спробувала і те, й те, а коли справа дійшла до шмигання носом від крайнього приниження й відчаю, він кинув книжку на підлогу і вийшов із кімнати. Я відчувала себе зганьбленою й покинутою навек, але нітрохи не звинувачувала його в цьому, а почала квапливо збирати мої папери, щоб кинутися до себе нагору й гарненько себе струснути. Але тут увійшов він, жвавий і сяючий, немов я вже покрила себе славою.

– Ми спробуємо по-іншому. Ми з вами прочитаємо разом цю милу маленьку *Märchen*, тобто казку, й не копірчатимемося в цій нудній граматиці, яка піде в куток за те, що принесла нам такі неприємності.

Він говорив так ласкаво і так люб'язно розкрив переді мною томик Андерсена^[49], що мені стало страшенно соромно і я взялася за урок із відчайдушною рішучістю, чим, здається, надзвичайно потішила професора. Забувши про свою сором'язливість, щосили длубалася (жодне інше слово не може цього висловити), спотикаючись на довгих словах і вимовляючи їх із натхненням. Коли закінчилася перша сторінка, я зупинилася, щоб перевести дух, а він заплескав в долоні й вигукнув – як завжди – від душі:

– *Das ist gut!*^[50] Тепер добре! Моя черга. Я читаю, ви слухаєте.

І він взявся за справу з такою насолодою, яку справді було приємно бачити, так само, як і чути. На щастя, це була казка «Стійкий олов'яний солдатик», кумедна, як ти пам'ятаєш, і я могла сміятися – і сміялася, хоч не розуміла половини того, що він читав. Я не могла втриматися – він був такий серйозний, а я така збуджена, і все разом було так смішно.

Після цього випадку мої справи пішли краще, і тепер я читаю досить добре. Мені підходить такий спосіб навчання, тож ковтаю граматику в казках і віршах, як гіркі пігулки у варенні. Мені дуже подобається, і йому, здається, це ще не набридло – дуже мило з його

боку, чи не так? Я хочу зробити йому подарунок на Різдво. Порадь мені що-небудь хороше, мамо.

Тішуся, що Лорі виглядає задоволеним і зайнятим, що він кинув курити і відростив волосся. Бачиш, Бет справляється з ним краще, ніж я. Я не ревную, дорога, старайся, тільки не роби його святим. Боюся, я не зможу любити його без домішки людської гріховності. Прочитай йому уривки з моїх листів. У мене немає часу писати всім окремо, і так зійде. Слава Богу, що Бет почувається добре.

* * *

Січень

Щасливого Нового року всім вам, рідні мої, включаючи, звичайно, і пана Л., й молодого чоловіка на ім'я Тедді.

Не можу описати, як мене порадувала ваша різдвяна посилка, яку я отримала тільки пізно ввечері, коли вже втратила будь-яку надію. Ваш лист прийшов уранці, але ви не згадували про посилку – хотіли зробити сюрприз. Я була розчарована, бо до цього в мене було «невиразне передчуття», що ви мене не забудете.

Не приховую, мені було дещо сумно, коли після чаю йшла до своєї кімнати, тож побачивши велику, забризкану брудом, пошарпану посилку, я просто обхопила її обома руками й заплакала. Вона була така домашня, бажана й несподівана, що я сіла поруч із нею на підлогу й читала, і розглядала, і їла, й сміялася, й плакала, як це в мене завжди по-дурному буває.

У ній було саме те, чого я хотіла, і навіть набагато краще, що все було саморобне, а не покупне. Новий «чорний фартух» Бет просто чудовий, а коробка імбирних пряників Ханни – просто скарб. І я неодмінно носитиму теплу білизну, яку ти, мамо, прислала мені, й уважно прочитаю всі книжки, які зазначив тато. Спасибі вам всім величезне, величезне!

Заговорила про книжки, і це нагадало мені, що я стала щодо цього багатшою – на Новий рік пан Баер подарував мені красиво оформлений великий том Шекспіра, той самий, яким він дуже дорожив і яким я часто захоплювалася, розглядаючи полицю, де Шекспір стояв на почесному місці поруч із німецькою Біблією, Платоном, Гомером і Мільтоном^[51]. Тож можете уявити, що я

відчула, коли він приніс її, розкрив і показав мені напис: «Панні Марч від її друга Фридриха Баера».

– Ви часто казали, що хотіли б мати власну бібліотеку. Я дарую вам кілька перших книжок до неї, бо під цією кришкою (він мав на увазі обкладинку) багато книжок – зібраних в одну. Читайте Шекспіра уважно, і він дуже допоможе вам. Дослідження характерів, яке ви знайдете в цій книжці, навчить вас бачити їх у житті й зображувати вашим пером.

Я гаряче подякувала йому і тепер кажу «моя бібліотека», немов у мене сотня томів. Я й не знала раніше, як багато можна знайти у п'єсах Шекспіра, бо поруч зі мною не було такого ось Баера, щоб мені це пояснити. І не смійтеся над його жахливим ім'ям; воно вимовляється не «Беар» чи «Бір», а щось середнє між цих двох варіантів, як тільки німці можуть вимовити. Я рада, що вам обом сподобалося все, розказане про нього в моїх листах, і сподіваюся, що ви колись зможете з ним познайомитися. Мамі подобається його добре серце, а татові – розумна голова. Я ж захоплююся і першим, і другим, відчуваючи, що знайшла скарб, якого звать мій «новий друг Фридрих Баер».

Грошей у мене небагато, і, не знаючи, що саме він любить. Просто купила кілька дрібниць і розклала в його кімнаті, щоб спрацював ефект несподіванки. Речі корисні, красиві або смішні: нове письмове приладдя, вазочка для квітки – у нього завжди стоїть квітка або зелена гілочка в склянці для пожвавлення обстановки, як він каже, – і прихватка для кочерги, щоб йому не доводилося щоразу спалювати те, що Емі називає *touchoir*, тобто «носова хусточка».

Я пошила її, взявши за зразок ті, що придумала й робить Бет, – великий метелик із товстим тільцем, чорно-жовтими крилами, вишитими вовною вусиками й очима-намистинками. Вона дуже припала йому до смаку, і він поставив її на камінну полицю як предмет декору – тож цей подарунок все-таки виявився невдалим. Хоч він і бідний, але на Різдво не забув ні служниці, ні дитини в будинку, і жодна душа, від прачки-француженки до панни Нортон, не забула про нього. Я цьому дуже радію.

Напередодні Нового року в пансіоні влаштували маскарад. Я не хотіла йти – не було костюма. Але в останню хвилину пані Кірк згадала про свою стару парчову сукню, а панна Нортон позичила

мені мережива й пір'я, тож я вбралася у пані Малапроп^[52] і вийшла в зал у масці. Ніхто не впізнав мене, бо я ще змінила голос, та ніхто й не підозрював, що мовчазна, манірна панна Марч (більшість із них вважає мене зарозумілою й холодною – такою я і є з цими самовпевненими нікчемами) може вбратися в таку сукню, й танцювати, й говорити «чарівні хитромудрі епітафії, немов алегорія на берегах Нілу»^[53].

Мені було дуже весело, а коли ми всі зняли маски, стало ще веселіше від того, як вони дивились на мене. Я чула, як один молодик казав другому, що я, ймовірно, актриса. Так, так, йому справді здалося, що він бачив мене в одному з невеликих театрів. Мег сподобається цей жарт. Пан Баер зображував Ніка Дона з «Літньої ночі», а Тіна, справжня маленька фея у нього на руках, – Титанію^[54]. Дивитися, як вони танцюють, було одне задоволення – «прямо пейзаж», якщо сказати у стилі «Геддїзму».

Тож я все-таки зустріла свято дуже весело, а потім, вже в кімнаті, розмірковуючи про минулий рік, дійшла висновку, що дечого домоглася, незважаючи на мої численні невдачі, бо тепер я завжди бадьора, працюю з більшою віддачею й охотою, а ще більше, ніж раніше, цікавлюся іншими людьми – і все це приносить мені задоволення. Благослови вас всіх Господь!

Завжди ваша любляча

Джо

Розділ одинадцятий

Друг

Хоча Джо була дуже задоволена новим приємним колом спілкування і дуже зайнята щоденною роботою, якою добувала свій хліб насущний – солодкий, бо не дармовий, – вона як і раніше знаходила час для занять літературою. Мета, яку вона поставила собі, була цілком природною для бідної й честолюбної дівчини, але ціна, обрана нею для досягнення цієї мети, була далеко не найкращою. Джо розуміла, що гроші приносять матеріальні блага: тому вирішила домогтися грошей і благ – не лише для себе, але для тих, кого любила більше за себе.

Мрія забезпечити зручності для сім'ї, дати Бет усе, що їй хочеться – від суниці взимку до рояля в її спальні, самій відправитися за кордон і завжди мати стільки ресурсів, щоб дозволити собі розкіш зайнятися благодійністю, – ця мрія багато років залишалася найпотаємнішим повітряним замком Джо.

Шлях до цього замку, нехай довгий і нелегкий, започаткувала участь у конкурсі на кращу сенсаційну історію. Але катастрофа, яка спіткала її роман, на певний час позбавила впевненості в собі, бо громадська думка – велетень, який лякав і більш мужніх та сильних духом Джеків, що піднімалися й на вищі бобові стеблинки, ніж вона.

Як і цей безсмертний літературний герой, вона трохи відпочила після першої спроби, результатом якої в казці, якщо ми правильно пам'ятаємо, було падіння й отримання найменш цінного зі скарбів велетня. Але воля, що штовхала Джека «знову встати й спробувати ще раз», була такою ж сильною і в Джо, тільки тепер вона дерлася до своєї мети з тіньової сторони і завоювала навіть більше трофеїв, але ледь не втратила те, що набагато цінніше, ніж будь-яке багатство.

Юна літераторка почала писати сенсаційні історії, бо в те «похмуре середньовіччя» навіть у всіх аспектах бездоганна Америка зачитувалася всілякою дурницею. Джо ні з ким не радилася, але потай підготувала «захоплюючу історію» й сама сміливо понесла її пану Дешвуду, редактору «Щотижневого Вулкану».

Вона ніколи не читала *Sartor Resartus*^[55], але жіноче чуття шепотіло їй, що на багатьох одяг впливає потужніше, ніж цінності характеру або

магія манер. Тож вона вдягла свою найкращу сукню, постаралася переконати себе, що не хвилюється й не нервує, сміливо пододала два прольоти темних і брудних сходів і опинилася в неприбраній кімнаті, що плавала у хмарах сигарного диму.

У кімнаті перебувала компанія трьох джентльменів, що сиділи, задерши ноги вище своїх капелюхів, яких жоден із них не потрудився зняти при її появі. Дещо збентежена таким прийомом, Джо зупинилася на порозі, пробурмотівши тремтячим голосом:

– Вибачте, я шукаю редакцію «Щотижневого Вулкану» і, зокрема, пана Дешвуда.

Задрана вище за всі інші пара підборів опустилася, з крісла піднявся найбільш прокурений джентльмен і, дбайливо й ніжно стискаючи в пальцях сигару, висунувся вперед із кивком і поглядом, що не виражав нічого, крім бажання добряче виспатися. Змирившись з цим випробування, Джо подала йому рукопис і, червоніючи з кожним словом дедалі густіше, видавила із себе по частинах маленьку промову, дбайливо підготовлену для такого випадку:

– Моя подруга попросила мене запропонувати вам... розповідь... просто для проби... хотіла б знати вашу думку... вона буде рада написати ще, якщо це підійде.

Поки вона червоніла й бурмотіла, пан Дешвуд, взявши рукопис, гортав сторінки двома досить брудними пальцями, доволі критично оцінюючи акуратно написаний текст.

– Це перша спроба, я гадаю? – промовив він, завваживши, що сторінки пронумеровані, списані тільки з одного боку і рукопис не перев'язаний стрічкою – вірна ознака новачка.

– Ні, пане. У неї є досвід, і вона отримала приз за розповідь у «Блерністоунському стязі»^[56].

– Ось як? – і пан Дешвуд окинув Джо швидким поглядом, який, здавалося, помітив все, що на ній було, – від кокарди на капелюсі до шнурків на черевиках. – Що ж, можете залишити, якщо хочете. Такого роду речей ми зараз маємо на руках більше, ніж можемо прилаштувати, але я пробіжу текст на дозвіллі та наступного тижня дам вам відповідь.

Ні, Джо не хотілося залишати рукопис, бо пан Дешвуд зовсім не сподобався їй. Але в обставинах, що склалися, їй не залишалося нічого, як тільки поклонитися й піти, начепивши особливо зарозумілий вигляд, що вона зазвичай робила, коли була вражена або розгублена.

У цей момент було і те, й друге, оскільки погляд, яким обмінялися джентльмени, явно свідчив, що її вигадка стосовно «моєї подруги» розгадана, а сміх, викликаний якимось зауваженням редактора, який зачинив за нею двері, довершив її розгубленість. Майже остаточно вирішивши ніколи більше сюди не повертатися, вона пішла додому і дала вихід своєму роздратуванню в старанному шитті фартухів. Щоправда, через годину-другу заспокоїлася настільки, що могла посміятися над ситуацією, і стала з нетерпінням очікувати наступного тижня.

Коли Джо прийшла знову, пан Дешвуд був у кабінеті один, далеко не такий сонний і значно менше зацікавлений сигарою, щоб забути про свої манери. Тож їхня друга зустріч викликала у Джо більш позитивні почуття.

– Ми візьмемо це (редактори ніколи не вживають «я»), якщо ви не заперечуєте проти деяких змін. Занадто довгий текст, але якщо виключити пасажі, які я зазначив, він буде якраз потрібного розміру, – сказав Дешвуд діловим тоном.

Джо ледве впізнала свій рукопис, так сильно були зім'яті та покреслені сторінки, і, почувачись так, як міг би почуватися ніжний батько, якби його попросили відрізати ноги немовляті, щоб той помістився в нову колиску, переглянула відмічені місця, з подивом помітивши, що всі моральні роздуми, які вона дбайливо вставила в якості противаги незвичайним пригодам і любовним сценам – викреслені.

– Але, пане, я вважала, що в кожній історії має бути якась мораль, тому й подбала про те, щоб деякі з моїх грішників покалися.

Редакторська серйозність пана Дешвуда пом'якшилася усмішкою, оскільки Джо забула про свою «подругу» й говорила так, як міг говорити тільки автор.

– Люди люблять, щоб їх розважали, а не повчали. В наші дні мораль має поганий збут, – обґрунтував він свої вимоги – що, між іншим, було не зовсім справедливим твердженням.

– А з цими змінами, гадаєте, розповідь матиме успіх?

– Так, оригінальний сюжет, досить непогано розроблений, добра мова і так далі, – люб'язно відповів пан Дешвуд.

– А що ви... тобто яку винагороду... – почала було Джо, не зовсім впевнена, як потрібно висловитися.

– Ми даємо від двадцяти п'яти до тридцяти за такого роду речі. Виплата після публікації, – відповів пан Дешвуд, немов цей момент вислизнув від його уваги. Такі дрібниці, як кажуть, часто випадають із уваги редакторських умів.

– Дуже добре, можете взяти, – сказала Джо, повертаючи рукопис із задоволеним виглядом, бо після долара за її попередні матеріали навіть двадцять п'ять здаються хорошою оплатою. – Чи можу я передати моїй подрузі, що ви візьмете й інші її тексти, якщо в неї є кращі, ніж цей? – запитала Джо, не відаючи про те, що підбадьорена успіхом, видала себе.

– Подивимося. Обіцяти ми тут нічого не можемо. Скажіть їй, хай робить коротше й цікавіше і без будь-якої моралі. Яке ім'я хотіла б поставити ваша подруга? – запитав він недбалим тоном.

– Без підпису, будь ласка, вона не хоче вказувати своє ім'я, а псевдоніма в неї немає, – сказала Джо, мимоволі червоніючи.

– Як хоче, зрозуміло. Публікація на наступному тижні. Ви самі зайдете за грошима чи надіслати вам? – запитав пан Дешвуд, відчуваючи природне бажання дізнатися, хто його новий автор.

– Я зайду. До побачення, пане.

Коли вона вийшла, пан Дешвуд задер ноги із витонченим зауваженням:

– Бідна і горда, як зазвичай, але цілком підійде.

Слідуючи вказівкам пана Дешвуда і взявши за зразок пані Нортбері, Джо сміливо пірнула в пінистий океан сенсаційної літератури, але завдяки рятувальному колу, згодом кинутому їй другом, впливла знову, не ставши набагато гірше від цього занурення.

Як і більшість юних писак, за своїми героями і обстановкою вона відправлялася за кордон: бандити, графи, цигани, черниці й герцогині з'являлися на її сцені й грали свої ролі так безпомилково й завзято, як тільки можна було бажати. Її читачі були не надто перебірливі щодо таких дрібниць, як правдоподібність, а пан Дешвуд милостиво дозволяв їй заповнювати площу його видання за мізерну плату, не вважаючи за потрібне повідомити, що було справжньою причиною його гостинності: один з його літературних поденників, якому інша редакція запропонувала більш щедру винагороду за послуги, підло кинув видавця «Щотижневого Вулкану» напризволяще.

Скоро Джо зацікавилася своєю роботою, бо її худий гаманець почав наповнюватися, і маленький запас, який вона робила, щоб наступного літа взяти Бет в гори, зростав повільно, але вірно. Єдине, що затьмарювало її радість, – потреба приховувати це від домашніх.

Джо відчувала, що батьки не схвалили б її писань, і вважала за краще спочатку вчинити по-своєму, а потім попросити пробачення. Зберігати таємницю було легко, бо розповіді виходили без підпису. Пан Дешвуд, зрозуміло, дуже скоро дізнався її ім'я, але обіцяв мовчати і, як не дивно, дотримався слова.

Вона намагалася переконати себе, що нове заняття не завдасть їй шкоди, бо щиро намагалася не писати нічого такого, за що їй могло б бути соромно, і заспокоювала всі уколи совісті передчуттям тієї щасливої хвилини, коли покаже вдома зароблені гроші й посміється разом з усіма над секретом, який так добре зберігала.

Але пан Дешвуд відкидав усі тексти, крім історій, що могли пройняти читача, краяти їхні душі. Тож для досягнення цієї мети, Джо до студіювання історичних, наукових, мистецьких творів долучила

поліцейську хроніку й оповіді про божевільних та сомнамбул. Адже швидко виявила, що власний життєвий досвід дозволив їй лише кілька разів мигцем зазирнути в той трагічний світ, який вважають дном суспільства, і почала заповнювати ці прогалини з властивою їй енергією.

У прагненні знайти матеріал для оповідань і зробити їх оригінальними за сюжетом, якщо не майстерними за виконанням, вона вишукувала в газетах повідомлення про нещасні випадки і злочини, викликала підозри бібліотекарів, запитуючи літературу про отрути, вивчала обличчя перехожих і характери оточуючих, копирсалася в забутих виданнях у пошуках фактів або вигадок, настільки давніх, що вони були, по суті, новими, в такий спосіб знайомлячись з божевіллям, гріхом і стражданням.

Джо думала, що добре справляється з поставленим перед собою завданням, але насправді неусвідомлено оскверняла самі основи жіночого характеру. Вона жила в поганому товаристві, хай і уявному. Воно впливало на неї, бо доводилося тримати серце й розум на порожній та небезпечній їжі й досить швидко передчасне знайомство з похмурою стороною життя призвело до втрати духовного здоров'я.

Вона радше відчула це, ніж усвідомила, бо постійне описування пристрастей і почуттів інших людей змушувало її робити припущення й висновки щодо своїх власних – нездорова розвага, якій юні уми не віддаються по добрій волі. Погані вчинки завжди тягнуть за собою покарання, і Джо понесла його тоді, коли найбільше цього потребувала.

Не знаю, чи вивчення Шекспіра навчило її читати характери, або то був природжений потяг до всього чесного, сміливого, сильного, але, продовжуючи наділяти своїх уявних героїв всіма можливими досконалостями, вона водночас відкрила для себе живого героя, який цікавив її, незважаючи на безліч людських слабкостей і недосконалостей.

Під час однієї з розмов пан Баер порадив їй перш за все вивчати прості, правдиві і красиві натури, де б вона їх не зустріла, що є хорошою підготовкою для письменника. Джо пристала на цю пораду й взялася за вивчення його самого – цей вибір, очевидно, дуже здивував би професора, бо у власних очах він був дуже простою і нічим не примітною людиною.

Чому його всі любили? Ось що спантеличувало Джо на початках. Він не вирізнявся багатством, знатністю, молодістю, вродливістю. В

жодному разі не був тим, кого називають чарівним, представницьким, видатним. Проте привертав до себе увагу, і люди збиралися навколо нього, ніби біля приємного теплового вогнища. Професор був бідним, але завжди щось віддавав. Чужинцем, але кожен був йому другом, далеко не молодим, але радів життю, як хлопчик. Він був некрасивим і дивакуватим, але обличчя його багатьом здавалося прекрасним, а дивацтва охоче прощалися.

Джо часто спостерігала за ним, намагаючись зрозуміти магічну формулу, й нарешті вирішила, що саме його добросердя творить це диво. Якщо в нього були неприємності, вони «сиділи, сховавши голову під крило», а він повертався до світу лише своєю сонячною стороною. На чолі його були зморшки, але Час, здавалося, торкався до нього ніжно, пам'ятаючи, яким добрим він був до інших. Симпатичні складки біля рота були пам'яткою про безліч дружніх слів і веселий сміх, його очі ніколи не були холодними або строгими, а велика рука дарувала тепло міцним потиском, більш виразним, ніж слова.

У самому його одязі, здавалося, було щось від привітної природи господаря. Він виглядав так, немов почувався невимушено і йому подобалося доставляти своєму хазяїну зручності: місткий жилет наводив на думку про велике й добре серце під ним, вицвіле пальто мало вельми товариський вигляд, мішкуваті кишені явно свідчили, що маленькі ручки часто залізають в них порожніми, а вилазять повними. Навіть його черевики мали доброзичливий вигляд, а комірці ніколи не були жорсткими і не врзалися в шию, як у інших.

– Ось воно! – сказала собі Джо, коли нарешті відкрила, що справжня доброта до ближніх може прикрасити і облагородити навіть бідного німецького вчителя, який накидається на їжу, сам штопає свої шкарпетки, і до того ж обтяжений немелодійним прізвиськом «Баер».

Джо високо цінувала доброту, але водночас схилилася перед розумом. Ще одне маленьке відкриття підсилило її повагу до професора. Він ніколи не розповідав про себе, а отже й про те, що в Німеччині був людиною дуже шанованою за вченість і справедливість. Про те, як його цінували в Європі, не знав ніхто, поки про цей приємний факт не повідомив у розмові з панною Нортон співвітчизник Баера, що приїхав побачити професора.

Інший і кращий, ніж інтелект, дар професора був продемонстрований їй найнесподіванішим чином. Панна Нортон мала доступ у літературні кола, куди Джо не мала б жодного шансу

потрапити, якби не її нова подруга. Самотня жінка зацікавилася честолюбною дівчиною і часто надавала їй такого роду люб'язності, так само як і професору Баєру. Одного вечора вона взяла їх на обід, що давався на честь кількох знаменитостей.

Джо вирушила туди, готова схилитися перед такими далекими від неї великими людьми, яких обожнювала з юнацьким ентузіазмом. Але її вшануванню геніїв було завдано жорстокого удару, і потрібен був час, щоб отямитися після відкриття, що великі особистості, врешті-решт, всього лише люди.

Уявіть її жах, коли, крадькома кинувши погляд боязкого захоплення на поета, чийі строфи наводили на думку про ефірну істоту, породжену «духом вогню і росю», вона побачила його, коли він із пристрасною пожирав вечерю, що залишала сліди на його інтелектуальному обличчі.

Відвернувшись, немов від поваленого ідола, вона зробила інші відкриття, які швидко розсіяли її романтичні ілюзії. Великий романіст тягнувся то до одної, то до іншої карафки з регулярністю маятника. Знаменитий теолог відкрито фліртував з однією з сьогочасних «мадам де Сталь», що кидала блискавки в іншу Корінну, яка її люб'язно висміювала, після того як перехитрила у спробах зайняти бесідою глибокого філософа, що куштував чай *à la* Джонсон і, схоже, дрімав, бо балакучість цієї леді позбавляла його можливості вести діалог.

Вчені знаменитості, забувши своїх молюсків і льодовикові періоди, базікали про мистецтво, займаючись із властивою їм енергією устрицями й морозивом, молодий музикант, що зачаровував місто подібно до другого Орфея, розповідав щось про коней, а представник сучасної британської аристократії виявився в компанії абсолютно пересічною людиною^[57].

Не минуло й половини вечора, як Джо відчула себе так глибоко *désillusionnée*, розчарована, що сіла в кутку, намагаючись оговтатися від удару. Незабаром до неї приєднався пан Баєр, який теж відчував себе не в своїй тарілці.

Та ось кілька філософів, кожен осідлавши свого коника, почали сходитися дрібною рессю, щоб схрестити списи на інтелектуальному турнірі. Зміст розмови лежав далеко за межами розуміння Джо, але він приніс їй задоволення, хоч Кант і Гегель^[58] були для неї невідомими богами, а суб'єктивне й об'єктивне так і залишилися незрозумілими

термінами, і єдиним, що «еволюціонувало з її внутрішньої свідомості», виявився сильний головний біль, коли все це, нарешті, скінчилося.

Поступово у неї складалося враження, що світ розбивають на шматки і будують заново, і, на думку співрозмовників, на нескінченно кращих, ніж раніше, засадах. Що релігія ось-ось опиниться перетвореною логічним шляхом на Ніщо, а єдиним Богом належить стати інтелекту. Джо майже нічого не знала ні про філософію й метафізику, але хвилювання й цікавість, почасти приємні, почасти болісні, охоплювали її, коли вона слухала їх із відчуттям істоти, що мчить за течією в часі й просторі, немов повітряна кулька, що вирвався з рук якихось гуляк на святі.

Вона озирнулася, щоб подивитися, чи подобається те, що відбувається професору, й побачила, що він дивиться на неї із найпохмурішим виразом обличчя. Потім знаком запропонував піти разом із ним, але вона була зачарована свободою спекулятивної філософії й залишилася на місці, сподіваючись зрозуміти, на що вчені мужі мають намір спертися після того, як скасували ці старі переконання.

Пан Баер був людиною скромною і не поспішав пропонувати іншим власні погляди не тому, що не мав твердих переконань, а тому, що ці переконання були занадто щирими й серйозними, щоб говорити про них так легко. Але коли він перевів погляд із Джо на кількох інших молодих людей, також залучених пишністю філософської піротехніки, брови його зрушили з місця, і він відчув бажання вступити в дискусію, боячись, що деякі легкозаймісті юні душі можуть бути введені в оману ракетами феєрверку, але, коли ілюзія закінчиться, виявлять лише, що в них зосталася порожня оболонка та обпалена рука.

Він терпів це скільки міг, але, коли його попросили висловити свою думку, спалахнув чесним обуренням і виступив на захист релігії з усім красномовством істини. Воно зробило його переривчасту англійську солодкою музикою, а звичайне обличчя – красивим. Йому довелося витримати нелегку битву, бо вчені мужі вмели сперечатися, але він не здавався і стояв за свій прапор, як боєць. І поступово, поки він говорив, світ для Джо повернувся у звичайний стан.

Старі переконання, які служили людству так довго, здалися кращими, ніж нові. Бог не був сліпою силою, а безсмертя уявлялося не красивою вигадкою, а щасливою дійсністю. Вона знову відчула твердий ґрунт під ногами, і коли пан Баер зробив паузу – його переговорили, але

не зуміли ні на йоту змінити його переконань, – Джо захотілося зааплодувати й подякувати йому.

Вона не зробила ні того, ні другого, але відчула глибоку повагу до професора, бо знала, що йому було нелегко так несподівано вступити в суперечку, але совість не дозволила мовчати. Дівчина почала розуміти, що характер – краще надбання, ніж гроші, становище в суспільстві, інтелект або краса, і відчула, що якщо велич – це, за визначенням якоїсь розумного людини, «правда, благоговіння й добра воля», то її друг Фридрих Баер не тільки хороша, але й велика людина.

Це переконання Джо міцніло з кожним днем. Вона цінувала його схвалення, вона жадала його поваги, вона хотіла бути гідною його дружби. І саме тоді, коли ці бажання були найбільш гарячими і щирими, вона мало не втратила все.

А почалося все з «надутого капелюха». Одного вечора, коли професор увійшов до вітальні, де чекала на урок Джо, на голові в нього був паперовий «надутий капелюх»^[59], який причепила на нього пустунка Тіна і який він забув зняти.

«Очевидно, він не дивиться в дзеркало, перш ніж спуститися», – подумала Джо із усмішкою.

– Добрий вечір, – сказав він серйозно й сів, зовсім не відаючи про безглуздий контраст між предметом уроку і своїм головним убором: професор збирався читати їй «Смерть Валленштейна»^[60].

Спочатку вона вирішила нічого не казати. Їй подобався гучний сердечний сміх, яким він вибухав, коли траплялося що-небудь веселе, тож надала йому змогу самому виявити, що в нього на голові. Але зовсім забула про це, бо слухати німця, який читає Шиллера, – напрочуд захопливе заняття. Після читання почався власне урок, який проходив досить жваво, оскільки Джо була в той вечір у доброму гуморі і капелюх змушував її очі іскритися сміхом.

Професор не міг зрозуміти, що з нею, і нарешті, перервавши пояснення, запитав із виглядом лагідного подиву, який здавався Джо просто неперевершеним:

– Панно Марч, чому ви смієтеся в обличчя своєму вчителю? Хіба у вас немає поваги до мене?

– Як я можу бути шанобливою, пане, якщо ви забули зняти капелюха? – сказала Джо.

Піднявши руку, професор намацав на голові маленького капелюха. З хвилину він дивився на неї, потім закинув голову і засміявся, як веселий контрабас.

– А! Розумію. Це бісеня Тіна зробила з мене дурня своїм капелюхом. Ну нічого, але дивіться, якщо урок піде погано, вам теж доведеться носити безглузлого ковпака.

Але згодом урок знову перервався на кілька хвилин, бо пан Баер зауважив на зробленому з газетного аркуша трикутному капелюсі картинку і, розгорнувши її, сказав із почуттям глибокої огиди:

– Я не хотів би, щоб ці газети з'являлися в будинку. Їх не повинні бачити діти й читати молодь. Це недобре, і мене дратують ті, хто робить таке зло.

Джо глянула на клапоть газети й побачила ілюстрацію, що зображала божевільного, труп, лиходія та змію. Їй не сподобалася картинка, однак квапливо перегорнути його її примусила не огида, а страх, оскільки на мить уявила, що це «Вулкан». Втім, газета була інша, а паніка Джо вляглася, коли згадала, що, навіть якщо б це був номер «Вулкану» з однією з її власних історій, там не було б імені авторки.

Але вона видала себе сама – поглядом і рум'янцем. А професор хоч і був неухважним, зазвичай помічав набагато більше, ніж припускали оточуючі. Баер знав, що Джо пише, бо не раз зустрічав її в кварталі, де знаходилися редакції газет. Однак вона ніколи не говорила про це, і він не поставив їй жодного запитання, незважаючи на велике бажання побачити її твори. І тепер йому спало на думку, що дівчина робить те, в чому соромиться зізнатися.

Це занепокоїло його настільки, що він одразу відкинув думку про те, що це «не моя це справа, я не маю права що-небудь говорити», як зробили б інші. Натомість нагадав собі, що вона молода й бідна, далеко від материнської любові й батьківської турботи.

Тож професор відчув бажання допомогти їй – порив настільки ж миттєвий і природний, як той, який змусив би його протягнути руку, щоб захистити дитину від собаки. Все це в одну мить промайнуло в його голові, але ніяк не відбилося на обличчі, й, коли газета була перегорнута, а в голку Джо просунута нитка, він сказав цілком спокійно, але дуже серйозно і проникливо:

– Так, ви правильно зробили, що відсунули це від себе. Мені неприємно думати, що такий непотріб бачать хороші молоді дівчата.

Можливо, декому це подобається, але я радше дав би моїм хлопчикам погратися з порохом, ніж читати таку макулатуру.

– Можливо, це не так погано, скільки нерозумно. Але якщо на такі речі є попит, я не бачу шкоди в тому, що хтось його задовольняє. Безліч дуже поважних людей чесно заробляють на життя, пишучи так звані сенсаційні історії, – сказала Джо, настільки енергійно розправляючи шпилькою складки, що на тканині утворилася низка дрібних надрізів.

– Є попит на віскі, але, гадаю, ні ви, ні я не підемо торгувати цим товаром. Якби поважні люди знали, якої шкоди вони завдають, особливо молоді, то не вважали б, що чесно заробляють на життя. Вони не мають права класти отруту в зацукровану сливу й давати її малюкам. Ні, вони мають трохи подумати й радше піти мести вулиці, ніж робити таке.

Пан Баер вимовив ці слова пристрасно й, зім'явши газету, підійшов до каміна. Джо сиділа нерухомо з таким виглядом, ніби вогонь обпікав не тільки папір, а і її також. Щоки в неї горіли ще довго після того, як «надутий капелюх» перетворився на дим і благополучно понісся в трубу.

– Я хотів би послати слідом за нею й всі інші, – пробурмотів професор, повертаючись до столу з більш спокійним виразом обличчя.

Джо уявила, яке багаття вийшло б зі стога газет з її розповідями, що лежали в кімнаті нагорі, а зароблені гроші наче тягар лягли на совість. Однак, втішаючи себе, вона подумала: «Мої розповіді не такі. Вони просто дурні, але ніколи не були аморальними. Тож я не хвилюватимуся». І, взявши підручник, сказала тоном старанної учениці:

– Продовжимо, пане? Тепер я буду хорошою й розсудливою.

– Сподіваюся, що так, – сказав Баер у відповідь, але вклав у ці слова більш глибокий сенс, ніж вона у свої. І під серйозним, добрим поглядом професора Джо відчула себе так, ніби оповіді у «Щотижневому Вулкані» густо надруковані в неї на лобі.

Ледь увійшовши до своєї кімнати, вона витягла газети й почала заново уважно перечитувати свої розповіді. Пан Баер був трохи далекозорим та іноді користувався окулярами, й одного разу Джо приміряла їх, з усмішкою дивлячись, як вони збільшують дрібний шрифт її книжки. Тепер вона, здавалося, була в духовних і моральних окулярах професора, бо всі недоліки цих оповідань впадали в очі й наповнювали її душу жахом.

– Ці історії – макулатура, а якщо я продовжуватиму, то вони ставатимуть гіршими за макулатуру, бо кожна наступна розповідь

безглуздіша за попередню. Я йшла вперед, не розбираючи, куди йду, шкодячи собі й іншим заради грошей. Я знаю, що це так, і не можу читати написане власною рукою без пекельного сорому. Що я робитиму, якщо їх побачать вдома або вони потраплять на очі панові Баєру?

Від цих думок Джо враз обсипало жаром, і вона заштовхала оберемок газет у грубку, від чого вогонь ледь не піднявся в трубу.

«Так, це найкраще місце для такої нісенітниці, яка розпалює пристрасті. Нині, гадаю, я охочіше спалила б будинок, ніж дала б змогу іншим людям гратися з моїм порохом», – подумала вона, дивлячись, як зникає «Демон острова Джура».

Але коли від тримісячної праці не залишилося нічого, крім купки попелу й грошей у гаманці, Джо заспокоїлася й, сидючи на підлозі, розмірковувала, як розпорядитися зібраною сумою.

«Гадаю, що поки я не зробила багато зла, то можу залишити ці гроші собі як нагороду за витрачений час, – вирішила вона після довгих роздумів, додавши майже роздратовано: – Краще б у мене не було совісті. Це так незручно. Я б процвітала, аби не зважала на те, правильно чи неправильно вчиняю. Інколи не можу не шкодувати, що тато й мама такі педантичні у цих питаннях».

О, Джо, замість того, щоб шкодувати про це, дякуй Бога, що «тато й мама такі педантичні», та жалій від щирого серця тих, у кого немає таких опікунів, щоб захистити їх з усіх боків принципами, які можуть здатися нетерплячій молоді тюремними стінами, але на яких, як на надійному фундаменті, можна побудувати свій характер.

Джо більше не писала сенсаційних історій, вирішивши, що гроші не відшкодовують їй і частки докорів сумління. Натомість кинулася в іншу крайність, як це трапляється з людьми такого складу, взявши за зразок пані Шервуд, панну Еджуорт і Ханну Мор^[61] й створила історію, яку правильніше було б назвати проповіддю, настільки нав'язливо моральною вона була.

Джо від початку була не зовсім впевнена в перевагах цього твору – її жива уява і дівоча романтичність відчували себе ніяково в новому стилі, як ніяково почувалася б і сама, вбравшись у важкий і незграбний костюм минулого століття. Вона послала цей перл дидактики кільком видавцям, але не знайшла покупця і вирішила пристати на думку пана Дешвуда, що мораль нині не має попиту.

Потім взялася за дитячу книжку, яку легко могла б прилаштувати, якби не була настільки корисливою, що зажадала за неї мерзенний

метал. Єдиною людиною, хто запропонував заплатити, був один джентльмен, який бачив свою місію в навершенні всього людства в одну конкретну віру.

Але попри те, що їй подобалося писати для дітей, Джо не могла виконати його вимоги: всіх неслухняних хлопчиків мали з'їсти ведмеді або їх розривали на частини скажені бики за те, що вони не ходили у певну недільну школу, а всі слухняні дітки, які в таку недільну школу ходили, отримували в нагороду всі мислимі блага – від позолочених пряників до ескорту янголів, наданого їм, коли вони, розлучаючись із земним життям, шепелявили псалми або проповіді. Як наслідок, з цих експериментів нічого не вийшло, і Джо, закупоривши свою чорнильницю, сказала в пориві добродесного смирення:

– Почекаю, а поки «местиму вулиці», якщо не придатна на щось краще. Це, врешті-решт, хоча б чесно.

Ухвалення такого рішення свідчило про те, що повторне падіння з бобового стебла принесло їй, як і у випадку з Джеком, певну користь.

Поки відбувався цей душевний перелом, зовнішнє життя Джо залишалися таким самим – заповненим справами й бідним на події, а якщо сама Джо іноді й виглядала серйозною і трохи сумною, ніхто, крім професора Баера, не помічав цього. Джо навіть не знала, що він спостерігає за нею, щоб дізнатися, чи став для неї цілющим його докір. І хоч щодо цього не було сказано жодного слова, він знав, що вона кинула писати.

Баер здогадався про це не тільки тому, що вказівний палець її правої руки більше не був забруднений чорнилом. Тепер Джо проводила вечори внизу, у вітальні, не зустрічалася йому поблизу газетних редакцій і вчилася із завзяттям і терпінням. Це переконало його, що дівчина твердо вирішила зайняти свій розум чим-небудь корисним.

Він багато допомагав їй, показавши себе справжнім другом, і Джо була щаслива, бо поки її перо залишалося сухим, вона не втрачала часу, отримуючи й інші уроки, крім студій німецької, й закладала основи прекрасної історії власного життя.

Це була весела зима, до того ж її перебування в пансіонаті пані Кірк виявилось тривалішим, ніж передбачалося: Джо поїхала звідти тільки в липні. Всі, здавалося, засмутилися, коли прийшов цей час: діти були невтішними, а в пана Баера все волосся на голові стояло дибки, бо він завжди відчайдушно куйовдив його, коли втрачав душевну рівновагу.

– Їдете додому! О, ви щасливиця – у вас є будинок, – сказав він їй, після чого мовчки сидів у кутку, мнучи бороду, поки вона приймала гостей у вечір напередодні від'їзду.

Вона їхала рано-вранці й тому попрощалася з усіма напередодні. Коли ж підійшла черга пана Баера, Джо із теплотою сказала:

– Ну ось, пане, сподіваюся, ви не забудете відвідати нас, якщо вам трапиться нагода відвідати наші краї. Я не прощу вам, якщо забудете, бо дуже хочу, щоб всі домашні познайомилися з моїм другом.

– Правда? Я можу приїхати? – запитав він, дивлячись на неї з виразом пожвавлення й надії, якого вона не зрозуміла.

– Так, приїжджайте наступного місяця. Лорі тоді закінчуватиме університет, і ви зможете знову пережити випускне свято, але вже по-новому.

– Це ваш кращий друг, той, про кого ви говорите? – запитав він зміненим тоном.

– Так, це мій хлопчик Тедді. Я дуже пишаюся ним і хотіла б, щоб ви побачили його.

Джо підняла очі, не думаючи ні про що інше, крім того, як буде приємно їй самій, коли вона представить їх одне одному. Щось у виразі обличчя пана Баера нагадало їй, що вона може знайти в Лорі не тільки «кращого друга». Й тільки через те, що їй не хотілося, аби з її вигляду можна було припустити таке, вона мимоволі почала червоніти. А чим більше намагалася не робити цього, тим червонішою ставала.

Якби не Тіна, яка сиділа в неї на колінах, вона не знала, що б з нею було далі. На щастя, дівчинка потягнулася обійняти її, й Джо вдалося заховати своє обличчя. Вона сподівалася, що професор нічого не помітив, але він все завважив, і звичайний вираз знову панував на його обличчі, коли він сердечно сказав:

– Боюся, що в мене не буде часу приїхати, але я бажаю вашому другу великих успіхів, а всім вам – щастя. Благослови вас Бог!

Із цими словами він тепло потиснув їй руку, посадив Тіну собі на плече й пішов.

Але коли хлопчики вже були в ліжку, він довго сидів біля вогню із втомленим виразом обличчя, і *heimweh*, або туга за домівкою, лежала у нього на серці. Згадавши Джо – як вона сиділа з дитиною на колінах, і цю нову, незвичайну м'якість в її характері, – він на хвилину опустил голову на руки, а потім пройшовся по кімнаті, немов шукаючи щось, чого не міг відшукати.

– Це не для мене. Я не повинен сподіватися на це тепер, – сказав він собі, зітхнувши так, що звук цього зітхання більше походив на стогін, а потім, немов дорікаючи собі за бажання, якого не міг придушити, підійшов і поцілував дві скуйовджені голівки на подушці, взяв свою пінкову трубку, що бувало з ним рідко, і відкрив Платона. Він боровся з собою як міг, і робив це мужньо, але, боюся, не зумів себе переконати, що пара жвавих хлопчиків, трубка й навіть божественний Платон зможуть замінити дружину, дітей та дім.

Незважаючи на ранню годину, він прийшов на станцію, щоб попрощатися з Джо. І завдяки йому вона почала свою самотню подорож із приємними спогадами про знайомого чоловіка, що усміхався їй на прощання, з букетиком фіалок, котрий подарував їй – як компанію в її подорожі. Але найкращою була щаслива думка: «Зима скінчилася, і хоч я не написала книжок, не заробила багатства, зате знайшла справжнього друга й намагатимусь зберегти його на все життя».

Розділ дванадцятий

Біль серця

Хоч би якими були його мотиви, Лорі в той рік навчався старанно й не без результату – він закінчив курс з відзнакою і під час випускного виголосив свою промову латиною «з витонченістю Філіпа і красномовством Демосфена»^[62], як сказали його друзі. Всі вони були там: його дідусь – о, як він пишався онуком! – пан та пані Марч, Джон, Мег, Джо та Бет. І всі раділи й висловлювали щире захоплення, якому випускники зазвичай не надають великого значення, але якого не можуть потім домогтися від світу жодними новими перемогами.

– Доведеться залишитися на цю безглузду вечерю, але завтра рано вранці я буду вдома. Ви зустрінете мене, як зазвичай, дівчата? – запитав Лорі, саджаючи сестер в екіпаж, коли всі радощі дня були позаду. Він сказав «дівчата», але мав на увазі Джо, бо вона єдина дотримувалася старої традиції. У неї не вистачило духу відмовити в чому б то не було її чудовому, такому успішному хлопчикові, тож подружньому відповіла:

– Я прийду, Тедді, незважаючи на дощ, або спеку, й маршируватиму перед тобою, й виконаю «Вітайте переможця» на дримбі.

Лорі подякував їй поглядом, який викликав у неї панічний страх: «Який жах! Я знаю, він щось скаже, і що я тоді робитиму?».

Вечірні роздуми й ранкова робота частково заспокоїли її страхи, і, вирішивши не бути настільки марнославною, щоб думати, ніби хтось зробить їй пропозицію, коли вона дала ясно зрозуміти, якою буде її відповідь, Джо в призначену годину вирушила зустрічати Тедді, сподіваючись, що він своєю поведінкою не змусить її зачепити його бідні маленькі почуття. Візит до Мег і освіжаючий ковток спілкування з Дейзі і Деміджоном ще більше зміцнили її перед майбутнім *tête-à-tête*, зустріччю наодинці з Лорі, і все-таки, коли вона побачила високу фігуру, котра замаячила на горизонті, в неї виникла сильна спокуса повернутися і втекти.

– Де ж дримба, Джо? – вигукнув Лорі, наблизившись.

– Забула, – і Джо знову набралась хоробрості, оскільки такі слова ніяк не можна було назвати привітанням закоханого.

Раніше в таких випадках вона завжди брала його під руку, тепер же не зробила цього, і він не висловив невдоволення, що було поганим знаком, але говорив швидко, перескакуючи з однієї абстрактної теми на іншу. Потім вони звернули з дороги на вузьку стежку, яка вела через гай додому. Він пішов повільніше, плавний потік розмови став перериватися, і раз у раз виникала лякаюча пауза. Щоб врятувати бесіду, яка провалювалася у чергову яму мовчання, Джо квапливо сказала:

– Тепер тобі потрібні хороші й довгі канікули!

– Я на це й розраховую.

Щось у його рішучому тоні змусило Джо підняти очі, й побачила, що він по-особливому дивиться на неї. Вираз його обличчя ніби промовляв, що момент, якого вона боялася, настав. Вона простягла вперед руку із благальним вигуком:

– Тедді, будь ласка, не треба!

– Треба, і ти повинна вислухати мене. Марно, Джо, відкладати знову, нам доведеться з'ясувати все до кінця, і чим раніше, тим краще для нас обох, – відповів він, ставши раптом червоним і схвильованим.

– Тоді кажи, що хочеш, я слухаю, – сказала Джо з тієї покорюю, яку породжує безвихідь.

Лорі був недосвідченим закоханим, але серйозним і щирим та справді хотів «з'ясувати все», нехай навіть доведеться померти при цій спробі. Тому він приступив до справи з властивим йому запалом. Незважаючи на мужні зусилля зберегти твердість, голос його весь час переривався.

– Я люблю тебе, Джо. З того часу, як ми познайомились. Я не міг інакше, ти була добра до мене. Я намагався показати тобі це, але ти не дозволяла. Тепер я маю намір змусити тебе вислухати все й дати мені відповідь, бо я не можу продовжувати жити так далі.

– Я хотіла уберегти тебе від цього. Я думала, ти зрозумієш... – почала було Джо, відчуваючи, що пояснити йому щось набагато важче, ніж вона припускала.

– Я знаю, ти хотіла, але дівчата такі дивні. Ніколи не знаєш, що вони мають на увазі. Вони кажуть «ні», коли хочуть сказати «так», і зводять людину з розуму просто для забави, – заперечив Лорі, підкріплюючи свою позицію цим незаперечним твердженням.

– Я не така. Я ніколи не хотіла викликати в тебе таку любов до мене. І я поїхала, щоб утримати тебе від цього, якщо зможу.

– Я так і думав. Це на тебе схоже, але все марно. Я полюбив тебе ще сильніше, і вчився старанно, щоб сподобатися тобі, я кинув більярд і все, що тобі не подобається, і чекав, і ніколи не скаржився. Я сподівався, що ти полюбиш мене, хоч я й «наполовину не такий хороший»... – тут голос Лорі перервався, і, не в силах впоратися з ним, він почав зривати жовтець, поки прочищав «прокляте горло».

– Ти хороший, ти занадто хороший для мене, і я вдячна тобі, і люблю тебе, але не розумію, чому я не можу любити тебе так, як ти хочеш. Я намагалася полюбити, але не можу змінити своє почуття, і це буде брехнею, якщо я скажу, що люблю, коли любові немає.

– Правда? Чесно, Джо?

Він різко зупинився, поставивши їй це запитання, і схопивши обидві її руки поглянув на неї так, що Джо не скоро вдалося забути цей погляд.

– Правда, дорогий, чесно.

Тепер вони були в гаю, біля огорожі, й коли Джо неохоче промовила ці слова, Лорі впустив її руки й відвернувся, немов бажаючи йти далі. Але вперше в житті огорожа виявилася для нього занадто важкою перепорою, і він зупинився, притулившись головою до вкритого мохом стовпа, і стояв так нерухомо, що Джо аж злякалася.

– О, Тедді, мені шкода, мені дуже шкода, я вбила б себе, якщо б від цього була якась користь! Я не хочу, щоб ти переживав це так важко. Я не можу нічого вдіяти. Ти ж знаєш, люди не можуть змусити себе любити інших людей, якщо їх не люблять, – сказала Джо вельми незграбно, але з каяттям і ніжно погладила його по плечу, згадуючи той час, коли він так само втішав її.

– Іноді вони це роблять, – відгукнувся з-за стовпа здавлений голос.

– Не думаю, що такого роду любов справжня, і не хочу пробувати, – прозвучала рішуча відповідь.

Запанувала мовчанка, лише дрізд безтурботно виспівував на вербі біля річки, а висока трава шелестіла під вітром. Раптом Джо сказала дуже серйозно, присівши на виступ огорожі:

– Лорі, я хочу тобі щось сказати.

Він здригнувся, немов у нього вистрілили, підвів голову і люто вигукнув:

– Не говори, Джо, я не винесу цього зараз!

– Не говорити чого? – запитала вона, дивуючись такій його люті.

– Що ти любиш того старого.

– Якого старого? – здивувалася Джо, думаючи, що він, можливо, має на увазі свого дідуся.

– Цього триклятого професора, про якого ти без кінця писала. Якщо ти скажеш, що любиш його, – я знаю, що зроблю якусь дурницю, – і вигляд у нього, зі стиснутими кулаками і блискучими від гніву очима, був такий, ніби він готовий на все.

Джо хотілося засміятися, але вона стрималася і сказала дружньо, хоч і сама почала втрачати холонокровність:

– Не лайся, Тедді! Він не старий і зовсім не поганий, а хороший і добрий, мій найкращий друг після тебе. Прошу, не гнівайся. Я хочу бути доброю, але знаю, що розсерджусь, якщо ти ображатимеш мого професора. У мене немає ні найменшого наміру закохуватися ні в нього, ні в когось іще.

– Але потім ти полюбиш когось, і що тоді буде зі мною?

– Ти теж когось полюбиш, як розсудливий хлопчик, і забудеш всі ці прикросі.

– Я не зможу полюбити нікого іншого, і я ніколи не забуду тебе, Джо! Ніколи, ніколи! – він тупнув ногою, щоб підкреслити ці пристрасні слова.

– Ну що мені з ним робити? – зітхнула Джо, відчуваючи, що емоції піддаються управлінню ще менше, ніж вона очікувала. – Ти не чуєш мене. Сядь і послухай, адже я справді хочу вчинити правильно і зробити тебе щасливим, – сказала вона, сподіваючись заспокоїти його невеликим міркуванням, і це доводило, що вона нічого не знає про любов.

Побачивши в її останніх словах промінь надії, Лорі кинувся на траву біля її ніг, сперся ліктем на виступ огорожі і в очікуванні спрямував очі на її обличчя. Таке становище не сприяло ні спокою розмови, ні ясності думки, бо як могла Джо сказати суворі слова своєму хлопчикові, коли він дивився на неї очима, повними любові й туги, з віями, все ще вологими від гірких сліз, до яких призвела її жорстокосердість? Вона ласкаво відвернула від себе його обличчя й заговорила, гладячи кучеряве волосся, яке було відпущене лише заради неї – це, зрозуміло, її зворушило!

– Я згодна з мамою, що ти і я не підходимо одне одному, бо наша запальність і сильна воля, ймовірно, зробили б нас дуже нещасними, якби ми були настільки дурні, щоб... – Джо забарилася, перш ніж вимовити останнє слово, але Лорі вимовив його з захопленням:

– ...щоб одружитися. Ні, ми були б щасливими! Якби ти полюбила мене, Джо, я став би справжнім янголом, адже ти можеш зробити зі мною все, що хочеш.

– Ні, не можу. Я пробувала, і невдало. Я не хочу ризикувати нашим щастям шляхом такого серйозного досвіду. Ми не підходимо одне одному – і ніколи не підійдемо, тож будемо все життя добрими друзями й не робитимемо нічого необачного.

– Станемо, якщо тільки отримаємо можливість, – пробурмотів Лорі трохи революційним тоном.

– Ну, будь ласка, будь розсудливим, дивись на речі тверезо, – благала Джо, майже не знаючи, що робити.

– Не хочу бути розсудливим і, як ти це називаєш, «тверезо» дивитися на речі. Мені легше від цього не стане, а ти тільки стаєш жорстокою від такої розсудливості. Я не вірю, що в тебе є серце.

– Я б хотіла, щоб його не було.

У голосі Джо почулося легке тремтіння, і, прийнявши це за добрий знак, Лорі обернувся й постарався вкласти всю силу переконання у скрадливий тон, який ще ніколи не був настільки небезпечним.

– Не розчаровуй нас, дорога! Всі чекають цього. Дідусь хоче цього всім серцем, твої рідні радітимуть, та й я не можу без тебе. Скажи «так», і будемо щасливі. Скажи, скажи!

Навіть місяці потому Джо дивувалася, як у неї вистачило сили волі, щоб наполегливо триматися того рішення, яке вона прийняла, коли дійшла висновку, що не любить свого хлопчика й ніколи не полюбить. Їй було дуже важко, але вона знала, що відстрочка марна й жорстока.

– Я не можу сказати «так» із чистою совістю, тому не скажу. Згодом ти зрозумієш, що я мала рацію, і подякуєш мені за це, – почала вона урочисто.

– Будь я проклятий, якщо подякую! – і Лорі схопився з трави, палаючи обуренням від одного такого припущення.

– Так, подякуєш! – упиралася Джо. – Скоро це в тебе пройде, ти знайдеш якусь чарівну, добре виховану дівчину, яка любитиме тебе і стане прекрасною господинею твого прекрасного будинку. Я не стала б такою хазяйкою. Я негарна, незграбна, дивна й стара, і ти став би соромитися мене. Ми почали б сваритися – ось бачиш, навіть зараз ми не можемо не сваритися, – і мені не подобалося б вишукане товариство, а тобі подобалося б, і ти терпіти не міг би мою писанину, а я не могла б без неї, і ми стали б нещасні й шкодували б, що одружилися, і все було б огидно!

– То й що? – запитав Лорі, якому було нелегко дослухати до кінця це вимовлене з таким запалом пророцтво.

– Нічого, тільки те, що я, напевно, ніколи не вийду заміж. Я щаслива й так, і я дуже люблю мою свободу, щоб поспішати

відмовитися від неї заради якого б то не було смертного чоловіка.

– Я знаю краще! – перебив її Лорі. – Це зараз ти так думаєш, але прийде час, коли ти когось покохаш і кохатимеш його безмежно, і будеш готова жити й померти для нього. Я знаю, так і буде, ти така, в тебе так завжди. А мені доведеться стояти й дивитися на це! – і зневіреним закоханий кинув капелюха на землю з жестом, який здався б комічним, якби вираз його обличчя не був таким трагічним.

– Так, я буду готова жити й померти для нього, якщо він коли-небудь прийде і змусить мене полюбити його всупереч моїй волі, а ти повинен робити все, що в твоїх силах! – крикнула Джо, остаточно втративши терпіння з бідним Тедді. – Я зробила все, що в моїх силах, але ти не хочеш бути розважливим, і це егоїзм з твого боку – випрошувати те, чого я не можу дати. Я завжди буду любити тебе, дуже любити – як друга, але я ніколи не вийду за тебе заміж, і чим раніше ти зрозумієш це, тим краще для нас обох. От і все!

Ці слова були наче вогонь, піднесений до пороху. З хвилину Лорі дивився на неї, немов не знаючи, що йому із собою робити, потім різко відвернувся, із відчаєм сказавши:

– Колись ти пошкодуєш про це, Джо.

– Куди ти? – крикнула вона – його обличчя дуже налякало її.

– До біса! – пролунала зовсім не втішна відповідь. Коли він кинувся до річки, серце Джо на мить завмерло, але потрібно багато божевілля, гріха або горя, щоб змусити молоду людину шукати смерті, а Лорі був не з тих слабких натур, для яких одна єдина поразка означає вже повний розгром. Він не думав про мелодраматичний стрибок у воду – якийсь сліпий інстинкт змусив його жбурнути капелюх і сюртук в човен і веслувати проти течії щосили, показуючи кращий результат переправи річкою, ніж на всіх веслувальних гонках, у яких він коли-небудь брав участь.

– Це піде йому на користь, і додому він прийде в такому ніжному, покайному настрої, що в мене не вистачить духу з ним зустрітися, – сказала Джо, повільно чвалаючи додому з таким почуттям, немов вбила невинну істоту й поховала її під листям. – Я повинна піти й підготувати пана Лоуренса, щоб він був дуже ласкавий з моїм бідним хлопчиком. Я хотіла б, щоб він полюбив Бет. Можливо, так воно і буде з часом. Але мені починає здаватися, що я помилилася щодо її

почуттів. Боже мій! Як це дівчатам може подобатися мати шанувальників і відмовляти їм? Гадаю, це огидно.

Упевнена, що ніхто не зробить це краще, ніж вона сама, Джо вирушила прямо до пана Лоуренса, мужньо розповіла про те, про що так важко розповісти, а потім не витримала й так гірко розплакалася з приводу власної бездушності, що добрий старий, хоч і був дуже розчарований тим, що трапилось, не вимовив і слова докору.

Йому було нелегко зрозуміти, як якась дівчина може не любити його Лорі, й він сподівався, що Джо передумає, але знав, мабуть, навіть краще, ніж вона, що «насильно милим не будеш». Тож він сумно похитав головою й вирішив відвезти онука подалі від гріха, оскільки останні, звернені до Джо слова запального юнака стурбували його більше, ніж він готовий був зізнатися.

Коли Лорі прийшов додому, смертельно втомлений, але досить спокійний, дідусь зустрів його так, немов ні про що не знав, і вів цю гру з годину або дві. Але коли вони сиділи вдвох у сутінках – час, який раніше так приємно проводили разом, – старому було важко говорити про дрібниці, а юнакові слухати, як хвалять його за успіхи останнього року, які тепер здавалися йому марними.

Він зносив це, поки був у силах, але потім підійшов до фортепіано й почав грати. Вікна були відчинені, й Джо, прогулюючись у саду із Бет, вперше розуміла музику краще, ніж сестра. Лорі грав «Патетичну сонату»^[63], і грав так, як ніколи раніше.

– Дуже добре, але так сумно, до сліз. Зіграй нам що-небудь веселіше, хлопче, – сказав пан Лоуренс, чиє добре старе серце було повним співчуття, яке він хотів показати, але не знав як.

Лорі почав більш жваву п'єсу. Кілька хвилин він грав із напругою й мужньо пройшов би через це випробування, якби в момент, коли музика звучала тихіше, не почувся голос пані Марч, котра кликала:

– Джо, любя, йди сюди. Ти мені потрібна.

Ті самі слова, які жадав сказати Лорі, але з іншим значенням! Прислухавшись, він забув, де зупинився, і музика завершилася обірваним акордом, а музикант залишився мовчки сидіти в темряві.

– Не можу це виносити, – пробурмотів старий. Він встав, навпомацки наблизився до фортепіано, ласкаво поклав руки на широкі плечі онука й сказав ніжно, як жінка: – Я знаю, мій хлопче, все знаю.

Десь зо хвилину в кімнаті панувала тиша, а потім Лорі різко запитав:

– Хто вам сказав?

– Сама Джо.

– Тоді закінчимо цю розмову, – і він нетерплячим рухом скинув з плечей руки дідуся. За всієї подяки за співчуття чоловіча гордість не могла винести чоловічої жалості.

– Почекай. Я хочу дещо сказати тобі, й тоді закінчимо, – відповів пан Лоуренс із незвичайною м'якістю в голосі. – Ти, мабуть, не захочеш тепер залишитися вдома?

– Я не збираюся бігти від дівчини. Джо не може заборонити мені бачити її, тож я залишатимуся тут стільки, скільки захочу, – з викликом відповів Лорі.

– Ні, якщо ти джентльмен, а я вважаю тебе джентльменом. Я теж розчарований, але дівчина не може нічого з цим вдіяти, і єдине, що тобі залишається, – це виїхати на час. Куди ти хотів би поїхати?

– Куди завгодно. Мені все одно, що зі мною буде, – і Лорі встав із байдужим сміхом, що різав слух його дідуся.

– Прийми це як чоловік і, заради Бога, не роби нічого нерозумного. Чому б тобі не поїхати за кордон, як ти й хотів, і не забути про все?

– Не можу.

– Але ти так хотів поїхати, і я обіцяв тобі, що ти поїдеш, коли закінчиш університет.

– Я ж збирався їхати не один! – і Лорі швидко заметушився по кімнаті з виразом обличчя, якого дідусь, на щастя, не бачив.

– Я не пропоную тобі їхати одному. Є людина, яка готова поїхати з тобою в будь-який кінець світу.

– Хто це, пане? – Лорі зупинився, щоб почути відповідь.

– Я сам.

Лорі підійшов до нього так само стрімко, як раніше відійшов, і, простягнувши руку, хрипло сказав:

– Я огидний егоїст, але... ви розумієте... дідусю...

– Допоможи мені Господь, бо, я знаю, адже я сам пройшов через це в юні роки, а потім і з твоїм батьком. Ну ж, дорогий мій хлопчику, сядь спокійно й вислухай мій план. Все вже готове, й можна здійснити його одразу ж, – сказав пан Лоуренс, утримуючи юнака, наче боявся, що він втече, як це було з його батьком.

– Добре, пане, що ж то за план? – і Лорі сів біля дідуся, щоправда, на його обличчі та й у голосі не вбачалося жодної ознаки зацікавленості.

– У мене є справи в Лондоні, якими треба зайнятися. Спочатку я думав доручити це тобі, але, мабуть, краще зроблю все сам. Тут все буде добре й без мене, бо Брук вміло веде справи. Мої партнери роблять майже все самостійно, я лише стою на чолі підприємства в очікуванні, поки ти займеш моє місце. Тож можу поїхати в будь-який час.

– Але ж ви терпіти не можете подорожувати, пане. Я не можу просити вас про це у вашому віці, – почав було Лорі. Він був вдячний дідусяві за самовідданість, але вважав за краще якщо вже їхати, то їхати одному.

Старий добре знав, на що він іде і що він втрачає. Настрій онука свідчив про те, що було б нерозумно залишити його самого. І, придушивши свою прихильність до домашнього затишку, з яким доведеться розлучитися, він твердо сказав:

– Помилуй, я ще не стара руїна. Ідея поїздки видається мені досить привабливою: подорож принесе мені користь, розважить, а мої старі кістки нітрохи не постраждають, адже в наші дні подорожувати не важче, ніж сидіти в кріслі.

Неспокійний рух Лорі наводив на думку, що йому важко всидіти в кріслі або що йому не подобається план, і старий квапливо додав:

– Я не маю наміру ставати тобі на заваді або бути тягарем. Їду тому, що, на мій погляд, так ти почуватимешся краще, ніж якщо я залишуся тут. Не подумай, що всюди ходитиму за тобою, – ти вільний їхати будь-куди, поки я розважатимуся на свій лад. У мене є друзі і в Лондоні, й у Парижі, з якими цікаво спілкуватися. А ти тим часом зможеш поїхати в Італію, Німеччину, Швейцарію – куди завгодно – і насолоджуватися живописом, музикою, новими місцями – там всього цього, хоч греблю гати.

І хоч в той момент Лорі, як і раніше, відчував, що серце його вщент розбите, а світ – страшна пустеля, все-таки деякі слова, які дідусь завбачливо вставив у свою заключну пропозицію, змусили його розбите серце несподівано стрибнути в грудях, а в страшній пустелі раптом вирросло кілька зелених оаз. Він зітхнув, а потім мовив неживим тоном:

– Як хочете, пане. Мені все одно, куди я поїду і що робитиму.

– Але мені не все одно, пам'ятай це, мій хлопчик. Я даю тобі повну свободу, та сподіваюся, ти не зловживатимеш нею. Обіцяй мені це, Лорі.

– Обіцяю все, що хочете, пане.

«Дуже добре, – подумав старий. – Зараз тобі все одно, але прийде час, коли ця обіцянка утримає тебе від гріха, або я дуже помиляюся».

Будучи людиною енергійною, пан Лоуренс кував залізо, поки воно було розпечене, і, перш ніж поникла особа його онука знову знайшла б у собі силу духу, щоб почати щось заперечувати, вони вирушили в дорогу. Весь той нетривалий час, який знадобився для приготувань до подорожі, Лорі повадився так, як зазвичай поведуться юні джентльмени у подібних випадках. Він був то похмурий, то драгівливий, то задумливий, то без апетиту. Вдягався недбало, подовгу і з пристрасстю віддавався грі на фортепіано, уникав Джо, втішаючись тим, що дивився на неї з вікна із трагічним виразом обличчя, який переслідував її ночами уві сні й пригнічував тяжким усвідомленням своєї провини вдень.

На відміну від деяких інших страждальців, він ніколи не говорив про свою нерозділену пристрассть і не дозволяв нікому, навіть пані Марч, намагатися втішити його або висловити співчуття. Зі зрозумілих причин це було полегшенням для його друзів, але все-таки ці тижні перед його від'їздом були дуже неприємними, і всі раділи, що «милий хлопчик їде, щоб забути свої прикrostі й повернутися додому щасливим».

Звичайно ж, він похмуро посміхався із приводу подібних помилок, але обходив їх мовчанням із сумним почуттям переваги людини, яка знає, що його вірність, як і його любов, незмінна.

Коли прийшов час розставання, він надягнув маску вдаваної веселості, щоб приховати деякі незручні емоції. Ця веселість ні на кого не справила враження, але всі спробували зробити вигляд, що справила, – заради нього.

І він тримався добре до тієї хвилини, поки пані Марч не поцілувала його й шепнула щось на вухо з материнською дбайливістю. Тоді, відчуваючи, що швидко втрачає мужність, він квапливо поцілував усіх, не забувши і засмученої Ханни, й кинувся вниз, немов від смертельної небезпеки.

Джо теж спустилася трохи згодом, щоб помахати йому, якщо він обернеться. І він обернувся, повернувся, обняв її, поки вона стояла на сходинці трохи вище за нього, й подивився вгору – прямо їй в обличчя із виразом, який зробив його короткий заклик красномовним і зворушливим:

– О, Джо, невже не можеш?

– Тедді, дорогий, якщо б я могла!

І це було все, якщо не брати до уваги невеликої паузи. Лорі випростався і вимовив:

– Усе в порядку, не звертай уваги, – сказавши це, він мовчки пішов.

Але не все було в порядку, і Джо не могла «не звертати уваги», адже, коли його кучерява голова лягла на її руку після її жорстокої відповіді, вона відчула себе так, немов вбила найдорожчого друга, а коли він пішов, не озирнувшись, зрозуміла, що хлопчик Лорі більше ніколи не повернеться.

Розділ тринадцятий

Маленький секрет Бетсі

Коли тієї весни Джо повернулася додому, вона була вражена зміною, що сталася з Бет. Ніхто не говорив про цю зміну та й, здавалося, навіть не усвідомлював її, бо все відбувалося занадто поступово, щоб вразити тих, хто бачив її щодня. Але для Джо після довгої відсутності зміна була очевидна, й тяжкість лягла на її серце, коли вона глянула в обличчя сестри.

Воно не було надто блідим і лише трохи схудло з осені, але здавалося дивно прозорим, немов смертне начало повільно відступало від нього, а безсмертне сяяло крізь слабку плоть із неймовірно зворушливою красою. Джо радше відчула це, але нічого не сказала, й незабаром перше враження втратило свою гостроту, оскільки Бет здавалася задоволеною, ніхто, схоже, не сумнівався, що їй краще, а незабаром – за іншими турботами – Джо на деякий час забула свої страхи. Але коли Лорі поїхав і спокій знову поселився в будинку сімейства Марч, невиразна тривога повернулася і стала переслідувати її.

Вона зізналася у своїх літературних гріхах і отримала прощення. Тоді показала свої заощадження і запропонувала Бет поїхати в гори. Сестра від душі подякувала їй, але попросила не забирати її так далеко від дому. Було вирішено, що найприйнятнішою буде ще одна поїздка до моря, а оскільки бабусю не вдалося переконати навіть на якийсь час залишити малюків Мег, Джо вирішила супроводжувала Бет до тихого приморського містечка, де та могла проводити багато часу на свіжому повітрі, щоб морські бризи вдихнули трохи рум'янцю в її бліді щоки.

Це не був модний курорт, але навіть серед приємних людей, яких дівчата зустріли там, вони зав'язали мало знайомств, вважаючи за краще проводити час удвох. Бет була дуже сором'язлива, щоб отримувати задоволення від спілкування з новими людьми, а Джо – занадто стурбована станом Бет, щоб думати про когось іще.

Вони були всім одна для одної, абсолютно не усвідомлюючи, який інтерес викликали в оточуючих, які зі співчуттям спостерігали за двома сестрами – сильною й слабкою, що не розлучалися ні на мить, немов обидві інстинктивно відчували, що довга розлука вже зовсім недалека.

Так, вони відчували, але ніколи не говорили про це, бо часто в наших відносинах з тими, хто нам ближче й дорожче за всіх, існує стриманість, яку важко подолати. Джо здавалося, ніби якась завіса поділяє їхні серця, але варто було їй простягнути руку, щоб відсунути цю завісу, як виникало відчуття, що в мовчанні є щось священне, і вона чекала, коли заговорить Бет.

Джо дивувалася – але водночас була вдячна Богу, що батьки, схоже, не бачать того, що бачить вона, і в ці тихі тижні, коли сумні тіні збиралися над ними дедалі очевидніше, вона не писала про це домашнім, впевнена, що все буде ясно, коли Бет повернеться додому, не поліпшивши свого стану. Натомість частіше замислювалася про те, чи здогадується сестра про гірку правду і які думки бродять у її голові в ті довгі години, коли вона лежить на теплих скелях, поклавши голову на коліна Джо, а підбадьорливі вітри і легкі хвилі наг्राють свою музику.

Одного разу Бет все-таки заговорила. Вона лежала так нерухомо, що, здавалося, спить, і Джо, опустивши книжку, сиділа, сумно дивлячись на худорляве обличчя й намагаючись відшукати промінь надії у слабкому рум'янці на щоках сестри. Але їй не вдалося знайти того, що задовольнило б її: щоки були запалими, а руки занадто слабкими навіть для того, щоб тримати маленькі рожеві мушлі, які вони зібрали на березі.

І тоді з новою гостротою вона усвідомила, що Бет повільно йде від неї, й мимоволі стиснула в обіймах найдорожчий скарб, яким володіла, щоб утримати його. З хвилину очі її були затуманені, й вона нічого не бачила. Коли ж погляд її прояснився, Бет дивилася на неї вгору так ніжно, що навряд чи їй потрібно було щось казати:

– Джо, дорога, я рада, що ти все знаєш. Я намагалася сказати тобі, але не могла.

Відповіді не було, лише щока сестри притулилася до її щоки. Не було навіть сліз – коли Джо була глибоко зворушена, вона не плакала. Тепер Джо була слабшою з них двох, і Бет спробувала втішити й підтримати її. Вона обняла сестру й ніжно прошепотіла:

– Я знаю про це давно, дорога, і тепер звикла. Мені не важко думати про це або зносити... те, що станеться. Постарайся дивитися на це так само і не турбуйся про мене, бо так краще, справді краще.

– Тому ти була така нещасна минулої осені, Бет? Тоді тобі ще було важко й ти тримала це при собі так довго, так? – запитала Джо,

відмовляючись бачити або говорити, що це – «краще». Але їй було приємно знати, що горе Бет ніяк не було пов'язане з Лорі.

– Так, тоді я втратила надію, але не хотіла зізнатися в цьому. Я намагалася переконати себе, що це хвора уява, і не хотіла нікого турбувати. Але коли я бачила вас усіх, таких здорових, сильних, повних щасливих надій, мені було важко усвідомлювати, що я ніколи не буду такою, як ви, і тоді я відчувала себе нещасною.

– О, Бет, і ти нічого не сказала мені, не дала втішити тебе, допомогти тобі! Як ти могла відгородитися від мене і зносити все це одна?

У голосі Джо звучав ніжний докір, і серце її стискалося від думки про самотню боротьбу, яка йшла в душі Бет, перш ніж та навчилася сказати «прощай» здоров'ю, любові, життю й нести свій хрест так спокійно і з такою мужністю.

– Може бути, це було недобре, але я намагалася чинити правильно. Я не була певна, ніхто нічого не запитував, тож сподівалася, що помиляюся. Це було б егоїзмом – лякати вас всіх, коли мама так стурбована справами Мег, Емі виїхала, а ти така щаслива з Лорі – принаймні, я так тоді думала.

Маленький секрет Бетсі

– А я думала, що ти закохана в нього, Бет, і я поїхала, бо не могла полюбити його! – вигукнула Джо, радіючи, що може, нарешті, сказати всю правду.

Бет була так здивована цією думкою, що Джо усміхнулася, незважаючи на страждання, і м'яко додала:

– Значить, ти не була закохана, люба? А я ж боялася, що це так, і уявляла, ніби твоє бідне серце весь цей час було сповнене страждань безнадійної любові.

– Ну що ти, Джо, як я могла, коли він був так закоханий в тебе? – сказала Бет по-дитячому простодушно. – Так, я дуже люблю Лорі. Та й чи може бути інакше, адже він такий добрий до мене? Але для мене він ніколи не міг бути ніким іншим, як тільки братом. І я сподіваюся, коли-небудь він справді стане моїм братом.

– Але не через мене, – рішуче озвалася Джо. – Для нього залишається Емі, вона б прекрасно підійшла йому, але я не відчуваю схильності до подібних речей зараз. І мені все одно, що буде і з ким буде, мені все байдуже, крім тебе, Бет. Ти повинна видужати.

– Я хочу – о, як я хочу! Я намагаюся, але щодня потроху втрачаю сили й відчуваю дедалі ясніше, що мені ніколи не повернути втраченого. Це як відплив, Джо, коли він змінює приплив, вода йде повільно, але її не можна зупинити.

– Його треба зупинити, твій відлив не повинен змінювати приплив так рано. Дев'ятнадцять – це занадто рано. Бет, я не дозволю тобі піти від нас. Я працюватиму, й молитимуся, й боротимуся з цим. Я втримаю тебе, незважаючи ні на що, не може бути занадто пізно. Бог не такий жорстокий, щоб відняти тебе в мене! – з бунтівним почуттям вигукнула бідна Джо, чий дух відрізнявся куди меншою побожною покірністю, ніж дух Бет.

Прості, щирі люди рідко говорять про свою набожність: вона проявляється у вчинках швидше, ніж у словах, і впливає на оточуючих більше, ніж проповіді або урочисті заяви. Бет не могла міркувати про віру або пояснити, що дає їй терпіння і мужність відректися від життя і спокійно й бадьоро очікувати смерті. Як довірливе дитя, вона не ставила запитань, але залишила все Богу й природі, Отцю й матері всіх нас, впевнена в тому, що вони, й тільки вони, можуть навчити і зміцнити серце й дух для цього життя й для того, що чекає на нас після смерті.

Вона не вимовляла благочестивих промов, не дорікала ні в чому Джо, вона лише глибше любила її за цю пристрасну прихильність і тягнулася до дорогої їй людської любові, якої наш Батько ніколи не хоче позбавляти нас, але через яку Він ще ближче повертає нас до Себе.

Вона не могла сказати: «Я рада померти», бо життя було миле їй, вона могла лише схлипнути: «Я намагаюся змиритися», міцно притулившись до Джо, коли перша важка хвиля цього великого горя обрушилася на них.

Незабаром Бет сказала з новознайденою безтурботністю:

– Ти скажеш їм про це, коли ми повернемося додому?

– Гадаю, вони зрозуміють все без слів, – зітхнула Джо, бо ж їй здавалося, що Бет змінюється щодень.

– Може бути так, а може й ні. Я чула, що ті, хто найбільше любить, часто сліпі до таких речей. Якщо вони не зрозуміють, скажи їм замість мене. Я не хочу жодних секретів, і краще приготувати їх заздалегідь. У Мег є Джон і малюки, щоб утішитися, але ти повинна підтримати тата й маму, добре, Джо?

– Якщо зможу. Але, Бет, я ще не здалася. Я хочу вірити, що це все-таки хвора уява, і не дозволю тобі думати, що це правда, – сказала Джо, намагаючись говорити весело.

Десь зо хвилину Бет лежала, задумавшись, а потім сказала, як завжди, тихо й спокійно:

– Мені важко це висловити, і я не спробувала б пояснити це нікому, крім тебе, бо я можу відкрито висловити все тільки моїй Джо. Я хочу лише сказати, що в мене таке відчуття, ніби мені не було призначено жити довго. Я не така, як ви. Я ніколи не будувала планів, не говорила, що робитиму, коли виросту. Я ніколи не думала про заміжжя, як думали всі ви. Я не могла уявити себе ніким іншим, крім маленької дурненької Бет, яка лише метушиться по дому і ні на що не придатна в будь-якому іншому місці. Я ніколи не хотіла нікуди їхати, й зараз найважче для мене – це залишити вас всіх. Я не боюся, але, схоже, сумуватиму за вами навіть на небесах.

Джо не могла говорити, й кілька хвилин не було ніяких інших звуків, крім зітхань вітру і плескоту прибою. Повз пронеслася білокрила чайка, її сріблясті груди спалахнули на сонці. Бет провела чайку поглядом, і очі її сповнилися смутку.

Маленька сіра пташка наблизилася до них, ідучи по прибережній смузї піску й попискуючи тихо й ніжно, немов насолоджувалася сонцем і морем. Вона повільно підійшла зовсім близько до Бет, дружньо подивилася на неї своїми маленькими очима і сіла на теплом камені, розправляючи мокре пір'ячко і відчуваючи себе цілком невимушено. Бет усміхнулася, і їй стало легше – здавалося, ця крихта пропонувала їй свою маленьку дружбу й нагадувала, що цим приємним світом все ще можна насолоджуватися.

– Мила маленька пташка! Дивись, Джо, зовсім ручна. Я люблю цих пташок більше, ніж чайок: вони не такі сміливі й красиві, але здаються задоволеними та довірливими. Я звикла називати їх «моїми пташками», коли ми були тут минулого літа, й мама сказала, що вони нагадують їй мене – вічно зайняті, непримітні, завжди біля берега й завжди насвистують свою щасливу пісеньку. Ти, Джо, чайка, сильна і вільна, любиш грозу і вітер, літаєш далеко над морем і щаслива на самоті. Мег – голубка, а Емі – жайворонок, який намагається піднятися за хмари, але завжди падає назад до свого гнізда. Мила дівчинка! Вона така честолюбна, але серце в неї добре й ніжне, і, як би високо вона не злетіла, ніколи не забуде рідний дім. Сподіваюся, що я ще побачу її, але здається, що вона так далеко.

– Вона приїде навесні, і на той час я збираюся зробити тебе здоровою і веселою, – почала було Джо, відчуваючи, що з усіх змін, що відбулися з Бет, найбільшою була зміна в її мові – здавалося, що тепер вона говорить без зусиль, просто думаючи вголос, і це було так несхоже на колишню сором'язливу Бет.

– Джо, дорога, залиш надію. Це марно. Я впевнена. Не варто сумувати, краще отримаймо задоволення від того, що є. В очікуванні майбутнього ми разом. Тож щасливо проведемо цей час. Я не дуже страждаю і гадаю, вплив пройде легко, якщо ти допоможеш мені.

Джо схилилася, поцілувала спокійне обличчя і з цим безмовним поцілунком душею й тілом присвятила себе Бет.

Вона мала рацію: коли вони повернулися додому, слова були не потрібні. Батьки побачили те, чого так просили в молитвах не дати їм побачити. Стомлена навіть цією короткою мандрівкою, Бет одразу пішла до ліжка, сказавши лише, як рада знову бути вдома.

А коли Джо спустилася до вітальні, то виявила, що врятована від важкого завдання – розповісти про секрет Бет. Батько стояв, притулившись головою до камінної полиці, й не обернувся, коли Джо

увійшла, але мати простягнула руки, немов просячи про допомогу,
і Джо підійшла, щоб утішити її без слів.

Розділ чотирнадцятий

Нові враження

Після обіду, десь о третій годині, весь модний світ Ніцци можна було бачити на *Promenade des Anglais* – тобто на Англійській набережній, чарівній широкій алеї, обсаженій пальмами, квітами й тропічними кущами. З одного боку розкинулося море, з другого – лежала широка проїжджа дорога з готелями та віллами вздовж неї, за якими виднілися апельсинові гаї й гори, що здіймалися мало не до неба. Тут були люди найрізноманітніших націй та народностей, що розмовляли багатьма мовами і вбиралися відповідно до моди у своїй країні.

Це видовище в сонячний день виглядало весело й блискуче, як карнавал. Зарозумілі англійці, жваві французи, серйозні німці, красиві іспанці, некрасиві росіяни, лагідні євреї, невимушені американці – всі роз'їжджали в каретах, сиділи або ходили пішки, розмовляючи про новини та обговорюючи останню знаменитість, що прибула до цих берегів, – Рісторі чи Діккенса, Віктора Еммануїла або королеву Сандвічевих островів^[64].

Екіпажі були не менше різноманітні, ніж самі відпочивальники, й привертали стільки ж уваги, скільки і їхні власники, а особливо – маленькі й низькі плетені ландо із парою швидких поні, якими правили самі дами, яскравими сітками, щоб не дати каскадам воланів на їхніх сукнях випасти за борт екіпажу, і маленькими грумами на високій жердині ззаду.

Одного різдвяного дня на алею вийшов високий молодий чоловік із закладеними за спину руками і байдужим виразом обличчя. Він виглядав як італієць, був одягнений як англієць і мав незалежний вигляд американця – поєднання, що змусило чимало пар жіночих очей провести його прихильним поглядом. Водночас чимало фронтів у чорних оксамитових костюмах із рожевими краватками, жовтими шкіряними рукавичками і апельсиновими квітами в петлицях стелули плечима, а може, потай і позаздрили його зросту.

Навколо було безліч чарівних осіб, які викликали захоплення, але молодий чоловік не звертав на них уваги, лише зрідка кидаючи погляд

на якусь юну блондинку або леді в блакитному. Незабаром він дійшов до кінця алеї та на мить затримався на перехресті, наче був у нерішучості – чи то піти послухати оркестр у міському саду або пройтися уздовж берега до Замкового пагорба^[65]. Проте щось змусило його підняти очі – вздовж вулиці стрімко мчав один з чарівних маленьких екіпажів, в якому сиділа самотня леді – молода блондинка в блакитному. Молодий чоловік уважно подивився на неї, потім обличчя його пожвавилось і, розмахуючи капелюхом, точно хлопчик, він кинувся до неї.

– О, Лорі, невже ти? Я вже думала, ти ніколи не приїдеш! – вигукнула Емі, кинувши віжки й простягнувши йому обидві руки, на превелике обурення якоїсь французької матусі, яка змусила свою дочку прискорити кроки, аби на неї не справили поганого впливу занадто вільні манери «божевільних англійців».

– Затримався в дорозі, але я обіцяв провести з тобою Різдво – і ось я тут.

– Як здоров'я твого дідуся? Коли ти приїхав? Де зупинився?

– Дуже добре... Вчора ввечері... У «Шовені». Я заходив до вашого готелю, але мені сказали, що ви вийшли.

– Мені так багато треба тобі сказати, не знаю навіть, із чого почати! Сідай, і ми зможемо поговорити вільно. Я збираюся покататися й дуже хочу мати супутника. Фло не поїхала – готується до вечора.

– Що ж буде? Бал?

– Великий різдвяний бал у нашому готелі. Там багато американців, і вони хочуть відсвяткувати Різдво. Ти ж підеш з нами? Тітка буде в захваті.

– Дякую. А куди ти зараз? – запитав Лорі, відкинувшись на спинку сидіння і склавши руки, що цілком влаштовувало Емі, яка вважала за краще правити сама – з чарівним батіжком і блакитними віжками в руках вона відчувала нескінченну радість.

– Спочатку за листами, а потім на Замковий пагорб. Там такий чарівний вид, і я дуже люблю годувати павичів. Ти бував там?

– Часто, багато років тому, але не проти заглянути туди й зараз.

– Тепер розкажи мені все про себе. Останні вісті про тебе були від твого дідуся: він писав, що чекає на тебе з Берліна.

– Так, я провів там місяць, а потім приєднався до нього в Парижі, де він влаштувався на зиму. У нього там друзі й досить багато розваг,

тож я то приїжджаю до нього, то їду, і все в нас добре.

– Дружня домовленість, – зауважила Емі, якій поведінка Лорі видалася дещо незвичною, хоч вона не могла зрозуміти, чому саме.

– Розумієш, він терпіти не може подорожувати, а я терпіти не можу сидіти на одному місці, тож кожен із нас вчиняє відповідно до своїх бажань – і жодних проблем. Я часто буваю з ним, він радіє моїм пригодам, а мені приємно, що хтось радий мене бачити, коли я повертаюся з мандрівок... Брудна стара дірка, правда? – додав він з огидою, коли вони їхали по бульвару в старій частині міста до площі Наполеона.

– Бруд мальовничий, тож я не проти. Річка й гори чудові, а ці, що миготять по обидва боки вузьких звивистих вуличок, викликають справжній захват. Нам доведеться почекати, поки пройде ця процесія. Вони йдуть до церкви Святого Іоанна.

Лорі байдуже спостерігав за процесією, що складалася зі священників під балдахінами, монахинь у білих покривалах, котрі несли запалені свічки, й ченців у блакитному, що на ходу співали, а Емі спостерігала за ним і відчувала, що якась незнайома боязкість оволодіває нею. Він змінився, і вона не впізнавала в цьому похмурому чоловікові, що сидів поруч із нею, того милого хлопчика з веселим обличчям, якого залишила вдома.

Вона подумала, що він став ще красивішим і навіть набагато цікавішим, ніж раніше, але тепер, коли перший порив радості при зустрічі з нею пройшов, виглядав стомленим і апатичним – не хворобливим, не відкрито нещасним, але значно старшим і серйознішим. Тож Емі подумалося, що рік або два благополучного життя навряд чи могли його так змінити. Вона не могла цього зрозуміти, але не наважилася запитати прямо, тож лише похитала головою й натягла віжки, коли процесія завершила під арки моста Пальоні та зникла у церкві.

– *Que pensez-vous?*^[66] – запитала вона, демонструючи свій французький, який значно покращився відтоді, як вона приїхала в Європу.

– Ця мадемуазель дарма часу не втрачала, і результат чарівний, – галантно відповів Лорі, поклонившись із захопленим виглядом і поклавши руку на серце.

Емі почервоніла від задоволення, але чомусь комплімент не справив на неї такого враження, як грубувата похвала, яку чула від нього вдома, коли у свято, обійшовши її з усіх боків, він промовляв, що вона виглядає «цілком прекрасно», і з сердечною усмішкою схвально гладив по голові. Їй не подобався його новий тон, бо сам він залишався байдужим, незважаючи на захоплений погляд.

«Якщо він так змінюватиметься з віком, то вже краще б завжди залишався хлопчиком», – подумала вона із дивним відчуттям розчарування і незручності, намагаючись водночас здаватися невимушеною й веселою.

У «Авігдорі» вона отримала дорогоцінні листи з дому і, віддавши віжки Лорі, читала їх із задоволенням, поки вони їхали тінистою дорогою, що звивалася між живою огорожею, в якій цвіли чайні троянди, такі ж свіжі, як у червні.

– Мама пише, що Бет дуже погано почувається. Я часто думаю, що мені слід було б повернутися додому, але всі вони кажуть «залишайся». І я залишаюся, адже мені ніколи більше не трапиться така нагода, як зараз, – сказала Емі, сумно дивлячись на одну зі сторінок листа.

– Гадаю, ти робиш правильно. Ти не змогла б нічим допомогти там, вдома, а для них велика втіха знати, що ти здорова й щаслива і так добре проводиш час, моя люба.

Він присунувся трохи ближче, кажучи це, і став більше схожий на колишнього Лорі. В цей момент страх, котрий закрадався часом в душу Емі, відступив, бо погляд, жести, по-братньому сказане «моя люба» запевнили її, що, якщо прийде горе, вона не буде одна із цим горем на чужій землі.

Незабаром вона засміялася й показала йому маленький малюнок-автопортрет Джо – в «письменницькому костюмі» з бантиком, що грізно стирчав на її капелюсі, та словами, що лунали з вуст: «Геній кипить!». Лорі усміхнувся, взяв листок, поклав до кишені жилета – щоб «не віднесло вітром» – і з цікавістю прослухав веселий лист, який прочитала йому Емі.

– Це буде справжнісіньке «веселе Різдво» для мене: вранці – подарунки, після обіду – ти й листи, а ввечері – бал, – сказала Емі, коли вони вийшли з ландо серед руїн і зграя чудових, зовсім ручних павичів оточила їх, чекаючи частування.

Поки Емі стояла на валу, сміючись і кидаючи крихти птахам, чие пір'я так яскраво блищало проти сонячних променів, Лорі дивився на неї так, як раніше вона дивилася на нього, – з природною цікавістю, відзначаючи зміни, які приніс час.

Він не знайшов нічого, що збентежило б його або розчарувало, але помітив багато того, чим можна було захоплюватися й вартувало схвалення. Якщо не завважувати певної штучності її мови й манер, вона була такою ж веселою і граціозною, як завжди, але до цього додалося щось таке в одязі й поведінці, що не піддається опису і що ми називаємо елегантністю.

Завжди незвично зріла для свого віку, вона додала певного апломбу і в поставі, і в розмові, тому ще більше здавалася світською дамою, ніж раніше. Але все-таки інколи давалася взнаки її колишня примхливість, сильна воля не слабшала, а природна щирість трохи псувалася іноземним лоском.

Лорі спостерігав, як вона годує павичів, і забрав із собою прекрасний спогад – дівчина з живим виразом обличчя, що стоїть на сонці, яке підкреслює ніжний відтінок її сукні, на щоках – свіжий рум'янець, у волоссі – золотистий блиск, що робив усю її фігуру такою помітною на тлі приємного пейзажу.

Коли вони піднялися на кам'яний майданчик на вершині гори, Емі помахала рукою, немов запрошуючи його на своє улюблене місце, і, вказуючи рукою довкруг, сказала:

– Ти пам'ятаєш все це – собор і Корсо, рибалок, які тягнуть сітки в затоці, чарівну дорогу, що веде до вілли «Франка», вежу Шуберта тут, внизу, і найкраще – оту цятку в морській далині? Кажуть, що це Корсика.

– Пам'ятаю, не так вже й сильно все змінилося за той час, відколи не був тут, – відгукнувся він без ентузіазму.

– Чого б тільки не віддала Джо за те, щоб побачити вигляд цієї знаменитої плямочки! – сказала Емі. Все свідчило, що в неї був гарний настрій, і їй дуже хотілося, щоб те ж саме відчував і Лорі.

– Так, – ось і все, що він сказав, але, обернувшись, напружив зір, намагаючись розгледіти острів, який нагадав йому про любов узурпатора, ще більш могутнього, ніж навіть Наполеон.

– Гарненько подивися на нього – заради неї, а потім сядь і розкажи мені, що ти робив увесь цей час, – сказала Емі, сідаючи у повній

готовності до дружньої бесіди.

Але бесіди не вийшло, бо, хоч він приєднався до неї і відповідав на всі запитання відверто, вона змогла дізнатися тільки те, що він багато їздив по Європі й побував у Греції. Провівши так цілу годину, вони поїхали назад, і, засвідчивши свою повагу пані Керрол, Лорі покинув їх, пообіцявши прийти ввечері.

Слід відзначити, що Емі особливо ретельно чистила пір'ячко в той вечір. Час і розлука змінили і її, і Лорі також, тож вона побачила свого старого друга в новому світлі, вже не як «нашого хлопчика», а як красивого і приємного чоловіка, і відчувала цілком природне бажання знайти прихильність у його погляді. Емі знала свої сильні сторони й використовувала їх найкращим чином, зі смаком і майстерністю, які можна назвати посагом красивої, але бідної жінки.

Серпанок і мереживо у Ніцці були дешеві, тому вона обирала їх для особливих подій, слідуючи розумній англійської моді на прості сукні для юних дівчат. А прикрашала свої туалети квітами, кількома дрібничками та іншими витонченими засобами, які були й недорогі, й ефектні. Потрібно визнати, що часом художниця в ній перевершувала світську жінку, і тоді Емі захоплювалася античними зачісками, скульптурними позами і класичними драпіруванням. Але в усіх нас є свої маленькі слабкості, й нам зовсім неважко вибачити подібні слабкості молодих дівчат, які радують наш погляд своєї вродою і веселять наші серця своїм невигадливым марнославством.

«Я хочу, щоб він помітив, що я добре виглядаю, і написав про це додому», – сказала собі Емі, надягаючи стару шовкову бальну сукню Фло і покриваючи її зверху хмарою свіжої «ілюзії», з якої білі плечі й золота голова Емі постали, справляючи дуже мальовниче враження. У неї вистачило здорового глузду дати спокій своєму волоссю після того, як густі хвилі кучерів були зібрані в зачіску *à la* Геба^[67] й закріплені на потилиці.

– Так, це немодно, але мені це пасує, і я не хочу зачіску, що зробить із мене опудало, – зазвичай відповідала вона, коли їй радили зробити завивку, валик або косу, як диктувала новітня мода.

Не маючи достатньо витончених для такого важливого випадку прикрас, Емі підколола свої пишні спідниці кількома рожевими азаліями й прикрасила білі плечі ніжною гілочкою зеленого плюща. Згадуючи фарбовані черевики колишніх років, вона із задоволенням

подивилася на свої білі атласні туфельки й пройшлася по кімнаті, захоплюючись у повній самоті своїми аристократичними ніжками.

– Моє нове віяло дуже пасує до моїх квітів, рукавички – до кулону, а справжні мережива на тітчині *mouchoir* надають вишуканості всьому вбранню. Аби тільки в мене були класичні ніс і рот, я була б абсолютно щаслива, – сказала вона, оглядаючи себе критичним поглядом у дзеркалі, зі свічкою в кожній руці.

Незважаючи на ці гіркі деталі, Емі виглядала надзвичайно веселою й витонченою, коли заковзала до виходу: вона рідко бігала, бо вважала, що це не в її стилі, а при високому зрості слід бути величною, як Юнона^[68], ніж пустотливою або пікантною. Вона пройшлася по великій залі в очікуванні Лорі і спочатку розташувалася під люстрою у вигідному для її волосся освітленні, але потім, подумавши, відійшла в інший кінець залу, соромлячись марнославного бажання справити сприятливе враження з першого погляду.

Але виявилось, що більш вдалої позиції, ніж та, яку зайняла вона, не можна було й придумати: Лорі увійшов так безшумно, що вона не чула кроків і стояла нерухомо біля далекого вікна, трохи повернувши голову й підібравши однією рукою складки своєї сукні, – струнка біла фігура на тлі червоних завіс була ефектна, як добре розміщена статуя.

– Добрий вечір, Діано^[69]! – сказав Лорі, дивлячись на неї з задоволенням, яке їй приємно було бачити.

– Добрий вечір, Аполлоне! – відповіла вона, відповідаючи усмішкою на його усмішку, оскільки він теж виглядав надзвичайно елегантно, і, уявивши, як вона увійде в бальну залу під руку з таким красивим та статним чоловіком, Емі від душі пожаліла своїх знайомих – чотирьох некрасивих панночок Девіс.

– Ось квіти, я підібрав їх сам, пам'ятаючи, що ти не любила, як виражається Ханна, «набирати букет», – сказав Лорі, вручаючи їй ніжний букетик, про який вона давно мріяла, проходячи повз вітрини «Кардільї».

– Який же ти милий! – вигукнула вона із вдячністю. – Якби я знала, що ти прийдеш, то теж приготувала б для тебе подарунок. Однак, боюся, він не був би таким красивим, як твій.

– Дякую. Він не такий красивий, як мав би бути, але ти чудове доповнення до нього.

– Будь ласка, не треба...

– Я думав, тобі подобаються подібні речі...

– Але не від тебе. Вони звучать неприродно, і мені більше до душі твоя колишня грубувата прямота.

– Я цьому радий, – сказав він з полегшенням, допоміг їй застебнути рукавички й запитав, чи правильно зав'язана його краватка, як робив це раніше, коли вони разом ходили на вечірки вдома.

Таких гостей, як ті, що зібралися того вечора в довгій готельній *salle à manger* – витонченій їдальні, не побачиш ніде, крім континентальної Європи. Привітні американці запросили всіх, кого знали в Ніцці, й, не маючи ніяких забобонів щодо представників титулованої знаті, привели сюди і їх також – для додання більшого блиску своєму різдвяному балу.

Російський князь зволив посидіти в кутку десь із годину й поговорити зі статною дамою, вбраною, як мати Гамлета, в чорний оксамит із ниткою перлів під підборіддям. Польський граф, на вигляд років вісімнадцяти, цілком присвятив себе дамам, які визнали його «чарівним юнаком», а якась німецька «його світлість», що прийшла на вечір у повній самоті, блукала по залу, шукаючи, що б вона могла поглинути.

Особистий секретар барона Ротшильда^[70], єврей з великим носом і в тісних черевиках, люб'язно усміхався світу, немов ім'я патрона вінчало золотим ореолом його власне чоло. Повний француз, який особисто знав імператора, прийшов, щоб віддатися пристрасті до танців, а леді де Джоунз, якась британська матрона, прикрасила товариство своїм маленьким сімейством із восьми осіб.

Звичайно, тут було багато прудконогих, верескливих американських дівчат, красивих, дещо знекровлених, англійок – точних копій одна одної, кілька пікантних французьких *demoiselles* – гарненьких дівчат, також звичайний набір подорожуючих молодих людей, які веселилися й розважалися, тимчасом як матусі всіх націй стояли вздовж стін і прихильно усміхалися їм, поки вони танцювали з їхніми дочками.

Будь-яка дівчина може уявити настрій Емі, коли вона «вийшла на сцену» в той вечір у супроводі Лорі. Вона знала, що добре виглядає, любила танцювати і раділа чудовому почуттю влади, яке приходить, коли юні дівчата вперше відкривають для себе нове й прекрасне королівство, яким народжені правити в силу своєї краси та жіночності.

Їй було шкода некрасивих дівчаток Девіс, яких супроводжував тільки похмурий тато і троє ще похмуріших незаміжніх тіток, тож вона дуже прихильно вклонилася їм, проходячи повз, тим самим люб'язно дозволивши розгледіти свою сукню і спалахнути цікавістю щодо того, ким може бути її непересічної зовнішності друг.

Із першими звуками оркестру Емі зарум'янилася, очі її заблищали, а її ніжка почала нетерпляче відбивати такт по підлозі. Вона навчилася дуже добре танцювати, і їй хотілося, щоб Лорі дізнався про це, тому легше уявити, ніж описати, яким ударом стали для неї його слова, сказані зовсім байдужим тоном:

– Тобі хочеться танцювати?

– Усім хочеться танцювати на балу, – її здивований погляд і швидка відповідь спонукали Лорі постаратися якомога швидше виправити помилку.

– Я мав на увазі перший танець. Чи можу я мати честь?

– Мабуть, але мені доведеться відмовити графу. Він чудово танцює, але вибачить мене, адже ти мій старий друг, – сказала Емі, сподіваючись справити на Лорі враження згадкою титулу й показати, що до неї не слід ставитися несерйозно.

– Милый малюк, граф, але, мабуть, цю графу варто викреслити, бо вона не здатна описати

Дочку прекрасних богів

Із божественною красою й ходюю, —

почула у відповідь Емі, і тим їй довелося задовольнитися.

Коло танцюючих, у якому вони опинилися, складалося в основному з англійців, і Емі була вимушена плавно ходити в танці по залу, відчуваючи водночас, що охочіше станцювала б тарантелу. Лорі поступився «милому малюкові», а сам відправився виконати свій обов'язок перед Фло, не пообіцявши Емі майбутніх радощів. За цю мерзенну непередбачливість він був належним чином покараний: вона негайно роздала всі танці до самої вечері, але все-таки із наміром пом'якшитись, якщо б побачила ознаки каяття.

Тож коли він ліниво підійшов запросити її на наступний танець – замість того, щоб кинутися до неї, Емі зі скромним задоволенням показала йому свою бальну записну книжку. Він висловив ввічливе співчуття, однак кружляючи з графом у танку, їй впала в очі фігура

Лорі, який сидів поруч із її тіткою, і на обличчі його був вираз справжнього полегшення.

Ні, це було непросто, й Емі більше не звертала на нього уваги, обмінюючись лише парою слів, коли між танцями підходила до тітки, щоб взяти шпильку для лагодження зачіски або просто хвилину перепочити. Однак вона приховувала своє роздратування під веселою усмішкою і виглядала надзвичайно щасливою.

Лорі було приємно дивитися на неї: вона танцювала зі жвавістю і грацією, роблячи це приємне проведення часу таким, яким воно й мало бути. Він почав вивчати її з цієї точки зору, і не минуло й половини вечора, як у нього склалося переконання, що «маленька Емі перетворюється на чарівну жінку».

Бал являв собою чудове видовище: усі гості з головою поринули у справжній дух свята, різдвяний настрій осяяв всі обличчя, зробив серця щасливими, а ноги – легкими. Музиканти захоплено водили смичками, сурмили й барабанили, танцювали всі, хто міг, а ті, хто не міг, із захватом спостерігали за іншими.

По залу пурхали дівчата Девіс, панночки Джоунз пустували, наче стадо юних жирафів. Сяючий секретар барона проносився, як метеор із кокетливою французенкою, що підмітала підлогу своїм рожевим шлейфом. Ясновельможний тевтон знайшов нарешті накритий до вечері стіл і був щасливий, замовляючи по порядку всі страви, зазначені в меню, і жахаючи офіціантів пустелею, яку після себе залишав.

Але найбільшою славою себе в той вечір покрив один імператор – він танцював усі танці, не важливо – умів або не вмів, вводив імпровізовані піруети у незнайомі йому фігури, словом – розважався, як міг. Було приємно бачити юнацьку невимушеність цієї гладкої людини: хоч йому й доводилося «носити свою вагу», він скакав по залі, як гумовий м'ячик. А також бігав, літав, виробляв ногами курбети, обличчя його палало, лисина сяяла, фалди фрака відчайдушно майорили, лаковані бальні туфлі прямо-таки миготіли в повітрі, а коли музика замовкала, він витирив піт із чола і усміхався своїм партнеркам, як французький Піквік^[71], тільки без окулярів.

Емі та її граф вирізнялися рівним ентузіазмом, але куди більшою грацією, і Лорі завважив, що мимоволі його теж захопили ритмічні рухи білих туфельок, що пурхають так невтомно, немов на них були

крила. Коли маленький Володимир нарешті залишив її, із запевненнями, що «дуже шкода залишати бал так рано», вона вирішила відпочити й подивитися, як переніс покарання її зрадливий лицар.

Воно й справді принесло користь, бо в двадцять три приємне товариство – бальзам для поранених почуттів, чарівність краси, світла, музики й руху змушує нерви тремтіти, кров кипіти, душу радіти. Тож коли Лорі піднявся, щоб поступитися їй своїм місцем, у нього був такий вигляд, ніби він цілком прокинувся від свого декадентського сну. А коли відійшов, щоб принести їй вечерю, вона сказала собі з усмішкою: «Ага, я знала, що йому це піде на користь».

– Ти виглядаєш як бальзаківська *femme peinte par elle-même*^[72], – завважив він, обмахуючи її віялом, яке тримав в одній руці, а іншою підносячи їй чашку кави.

– Але мої рум'яна не стираються, – Емі потерла палаючу щоку й показала йому білу рукавичку з простодушною серйозністю, яка змусила його розсміятися вголос.

– Як називається ця тканина? – запитав він, торкаючись складки її сукні, яку віднесло рухом повітря йому на коліно.

– «Ілюзія».

– Гарна назва. Дуже красива тканина – недавно з'явилася, так?

– Щиро кажучи, вона стара, як світ. Ти бачив цю тканину на десятках дівчат, але до цього часу ніколи не помічав, що вона така красива, дурнику!

– Причина в тому, що ніколи раніше я не бачив її на тобі.

– Без компліментів, це заборонено. Зараз мені більше потрібна кава, ніж компліменти. І не сиди, розвалившись, мене це дратує.

Лорі сів рівно й покійно прийняв від неї порожню тарілку, відчуваючи дивне задоволення від того, що їм командує «маленька Емі». Що ж до неї, то вона втратила колишню боязкість і відчувала непереборне бажання нехтувати ним, як дівчата зазвичай майстерно роблять, коли чоловіки, ці «вінці творіння», виявляють будь-які ознаки покірності.

– Де ж ти всього цього навчилася? – запитав він із глузливим поглядом.

– «Усього цього» – досить невизначений вислів, чи не будеш люб'язним уточнити, про що ти? – відповіла Емі, прекрасно, втім,

знаючи, що саме він має на увазі, але лукаво надаючи йому визначити те, що не піддається визначенню.

– Ну... загальний вигляд, стиль, самовладання... де ти навчилася цієї... цієї... ілюзії... – засміявся Лорі, розгубившись і долаючи труднощі за допомогою нового слова.

Емі була втішена, але, зрозуміло, не показала цього і стримано відповідала:

– Життя за кордоном надає зовнішнього блиску. Але я мимоволі вчуся, немов граючи, а це... – вона недбалим жестом вказала на сукню. – Тюль, вона дуже дешева, квіти майже нічого не варті, а я звикла найкращим чином використовувати свої скромні речі.

Емі частково пошкодувала про цю останню фразу, боячись, що вона була сказана без смаку. Але Лорі відчув, що в нього викликає захоплення й повагу це мужнє терпіння, яке витягує максимум можливого із того, що є, і бадьорий дух, що приховує бідність під квітами.

Емі не знала, чому він дивиться на неї так ласкаво і чому він заповнив усі порожні рядки, що залишилися в її бальній книжці своїм ім'ям, присвятивши їй свою увагу на залишок вечора, але порив, який викликав цю приємну зміну в їхніх відносинах, був результатом тих нових вражень, які вони обидва, самі того не усвідомлюючи, справляли одне на одного.

Розділ п'ятнадцятий

Покладена під сукно

У Франції молоді дівчата ведуть нудне життя, поки не вийдуть заміж, а вже тоді вислів *Vive la liberté!* – «Нехай живе свобода!», стає їхнім девізом. В Америці, як усім відомо, дівчата рано підписують «декларацію незалежності» та насолоджуються своєю свободою із республіканським запалом, але юні матрони зазвичай відрікаються від престолу з появою першого спадкоємця і відправляються в усамітнення, майже таке суворе, як французький монастир, хоч далеко не таке спокійне.

Подобається їм це чи ні, вони фактично покладені під сукно, списані в архів, щойно весільні хвилювання залишилися позаду, і більшість із них могла б вигукнути, як вигукнула днями одна дуже красива молода жінка: «Я так само гарна, як і раніше, але ніхто не звертає на мене уваги, бо я заміжня!».

Не будучи ні красунею, ні світською леді, Мег не відчувала подібних прикrostей, поки її малюкам не виповнився рік. В її маленькому світі панували прості звичаї, тож вона відчувала, що її люблять і нею захоплюються ще більше, ніж раніше.

Оскільки вона була ніжною маленькою жінкою, її материнський інстинкт виявився дуже сильним, і вона була абсолютно поглинена своїми дітьми – до повного забуття всіх і всього іншого. День і ніч вона плакала їх із невтомною дбайливістю, залишаючи Джона на милість найманої кухарки.

Як людина домашня, Джон явно страждав без уваги дружини, до якої встиг звикнути, але він дуже любив своїх малюків і тому охоче відмовився на деякий час від власних зручностей, вважаючи з типово чоловічим невіглаством, що спокій і порядок скоро відновляться.

Але минуло кілька місяців, а ознак повернення сімейної гармонії не сталося: Мег здавалася виснаженою і нервовою, діти поглинали весь її час до останньої хвилини, будинок був зовсім закинутий, а Кітті, кухарка-ірландка, яка ставилася до життя аж надто «лехко», тримала господаря впроголодь.

Коли вранці він виходив з дому, то ніяковів від численних доручень мами-полонянки. Коли ж увечері повертався, гаряче бажаючи обійняти всю родину, його порив гасили вигуком: «Тихіше! Вони щойно заснули, а весь день плакали». Якщо він пропонував невелику розвагу вдома, то чув у відповідь: «Ні, це втомить маленьких». Якщо він натякав на лекцію або концерт, йому відповідали з повним докору поглядом й рішучим: «Кинути дітей заради власного задоволення – ніколи!».

Його сон порушувався дитячим плачем й спостереженням примарної фігури, що безшумно крокує, щоб заколисати дітей. Його їжа переривалася частим відльотом головуючої за столом птахи, яка залишала його, напівроздязненого щоразу, якщо з гніздечка нагорі чулося здавлене цвірінкання. А коли вечорами він читав газету, коліки Демі включалися до переліку судів торгового флоту, а падіння Дейзі впливало на ціну біржових акцій, оскільки пані Брук цікавили лише домашні новини.

Бідний чоловік відчував себе дуже незручно, бо діти позбавили його дружини, весь будинок став однією великою дитячою, а вічне «Цить!» змушувало його відчувати себе лютим загарбником, коли б він не вступав у священні кордони Країни Немовлят. Він зносив це дуже терпляче шість місяців, але, коли жодних ознак поліпшення ситуації не побачив, зробив те, що роблять зазвичай інші великостраждальні батьки, – постарався знайти розраду в іншому місці.

Скотт одружився і завів своє господарство, і Джон звик забігати до нього на годину-другу, коли його власна вітальня була порожньою, а його власна дружина співала колискові, яким, здавалося, не буде кінця. Пані Скотт була живою, красивою молодого жінкою, в якій не було інших турбот, окрім однієї – бути приємною господинею, і вона виконувала свою місію вельми успішно.

Вітальня молодого подружжя завжди була ошатною та привабливою, тут стояла шахівниця з розставленими фігурами, налаштоване піаніно, пропонувалася весела балаканина і смачна вечеря. Джон краще б насолоджувався власним сімейним вогнищем, аби не почувався біля нього таким самотнім. Але, оскільки ситуація була трохи інша, він із вдячністю приймав найкращу з можливих замінів цього сімейного вогнища і насолоджувався товариством сусідів.

Спочатку Мег, мабуть, навіть схвалювала цей новий порядок. Для неї було втіхою знати, що Джон добре проводить час, замість того щоб спати у вітальні або тинятися по будинку й будити дітей. Але поступово, коли хвилювання, пов'язані з першими зубами, пройшли і її кумири стали лягати спати в належний час, залишаючи мамі години відпочинку, вона почала нудьгувати без Джона й розцінювала свій робочий кошик вельми похмурою компанією, коли чоловік не сидів навпроти у своєму старому халаті, підсмажуючи домашні туфлі на камінній решітці.

Мег не просила його залишитися вдома, але ображалася, бо він не здогадувався сам, що потрібен їй, бо швидко забула про ті незліченні вечори, коли він марно чекав її. Вона була нервовою, змученою безсонними ночами й тривогами і в тому гуморі, що не дає змоги дивитися на речі тверезо, як буває часом у кращих з матерів, коли їх пригнічують домашні турботи. Відсутність прогулянок позбавляє їх бадьорості, а надмірне поклоніння ідолу американських жінок – чайнику – змушує відчувати себе так, немов у них одні нерви і ніяких м'язів.

– Так, – казала вона, дивлячись у дзеркало, – я стаю старою й непривабливою. Джон більше не знаходить мене цікавою, тому залишає свою бляклу дружину і йде дивитися на гарненьку сусідку, в якої немає турбот. Ну що ж, зате діти люблять мене, їм неважливо, що я худа й бліда і в мене немає часу завивати волосся. Діти – моя втіха, і коли-небудь Джон зрозуміє, що я принесла себе в жертву із радістю. Правда, дорогоцінні мої?

На цей жалісний заклик Дейзі відповідала воркуванням, а Демі – гуканням, і Мег від скарг переходила до материнського захоплення, яке на деякий час скрашувало її самотність. Але душевний біль зростав, бо Джона захопила політика і він дедалі частіше став забігати до Скотта, щоб обговорити з ним цікаві питання, навіть не підозрюючи, що Мег сумує за ним. Однак вона не говорила ні слова, поки одного разу мати не застала її в сльозах і не наполягла на тому, щоб дізнатися, в чому справа, оскільки зневіра Мег не вислизнула від її уваги.

– Я не сказала б про це нікому, крім тебе, мама. Але мені справді потрібна порада, бо, якщо Джон продовжить так і далі, я все одно що овдовіла, – відповіла пані Брук з ображеним виглядом, осушуючи сльози слюнявчиком Дейзі.

– Продовжить як, моя люба? – запитала її мати з тривогою.

– Його немає вдома цілий день, а ввечері, коли я хочу бачити його, він постійно у Скоттів. Це нечесно, що в мене повинна бути тільки найважча робота і жодних розваг. Чоловіки жахливо егоїстичні, навіть кращі з них.

– Так само, як і жінки. Не вини Джона, поки не зрозумієш, в чому винна сама.

– Але він не може мати рацію в тому, що такий неуважний до мене.

– А ти уважна до нього?

– Але, мама, я вважала, ти станеш на мій бік!

– Це я й роблю, поки йдеться про співчуття. Але, гадаю, Мег, що ти винна в цій ситуації.

– Не розумію чому.

– Дозволь мені пояснити. Хіба Джон коли-небудь був неуважний до тебе, як ти це називаєш, поки ти не позбавила його своєї компанії вечорами – єдиний час, який у нього є для відпочинку?

– Ні, але я не можу приділяти йому стільки часу тепер, коли під мою опікою двоє малюків.

– Гадаю, могла б. Більше того – ти маєш це робити. Чи можу я говорити абсолютно відверто? Завваж, будь ласка, що мати, яка картає тебе, це та сама мати, яка тобі співчуває?

– Звичайно. Поговори зі мною так, немов я знову маленька Мег. Відтоді, як у мене з'явилися діти, які в усьому залежать від мене, я часто відчуваю, що потребую уроків більше, ніж коли б то не було.

Мег присунула своє крісло-гойдалку ближче до матиного, і, погойдуючись у них, жінки почали задушевну бесіду, відчуваючи, що материнство об'єднує їх більше, ніж раніше.

– Ти зробила всього лиш помилку, якої припускається більшість молодих дружин: у своїй любові до дітей забула про свої обов'язки щодо чоловіка. Дуже природна помилка, Мег, її можна пробачити, але це помилка, яку краще виправити, перш ніж ви підете кожен своїм шляхом, адже діти повинні зближувати вас, а не роз'єднувати, немов вони цілком твої, а Джон повинен лише забезпечувати їх матеріально. Я спостерігаю за тим, що відбувається, немало тижнів, але ні про що не говорила, бо була впевнена, що з часом все стане на свої місця.

– Боюся, що не стане. Якщо я попрошу його залишатися зі мною, він подумає, що я ревную, а я не хотіла б образити його такою думкою.

Він не розуміє, що потрібен мені, а я не знаю, як висловити це без слів.

– Зроби будинок таким приємним, щоб йому не хотілося йти. Дорога, він дуже хоче мати рідну домівку, але без тебе це не будинок, а ти завжди в дитячій.

– Але хіба я не повинна бути там?

– Не весь час. Усамітнення робить тебе нервовою, й тоді ти вже ні на що не здатна. Крім того, в тебе є моральний обов'язок і перед Джоном, а не тільки перед дітьми. Не забувай про чоловіка заради дітей, не залишай його за межами дитячої, але навчи, як допомогти тобі там, де, власне, і його місце, так само, як і твоє. Він потрібен дітям, тож дай йому відчуття, що і в нього є своя роль у їхньому вихованні, і він виконає її охоче й правильно, і так буде краще для вас усіх.

– Ти правда так думаєш, мамо?

– Я знаю це, Мег. Я рідко даю поради, якщо не переконалася на досвіді в їх практичності. Коли ти і Джо були маленькими, я поводитися так само, як ти тепер. Адже була впевнена, що не виконаю свій обов'язок, якщо повністю не присвячу себе вам. Бідний тато поринув у свої книжки, після того, як я відкинула всі його пропозиції про допомогу, і залишив мене проводити мій експеримент на самоті. Я старалася з усіх сил, але з Джо мені було не впоратися. Я мало не зіпсувала її, в усьому потураючи її примхам. Ви захворіли, і я так турбувалася про вас, що захворіла сама. Тоді тато прийшов на допомогу, спокійно і впевнено влаштував все, як потрібно, і я зрозуміла, що він тут корисний і незамінний, побачила свою помилку й відтоді ніколи не могла обійтися без нього. І ось секрет нашого сімейного щастя: він не дозволяє своїй роботі відгородити його від тих маленьких турбот і обов'язків, які стосуються нас усіх, а я намагаюся не дати домашнім клопотам знищити мою зацікавленість у продовженні ним його вчених занять. У кожного з нас є справи, які ми виконуємо самостійно, але вдома ми працюємо разом. Завжди.

– Так, це правда, мамо. І я дуже хочу бути для мого чоловіка й дітей тим же, чим була і залишаєшся для нас ти. Кажі мені, як вчинити, і я зроблю все, що потрібно.

– Ти завжди була слухняною дочкою, Мег. Так ось, дорога, на твоєму місці я дозволила б Джону брати більше участі у вихованні Демі. Хлопчикові це піде на користь, і чим раніше почати, тим краще.

Потім я зробила б те, що вже не раз пропонувала, – дозволила б Ханні прийти й допомогти тобі. Вона прекрасна няня, і їй зі спокійною душею можна довірити твоїх дорогоцінних малюків, а тобі приділити більше уваги господарству. Ти більше рухатимешся, а Джон знову віднайде свою дружину. Частіше ходи в гості й на прогулянку, будь не тільки діяльною, але й веселою. Пам'ятай, погоду в родині робиш ти, і, якщо в тебе пригнічений настрій, не чекай сонячних днів. Потім я постаралася б проявити інтерес до всього, що подобається Джону, – поговорити з ним, послухати, що він шанує тебе, обмінятися думками і тим самим допомогти одне одному. Не закривайся у коробці з-під капелюхів лише через те, що ти жінка, постарайся зрозуміти, що відбувається у світі, й розвиватися, щоб взяти участь у цих заходах, оскільки все це стосується тебе і твоєї сім'ї.

– Джон дуже розумний... Боюся, він подумає, що я жахливо дурна, якщо почну ставити запитання про політику та інші складні речі.

– Я не вірю в це. Любов не помічає недоліків. Та й кому ти можеш ставити запитання вільніше, ніж йому? Спробуй і подивися, чи не виявляться вечори з тобою приємнішими для нього, ніж вечери в пані Скотт.

– Добре. Бідний Джон! Боюся, це я була дуже неуважна до нього, але я вважала, що маю рацію, а він ніколи ні про що не казав.

– Він намагався не бути егоїстом, але, гадаю, йому було досить самотньо. Зараз той час, Мег, коли молоде подружжя може відчувати взаємне відчуження, і водночас саме той період, коли для них важливіше за все бути одне з одним. Перша ніжність проходить дуже швидко, якщо не подбати про те, щоб зберегти її, й немає періоду прекраснішого та щасливішого в житті батьків, ніж перші роки життя маленьких істот, яких їм належить виховати. Не допусти, щоб Джон став чужим для дітей, бо вони швидше, ніж що-небудь інше, втримають його і зроблять щасливим у цьому світі випробувань і спокус. Саме через дітей ви навчитеся розуміти й любити одне одного так, як це й має бути. Тепер, моя люба, я піду. Подумай про материнство мудро й приймай мою пораду, якщо вона видасться тобі доброю. Нехай Господь благословить вас усіх!

Мег обдумала пораду матері й надалі завжди слідувала їй, хоч перша спроба виявилася не зовсім такою, як вона планувала. Справді, діти були тиранами і правили будинком, відтоді як дізналися, що

брикання й вереск приносять їм усе, чого забажають. Мама була жалюгідною рабиною, яка виконувала всі їхні забаганки, але тата було не так легко поневолити, й іноді він дуже засмучував свою ніжну дружину спробами підпорядкувати батьківській дисципліни їхнього буйного сина.

Справа в тому, що Демі успадкував від свого батька твердість характеру – ми не кажемо, що це впертість, – і коли хотів щось отримати або зробити, «вся королівська кіннота і вся королівська рать» не могли вплинути на цей непоступливий маленький розум.

Мама думала, що її голуб'ятко ще занадто мале, щоб вчити його долати власні пристрасті й упередження, але тато вірив, що чим раніше почати вчити слухняності, тим краще. І панич Демі рано виявив, що в боротьбі з татом завжди потерпить жорстоку поразку. Він, однак, поважав людину, котра його перемогла, і любив тата, чиє суворе «ні» було більш значним, ніж всі мамині ласкаві поступки.

Кілька днів потому, після розмови з матір'ю, Мег вирішила влаштувати Джону приємний вечір. Вона замовила хорошу вечерю, привела в порядок вітальню, причепурилася сама й рано вклала дітей спати, щоб ніщо не завадило її планам. Але, до її нещастя, впертий Демі аж ніяк не хотів лягати спати, а саме в той вечір вирішив і вночі продовжити денне буйство. Бідна Мег співала й качала, розповідала казки й перепробувала всі хитрощі, щоб втихомирити сина, але намарне – великі очі ніяк не закривалися, й ще довго після того, як Дейзі – ця пухкенька грудочка добродушності – підкорилася правилам, неслухняний Демі лежав, витріщаючись на світло з таким бадьорим виразом обличчя, що годі було дивуватися.

– Демі полежить тихо, як хороший хлопчик, поки мама збігає вниз і дасть чаю бідному татові? – запитала Мег, коли внизу неголосно стукнули парадні двері й почувися добре знайомі кроки Джона, що навшпиньках прослідував до їдальні.

– Мені чай! – сказав Демі, готуючись приєднатися до бенкету.

– Ні, дорогий, але я залишу тобі печиво на сніданок, якщо ти будеш бай-бай, як Дейзі. Добре, любий?

– Та! – і Демі міцно закрив очі, показучи, що хоче швидше заснути і в такий спосіб наблизити бажаний ранок.

Скориставшись цим сприятливим моментом, Мег вислизнула, щоб із усмішкою на обличчі й блакитним бантиком у волоссі привітати

чоловіка. Цей бантик завжди викликав у нього особливе захоплення, тож він одразу помітив його й сказав, приємно здивований:

– О, маленька мама, які ми сьогодні веселі! Чекаємо гостей?

– Тільки тебе, любий.

– День народження, річниця чи щось інше?

– Ні, просто я втомилася бути недбало одягненою і вбралася для різноманітності. Ти завжди приходиш до столу акуратно одягненим, яким би не був втомленим, то чому б і мені не робити те саме, коли в мене є час?

– Я роблю це з поваги до тебе, моя люба, – відповів старомодний Джон.

– Навзаєм, навзаєм, пане Брук, – засміялася Мег. Вона знову здавалася юною й гарненькою, киваючи йому над чайником.

– Чудово, зовсім як за старих часів. І все так смачно. За твоє здоров'я, мила! – і Джон пригубив чай із виглядом неабиякого захоплення, яке, втім, тривало недовго. Коли він поставив чашку, ручка дверей таємниче засмикалася й почувся нетерплячий голосок:

– Відчини двелі, я тут!

– От неслухняний хлопчик! Я ж веліла йому засинати, а він вже внизу. Простудиться ж, тупаючи по підлозі, – сказала Мег, відгукуючись на заклик через двері.

– Ланок! – оголосив Демі радісним голосом, входячи до їдальні в довгій нічній сорочці з перекинутим через руку подолом – кожен завиток на його кучерявій голові весело стирчав, коли він застрибав навколо столу, шукаючи печиво.

– Ні, ще не ранок. Ти повинен йти в ліжку й не турбувати бідну маму. Тоді вранці ти отримаєш печиво, і я поллю його цукровим сиропом.

– Я люблю тебе, талтал, – сказав хитрун, готуючись піднятися на батьківське коліно й насолодитися забороненими радощами.

Але Джон похитав головою і сказав Мег:

– Якщо ти веліла йому залишатися нагорі й спати одному, тоді змусь його це зробити, інакше він ніколи не навчиться зважати на тебе.

– Так звісно. Підемо, Демі, – і Мег повела сина, відчуваючи величезне бажання відлупцювати цю маленьку перешкоду всім її планам, що шкандибала за нею й сподівалася, що мама захоче підкупом досягти своєї мети, як тільки вони доберуться до дитячої.

І він не був розчарований, бо недалекоглядна жінка справді дала йому шматок цукру, перш ніж поклала в ліжко й заборонила подальші прогулянки до ранку.

– Та! – сказав зрадливий Демі, посмоктуючи цукор й вважаючи свою першу спробу надзвичайно вдалою.

Мег повернулася, і вечерея дуже мило тривала, коли маленький привид вийшов знову і викрив злочини матері зухвалою вимогою:

– Ще цуклу, мама.

– Так не годиться, – сказав Джон, намагаючись трохи зміцнити своє серце, щоб протистояти чарівному маленькому грішнику. – Не знати нам спокою, поки ця дитина не навчиться лягати спати вчасно. Ти надто довго робила себе його рабою. Дай йому один урок, і поклади цьому край. Поклади його в ліжко, Мег, і залиш одного.

– Він не залишиться в ліжку, він ніколи не залишається, якщо я не сиджу поруч.

– Я впораюся з ним. Демі, йди нагору і лягай у ліжко, як велить мама.

– Не піду, – відповів юний бунтівник, схопивши жадане печиво й починаючи їсти його зі спокійною зухвалістю.

– Ти не повинен так розмовляти з татом. Я віднесу тебе, якщо ти не підеш.

– Іди, не люблю талтал, – і Демі відступив під прикриття материнської спідниці.

Але навіть цей притулок виявився ненадійним: він був виданий ворогу із тихим: «Будь з ним ласкавий, Джоне», що найбільше вразило злочинця – вже якщо мама покинула його, судний день близько. Позбавлений печива, веселої гри й віднесений сильною рукою в ненависне ліжко, бідний Демі не міг втримати свій гнів і відкрито викликав тата на бій. Він брикався й верещав всю дорогу до дитячої.

Ледве його поклали в ліжко з одного боку, він скотився з іншого й кинувся до дверей, однак був ганебно схопленим за хвіст його маленької тоги й покладеним назад. І ця жвава вистава тривала, поки сили малюка не вичерпалися, й він не вдався до крику. Цією вокальною вправою зазвичай вдавалося перемогти Мег, але Джон сидів нерухомо, як кам'яна скульптура: ні вмовлянь, ні цукру, ні колискової, ні казки, навіть світло було погашене, й тільки червоний

жар каміна оживляв фігуру «великого й темного», на якого Демі дивився радше з цікавістю, ніж зі страхом.

Новий порядок викликав у нього відчайдушне несприйняття, і щойно гнівні пристрасті вляглися і спогад про ніжну рабиню повернувся до полоненого деспота, він страшенно заволав: «Мама!». Жалісний плач, що пішов за шаленим ревом, вразив Мег у саме серце, і вона побігла нагору, щоб благально сказати:

– Дозволь мені залишитися з ним, Джоне. Тепер він поводитиметься добре.

– Ні, дорога, я сказав йому, що він повинен спати, як ти йому веліла. І він спатиме, навіть якщо мені доведеться залишитися тут на всю ніч.

– Але він захворіє від сліз, – спробувала заперечити Мег, дорікаючи собі за те, що залишила свого хлопчика.

– Ні, нічого не буде. Він так втомився, що скоро засне, й тоді справа зроблена: він зрозуміє, що повинен слухатись. Не втручайся, я впораюся з ним.

– Це моя дитина, і я не хочу, щоб його дух зломали жорстокістю.

– Але це й моя дитина, і я не хочу, щоб його характер зіпсували потураннями. Іди вниз, люба, й дай мені самотійно впоратися з хлопчиком.

Коли Джон говорив таким владним тоном, Мег завжди підкорялася, і їй ніколи не доводилося шкодувати про свою поступливість.

– Тільки, будь ласка, дозволь мені разочок поцілувати його.

– Звичайно. Демі, побажай мамі добраніч і дай їй піти й відпочити. Вона дбала про тебе весь день і дуже втомилася.

Мег завжди наполягала на тому, що перемогу приніс саме поцілунок, бо після нього Демі тільки тихо схлипував і лежав зовсім нерухомо в ногах ліжка, куди перед цим скотився, звиваючись у душевних муках.

«Бідний малюк, він змучений сльозами і тому заснув. Я вкрию його краще, а потім піду й заспокою Мег», – подумав Джон, тихенько підходячи ближче до ліжка, в надії знайти свого бунтівного спадкоємця сплячим.

Але той не спав, і, коли батько глянув на нього, очі Демі відкрилися, підборіддя затремтіло і він витягнув руки, ікнувши з каяттям:

– Я буду холоший, тепел я буду холоший.

Сидячи на сходах, Мег дивувалася довгому мовчанню, яке послідувало одразу за ревом, і, уявивши найрізноманітніші неможливі нещасні випадки, прослизнула в дитячу, щоб вгамувати свої страхи. Демі міцно спав, але не в звичайній позі, розкидавши руки й ноги, а в кільці батьківської руки, тримаючись за його палець. Утримуваний таким чином, Джон терпляче чекав, коли маленька рука послабить свій тиск, поки не заснув, стомлений боротьбою із сином більше, ніж цілим робочим днем.

Стоячи й дивлячись на два обличчя на подушці, Мег подумки усміхалася, а потім тихо пішла, подумавши із задоволенням: «Мені нема чого боятися, що Джон буде занадто суворим з дітьми. Він знає, як впоратися з ними, і дуже допоможе мені, бо Демі справді стає мені не під силу».

Коли Джон, нарешті, спустився, чекаючи, що його зустрінуть сумним або повним докору поглядом, він був приємно здивований, побачивши, що Мег безтурботно прикрашає капелюшок. Його вітали проханням почитати щось про вибори, якщо він не дуже втомився. Джон відразу зрозумів, що відбувається свого роду революція, але розсудливо не став ставити запитань, знаючи, що відверта Мег не може зберігати секрети навіть під загрозою смерті, а тому розгадка скоро з'явиться.

Він люб'язно читав довгі звіти про дебати, а потім пояснював їх зрозумілою мовою, а Мег тим часом намагалася виглядати глибоко зацікавленою всім цим, ставити розумні запитання й не дозволяти своїм думкам вислизати від становища нації до стану її капелюшка. Втім, у глибині душі вона вирішила, що політика не краще математики, а головне завдання політичних діячів лягти один одного, однак залишила ці думки при собі, а вголос, коли Джон замовк, сказала, похитавши головою і з тим виглядом, який вважала дипломатичним:

– Чесне слово, не знаю, до чого ми так дійдемо.

Джон засміявся і з хвилину спостерігав, як вона повертає у руках гарненький маленький виріб з мережива й квітів і дивиться на нього з інтересом, якого не змогли пробудити всі його просторікування.

«Вона намагається полюбити політику заради мене, а я постараюся полюбити галанtereю заради неї», – вирішив Джон Справедливий

і вголос додав:

– Дуже красиво. Це те, що ти називаєш ранковим чепчиком?

– Дорогий мій чоловік, це капелюшок! Мій найкращий капелюшок для театрів і концертів.

– Перепрошую. Він такий малий, що я прийняв його за одну з тих легковажних штучок, які ти іноді носиш. Як вона тримається на голові й не злітає?

– Ось ці мереживні стрічки скріплюються під підборіддям за допомогою цього рожевого бутона, – і Мег показала, як це робиться, надівши капелюшок і дивлячись на нього із виглядом спокійного задоволення, який був справді неперевершений.

– Чарівний капелюшок, але мені більше подобається обличчя під ним, воно знову юне й щасливе, – і Джон поцілував це усмінене обличчя, що згубно позначилося на рожевому бутоні під підборіддям.

– Тішуся, що тобі подобається. Я хочу, щоб ти повів мене на концерт. Мені потрібно трохи музики, щоб налаштуватися на новий лад. Добре?

– Звичайно, охоче підемо, куди скажеш. Ти так довго сиділа під замком, тобі корисно відпочити, і я буду цьому неабияк радіти. Але як це тобі спало на думку, мамочко?

– Я говорила з мамою на днях. Розповіла, якою стала нервовою, сердитою, дратівливою. Вона сказала, що мені потрібні зміни й поменше турбот. Тож Ханна допоможе мені з дітьми, а я більше уваги приділятиму будинку й дозволю собі зрідка трохи розваг, щоб не перетворитися передчасно на розбиту й буркотливу стару. Я хочу спробувати це і заради тебе, Джон, і заради себе самої. Сподіваюся, ти не заперечуватимеш?

Неважливо, що сказав Джон або як близько був маленький капелюшок до остаточної загибелі, важливо лише, що він не заперечував, судячи зі змін, які поступово відбувалися в будинку і в його мешканцях. Це був далеко не рай, але всім стало краще завдяки поділу праці: діти розцвітали під батьківською опікою, бо з акуратним, врівноваженим Джоном у Царство Немовлят увійшли порядок і слухняність, а Мег віднайшла свою колишню бадьорість і заспокоїла нерви завдяки рухомій роботі, дешиці розваг і довірчим бесідам зі своїм розсудливим і мудрим чоловіком.

Будинок перетворився на колишню милу «голуб'ятню» і у Джона не було жодного бажання залишати його – хіба що в компанії Мег. Тепер уже Скотти приходили до Бруків, бо тут знову панували веселощі, щастя і родинна любов. Навіть завжди урочиста Саллі Моффат любила бувати там.

– У вашому домі завжди так спокійно і приємно, мені корисно бувати у вас, Мег, – часто казала вона, трохи з сумом оглядаючи все навколо, немов намагаючись відгадати секрет, який могла б перенести до свого великого палацу, де жила лише чудова самотність. Там не було жвавих, щасливих дітей, а Нед жив у своєму світі, де їй не було місця.

Домашнє щастя прийшло в будинок Бруків не відразу, але Джон і Мег знайшли ключ до нього і з кожним роком спільного життя більш вміло користувалися цим ключем, відкриваючи скарби справжньої сімейної любові та взаємної підтримки, якими можуть володіти найбідніші і яких не можуть купити найбагатші.

На таке «положення під сукном» можуть погодитися молоді дружини й матері, відчуваючи себе убезпеченими від суєти й лихоманки світу, знаходячи віддану любов у маленьких синів і дочок, що тягнуться до них, і не боячись горя, бідності або віку, крокуючи – і в сонце і в бурю – пліч-о-пліч з вірним другом, який у повному розумінні цього старого саксонського слова є *house-band*, і дізнаючись, як дізналася це Мег, що найщасливіше королівство жінки – будинок, а високе мистецтво – правити в ньому не як королева, але як розумна дружина і матір^[73].

Розділ шістнадцятий

Ледачий Лоуренс

Лорі приїхав до Ніцци на тиждень, а залишився на цілий місяць. Він втомився поневіритися на самоті, а присутність так добре знайомої йому Емі надавала, здавалося, чарівності життю за кордоном. Йому не вистачало того, до чого він звик вдома: в дівчаток це називалося «приголубити Лорі», й жодна інша увага, якою б привабливою вона не була, не могла замінити сестринського обожнювання.

Тепер же він знову насолоджувався його смаком. Емі ніколи не «балувала» Лорі, як інші, але тепер була дуже рада бачити його й, мабуть, навіть прив'язалася до нього, відчуваючи в ньому частину улюбленої сім'ї, за якою сумувала більше, ніж можна було подумати, дивлячись на неї.

Вони знаходили розраду в компанії одне одного й проводили разом багато часу – їздили верхи, гуляли, танцювали або байдикували, бо в Ніцці ніхто не може бути серйозним і діяльним протягом усього сезону веселощів. Зовні вони справляли враження пари, що розважається найбезтурботнішим чином, але обидвоє, майже несвідомо, щодня робили нові відкриття й закріплювали певне ставлення один до одного.

Емі росла в очах свого супутника, але він втрачав її повагу, і кожен відчув це ще до того, як було вимовлено хоч слово. Емі намагалася сподобатися й догодити йому і в тому досягла успіху. Вона була вдячна йому за ті задоволення, які він їй приносив, а відплачувала тими маленькими люб'язностями, які витончена жінка вміє надавати з невимовним шармом.

Лорі, навпаки, не робив жодних зусиль, дозволяючи собі плисти за течією і намагаючись забути про свій смуток у такий спосіб, ніби всі жінки зобов'язані йому добрим словом лише через те, що одна з них була до нього байдужою. Йому нічого не вартувало бути щедрим, і він подарував би Емі всі дрібнички в Ніцці, якби вона погодилася їх прийняти, але водночас відчував, що не може змінити думку, яка складається в неї про нього, і, мабуть, навіть боявся проникливих

блакитних очей, які стежили за ним з подивом – трохи презирливим і трохи сумним.

– Усі інші поїхали на цілий день в Монако, але я вирішила залишитися, щоб написати листа. Тепер все готово, і я їду до Вальрози робити ескізи. А ти поїдеш? – запитала Емі, коли одного чарівного дня Лорі, як зазвичай, ліниво забрів до неї після обіду.

– Мабуть, але чи не занадто спекотно для такої далекої прогулянки? – відповів він неспішно. Затінений салон здавався дуже привабливим після вуличної спеки.

– Я хочу взяти маленький екіпаж. Баптист правитиме, а тобі доведеться всього лиш тримати свою парасольку і не бруднити рукавички, – відповіла Емі, саркастично глянувши на бездоганно чисті тонкі лайкові рукавички, що завжди були слабкістю Лорі.

– Тоді поїду з задоволенням, – і він простягнув руку до її ескізного альбому. Але вона сунула альбом під руку з різким:

– Не трудися. Мені не важко, але тобі це, схоже, не під силу, – і легко збігла вниз.

Лорі підняв брови й ледачим кроком пішов за нею. Але коли вони сіли в екіпаж, він сам взяв віжки, а маленькому Баптисту залишалося лише скласти руки й дрімати на своїй лавочці.

Ці двоє ніколи не сварилися – Емі була занадто тактовна, а Лорі, в цей період, занадто ледачий. Тож через хвилину він кинув запитливий погляд під поля її капелюха, а вона відповіла йому усмішкою – й далі вони їхали в найдружелюбнішому настрої. Це була чудова поїздка по звивистих дорогах, уздовж яких вабливі до краси очі знаходили безліч чудових картин.

Ось – старовинний монастир, з якого лунав урочистий спів. Там – пастух у коротких штанях, дерев'яних сабо і гостроверхому капелюсі, що сидів на камені й грав на сопілці, а його кози в цей час скакали по скелях або лежали біля його ніг. Лагідні сірі ослики, навантажені кошиками свіжоскошеної трави, брели повз їхній екіпаж, а на спині, між зеленими скиртами, – виднілася красива дівчина у модному капелюшку, або старенька, котра пряла на ручному веретені.

Смагляві, з ласкавим поглядом діти вибігали з кумедних маленьких халуп, щоб запропонувати букет або кілька апельсинів, зірвавши їх прямо з гілки. Вузлуваті оливкові дерева покривали пагорби своїм тьмяним листям, у садах висіли золотисті фрукти, величезні червоні

анемони плямували дорогу яскравими кольорами, а далі – зелені схили й скельні висоти приморських Альп, що круто здіймалися й білили на тлі блакитного італійського неба.

Вальроза цілком заслужила свою назву^[74], бо в цьому кліматі вічного літа троянди справді росли повсюди. Вони обвивали арки, тягнулися зі своїм солодким привітанням до перехожого між брусами великих воріт, обрамляли алею, пробиралися через лимонні дерева й перисті пальми вгору до вілли на пагорбі.

Кожен тінистий куточок, де кам'яні лави вабили зупинитися й відпочити, був суцільною масою квітів, у кожному прохолодному гроті посміхалася з-під вуалі квітів мармурова німфа, і в кожному фонтані відбивалися червоні, білі або блідо-рожеві троянди, які схилилися, щоб з усмішкою споглядати свою красу. Троянди покривали стіни вілли, драпірували карнизи, прикрашали колони і балюстраду широкої тераси, звідки відкривався чудовий вид на сонячне Середземне море й біле місто, що розкинулося на березі.

– Справжнісінький рай для медового місяця, правда? Ти коли-небудь бачив такі троянди? – запитала Емі, затримавшись на терасі, щоб помилуватися довкруг і насолодитися розкішним ароматом.

– Ні. І такими шипами теж не коловся, – відповів Лорі, сунувши в рота великого пальця після невдалої спроби заволодіти одинокою червоною квіткою, яка, проте, була поза межами досяжності.

– Зірви ту троянду, в якій немає шипів, – сказала Емі, зробивши це з трьома маленькими кремовими квітками, що сяяли на стіні позаду неї. Вона всунула їх у його бутоньєрку на знак примирення, і він стояв з хвилину, дивлячись на них із дивним виразом обличчя. В італійській частині його натури було щось від забобонності, до того ж він перебував у тому стані солодко-гіркої меланхолії, коли обдаровані уявою молоді люди знаходять глибокий сенс у дрібницях, а їжу для романтичних роздумів – всюди.

Дістаючи колючу троянду, він думав про Джо – яскраві квіти личили їй, і вона часто носила такі троянди, які брала в оранжереї. Бліді трояндочки, які дала йому Емі, були з тих, що італійці вкладають у руки покійним, але ніколи – у весільні букети, і на мить він задумався: чи було це поганим знаком для Джо чи для нього? Але вже наступної миті американський здоровий глузд узяв гору над

сентиментальністю, і він розсміявся заразливим сміхом, якого Емі не чула від часу його приїзду до Ніцци.

– Добра порада, дотримуючись її, врятуєш пальці, – сказала вона, вважаючи, що його розвеселили її слова.

– Дякую, дотримуватимусь, – відповів він жартома, а кілька місяців потому зробив це всерйоз.

– Скажи мені, Лорі, коли ти їдеш до дідуся? – запитала Емі, вмовившись на кам'яній лаві.

– Дуже скоро.

– Ти казав мені це разів з десять за останні три тижні.

– Із короткими відповідями менше клопоту, смію думати.

– Він чекає на тебе, і ти повинен їхати.

– Гостинна істота! Я це знаю.

– Тоді чому не їдеш?

– Природна зіпсованість, вважаю.

– Радше природні лінощі. Це просто огидно! – й Емі глянула на нього напрочуд суворо.

– Усе не так погано, як здається. Я тільки докучатиму йому, якщо повернуся, тож з тим же успіхом можу залишитися й докучати тобі. Ти це краще зносиш. Гадаю, тобі це дуже пасує, – і Лорі сів у ледачій позі на широкий виступ балюстради.

Емі похитала головою і з безнадійним виглядом відкрила свій альбом. Але їй хотілося дати урок «цьому хлопчику», і через хвилину вона почала знову:

– Чим ти зараз займаєшся?

– Стежу за ящірками.

– Ні, ні, я запитую, що ти хочеш і збираєшся робити?

– Закурити, якщо ти дозволиш.

– Який ти противний! Я проти сигар і дозволю тобі закурити тільки за умови, що ти дозволиш мені доповнити собою мій ескіз. Мені потрібна фігура.

– Із задоволенням. Як я тобі потрібен: на повний зріст, на три чверті, на голові або на ногах? Я шанобливо пропоную лежачу позу, потім додай і себе і назви *Dolce far niente*^[75].

– Залишайся, як є і засни, якщо хочеш. Щодо мене, я маю намір наполегливо працювати, – сказала Емі найенергійнішим тоном.

– Чудовий ентузіазм! – і він притулився до високої кам'яної вази з виглядом повного задоволення.

– Що сказала б Джо, якби бачила тебе зараз? – запитала Емі з роздратуванням, сподіваючись розворушити його згадкою про свою ще більш енергійну сестру.

– Те, що й завжди: «Іди, Тедді, мені ніколи!», – і він засміявся, вимовляючи ці слова, але сміх його не був природним, і тінь пройшла по його обличчю: знайоме ім'я торкнулося рани, що досі не зажила.

Його тон вразив Емі, й вона підняла очі якраз вчасно, щоб помітити вираз обличчя Лорі – важкий, гіркий погляд, повний болю, розчарування й жалю. Цей вираз зник перш, ніж вона змогла вивчити його, й повернувся колишній, неживий. З хвилину вона дивилася на нього з задоволенням художника, думаючи, як же він схожий на італійця, коли лежить, гріючись на сонці, з непокритою головою і з очима, повними південної задуми, бо він, здавалося, забув про неї і впав у мрійливість.

– Ти нагадуєш зображення юного лицаря, який заснув на своїй могилі, – сказала вона, акуратно змальовуючи чітко окреслений профіль, що виділявся на тлі темного каменю.

– Хотів би їм бути!

– Дурне бажання, якщо ти ще не зіпсував собі життя. Ти так змінився, що я іноді думаю... – тут Емі замовкла, кинувши на нього боязкий і сумний погляд, що говорив більше, ніж недомовлені слова.

Лорі завважив цей погляд і зрозумів причину ніжної тривоги, яку вона не наважувалася висловити. Дивлячись їй прямо в очі, сказав точно так, як зазвичай говорив її матері:

– Усе в порядку, панно.

Це задовольнило її й розвіяло сумніви, що починали було турбувати її останнім часом. Фраза також зворушила її, і це зворушення відбилося на дружньому тоні, яким вона сказала:

– Добре! Я не думала, що ти став зовсім поганою людиною, але боялася, що, може бути, ти програвся в цьому огидному Баден-Бадені, віддав серце якій-небудь чарівній, але заміжній французенці або потрапив у якусь дурну історію, яку багато молодих людей, здається, вважають необхідною частиною закордонної поїздки. Не залишайся там на сонці, йди краще сюди, лягай на траві, й «будемо дружити», як

Джо казала, коли ми йшли на диван у куток і розповідали один одному секрети.

Лорі слухняно опустився на дерен і став розважатися, встромляючи маргаритки у стрічки капелюха Емі, котрий лежав там.

– Я готовий до секретів, – і він глянув на неї з явним інтересом в очах.

– Мені нема чого розповідати. Ти можеш почати.

– Немає жодного, щоб себе привітати. Я думав, може, в тебе є якісь новини з дому.

– Ти чув усе, що було в останніх листах. А хіба ти нечасто отримуєш листа? Я думала, Джо пише тобі цілі томи.

– Вона дуже зайнята. До того ж я так часто їжджу з місця на місце, що неможливо вести регулярне листування... Коли ж ти приступиш до свого великого твору, маленький Рафаель? – запитав він, різко змінюючи тему розмови, після паузи, під час якої ставив собі запитання, чи знає Емі його секрет і чи хоче поговорити про нього.

– Ніколи, – відповіла вона сумно, але рішуче. – Рим позбавив мене самовпевненості. Побачивши його чудеса, я відчула себе дуже незначною і в розпачі залишила всі мої дурні надії.

– Але чому, в тебе ж така неймовірна енергія та й талант є?

– Саме тому. Талант – не геній, і ніяка енергія не зробить його генієм. Я хочу бути великою або ніким. Я не бажаю бути звичайною маляркою, тож не стану й намагатися.

– І що ж ти збираєшся робити з собою тепер, якщо мені буде дозволено запитати?

– Полірувати інші мої таланти і стати прикрасою суспільства, якщо з'явиться така можливість.

Це звучало зухвало, але зухвалість – природна для молодих людей, а в амбіцій Емі були непогані підстави. Лорі усміхнувся, але йому сподобався оптимізм, з яким вона, не витрачаючи часу на жаль, поставила собі нову мету, коли інша, виплекана нею, померла.

– Браво! І до цього, я вважаю, має деякий стосунок Фред Вон.

Емі зберігала стримане мовчання, але вираз її напівопущеного обличчя свідчив, що вона розуміє, про що йдеться. Це змусило Лорі сісти й серйозно сказати:

– Тепер я хочу взяти на себе роль брата і поставити кілька запитань. Можна?

– Я не обіцяю відповідати.

– Відповість твоє обличчя, якщо не твої слова. Ти ще не зовсім світська жінка, щоб вміти приховувати свої почуття, моя дорога. Торік до мене доходили чутки про тебе і Фреда, і моє особисте переконання, що, якби його не відкликали додому так несподівано і не утримували так довго, із цього що-небудь вийшло б... чи не так?

– Не мені про це говорити, – манірно відповіла Емі, але губи її затремтіли в усмішці, а в очах був зрадницький блиск, який видавав, що вона усвідомлює свою силу і насолоджується цією певністю.

– Ти ж не заручена, я сподіваюся? – і Лорі глянув несподівано строго і сумно.

– Ні.

– Але будеш заручена, якщо він повернеться і, як годиться, встане на коліна, чи не так?

– Цілком імовірно.

– Значить, ти любиш нашого старого Фреда?

– Я могла б його полюбити, якби постаралася.

– Але не збираєшся намагатися до певного моменту? Ну й ну, що за надприродна обачність! Він хороший хлопець, Емі, але це не та людина, яка, на мою думку, могла б тобі сподобатися.

– Він багатий, він джентльмен, у нього прекрасні манери, – почала Емі, намагаючись триматися абсолютно спокійно й гордовито, але дещо сором'язливо, незважаючи на щирість своїх намірів.

– Розумію. Королеви суспільства не можуть обійтися без грошей, тож ти збираєшся знайти хорошу партію й піти цим шляхом? Абсолютно правильно і пристойно, як вважає весь світ, але звучить дивно в устах однієї з дочок твоєї матері.

– Проте це правда.

Спокійна рішучість, з якою була дана ця коротка відповідь, становила різкий контраст із зовнішністю юної співбесідниці. Лорі відчув це з розчаруванням, якого не міг пояснити, і знову приліг на траву. Його вигляд і мовчання, так само, як і якийсь внутрішній невдоволення собою, розгнівали Емі і викликали рішучість дати урок без зволікання.

– Я хотіла б, щоб ти зробив мені послугу і позбувся своїх лінощів, – сказала вона досить різко.

– Зроби це за мене, будь ласка.

– Що ж, я змогла б, якби спробувала, – і вигляд у неї був такий, наче вона хотіла зробити це найрішучішим чином.

– Спробуй, я дозволяю, – відповів Лорі, радіючи можливості когось подразнити після такого тривалого утримання від улюбленого заняття.

– Ти розлютишся через п'ять хвилин.

– Я ніколи не злюся на тебе. Потрібно два камені, щоб висікти вогонь, а ти ж холодна і м'яка, як сніг.

– Ти не знаєш, на що я здатна. Сніг теж пече і викликає жар, якщо знати, як його застосувати. Твоя байдужість наполовину вдавана, і хороший прочухан доведе це.

– Давай, це не зашкодить мені й розважить тебе, як сказав великий чоловік, коли його маленька дружина кидалася на нього з кулаками. Дивись на мене, як на чоловіка або килим, і бий, поки не втомишся, якщо таке заняття тобі до душі.

Глибоко вражена, бажаючи побачити, як він позбудеться апатії, що так сильно його змінила, Емі наточила олівця – а разом і язика – й почала:

– Ми з Фло придумали тобі нове ім'я – Ледачий Лоуренс. Як тобі це подобається?

Вона думала, що це розсердить його, але він лише підклав руки під голову з незворушним:

– Непогано, спасибі, мої юні леді.

– Хочеш знати, що я насправді думаю про тебе?

– Я просто палаю від бажання почути це.

– Так ось, я тебе зневажаю.

Якби вона навіть сказала: «Я ненавиджу тебе» – надуто або кокетливо, він засміявся б, і це йому, мабуть, навіть сподобалося б, але її серйозний, майже сумний тон змусив його відкрити очі та швидко запитати:

– Чому, якщо дозволиш дізнатися?

– Бо маючи всі можливості бути хорошим, корисним і щасливим, ти зіпсований, ледачий і нещасний.

– Сильно сказано, мадемуазель.

– Якщо подобається, я продовжу.

– Прошу. Це, мабуть, буде цікаво.

– Я так і знала, що ти знайдеш це цікавим: егоїсти люблять поговорити про себе.

– Я егоїст? – це запитання вирвалося у нього мимоволі й пролунало неабияк здивовано, бо великодушність була тією самою чеснотою, якою він пишався.

– Так, ти великий егоїст, – продовжила Емі спокійним, стриманим тоном, що справляв в той момент не менше враження, ніж тон найбільш гнівний. – Я доведу тобі це, оскільки вивчила тебе, поки ми були разом. Ти за кордоном вже шість місяців і не робиш нічого іншого, як тільки витрачаєш даремно час і гроші й приносиш розчарування своїм друзям.

– Хіба людина після чотирирічного зубріння не може дозволити собі маленьких задоволень?

– Судячи з твого вигляду, не скажеш, ніби ти отримуєш ці маленькі задоволення. У всякому разі, тобі від них нітрохи не легше, наскільки я розумію! Коли ми зустрілися, я сказала, що ти змінився на краще. Тепер я беру свої слова назад. Я вважаю, що ти далеко не такий позитивний, як був, коли я їхала. Ти став страшенно ледачим, любиш балаканину, витрачаєш час на дрібниці, задоволений, коли тебе пестять і тобою захоплюються дурні люди, замість того, щоб прагнути викликати повагу і любов у розумних людей. І все це – з грошима, талантом, статусом, здоров'ям і красою – ти зовсім як те старе Марнославство^[76]! Але це правда, і я не можу не сказати цього: розпоряджаючись усіма цими скарбами, ти не знаходиш іншого заняття, крім як байдикувати, і замість того, щоб бути таким, яким би міг і повинен бути, ти всього лиш... – тут вона зупинилася, і в погляді її виднілися біль і жаль.

– Святий Лоуренс на решітці для вогненних тортур, – сказав Лорі, люб'язно закінчуючи її фразу. Але урок почав приносити плоди: в очах у юнака з'явився живий блиск, а колишній байдужий вираз обличчя змінився на трохи сердитий та ображений.

– Я припускала, що ти так сприймеш мої слова. Ви, чоловіки, говорите нам, жінкам, що ми янголи і можемо зробити з вас, що хочемо, але варто нам чесно спробувати зробити вас кращими, як ви смієтеся над нами і не хочете слухати. Це ясно показує, чого вартують ваші лестоці, – Емі говорила це з гіркотою і відвернулася від нестерпного мученика, що розтягнувся тут – біля її ніг.

Через хвилину на сторінку її альбому лягла рука, заважаючи їй малювати, і Лорі вимовив, наслідуючи дитину, яка просить вибачення:

– Я буду хорошим, дуже хорошим!

Але Емі не засміялася. Вона стукнула олівцем по простягнутій руці й серйозно мовила:

– Тобі не соромно, що в тебе така рука? Вона ніжна й біла, як у жінки, і вигляд у неї такий, ніби вона ніколи нічого не робила, тільки носила кращі рукавички від Жувена та збирала квіти для дам. Слава Богу, що ти не денді, і я можу радіти, що на ній немає діамантів і великих перснів з печаткою, тільки маленьке кілечко, яке давним-давно тобі дала Джо. Дорога Джо, як би я хотіла, щоб вона була тут і допомогла мені.

– Я теж хотів би!

Його рука зникла так само несподівано, як з'явилася, а в луною повторених словах висловленого Емі бажання звучало досить енергії, щоб задовольнити навіть її. Вона глянула вниз на нього – в неї майнула нова думка, – але він лежав, напівзакривши капелюхом обличчя, немов для тіні, а вуса закривали, водночас, рот. Вона бачила тільки, як піднімаються й опускаються його груди із диханням, схожим на зітхання, а рука з кільцем занурилась у траву, немов бажаючи приховати щось занадто дороге або занадто болюче, щоб про це говорити.

В одну хвилину різні натяки і дрібні факти знайшли сенс і значення в розумі Емі й сказали їй те, чого ніколи не ввірила б їй сестра. Вона згадала, що Лорі ніколи першим не розмовляв про Джо, вона згадала тінь, що недавно пробігла по його обличчю, зміну в його характері й це маленьке старе кілечко, котре зовсім не прикрашало його витончену руку.

Дівчата швидко читають такі знаки і відчують їхню красномовність. Емі передбачала, що причиною такої зміни в Лорі могли бути любовні страждання. Тепер же вона була впевнена в цьому. Її проникливі очі наповнилися сльозами, а голос, коли вона заговорила знову, був таким прекрасно м'яким і ніжним, яким він бував, коли вона цього хотіла.

– Я знаю, що не маю права так говорити з тобою, Лорі, та, якби у тебе не було найм'якішого на світі характеру, ти б дуже розсердився на мене. Але ми всі так любимо тебе й так пишаємося тобою, що мені нестерпно думати, як вони, там, удома, були б розчаровані в тобі, хоча, можливо, вони зрозуміли б цю зміну краще, ніж я.

– Гадаю, так, – прозвучало з-під капелюха. Тон був похмурий, зворушливий настільки, наскільки й безнадійний.

– Їм слід було б сказати мені про це, щоб я не помилялася й не відчитувала тебе, замість того, щоб бути доброю й терплячою. Мені ніколи не подобалася ця панна Рендал, а тепер я її ненавиджу! – сказала підступна Емі, бажаючи впевнитися, що її припущення справедливі.

– До біса панну Рендал! – і Лорі відкинув з обличчя капелюха, глянувши так, що не залишалось жодних сумнівів щодо його почуттів до цієї юної леді.

– Прошу вибачення, я думала... – і вона зробила тактовну паузу.

– Ні, не думала. Ти добре знаєш, що я ніколи не любив нікого, крім Джо, – Лорі сказав це своїм колишнім палким тоном і відвернувся.

– Я так і думала, але вони нічого не писали про це, а ти поїхав. Я вважала, що помилилася. А Джо була добра до тебе? Я ж була впевнена, що вона палко кохає тебе.

– Вона була добра, але не так. І на її щастя, вона не полюбила мене, бо ж якщо я справді ні на що не придатний чоловік, як ти про мене думаєш... Втім, це її вина, і можеш їй так і сказати.

Погляд його знову став холодним і повним гіркоти. Це стурбувало Емі, вона почала шукати вихід із ситуації.

– Мені шкода, я не знала... Вибач за те, що сердилася і водночас не можу не бажати, щоб ти переніс це більш мужньо, Тедді, дорогий!

– Ні, не називай мене так, цим ім'ям називала мене вона! – і Лорі підняв руку в поспішному жесті, щоб зупинити слова, сказані тоном Джо – добрим і повним докору. – Почекай, поки відчуєш це сама, – додав він тихо, смикаючи траву.

– Я перенесла б це мужньо і домоглася б поваги, якби не змогла домогтися любові, – сказала Емі з рішучістю людини, що нічого не знає про подібні речі.

Досі Лорі тішив себе думкою, що він пройшов через випробування надзвичайно добре – без стогонів, не просячи співчуття й закривши своє горе глибоко в серці, щоб пережити його одному. Урок, викладений йому Емі, показав йому себе в іншому світлі, й Лорі вперше здалося слабкістю й егоїзмом падати духом при першій же невдачі й замикатися в похмурий байдужості. Він відчував себе так,

немов його струснули і тим вивели із сумної дрімоти – заснути знову було неможливо. Незабаром він сів і задумливо запитав:

– Ти вважаєш, що Джо зневажала б мене – так само, як ти?

– Так, якби бачила тебе зараз. Вона терпіти не може ледачих людей. Чому ти не зробив що-небудь чудове, щоб змусити її полюбити тебе?

– Я зробив що міг, але все виявилось марним.

– Добре закінчив університет, хочеш сказати? Це тільки те, що ти й повинен був зробити, заради твого дідуся. Було б ганьбою провалитися, витративши стільки часу й грошей, коли всі знали, що ти можеш закінчити добре.

– І все-таки, що не кажи, я провалився, бо Джо не любить мене, – почав Лорі, підперши голову руками у безнадійно сумній позі.

– Ні, не провалився і сам скажеш це врешті-решт, тому що навчання принесло тобі користь і довело, що ти міг би зробити що-небудь хороше, якби спробував. Якби ти тільки поставив собі якесь інше завдання, ти скоро став би тим, ким маєш бути – сильним і щасливим – і забув би свої прикросі.

– Це неможливо.

– Спробуй і побачиш. Нічого знизувати плечима й подумки казати: «Багато вона про це знає». Я не претендую на мудрість, але я спостережлива і бачу набагато більше, ніж ти думаєш. Мене цікавить досвід інших людей і їхні суперечності, і, хоч я не можу їх пояснити, та пам'ятаю про них і намагаюся зробити висновки для власної користі. Люби Джо все життя, якщо хочеш, але не дай цій любові зіпсувати тебе. Гріх відкидати стільки інших добрих дарів лише тому, що ти не можеш отримати одного – того, який хочеш. Ну ось, більше я не повчатиму тебе. Я знаю, тепер ти прокинувся і будеш джентльменом, незважаючи на жорстокість цієї дівчини.

Обидва кілька хвилин мовчали. Лорі крутив кілечко на пальці, а Емі квапливо завершувала ескіз, над яким працювала, поки говорила. Незабаром вона поклала малюнок йому на коліна й запитала:

– Подобається?

Він глянув і усміхнувся. Малюнок був зроблений чудово: довга, в ледачій позі фігура на траві, з неживим обличчям, напівзакритими очима, в одній руці – сигара, дим від якої кільцем обвивав голову мрійника.

– Як добре ти малюєш! – сказав він щиро, приємно здивований її майстерністю, і додав, майже розсміявшись: – Так, це я.

– Такий ти зараз. А ось яким був, – і Емі поклала поруч з новим давнішнім малюнок.

Його виконання не вирізнялося майстерністю, але там було життя й дух, що примиряє з багатьма недоліками. Він так нагадував про минуле, що вираз обличчя молодого чоловіка швидко змінювався. Це був всього лише недбалий начерк, який зображував Лорі, котрий приборкує коня. Кожна лінія напруженої фігури з красивою поставою була сповнена енергії та смислу.

Красива тварина, щойно приборкана, стояла, вигнувши шию під туго натягнутою вуздечкою, одним копитом нетерпляче риючи землю й піднявши вуха, немов слухаючи голос того, хто підкорив його. У скуйовдженій гриві коня, в роздуту вітром волоссі й напруженій позі наїзника був натяк на несподівано зупинений рух, на силу, сміливість, юнацьку життєрадісність, які різко відрізнялися від млявою грації *dolce far niente*. Лорі нічого не сказав, але, поки очі його перебігали з одного ескізу на інший, Емі помітила, що він спалахнув і стиснув губи, немов прочитав і прийняв до відома маленький урок, викладений нею.

Вона була задоволена й, не чекаючи, поки він заговорить, першою весело сказала:

– Пам'ятаєш той день, коли ти зображував Рейрі^[77], приборкуючи пустуна, а ми всі дивилися? Мег і Бет перелякалися, Джо плескала в долоні й стрибала, а я сиділа на паркані та малювала тебе. Днями я знайшла цей малюнок у моїй папці, підправила й залишила, щоб показати тобі.

– Приємно здивований. З тих пір ти стала малювати набагато краще, вітаю тебе. Чи можу я, перебуваючи в «раю медового місяця», наважитися нагадати, що п'ята година – це обідній час у вашому готелі?

Із цими словами Лорі підвівся, з усмішкою й поклоном повернув ескізи і глянув на свій годинник, немов нагадуючи їй, що й моральні повчання повинні мати кінець. Він намагався повернутися до колишньої невимушеності, байдужої тактовності, але тепер все це, справді, було удаваним, бо з нього струсили лінь ефективніше, ніж він погодився б визнати.

Емі відчула холодність у його поведінці й подумала: «Я образила його. Що ж, якщо це принесе йому користь, я рада. Якщо він зненавидить мене, мені шкода, але все, що я сказала, – правда, тож не братиму свої слова назад».

Вони сміялися і розмовляли всю дорогу додому, і маленький Баптист, що поглядав на них зверху, думав, що *monsieur* і *mademoiselle* в чудовому настрої. Але обом було дуже ніяково: дружня відвертість була порушена, на сонце зайшла хмара, і, незважаючи на зовнішню веселість, таємне невдоволення поселилося в серці кожного.

– Ми побачимо тебе сьогодні ввечері, *mon frère*^[78]? – запитала Емі, коли вони розлучалися біля дверей кімнати її тітки.

– На жаль, я зайнятий. *Au revoir, mademoiselle*, – і Лорі схилився, ніби хотів поцілувати її ручку на іноземний манер, що пасувало йому більше, ніж багатьом іншим чоловікам. Щось у виразі його обличчя змусило Еммі сказати швидко і з теплотою:

– Ні, Лорі, будь сам собою зі мною, і розлучимося добрим старим способом. Я вважаю за краще сердечне англійське рукостискання, це приємніше за всі сентиментальні вітання й прощання, прийняті у Франції.

– До побачення, любя, – і з цими словами, сказаними тоном, який їй сподобався, Лорі покинув її після рукостискання, котре, щоправда, було майже болючим у своїй щирості.

Наступного ранку Лорі не прийшов, як це бувало зазвичай. Замість цього Емі отримала записку, яка змусила її усміхнутися на початку й зітхнути в кінці. Ось, що було в записці:

Мій дорогий Ментор,

прошу передати моє *adieux* твоїй тітці, й можеш радіти, бо Ледачий Лоуренс, як слухняний хлопчик, поїхав до дідуся. Бажаю вам приємної зими, і нехай боги забезпечать тобі щасливий медовий місяць у Вальрозі! Гадаю, Фреду теж не завадив би прочухан. Передай це йому разом із моїми вітаннями.

Твій вдячний Телемах

– Милий Лорі! Я рада, що він поїхав, – сказала Емі зі схвальною усмішкою. Проте наступної хвилини її обличчя спохмурніло, й,

обвівши поглядом порожню кімнату, вона із сумним зітханням додала: – Так, я рада, але як же я сумуватиму за ним!

Розділ сімнадцятий

Долина тіні

Коли перша гіркота від усвідомлення того, що Бет має піти назавжди пройшла, її сім'я примирилася з неминучим горем і взялася нести свою ношу мужньо, допомагаючи одне одному взаємною прихильністю. Майбутня втрата ще тісніше об'єднала домашніх, хоч вони намагалися не думати про своє горе, натомість кожен робив все, що міг, аби свій останній рік Бет прожила щасливо.

Для Бет відвели найзатишнішу кімнату в будинку. Там було зібрано все, що вона любила найбільше: квіти, картини, піаніно, маленький робочий столик, милі її серцю кішки. Кращі татові книжки теж знайшли собі місце там, так само як і мамине улюблене крісло, стіл Джо, кращі малюнки Емі. Щодня малюки Мег у супроводі матері здійснювали туди паломництво, щоб доставити радість «тітці Бет».

Джон, не сказавши нікому жодного слова, відклав невелику суму, щоб мати задоволення забезпечувати Бет фруктами, які вона дуже любила. Стара Ханна невтомно готувала вишукані страви, щоб спокушати примхливий апетит хворої, хоч сльози були на її очах весь час, поки вона над ними чаклувала. А з-за океану приходили маленькі подарунки й веселі листи, що немов приносили з собою подих тепла й аромати квітів із країн, що не знають зими.

Тут, як свята у своєму домашньому храмі, під опікою близьких, сиділа Бет, спокійна і зайнята, як завжди, бо ніщо не могло змінити милу, безкорисливу натуру, й, навіть готуючись попрощатися з життям, вона намагалася обдарувати теплом тих, кому належало продовжити свій земний шлях.

Слабкі пальці ніколи не спочивали, бо до її улюблених розваг додалося виготовлення маленьких подарунків для школярів, які пробігали до школи й назад повз їхній будинок. Хлопчики й дівчатка отримували рукавички для почервонілих від холоду рук, подушечки для голок, перочистки та інші найрізноманітніші милі вироби, і згодом почали дивитися на лагідну дарувальницю як на добру фею, котра обсіпала їх дарами, які так відповідали їхнім смакам і потребам. Якщо Бет і хотіла якусь нагороду, вона знаходила її у веселих обличчях,

завжди повернених до її вікна з кивками й усмішками, і в маленьких записочках з подякою, густо прикрашених чорнильними плямами.

Перші кілька місяців були дуже щасливими, і Бет часто казала, споглядаючи свою сонячну кімнату: «Як же тут гарно!». Часто вона робила це, коли всі домашні сиділи в неї: малюки гралися на підлозі, мати й сестри шили, а батько читав приємним голосом уривки із мудрих старих книжок, де було багато добрих і втішних слів, настільки ж доречних зараз, як і сотні років тому, коли вони були написані.

То була маленька капличка, де батько-священник учив свою паству, даючи їй важкі уроки, які повинні вивчити всі, намагаючись показати їм, що надія може дати любові розраду, а віра – уможливити смиренність. Це були прості проповіді, що глибоко проникали в душі тих, хто слухав, бо в цих повчаннях священника відчувалася батьківська любов і часто тремтіння голосу посилювало красномовність слів, які він говорив їм або читав.

Добре, що в них був цей спокійний час, щоб підготуватися до сумних днів, які не забарилися показатися на горизонті. Незабаром Бет почала говорити, що голка «така важка», а потім відклала її назавжди, бесіда стомлювала її, обличчя турбували. Вона дуже страждала – це вже неможливо було приховати, спокій духу, на жаль, назавжди порушився хворобою, що мучила слабку плоть.

Дашна тині

Які то були важкі дні, які довгі, довгі ночі! Як страждали серця і які гарячі молитви підносилися, коли ті, хто глибоко любив її, були змушені бачити благально простягнуті до них худі руки та чути гіркий вигук: «Допоможіть мені, допоможіть!» – і відчувати, що допомоги не існує. Сумне обурення безтурботної душі, гостра боротьба юного життя зі смертю – те й те було милосердно коротким, а потім повстання природи скінчилося, повернувся колишній спокій, ще більш прекрасний, ніж раніше.

Із руйнуванням крихкого тіла душа Бет ставала сильнішою, і, хоч вона говорила мало, ті, хто був біля неї, відчували: вона готова піти.

Джо не покидала сестру ні на годину, відтоді, як Бет сказала: «Я відчуваю, що я сильніша, коли ти тут». Вона спала в кімнаті Бет на кушетці, часто прокидаючись, щоб підкинути дров у камін, погодувати її, щось підняти або подати, в усьому допомагаючи терплячій сестрі, яка рідко зверталася з проханнями і «намагалася не заподіювати занепокоєння».

Ревнуючи до кожної іншої доглядальниці, Джо пишалася тим, що вибрали саме її, більше, ніж будь-якою іншою честю, що коли-небудь випадала в житті на її долю. То були дорогоцінні й корисні години для неї, бо її серце вчилося того, чого так сильно потребувало. Уроки терпіння давалися напрочуд вдало, тож не зрозуміти їх було неможливо: доброзичливість до всіх, дух прощення, що здатний посправжньому забути чужу жорстокість, вірність обов'язку, яка робить найважче легким, і щира віра, яка нічого не боїться і сподівається – без сумнівів.

Часто, прокидаючись, Джо заставляла Бет за читанням тієї старої маленької книжечки, яку колись подарувала їй на Різдво мати, чула, як вона тихенько наспівує, щоб скоротати безсонну ніч, або бачила, як сестра сидить, опустивши обличчя в долоні, а сльози повільно стікають між її тендітними пальцями... Й Джо лежала, дивлячись на неї, з думками, надто глибокими для сліз, відчуваючи, що Бет, як завжди просто і без краплі егоїзму, намагається відвикнути від дорогого їй старого життя і приготуватися до життя майбутнього через священні слова розради, спокійні молитви і музику, яку так сильно любила.

Те, що бачила Джо, давало їй більше, ніж наймудріші проповіді, найсвятіші гімни, найгарячіші молитви, бо очима, проясненими сльозою, і серцем, пом'якшеними найніжнішим сумом, вона побачила і пізнала красу життя сестри: без подій, без честолюбних задумів, але повну справжніх чеснот, що «пахнуть та квітнуть серед пилу», як писав Джеймс Ширлі^[79], безкорисливості, яка робить найбільш милим Богу того, хто виказує смиренність, – і це справжній успіх, який може досягти кожний.

Однієї ночі Бет переглядала книжки на своєму столику і знайшла щось, що змусило її забути слабкість смертного, яку майже так само важко зносити, як і біль. Гортаючи сторінки давно улюбленої «Подорожі пілігрима», вона знайшла листок, списаний рукою Джо. Їй впало в очі ім'я у першому рядку, а чорнило, що в деяких місцях зовсім розпливлося, переконало її в тому, що на листок падали сльози.

«Бідна Джо! Вона спить, і я не будитиму її, щоб запитати дозволу. Вона показує мені всі свої твори, тож, гадаю, не заперечуватиме, якщо я прочитаю це», – подумала Бет, глянувши на сестру, яка лежала на килимі, поклавши поруч камінні щипці, готова прокинутись, щойно палаюче поліно розвалиться на частини.

МОЯ БЕТ

*Свята людина усамітнилась в кутку,
Немов жадаючи, нарешті, світла,
І спокій, і терпіння – у жмутку,
А в домі нашому сумному квітла
Твоя земна присутність і печаль.
Та я зламалася – занадто крихка льдина,
Що врізалася у важкий причал —
На березі сидить свята людина.*

*Моя ти сестро, ти від мене йдеши
Через людські турботи і хвороби,
Через жахи потопів і пожеж,
Через невдалі та фатальні спроби...
Залиши мені, прошу, своїх чеснот,
Які твоє життя так прикрашали,
Навчи мене не прагнути висот,
Яких усі б на світі забажали.*

*Як тіло – це в'язниця для жалю,
Для болю і неспокою нічного,
Так ти будь моїм світлом, журавлю,
Що скоро полетить уже до бога.
У тебе серце ніжне та легке,
Твоя душа не знає егоїзму,
Моє ж – ще сирувате і глевке,
Віддай мені хоч крихту героїзму
Твого.*

*Тоді позбудеться розлука наша
Хоч трохи від її гіркої ноші.
Якою б не була ця смутна чаша,
Останні дні – так сонячно хороші.
Коли тебе не стане, моя люба,
Я буду пити цей напій щодня —
Гіркий. Я підійду до дуба —
Який у вічності тобі – рідня.*

*І буду пам'ятати я, що вічність —
Це доля всіх, це доля і моя.
У днях з тобою бачиться трагічність,
Солодка, наче пісня солов'я.
Ти йдеши від мене, Бет, летиши додому,
До вод, де янголи тебе уже чекають,
Та трохи згодом, півжиття потому,
Ці янголи мене також впізнають.*

Ці плямисті, розмазані, нерівні рядки принесли Бет невимовну розраду. Вона завжди шкодувала лише про те, що так мало зробила,

але вірші Джо запевняли, що її життя не пройшло надарма, а смерть не принесе відчаю близьким, як вона перш боялася. Поки вона сиділа зі складеним листком у руках, поліно в каміні обвуглилося і розвалилося на шматки. Джо здригнулася, поправила вогонь і тихенько підкралася подивитися, чи спить Бет.

– Не сплю, дорога, але я дуже щаслива. Дивись, я знайшла це і прочитала. Я знала, що ти не заперечуватимеш. Джо, невже я справді стала для тебе всім цим? – запитала вона, вказуючи на листок із задумливою, смиренною серйозністю.

– О, Бет, звичайно ж, звичайно! – і голова Джо опустилася на подушку поруч із головою сестри.

– Тепер у мене не буде почуття, що я даремно жила на світі. Я не така хороша, якою ти описала мене, але завжди намагалася чинити добре. І тепер, коли занадто пізно почати себе вдосконалювати, так втішно знати, що хтось глибоко любить мене і відчуває мою допомогу.

– Більше, ніж будь-хто на світі, Бет. Я думала, що не зможу змиритися з розлукою, але нині вчуся відчувати, що не втрачаю тебе, що ти будеш для мене чимось більшим, ніж раніше, що смерть не розлучить нас, нехай навіть і здається, ніби це розлука.

– Я знаю, що вона не може розлучити, і більше не боюся її. Впевнена, що, як і раніше, буду твоєю Бет, любитиму тебе й допомагатиму тобі ще більше. Ти повинна зайняти моє місце, Джо, і стати для тата й мами тим, ким була я. Вони звернуться до тебе за підтримкою, не підведи їх. І якщо тобі буде важко виконувати цю роботу одній, згадай, що я не забуваю тебе і що ти будеш щасливішою, допомагаючи батькам, ніж пишучи чудові книжки або подорожуючи по всьому світу. Любов – єдине, що ми можемо забрати із собою, вмираючи, і це вона робить кінець таким легким.

– Я постараюся, Бет, – і в цей момент Джо відмовилася від колишніх прагнень, присвятивши себе новому й кращому, визнаючи марноту інших бажань і відчуваючи благословенне заспокоєння від віри у безсмертя любові.

Так весняні дні приходили та йшли, небо ставало яснішим, земля зеленішою, ранні квіти розпускалися, пташки встигли повернутися, щоб сказати «прощавай» милій Бет. А вона, як втомлене, але довірливе дитя, трималася за руки тих, хто були її провідниками все життя. І батьки обережно провели її через Долину тіні та залишили Богу.

Рідко, хіба що в книжках, людина, що помирає, вимовляє пам'ятні слова, переживає видіння або залишає цей світ із блаженством на обличчі, й ті, хто попрощався з багатьма душами, знають, що для більшості кінець настає так само природно, як сон.

Як і сподівалася Бет, «відплив пройшов легко», і в темний час перед світанком на тих же грудях, де вона зробила перший подих, вона зробила і останній, без прощальних слів, але з одним поглядом, сповненим істинної любові.

Зі сльозами і молитвами ніжними руками мати та сестри приготували її до довгого сну, який ніколи більше не затьмариться болем. Вдячними очима дивилися вони, як терпляче страждання на обличчі їхньої улюблениці, що так довго мучило їхні серця, змінилося прекрасним спокоєм: усі відчували, що для неї смерть була добрим янголом, а не страшним привидом.

Коли настав ранок, вперше за багато місяців вогонь у каміні догорів, місце Джо було порожнім, а кімната дуже тихою. Пташка блаженно співала на гілці, що зеленіла свіжими листками неподалік, на вікні духмяніли конвалії, а весняне сонце променилося як благословення, котре сходило на безтурботне обличчя на подушці. Обличчя, сповнене таким спокоєм, що ті, хто ніжно любив його, усміхнулися крізь сльози й подякували Богові за те, що Бет, нарешті, стало добре.

Розділ вісімнадцятий

Навчання забуттю

Урок, який дала Емі, приніс Лорі користь, хоч він визнав це лише згодом. Коли пораду дають жінки, чоловіки, ці «вінці творіння», як правило, не приймають її, поки не переконають себе, що саме це вони й збиралися зробити. Потім чинять відповідно до цієї поради, і якщо домагаються успіху, то визнають за «слабкою статтю» лише половину заслуг, а якщо зазнають невдачі, то щедро покладають на жінок усю провину.

Лорі повернувся до дідуся й упродовж кількох тижнів був таким люблячим і шанобливим, що старий вважав це дивним впливом клімату Ніцци й запропонував йому з'їздити туди ще раз. Ніщо інше не могло бути привабливішим для Лорі, але після догани, яку він там отримав, жодна сила не затягнула б його туди: не дозволяла гордість. А коли бажання поїхати ставало дуже сильним, він зміцнював свою рішучість, повторюючи слова, які справили на нього глибоке враження: «Я тебе зневажаю», і ще: «Чому ти не зробив що-небудь чудове, щоб змусити її полюбити тебе?».

Лорі так часто обмірковував розмову з Емі, що незабаром визнав: він справді був егоїстичний і ледачий. Водночас дотримувався думки, що коли в людини велике горе, їй можна пробачити деякі слабкості, поки свіжі рани не заживуть.

Він відчував, що нині його замордована любов вже мертва і, хоч ніколи не перестане оплакувати її, немає причини виставляти свій траур напоказ. Джо не полюбить його, але він зможе змусити її поважати його і захоплюватися ним, коли доведе, що «ні», сказане Джо, все-таки не зіпсувало йому життя. Він завжди хотів зробити щось нетривіальне, й порада Емі була не зайвою. Тільки чекав, коли вищезгадана замордована любов буде пристойно похована.

Гете, коли радів чи сумував, вкладав ці радощі й сум у пісню. Лорі теж вирішив забальзамувати своє любовне горе в музиці та скласти реквієм, який розірве душу Джо й зачепить серце будь-якого слухача. Тож наступного разу, коли дідусь побачив, що онук знову стає похмурым і неспокійним, і велів йому помандрувати, той вирушив до

Відня, де мав друзів-музикантів, і взявся за роботу з твердою рішучістю відзначитися на музичних теренах.

Але чи то горе було занадто великим, щоб втілити його в музиці, чи то музика була занадто ефірною, щоб висловити смертельну скорботу, скоро він виявив, що реквієм у такий момент йому не під силу. Було очевидно, що розум його ще не в робочому стані, а ідеї потребують ясності, бо часто посеред сумної музичної фрази виявляв, що наспівує танцювальну мелодію, яка жваво воскрешала в пам'яті різдвяний бал у Ніцці, й особливо повного француза. Ці спогади, власне, клали кінець його трагічному твору.

Потім він взявся за оперу – оскільки спочатку ніщо не здається неможливим, однак і тут зіткнувся з непередбаченими труднощами. Лорі хотів зробити Джо героїнею своєї опери і звертався до пам'яті за ніжними спогадами й романтичними картинами своєї любові. Але пам'ять виявилася зрадливою і, немов володіючи непоступливим духом його коханої, нагадувала лише про дивацтва, недоліки та примхи Джо, показуючи її тільки у найбільш несентиментальних позах. То як вона вибивала доріжки, а на голові в неї була пов'язана строката хустка, то як ховалася за диванним валиком або виливала відро холодної води *à la* пані Гаммідж на його полум'яну пристрась – і нестримний сміх руйнував увесь романтичний образ, який він прагнув створити.

Джо вперто не бажала ставати героїнею опери, і йому довелося відмовитися від цієї ідеї з вигуком: «Бог з нею, з цією дівчиною, одна мука з нею!» – і схопитися за волосся, як і слід зневіреному композитору.

Коли він озирнувся в пошуках менш норовливої дівчини, щоб обезсмертити її в музиці, пам'ять із послужливою готовністю тут же запропонувала йому таку. У цієї примари було багато облич, але завжди – золотисте волосся, завжди – прозора хмара, що огортала привида ілюзорним покривалом...

Перед внутрішнім поглядом композитора у чарівному хаосі троянд примара мчала, перебираючи туфлями у повітрі, повз павичів, білих поні та блакитних стрічок. Лорі не давав цій люб'язній красуні імені, але взяв її в героїні й дуже полюбив. Що не дивно, бо він наділив її всіма можливими достоїнствами й талантами і супроводжував у випробуваннях, з яких не вийшла б живою жодна смертна жінка.

Натхненний цим образом, він деякий час працював з дивовижною енергією, але поступово робота втрачала свою чарівність, і він забував про свій твір, сидючи, задумавшись, із пером у руці або блукаючи по веселому місту в пошуках нових ідей, щоб освіжити розум, який був тієї зими в дещо неврівноваженому стані.

Він зробив небагато, але багато думав й усвідомив, що всупереч його волі в ньому відбувається деяка зміна. «Може, це геній закипає. Я залишу його кипіти й подивлюся, що з цього вийде», – сказав він, водночас потай підозрюючи, що це не геній, але щось набагато більш звичайне. Але що б це не було, воно кипіло марно, бо він відчував дедалі більшу незадоволеність своїм безцілним життям і почав жадати якоїсь справжньої та серйозної роботи, щоб віддатися їй душею та тілом, і, нарешті, дійшов висновку, що не кожен, хто любить музику, композитор.

Повернувшись одного разу з Королівського театру із чудової постановки однієї з великих опер Моцарта^[80], він глянув на власний витвір, зіграв кілька кращих фрагментів, посидів, дивлячись на бюсти Мендельсона, Бетховена й Баха^[81], які поблажливо дивилися на нього згори, а потім раптом почав рвати нотні листи один за одним. Коли останні обривки вилетіли з його рук, тверезо сказав собі:

– Вона має рацію! Талант не геній, і ти не можеш зробити його генієм. Музика Моцарта позбавила мене самовпевненості так само, як Рим позбавив самовпевненості її. Більше я не хочу дурити себе. Але що ж я робитиму?

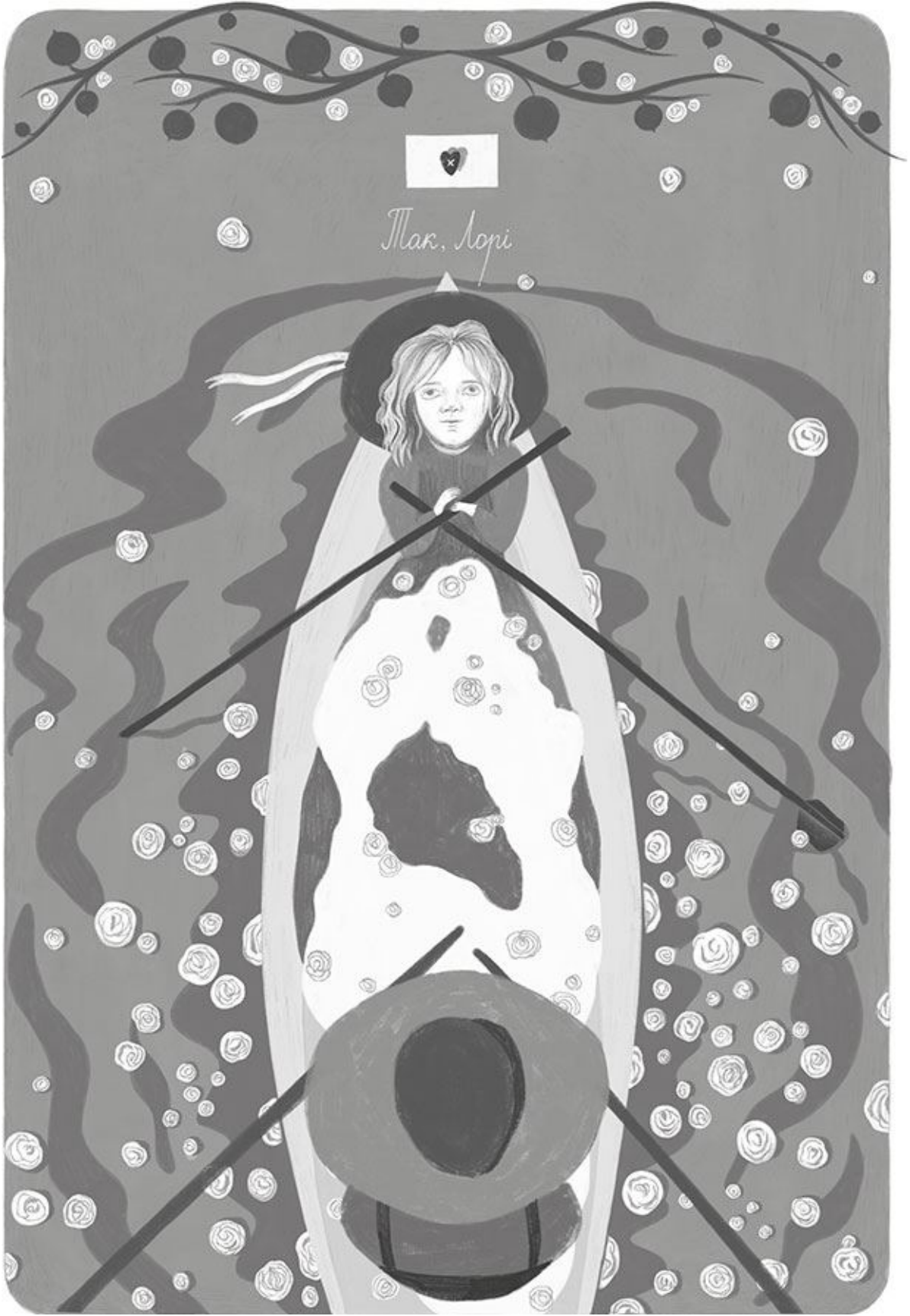
Відповісти на це запитання було важко, і Лорі почав шкодувати, що у нього немає необхідності заробляти собі на хліб. Тепер більше, ніж будь-коли, представлялася можливість «піти до біса», як він одного разу вражаюче висловив це. У нього було багато грошей і жодного заняття, а диявол, як каже прислів'я, завжди знайде, чим зайняти порожні руки.

Бідолаха зіткнувся з чималими спокусами, як зовнішніми, так і внутрішніми, але зумів встояти, оскільки більше за свободу цінував чисту совість і впевненість у собі. Тож обіцянка, дана дідусяві, й бажання чесно поглянути в очі тим, хто любив його, дали змогу залишитися обачним і стійким.

Цілком ймовірно, що знайдуться усілякі пані Гранді^[82], які помітять: «Я не вірю цьому, хлопці є хлопці, молоді чоловіки повинні

нагулятися, набіситися, а жінкам не доводиться зазвичай чекати чудес». Я знаю, пані Гранді, ви не вірите, але, тим не менше, це правда. Жінки роблять чимало чудес, і ми впевнені, що вони могли б зробити й це – підняти рівень стандартів чоловічої поведінки, відмовившись повторювати, як відлуння, подібні сентенції.

Нехай хлопці залишаються хлопцями, чим довше, тим краще, і нехай молоді чоловіки нагуляються, якщо вже повинні, але матері, сестри й подруги можуть допомогти їм вчинити куди менше гріхів молодості, якщо віритимуть і показуватимуть, що вірять у можливість зберегти відданість чеснотам, які роблять чоловіка справжнім чоловіком в очах хорошої жінки.

Мар. Лопи

Якщо це жіночі ілюзії, залиште нас тішитися ними, поки ми можемо це робити, бо без них життя втрачає половину своєї краси й романтичності, а сумні передчуття отруюють всі наші надії на сміливих, добрих хлопців, які незмінно люблять своїх матерів більше за себе, не соромлячись у цьому зізнатися.

Лорі вважав, що для того, аби забути любов до Джо, йому потрібно напружувати всі сили впродовж довгих років. Але, на свій превеликий подив, виявив, що це завдання стає з кожним днем легшим. Спочатку він відмовлявся в це вірити, сердився на себе, не міг зрозуміти, що діється, але наші серця влаштовані так дивно й суперечливо, а час і природа добре роблять свою справу, незважаючи на наші бажання.

Лорі вже не страждав, рана вперто гоїлася зі швидкістю, котра не могла не дивувати його, й замість того, щоб намагатися забути, він виявив, що намагається пам'ятати. Він не передбачав такого повороту подій і не був готовий до нього. Тож відчував огиду до самого себе, обурювався власною непостійністю й відчував у душі дивну суміш розчарування й полегшення, через те, що зміг швидко оговтатися від такого жахливого удару.

Він дбайливо ворушив вуглики своєї втраченої любові, але вони не спалахували: залишилося лише приємне світіння, яке зігрівало його та вельми йому личило, не викликаючи, проте, лихоманки. І він, з небажанням, але все-таки був змушений визнати, що юна пристрасть повільно перетворюється на більш спокійне почуття, дуже ніжне, трохи сумне і все ще гірке, але таке, що з часом неодмінно піде, залишивши лише братню симпатію, яка збережеться незмінною до кінця життя.

Коли слово «братня» спало йому на думку під час одного з таких міркувань, він усміхнувся і глянув на портрет Моцарта, що висів у нього над головою. «Це була велика людина, і, коли він не зміг отримати в дружини одну сестру, він одружився з іншою і був щасливий». Лорі не вимовив цих слів, лише подумав про це, а наступної хвилини поцілував старенький перстень та сказав собі:

– Ні! Я не забуду, я ніколи не зможу забути. Я спробую ще раз, а вже якщо зазнаю невдачі, що ж, тоді...

Не закінчивши цієї фрази, він схопив перо й папір і написав Джо, що не може ні на що зважитися, поки є хоч найменша надія на те, що

вона передумає. Чи може вона, чи хоче, чи дозволить йому повернутися й бути щасливим? В очікуванні на відповідь він не робив нічого, але згорав від нетерпіння.

Відповідь нарешті було отримано і вона остаточно розвіяла його сумніви: Джо, безумовно, не могла й не хотіла. Її повністю поглинула турбота про Бет, і вона не бажала більше чути слово «любов». Потім просила його бути щасливим з кимось іншим, але назавжди зберегти в серці куточок для його люблячої сестри Джо. Далі йшла приписка з проханням не казати Емі, що Бет стало гірше: вона незабаром мала повернутися, тож не було необхідності затьмарювати останні місяці її перебування в Європі. Бог дасть, Бет дочекається сестру, щоб попроситися. Але Лорі повинен писати Емі частіше, щоб вона не відчувала себе самотньою, не сумувала за домом і не хвилювалася аж занадто.

– Так я і вчиню, прямо зараз. Бідна дівчинка! Боюся, її повернення додому буде сумним, – і Лорі відкрив ящик свого столу, немов лист до Емі й був належним фіналом тієї незавершеної фрази, яку він виголосив кілька тижнів тому.

Але того дня він не написав листа, бо, риючись у столі в пошуках кращого поштового паперу, натрапив на те, що змінило його наміри. В одному з ящиків серед рахунків, паспортів та різного роду документів лежало кілька листів Джо, а в іншому відділенні – три записки Емі, дбайливо перев'язані однією з її блакитних стрічок. Своїм ароматом вони нагадували про вкладені всередину три сухі трояндочки.

З досить дивним виразом, у якому перемішалися жаль і задоволення, він зібрав всі листи Джо, розгладив їх, згорнув і акуратно поклав у маленький ящик столу, постояв хвилину в задумі, крутячи на пальці її перстеньок, потім повільно зняв його, поклав разом із листами, закрив скриньку і пішов послухати траурну месу в соборі Святого Стефана. Він наче побував на похороні, хоч і не був пригнічений горем. Але такий спосіб провести залишок дня видався йому більш підходящим, ніж писати листи чарівним юним леді.

Листа, втім, теж було незабаром відправлено, а відповідь швидко отримана, бо Емі справді сумувала за домом і зізнавалася в цьому з чарівною довірливістю, яка неабияк обрадувала Лорі. З завидною регулярністю таке листування тривало всю ранню весну.

Лорі закинув свої гульки, оперу пустив на розпалювання каміну й повернувся в Париж, сподіваючись, що туди скоро прибудуть і Керролі. Йому відчайдушно хотілося поїхати до Ніцци, але він не міг з'явитися без запрошення, а Емі не кликала його, оскільки в цей час переймалася власними переживаннями, які змушували її прагнути уникнути глузливих поглядів «нашого хлопчика».

Фред Вон повернувся й запропонував їй те, на що раніше вона погодилася б без вагань. Але тепер Емі відмовила парубку – ласкаво, але твердо, бо, коли прийшов цей час, сміливість покинула її, а ще дівчина відчула, що їй потрібно щось більше, ніж гроші та статус.

Слова «Фред хороший хлопець, але це не та людина, яка, на мою думку, мала б тобі подобатися» та обличчя Лорі, коли він вимовив їх, згадувались їй так само часто, як її власні, коли вона сказала поглядом, якщо не вголос: «Я вийду заміж заради грошей». Тепер їй було неприємно згадувати про це.

Вона не хотіла, щоб Лорі думав про неї, як про байдужу, суєтну істоту. Тепер їй хотілося бути не стільки королевою товариства, скільки гідною любові жінкою. Вона тішилася тим, що він не відчував відрази до неї після всіх її жахливих слів, а прийняв їх так ввічливо і був таким добрим з нею, як ніколи досі.

Його листи стали для неї справжньою втіхою, бо вісточки з дому приходили нерегулярно, та й були далеко не такими підбадьорливими, як їй хотілося. А відповідати на його листи було не тільки задоволенням, а й обов'язком, адже бідолаха був покинутий і потребував ласки, оскільки Джо була непохитною у своєму жорстокосерді. Їй слід було б постаратися полюбити його. Хіба це складно? Багато дівчат були б на сьомому небі, якби їх полюбив такий милий хлопець, але Джо завжди поводитись не так, як інші дівчата. Тож Емі не залишалось нічого іншого, як бути дуже ніжною і ставитися до нього, як до брата.

Якби до всіх братів ставилися так добре, як Емі ставилася до Лорі в той період, всі брати були б набагато щасливішими, ніж вони є насправді. Емі більше не повчала його: вона запитувала його думку з приводу усіляких дрібниць, цікавилася всім, що він робить, готувала для нього маленькі подарунки, посиляла по два листи на тиждень, повні живої балаканини, сестринських зізнань і милих малюнків, що зображували чарівні види Ніцци.

Оскільки не всі брати можуть похвалитися тим, що їхні сестри носять у кишнях, уважно читають і перечитують отримані від них листи, плачуть, якщо вони короткі, цілують, якщо вони довгі, та дбайливо зберігають, ми не стверджуватимемо, що Емі робила всі ці любовні дурниці. Але вона справді трохи зблідла та дещо притихла в ту весну, втратила інтерес до гучних компаній і часто ходила на пленер в самоті.

Втім, похвалитися своїми досягненнями не могла – вона просто вивчала природу, коли годинами сиділа, склавши руки, на терасі у Вальрозі або похапцем зображувала те, що малювала її уява, – висіченого з каменю могутнього лицаря на могильній плиті, сплячого в траві юнака з насунутим на очі капелюхом або дівчину в пишному вбранні та з кучерявим волоссям, що прогулюється по бальному залі під руку з високим джентльменом: обидві фігури були зображені нечітко, відповідно до новітньої моди в живописі, що, безперечно, не зовсім приємно для глядацького ока.

Тітка Мері пояснювала новий стан Емі тим, що вона вже шкодує про свою відмову Фреду, й надала їй свободу та подбала про те, щоб Лорі дізнався, що Фред поїхав до Єгипту. Це було все, але Лорі зрозумів і, врешті, сказав собі:

– Я був упевнений, що вона передумає. Бідолаха Фред! Я пройшов через це й можу лише поспівчувати йому.

Він супроводив ці слова важким зітханням, а потім, немов виконавши обов'язок щодо минулого, задер ноги на диван і з насолодою почав читати листа Емі.

Поки за кордоном відбувалися всі ці зміни, вдома сталося велике горе, але лист, котрий повідомляв, що Бет вмирає, не дійшов до Емі, а коли прийшла наступна звістка з Америки, на могилі Бет вже зеленіла трава. Сумна новина застала Емі у Вевеї, бо травнева спека прогнала усіх із Ніцци. Подорожуючі повільно рушили через Геную та італійські озера до Швейцарії.

Емі перенесла сумну звістку стійко й підкорилася рішенням сім'ї, що їй не слід переривати свої мандри, оскільки вже пізно було попрощатися з Бет і їй розумніше залишитися, щоб дати влягтися першому приступу горя далеко від дому. Але на серці в неї лежав тягар, їй так хотілося додому, до рідних, і щодня вона сумно дивилася на інший берег озера в надії, що Лорі приїде і втішить її.

І він приїхав – дуже скоро. Листи їм обом прийшли з однією поштою, але він був у Німеччині й тому отримав повідомлення на кілька днів пізніше, ніж вона. Ледве прочитавши його, Лорі упакував валізу, попрощався зі своїми товаришами й відправився виконати свою обіцянку з серцем, сповненим радості й горя, надії й тривоги.

Він добре знав Вевей, й тільки-но його човен торкнувся маленької пристані, поспішив уздовж берега до Ла-Тур, до пансіону, де жили Керролі. *Garçon*^[83] був у відчаї, бо вся родина поїхала на прогулянку, але ні, мадемуазель-блондинка, можливо, в саду поряд із віллою. Якщо панич трохи зачекає, вона в одну мить буде тут. Але панич не захотів чекати навіть одну мить і, не дослухавши, що йому казали, зник, щоб самому знайти мадемуазель.

Чарівний старий сад на березі не менш чарівного озера, каштани, що шелестіли над головою, плющ, який вився усюди, й чорна тінь вежі на сонячній поверхні води – все це найкраще можна було охопити поглядом, сидячи на лавці, що притулилася поблизу низької огорожі. Сюди Емі часто приходила читати, малювати або шукати розради в красі, котра, на щастя, її оточувала. У цей день вона сиділа тут, опустивши голову на руку, тужачи за домом й думаючи про Бет і водночас дивуючись, чому не їде Лорі.

Вона не чула, як він перетнув двір, не бачила, як затримався під аркою, яка вела з підземного ходу в сад і стояв там десь з хвилину, дивлячись на неї. Все у ній, безумовно, свідчило про любов і горе – багато разів прочитані листи на колінах, чорна стрічка у волоссі, страждання й жіночне терпіння у виразі її обличчя, навіть маленький ебеновий хрестик на шії здавався Лорі зворушливим, адже це був його подарунок і вона носила його як єдину прикрасу.

Якщо в нього були якісь сумніви щодо того, який прийом вона йому влаштує, то вони зникли в ту ж хвилину, коли вона підняла очі й побачила його. Впустивши все, що лежало на колінах, вона кинулася до нього, вигукуючи із невідомою любов'ю та радістю:

– О Лорі, Лорі, я знала, що ти прийдеш до мене, я знала!

Гадаю, все було сказано й вирішено тоді, коли вони з хвилину стояли разом у абсолютному мовчанні. Темна голова схилилася над світлою, немов бажаючи захистити її. Емі відчула, що ніхто не може втішити й підтримати її так, як Лорі, а Лорі вирішив, що Емі – єдина жінка в усьому світі, яка могла б зайняти місце Джо і зробити його,

Лорі, щасливим. Він не сказав їй цього, але вона не була розчарована: обидвоє розуміли, що відбувається, були задоволені та з радістю дещо залишили недоказаним.

Через хвилину Емі повернулася на свою лавку, і, поки вона осушувала сльози, Лорі збирав розсипані папери, знаходячи різні затерті листи й малюнки, котрі свідчили, що Лорі може мати надію на... Але мовчатимемо. Поки що. Коли він сів поруч із нею, вона знову засоромилася й почервоніла, як мак, згадавши про своє поривчасте привітання.

– Я не могла втриматися... Мені було так самотньо й сумно, і я була так рада тебе бачити. Який це сюрприз – підняти очі й побачити тебе, якраз тоді, коли я почала боятися, що ти зовсім не приїдеш, – сказала вона, марно намагаючись говорити легко й природно.

– Я кинувся сюди в ту ж хвилину, як дізнався про нещастя. Я хотів би сказати що-небудь, щоб утішити тебе у втраті милої Бет, але можу лише поспівчувати і... – він не міг продовжувати, бо теж став раптом сором'язливий і не знав, що сказати. Йому хотілося просто покласти голову Емі собі на плече й порадити їй виплакати, але не наважився і замість цього взяв її руку та з щирим співчуттям потиснув її – і це було краще за будь-які слова.

– Не треба нічого говорити, – мовила вона м'яко. – Мене втішає те, що Бет тепер добре і вона щаслива, і я не повинна бажати, щоб вона повернулася. Але мені страшно їхати додому, як би гаряче я не хотіла побачити їх усіх. Ми не говоритимемо про це зараз, а то я заплачу. А мені так приємно побути з тобою. Тобі не потрібно відразу повертатися, ні?

– Ні, якщо ти хочеш, щоб я був з тобою, дорога.

– Хочу, дуже хочу. Тітонька і Фло дуже добрі до мене, але ти – ти як член сім'ї, і мені було б так приємно, якби ти побув тут ще.

Емі була так схожа на дитину, яка сумувала за домівкою, на дитину, чиє серце сповнене горем, що Лорі одразу забув всю свою сором'язливість і втішив її саме тим, чого вона хотіла, – ласкою, до якої вона звикла, і підбадьорливою бесідою, якої вона так потребувала.

– Бідолашна моя, вигляд у тебе такий, ніби ти зовсім убита горем! Я збираюся подбати про тебе, тож не плач більше, підемо прогуляємося, занадто холодно нерухомо сидіти на вітрі, – сказав він лагідно-наказовим тоном, який сподобався Емі, зав'язав стрічки її

капелюха, сунув її руку собі під лікоть і повів по сонячній алеї. Невимушеність повернулася до нього, а Емі було дуже приємно спертися на сильну руку, побачити усмішку на знайомому обличчі й почути ласкавий голос, що говорив так мило для неї однієї.

За своє життя цей незвичайний старий сад послужив рятунком та сховищем не одній парі закоханих і, здавалося, був спеціально створений для них – такий сонячний та затишний. Сад, де не було нікого й нічого, крім вежі, щоб доглянути за ними, й широкого, вкритого брижами озера, щоб відгукуватися відлунням на їхні голоси.

Цілу годину ця нова пара гуляла й розмовляла або відпочивала на лаві, насолоджуючись взаємною близькістю, що надає часу й місцю такого зачарування, і, коли прозаїчний дзвінок до обіду нагадав їм, що пора покинути чарівний притулок, Емі відчула себе так, немов залишила там свою самотність і смуток.

Щойно пані Керрол побачила обличчя дівчини, котре враз зовсім змінилося, її осяяла нова думка, і вона подумки вигукнула: «Тепер все розумію – дівчинка чахла за молодим Лоуренсом. Ну і ну, ніколи б не подумала!».

Із гідною похвали стриманістю добра леді промовчала, залишивши при собі усі свої здогадки, але дуже вмовляла Лорі залишитися, а Емі – насолоджуватися його товариством, бо це принесе їй більше користі, ніж таке довге усамітнення. Емі була зразком слухняності, тож, оскільки сама тітка була дуже зайнята Фло, вона попрохала племінницю розважити її друга, що Емі вдавалося навіть з більшим, ніж зазвичай, успіхом.

У Вевеї Лорі ходив на піші прогулянки, їздив верхи, катався на човні або старанно вчився, а Емі захоплювалася всім, що він робив, і слідувала його прикладу наскільки могла. Він говорив, що зміна в ньому викликана кліматом, і вона не заперечувала, радіючи, що тим же можна пояснити поліпшення її власного здоров'я та настрою.

Повітря – свіже й підбадьорливе – пішло їм обом на користь, а активний рух – напрочуд добре вплинув і на їхні душі, і на їхні тіла. Там, серед вічних гір, вони, здавалося, віднайшли більш чітке бачення життя, тут їм відкрилося, що таке справжній обов'язок.

Свіжі вітри забрали похмурі сумніви, оманливі фантазії й туман тяжких роздумів. Під теплим весняним сонцем розцвіли найрізноманітніші надихаючі ідеї, ніжні надії та щасливі думки, а

хвилі озера немов забрали прикросці минулого. Величні давні гори ласкаво дивилися вниз на них, ніби кажучи: «Діти, любіть одне одного».

Незважаючи на недавнє горе, це був дуже щасливий час, такий щасливий, що Лорі був не в силах порушити словом його чарівність. Він не відразу прийшов до тями від подиву, виявивши, що так швидко вилікувався від свого першого і, як він вважав, єдиного й останнього кохання.

Юнак виправдовував себе за уявну невірність думкою, що сестра Джо – це майже те ж саме, що й сама Джо, і переконанням, що було б неможливо полюбити так швидко і так глибоко іншу жінку, окрім Емі. Його перше почуття до дівчини, до Джо, було бурхливим і стрімким, і він озирався на нього, немов через довгу низку років, зі співчуттям, змішаним із жалем. Не соромився його, але став думати про нього, як про одне з гірких і радісних переживань свого життя, за яке дякував долі, коли біль, нарешті, вщух.

Його друге почуття, до Емі, вирішив він, буде якомога спокійнішим і простим: не було жодної потреби влаштовувати по-італійськи пристрасну сцену або казати, що він любить її. Вона знала це без слів і давно дала відповідь. Все сталося так природно, що ніхто не міг висловити невдоволення, і він знав, що всі радітимуть, навіть Джо.

Але якщо наша перша пристрасть потерпіла фіаско, ми схильні бути обачними й неквапливими, роблячи другу спробу, тож Лорі не квапив час, насолоджуючись кожною годиною й чекаючи слушної нагоди виголосити слово, яке поставило б крапку в першій і найприємнішій частині його нового роману.

Лорі, мабуть, уявляв, що зізнання відбудеться в саду біля вілли, під місяцем, у вишуканій манері, але виявилось зовсім навпаки – все було сказано пообідді на озері в кількох уривчастих словах.

Весь ранок вони каталися на човні – від похмурого Святого Джінгольфа до сонячного Монтре, з одного боку – Савойські Альпи, з другого – гора Сен-Бернар і Дан-дю-Міді, прекрасний Вевей – у долині, Лозанна – далеко на пагорбі, а над головою – безхмарне блакитне небо й ще більш блакитне озеро внизу із безліччю мальовничих човнів, схожих на білокрилих чайок.

Вони говорили про Бонівара, коли їхній човен ковзав повз Шильйонський замок, і про Руссо – коли вони дивилися вгору на

Кларанс, де він написав свою «Елоїзу»^[84]. Жоден з них не читав її, але обидва знали, що це історія про кохання, і кожен подумав, чи була вона хоч наполовину така цікава, як їхня власна.

Емі плескала рукою у воді під час маленької паузи, що виникла в бесіді, а коли підняла очі, побачила, що Лорі сперся на весла й дивиться на неї із виразом, який змусив її квапливо мовити – лише для того, щоб щось сказати:

– Ти, мабуть, втомився. Відпочинь трохи, а я веслуватиму. Мені це корисно, а то відтоді, як ти приїхав, зовсім зледащіла і тільки насолоджуюся.

– Я не втомився, але можеш взяти весло, якщо хочеш. Тут достатньо місця, хоч мені й доведеться сидіти посередині, щоб врівноважувати човен, – відповів Лорі, немовби зрадивши цьому переміщенню.

Відчуваючи, що вона не дуже поправила справу, Емі зайняла запропоновану їй третину лави, відкинула волосся з обличчя і взялася за весло. Вона вміла веслувати досить добре – так само, як і багато іншого. І хоч тримала весло двома руками, а Лорі – однією, весла ритмічно й у такт опускалися й піднімалися, тож човен рівно ковзав по воді.

– Як добре ми веслуємо разом, правда? – сказала Емі. Мовчання здавалося їй нестерпним в ту хвилину.

– Так добре, що мені б хотілося, щоб ми все життя веслували в одному човні... Ти згодна, Емі? – дуже ніжно запитав він.

– Так, Лорі, – дуже тихо відповіла вона. Вони кинули весла і мимоволі додали гарну маленьку картинку юної любові й щастя до тих прекрасних картин, що відбивалися у гладі озера.

Розділ дев'ятнадцятий

Одна, як білинка в полі

Легко було обіцяти самопожертву, коли власне «я» було цілком поглинене іншим «я», а серце й душу очищав прекрасний приклад іншого серця та душі. Але коли голос, що допомагав, замовк, щоденні уроки любові скінчилися, дорога людина пішла назавжди і не залишилося нічого, крім самотності й горя, стримати свою обіцянку для Джо виявилось дуже важко.

Як могла вона «втішити тата й маму», коли її власне серце розривалося від туги за сестрою, як могла вона «зробити будинок щасливим», коли весь світ, тепло й краса, здавалося, пішли з нього разом із Бет, яка залишила свій старий будинок заради нового. Де ж бідна Джо могла знайти для себе «якусь корисну, щасливу працю», що замінила б їй те віддане служіння, яке саме вже було для неї нагородою?

Вона намагалася бездумно, приречено виконувати свій обов'язок, потай весь час бунтуючи проти нього, бо він здавався їй несправедливим. Адже й без того нечисленних радостей ставало ще менше, тягар турбот робився важче, а життя – все тяжче й тяжче, хоч водночас вона продовжувала старанно працювати. Здавалося, одним людям дістається все сонце, а іншим – вся тінь. Це було несправедливо, адже вона більше за Емі намагалася бути хорошою, але ніколи не отримувала жодної нагороди, тільки розчарування, горе й важку роботу.

Бідна Джо! Це були похмурі дні – щось схоже на розпач охоплювало її при думці про те, що їй доведеться провести все життя в цьому тихому домі, присвятивши себе нудним турботам...

У цьому житті – лише трохи дрібних задовольень і безліч обов'язків, виконувати які ніколи не стане легше. «Я не зможу. Я не створена для такого життя. Я знаю, що втечу або зроблю що-небудь відчайдушне, якщо ніхто не прийде мені на допомогу», – говорила вона собі, коли її перші зусилля не дали результату і вона, відчувши себе нещасною, впала у зневіру, що буває часто, коли сильній волі доводиться підкоритися неминучому фатуму.

Але знайшовся хтось, хто прийшов Джо на допомогу, хоч вона не відразу зрозуміла, що перед нею її добрі янголи. Але вони постали перед нещасною Джо у знайомих образах і використовували найпростіші чари, підходящі для бідних людей.

Вночі їй часто ввижалося, що Бет кличе її. Вона одразу прокидалася, але бачила лише порожнє ліжко і гірко ридала від невтішного горя, надривно благаючи: «О Бет, повернися, благаю тебе!». Мати, почувши її ридання так само швидко, як Джо чула найслабший шепіт сестри, приходила, щоб утішити її не тільки словами, а й терплячою ніжністю, яка заспокоює дотиком, сльозами, що безмовно нагадують про горе – набагато більше, ніж горе Джо, і переривчастим шепотом, більш красномовним, ніж молитви, бо цей шепіт сповнений надії, а смиренність зазвичай іде поряд з істинним горем.

То були священні миті, коли серце говорило із серцем у мовчанні ночі, перетворюючи скорботу на благословення, яке зменшує горе і зміцнює любов. Джо відчула це, і їй здалося, що її ноша стає легшою, обов'язок – миліше, а життя не настільки нестерпне, якщо дивитися на нього із безпечного притулку материнських обіймів.

Коли страждальне серце Джо трохи втішилось, її збентежений розум теж знайшов підтримку. Одного разу вона пішла в кабінет і, схилившись над милою сивою головою, котра піднялася над паперами, щоб привітати її доброю усмішкою, несміливо сказала:

– Тато, поговори зі мною, як ти раніше говорив із Бет. Мені такі розмови потрібні більше, ніж вони були потрібні їй, адже я зовсім загубилася.

– Дорога моя, ніщо не може втішити мене більше, ніж твоє прохання, – відповів він із тремтінням в голосі та обійняв її обома руками, немов йому теж потрібна була підтримка і він не соромився просити про неї.

Потім, сівши в маленьке крісло Бет, що стояло поруч із ним, Джо розповіла про свої біди – про гіркоту втрати, котра нікуди не зникала і не ставала менш відчутною, про безплідні зусилля, що без кінця бентежили її, про нестачу віри, від чого життя здавалося таким похмурим, і про все те сумне сум'яття, яке ми називаємо відчаєм.

Вона звернулася до нього з повною довірою, і він допоміг їй, надавши ті поради, яких вона так потребувала: обидвоє знайшли в

цьому втіху, бо прийшов час, коли вони могли говорити одне з одним не тільки як батько й дочка, але як чоловік і жінка, які можуть і раді служити одне одному із взаємним співчуттям, так само як і з взаємною любов'ю.

То були щасливі години роздумів у старому кабінеті, який Джо називала «церквою одного вірянина». Вона виходила з цієї церкви підбадьореною та умиротвореною. Так батьки, навчивши одне дитя зустріти смерть без страху, намагалися тепер навчити друге приймати життя без зневіри і недовіри й використовувати надані ним прекрасні можливості з вдячністю і впевненістю.

Джо мала й іншу підтримку – скромні, але благотворні для неї роботи та радості, в яких їй не було відмовлено і які вона поступово вчилася помічати й цінувати. Щітки й ганчірки для миття посуду вже не були настільки огидні їй, як колись: здавалося, що господарюючий дух Бет все ще витає навколо маленької швабри і старої щітки, які так і не викинули. І, користуючись ними під час прибирання, Джо помічала, що наспівує пісні, які співала Бет, наслідує її акуратність, піклується про дрібниці, що створюють атмосферу свіжості та затишку, а це і є перший крок до того, щоб зробити домашніх щасливими, хоч вона не здогадувалася про це, поки не почула дещо від Ханни, яка схвально потиснула їй руку:

– Розумниця, ти вирішила, що не даси нам сумувати за нашою милою овечкою. Ми мало говоримо, але все помічаємо, і Бог нагородить тебе за це, ось побачиш.

Джо часто бувала в Мег, і, коли вони разом шили і розмовляли, вона звернула увагу на те, як змінилася й розвинулася Мег, як добре вона говорить, як багато знає про хороші жіночі амбіції, думки й почуття, як вона знаходить щастя в дітях і чоловікові, як багато вони роблять одне для одного.

– Шлюб все-таки прекрасна річ. Цікаво, розцвіла б я хоч наполовину так, як ти, якщо б теж спробувала? – мовила Джо, будуючи повітряного змія для Демі у перевернутій догори дригом дитячій.

– Це саме те, що тобі потрібно, Джо, потрібно, щоб проявити ніжну, жіночну частину твоєї натури. Ти як каштан – колючий зовні, але шовковисто-гладкий усередині, з солодким ядрцем. Потрібно тільки до нього дістатися. Коли-небудь любов змусить тебе показати твоє серце, і тоді колюча шкаралупа відпаде.

– Мороз розпушує колючки каштанів, мамочко, й потрібно як слід потрясти дерево, щоб отримати собі каштана. Хлопчики люблять ходити за горіхами, але мені не хочеться, щоб вони заштовхали мене в мішок, – відповіла Джо, намазуючи клеєм змія, якого так і не вдалося підняти в повітря, бо Дейзі прив'язала до нього себе – як маленьку й гарненьку підвіску.

Мег засміялася. Але, хоч їй було приємно бачити проблиски колишнього духу Джо, вона все-таки вважала своїм обов'язком підкріпити раніше висловлену думку усіма наявними в її розпорядженні аргументами, найбільш переконливими з яких були її діти, яких Джо ніжно любила.

Деякі серця найкраще розкриває горе, і Джо була майже готова до того, щоб її «заштовхали в мішок»: трохи більше сонця – і каштан дозріває, а тоді нетерплячий хлопчик струшує дерево, а чоловіча рука дотягується, щоб ніжно вийняти із шкаралупи здорове і свіже ядро. Якби вона підозрювала про це, то закрилася б ще міцніше у своїй шкаралупі та стала б ще більш колючою, але, на щастя, вона не думала про це, і, коли прийшов час, шкаралупа розкрилася.

Звичайно, якби вона була героїнею повчальної повісті, їй слід було б у цей період життя зробитися святою, відректися від світу й ходити у чорному капелюшку і з релігійними брошурами в кишені, творячи добро. Але Джо не була героїнею. Вона була всього лише дівчиною, котра долає життєві перешкоди, дівчиною, яких сотні, і вона просто проявляла свою натуру, сумуючи чи нервуючи, стаючи млявою або енергійною – як диктував їй настрій.

Це дуже благородно – сказати, що ми будемо доброчесними, але ми не можемо домогтися цього одразу: потрібні довгі, напружені, об'єднані зусилля, перш ніж хоча б деякі з нас стануть на вірний шлях. Джо стала на цей шлях: вона вчилася виконувати свій обов'язок і почувалася нещасною, якщо його не виконувала. Але виконувати його з радістю – це було зовсім інше!

Попервах вона часто говорила, що хотіла б зробити що-небудь чудове, як би важко це не було. Тепер отримала те, що хотіла, бо що могло бути прекрасніше, ніж присвятити життя батькам, намагаючись зробити дім таким же щасливим для них, яким вони зробили його для неї? А якщо, щоб забезпечити велич життєвого подвигу, необхідні труднощі, то що може бути важче для бунтівної й честолюбної

дівчини, ніж відмовитися від своїх надій, планів, бажань і радісно жити для інших?

Провидіння зловило її на слові. Перед нею постало завдання – не таке, про яке мріяла, але краще, бо в ньому не було місця егоїстичним інтересам. Отже, як могла вона виконати це завдання? Джо вирішила, що постарается, і в своїй першій спробі знайшла помічників, про яких ми вже говорили. Вона отримала ще один дієвий засіб, і прийняла його не як винагороду, але як розраду, як християнин прийняв їжу, запропоновану маленьким деревцем, під яким відпочивав, коли виліз на гору, що звалася Труднощами^[85].

– Чому ти не пишеш? Це заняття завжди робило тебе щасливою, – сказала їй одного разу мати, коли Джо знову впала в зневіру.

– Немає бажання писати, та якщо б і було, кому потрібні мої твори?

– Нам. Напиши що-небудь для нас і не думай про решту світу. Спробуй, дорога, я впевнена, що й тобі це допоможе, і нас потішить.

– Не вірю, що зможу, – відповіла Джо, але все-таки відкрила свій стіл і почала розбирати недопрацьовані рукописи.

Через годину мати зазирнула в кімнату й побачила її, як і раніше, за столом. Джо щосили писала, сидячи у своєму чорному фартусі з зосередженим виглядом обличчя, який змусив пані Марч усміхнутися й потихеньку піти дуже задоволеною успіхом своєї пропозиції.

Джо не знала, як це вийшло, але було в її новому оповіданні щось, що проникало прямо в серця тих, хто читав його. І коли сім'я насміялася й наплакалася над ним, батько послав його, майже проти волі Джо, в один із популярних журналів, де, на її подив, не тільки прийняли цю розповідь, а й замовили ще.

Понад те, згодом їй почали надходити листи від людей, чия похвала була честю, оповідання передруковували газети, і незнайомі, як і друзі, захоплювалися ним. Для невеликого твору це був величезний успіх, і Джо була здивована навіть більше, ніж коли її роман хвалили і лаяли водночас.

– Не розумію. Що такого в простому маленькому оповіданні, що люди так хвалять його? – запитала вона у батька.

– У ньому правда, Джо. У цьому весь секрет: гумор і пафос роблять його живим. Ти нарешті знайшла свій стиль. Ти більше не пишеш із думкою про славу або гроші, а вкладаєш у працю свою душу. Це

мінливості долі: колись була гіркота, тепер – солодкість. Старайся і станеш так само щаслива, як ми щасливі твоїм успіхом.

– Якщо є щось хороше або правдиве в тому, що я пишу, то цим я завдячую тобі, мамі та Бет, – сказала Джо, зачеплена словами батька більше, ніж будь-якими потоками похвали від решти світу.

Так, навчена любов'ю і горем, Джо писала свої маленькі оповідання та відсилала їх шукати друзів для них самих і для неї, і цей світ виявився дуже милостивий до таких скромних подорожніх – їх брали привітно, й вони посилали їй втішні знаки уваги, як діти, яким пощастило в житті, посилають їх своїй матері.

Коли Емі та Лорі написали додому про свої заручини, пані Марч боялася, що Джо буде нелегко порадіти за них, але незабаром її страхи розвіялися. Хоч спочатку Джо й здавалася похмурою, вона прийняла звістку дуже спокійно і була сповнена надій і планів щодо майбутнього «дітей», перш ніж встигла прочитати лист двічі. Це був письмовий дует, де кожен прославляв іншого, як це роблять закохані. Було дуже приємно читати його й думати про нього, бо ні в кого не було заперечень.

– Ти рада, мама? – запитала Джо, коли вони склали дрібно списані аркуші та глянули одна на одну.

– Так, я сподівалася, що так і буде, з тих пір як Емі написала, що відмовила Фреду. Бо була впевнена, що щось краще, ніж, як ти кажеш, «корисливий дух», опанувало нею, і деякі натяки в її листах змушували мене припускати, що любов і Лорі здобудуть перемогу.

– Яка ти прониклива, Мармі, а до того ж яка скритна! Ні слова мені не сказала.

– Матерям потрібні проникливі очі й стримані слова, коли вони мають справу з дочками. Я боялася запустити таку думку тобі в голову, щоб ти не надумала написати й привітати їх перш, ніж все було вирішено.

– Я вже не така навіжена, якою була. Можеш мені довіряти. Тепер я досить твереза й розумна, щоб бути чиею завгодно повірницею.

– Це правда, дорога, і я хотіла б зробити тебе моєю повірницею, та тільки боялася, що тебе може поранити звістка про любов твого Тедді до когось іншого.

– Що ти, мамо! Невже ти думаєш, що я могла б бути така дурна й егоїстична, після того, як відмовилася від його любові, коли вона була

найпершою, якщо не найпрекраснішою.

– Я знаю, Джо, що ти тоді була щирою у своїх почуттях, але останнім часом мені думалося, що, якби він повернувся і знову зробив тобі пропозицію, ти, можливо, дала б іншу відповідь. Вибач, дорога, але я не можу не бачити, що ти дуже самотня й іноді у твоїх очах проглядається таке незадоволення життям, що змушує моє серце стискатися. Тож я думала, що твій хлопчик міг би заповнити цю порожнечу, якщо б спробував зараз.

– Ні, мамо, краще хай буде так, як є. І я рада, що Емі полюбила його. Але ти маєш рацію в одному: я справді самотня, й, можливо, якби Тедді спробував ще раз, я сказала б «так» не тому, що полюбила його, але тому, що тепер більше хочу бути коханою, ніж коли він їхав.

– Це мене тішить, Джо. Це говорить про те, що ти робиш успіхи. Є чимало тих, хто любить тебе, тож постарайся втішитися любов'ю тата, мами, сестер, друзів і малюків в очікуванні кращого коханого з усіх, який прийде, щоб принести тобі твою нагороду.

– Матері – кращі за всіх у світі, хто може подарувати любов, але я готова шепнути своїй Мармі, що хотіла б спробувати й іншу любов також. Це дуже дивно, але чим більше я намагаюся вдовольнитися всякого роду природними симпатіями, тим більшого кохання хочу. Я й гадки не мала, що серце може вмістити так багато любові. Моє стало таким м'яким, і тепер воно, схоже, ніколи не наповниться, а раніше мені цілком вистачало моєї сім'ї. Я не розумію цього.

– Я розумію, – і пані Марч усміхнулася своєю повною співчуття усмішкою, поки Джо перегортала листи, щоб ще раз прочитати, що Емі написала про Лорі.

«Це так прекрасно – відчувати таку любов, якою любить мене Лорі. Він зовсім не сентиментальний і мало говорить про це, але я бачу й відчуваю його любов у всьому, що він говорить і робить. І від цього відчуваю таке щастя й таку смиренність, що, здається, стала новою Емі, не такою, як раніше. Досі я не знала, який він добрий, великодушний і ніжний, тепер він відкрив мені своє серце, і я побачила, що воно сповнене благородних поривів, надій і мети, і я відчуваю гордість від усвідомлення, що це серце віддане мені. Він каже, що тепер “може здійснити благополучне плавання по життю зі мною на борту як помічник і величезною любов'ю як баласт”. І я молюся, щоб так і було. Я постараюся бути всім, що він шукає в мені,

бо люблю мого хороброго капітана всім серцем і душею й ніколи не покину його, поки Бог дозволить нам бути разом. О, мамо, я й не знала, як може бути схожий на рай цей світ, коли двоє люблять одне одного і один для одного живуть!».

– І це наша стримана, манірна й суетна Емі! Слово честі, любов творить чудеса. Як сильно, як же сильно вони, мабуть, щасливі! – і Джо склала скрипучі листи дбайливою рукою, як закриває людина захоплюючий роман і потім знову усвідомлює свою самотність у цьому сірому, нудному світі.

Потім Джо вирушила нагору, бо йшов дощ і погуляти все одно б не вийшло. Її охопив дух неспокою, і колишнє почуття повернулося до неї – позбавлене колишньої гіркоти, але сумне й терпляче здивування: чому одна сестра має отримати все, що хоче, а інша – нічого. Вона знала, це було неправдою й намагалася відкинути неприємну думку, але природна спрага любові була сильна, і щастя Емі пробудило жадібне бажання знайти того, кого можна «любити всім серцем і душею й бути разом, поки Бог дозволить».

На горищі, де завершилися неспокійні блукання Джо, стояли в ряд чотири дерев'яні ящики, на кожному з них стояло ім'я його власниці й кожен був наповнений реліквіями дитинства і юності, що вже пішли назавжди. Джо по черзі зазирнула в них, а дійшовши до свого, сперлася підборіддям об край і неухважно дивилася на безладну колекцію, поки її погляд не привернула зв'язка старих зошитів.

Вона витягла їх, перегорнула й оживила спогади про зиму, проведену в доброї пані Кірк. Спочатку усміхнулася, потім задумалася, потім засумувала, а коли дійшла до короткої записки, написаної рукою професора, губи її затремтіли, зошити зісковзнули з колін, і вона завмерла, дивлячись на дружні слова так, немов вони набули нового змісту й торкнулися вразливого місця в її серці.

«Чекайте мене, мій друг. Можливо, я трохи спізнюся, але неодмінно приїду».

– О, якби він тільки приїхав! Такий добрий, милий, такий вічно терплячий зі мною, мій дорогий старий Фріц. Я не цінувала його й наполовину так, як він того заслуговує, коли був поруч. Але тепер як би я хотіла побачити його, коли всі, здається, покинули мене і я залишилася зовсім одна... як билинка в полі.

І, стискаючи в руці маленьку записку як обіцянку, якій ще належить здійснитися, Джо поклала голову на мішок з ганчірками, що було підвернувся їй під руку, й заплакала, немов відповідаючи дощу, який стукав по даху.

Чи була це жалість до себе, самотність або поганий настрій? Чи пробудження почуття, яке очікувало слухного моменту, так само, як і той, хто був його причиною? Хтозна...

Розділ двадцятий

Сюрпризи

Джо була зовсім одна в сутінках, лежала на старому дивані, дивилася на вогонь і думала. Вона любила так проводити цей вечірній час. Ніхто не турбував її там, і вона звикла лежати, поклавши голову на маленьку червону подушку Бет, писати сюжети оповідань, мріяти або думати ніжні думи про сестру, яка, здавалось, нікуди й не йшла.

Обличчя її було втомленим, серйозним і досить сумним. Завтра був день її народження, і Джо думала про те, як летять роки, якою старою стає вона і як мало встигла зробити. Майже двадцять п'ять – і нічим похвалитися. Джо помилялася – похвалитися можна було багато чим. Але це вона зрозуміла тільки з часом.

– Старою дівою – ось ким я буду. Незаміжня літературна дама, з пером замість чоловіка, сімейством оповідань замість дітей, – а років через двадцять, можливо, мені дістанеться й трохи слави, коли я, як бідний Джонсон, не зможу нею насолодитися, бо буду стара й ні з ким мені буде її розділити, бо буду самотня, та й потреби в ній не буде, бо я стану зовсім незалежною від чужої думки. Втім, ніхто не змушує мене ставати пісною святою або егоїстичною грішницею, та й, смію думати, старим дівам живеться зовсім непогано, коли вони звикають до свого становища, але... – і тут Джо зітхнула, немов така перспектива навряд чи була привабливою.

Справді, подібна перспектива рідко здається привабливою, і тридцятиріччя бачиться кінцем усього тому, кому ось-ось виповниться двадцять п'ять. Але справа йде не так погано, як можна подумати, і людина живе цілком щасливо, якщо здатна знайти притулок у самій собі.

У двадцять п'ять дівчата починають називати себе старими дівами, але потай вирішують, що ніколи ними не будуть. У тридцять вони нічого не говорять, але спокійно приймають цей факт і, якщо вони досить розумні, втішаються тим, що попереду в них ще двадцять корисних, щасливих років, коли вони зможуть навчитися старіти красиво.

Не смійтеся над старими дівами, милі дівчата, бо часто дуже ніжні й трагічні романи приховані в їхніх серцях, у сердечках, що б'ються так спокійно під строгими сукнями, й самовідданість, з якою вони принесли в жертву молодість, здоров'я, амбіції, мрії і саму любов, робить їх зів'ялі обличчя красивими в очах Бога. Навіть до сумних, буркотливих сестер потрібно ставитися з добротою – хоча б через те, що їм не довелося дізнатися про найсолодше в житті (якщо не з якоїсь іншої причини).

І, дивлячись на них зі співчуттям, а не з презирством, квітучі дівчата повинні пам'ятати, що вони теж можуть втратити час цвітіння, що щоки не завжди залишаться рожевими, що срібні нитки з'являться в буйних каштанових кучерях і що з часом доброзичливість і повага будуть для них так само приємні, як любов і захоплення зараз.

Джентльмени, тобто – хлопчики і юнаки, будьте люб'язні зі старими дівами, якими б бідними, непривабливими й змарнілими вони не були, бо єдиний лицарський дух, який заслуговує на те, щоб їм володіти, – це той, який з готовністю поважає старість, захищає слабкого і служить жінкам, незалежно від їх статусу, віку чи краси.

Згадайте хоча б добрих тіточок, які не тільки повчають і пристають із дрібницями, але доглядають і пестять, занадто часто не отримуючи ніякої подяки, згадайте дурні історії, з яких вони допомогли вам виплутатися, гроші, які вони давали вам зі своїх мізерних запасів, шви, які терплячі старі пальці наклали для вас на ваш одяг, сходинок, по яких старі ноги з готовністю пройшли, – і з вдячністю виявляйте милим старим жінкам ті маленькі знаки уваги, які жінки люблять отримувати завжди, поки живуть.

Спритноокі дівчата відразу помітять це, й ви сподобаєтеся їм від цього ще більше, а якщо смерть, ця майже єдина сила, що здатна розлучити матір і сина, осиротить вас, можете бути певні, що знайдете ніжний прийом і материнську ласку у якоїсь тітки Прісцилли, яка зберегла найтепліший куточок у своєму самотньому старому серці для «кращого на світі племінника».

Джо, мабуть, заснула (як, на наш страх, і милий читач під час цього маленького повчання), бо раптом перед нею постав привид Лорі – тілесний, схожий на живу людину, – він схилився над нею з тим самим поглядом, який бував у нього, коли його переповнювали почуття й він не хотів цього показати. Але, як героїня старовинної англійської

балади, «вона повірити не могла, що він був перед нею», і лежала, дивлячись на нього в приголомшеному мовчанні, поки він не нахилився й не поцілував її. Тоді вона схопилася, радісно закричавши:

– О мій Тедді! Мій Тедді!

– Дорога Джо, це значить, ти рада мене бачити?

– Рада! Мій милий хлопчик, в мене немає слів, щоб висловити мою радість. А де Емі?

– Твоя мама взялася за неї в Мег. Ми зайшли туди по дорозі, й моїй дружині не вирватись із їхніх обіймів.

– Твоїй... кому? – вигукнула Джо, бо Лорі вимовив ці два слова з невимовною гордістю й задоволенням, які видали його.

– Ах, так! Так-так, я зробив це, – і вигляд у нього був такий винуватий, що Джо спалахнула обуренням:

– Узяв і одружився!

– Так, вибачте, більше не буду, – й він опустився на коліна, покаюнно склавши руки і з виразом обличчя, повним пустощів, веселощів і урочистості.

– І ви насправді одружені?

– І навіть дуже.

– Спаси й помилуй! Яку ще жахливу річ ти зробиш далі? – і Джо, задихаючись, впала на стілець.

– Характерне, але не зовсім приємне привітання, – відповів Лорі, котрий все ще перебував у смиренній позі, але сяючи від задоволення.

– Чого ж ще ти чекаєш, якщо приголомшуєш людину, підкравшись як злодій і видаючи секрет таким ось чином? Встань, смішний ти хлопчик, і розкажи мені все.

– Жодного слова, поки ти не дозволиш мені сісти на моє колишне місце й пообіцяти не відгороджуватися.

Джо засміялася, як не сміялася вже давно, і, дружньо поплескавши по дивану, сказала люб'язним тоном:

– Старий валик на горищі, тепер він нам не потрібен. Сідай, Тедді, й розкажуй усе.

– Як приємно чути це твоє «Тедді»! Ніхто не називає мене так, крім тебе, – і Лорі сів. Ці слова він сказав із задоволенням.

– Як тебе кличе Емі?

– «Мій пане».

– Схоже на неї. Мабуть, ти так і виглядаєш, – і очі Джо ясно сказали, що її хлопчик показався їй милішим, ніж будь-коли.

Валик зник, але перешкода проте була – природна, споруджена часом, розлукою і зміною почуттів. Обидва відчували її і з хвилину дивилися одне на одного так, немов ця невидима перепона кидала на них легку тінь. Вона, втім, зникла, коли Лорі сказав, марно намагаючись прийняти поважний вигляд:

– Хіба я не схожий на одружену людину й главу сім'ї?

– Ні краплі. І ніколи не будеш схожим. Ти стаєш краще й красивіше, але все одно той самий шибеник.

– Право, Джо, тобі слід було б ставитися до мене з більшою повагою, – почав Лорі, котрий неймовірно насолоджувався тим, що відбувається.

– Як я можу, коли сама думка про тебе, одруженого й такого розсудливого, така смішна, що я не можу залишатися серйозною! – відповідала Джо, широко усміхаючись, та так заразливо, що обидва знову засміялися, а потім сіли поговорити, як у старі добрі часи.

– Немає сенсу тобі, Джо, виходити на вулицю в такий холод, щоб зустріти Емі: вони всі зараз прийдуть сюди. Я не міг чекати, бо хотів зробити тобі великий сюрприз і «зняти перші вершки», як ми говорили, коли жартома сварилися через молоко.

– І ти, звичайно, прийшов і зіпсував весь сюрприз, почавши не з того кінця. Ну, почни спочатку й розкажи мені, як все сталося. Мені до смерті хочеться дізнатися.

– Я зробив це, щоб принести задоволення Емі, – почав Лорі з лукавою іскрою в очах, яка змусила Джо вигукнути:

– Брехня номер один! Емі зробила це, щоб принести задоволення тобі. Продовжуйте, пане, і кажіть правду, якщо можете.

– Ну і ну, вона починає чіплятися. Чи не смішно це чути? – сказав Лорі, звертаючись до вогню в каміні: полум'я почервоніло й спалахнуло, немов цілком погоджуючись із ним. – Це одне й те саме, адже тепер я і вона – одне ціле. Ми збиралися приїхати додому із Керролами. Вони мали повернутися близько місяця тому, але несподівано передумали й вирішили провести ще одну зиму в Парижі. Але дідусь вже втопився на чужині. Він відправився в цю подорож заради мене, тож я не міг відпустити його одного й залишити Емі теж не міг. А у пані Керрол усі ці англійські забобони щодо пристойності,

компаньйонка та іншої нісенітниці, і вона не дозволила б Емі їхати з нами. Тоді я вирішив усі складності, сказавши: «Одружимося – й тоді зможемо їздити, як хочемо».

– І звичайно, ти це зробив. Ти завжди наполягаєш на своєму.

– Не завжди, – і щось у голосі Лорі змусило Джо поспішно сказати:

– Але як вам вдалося домогтися згоди тітки?

– Це було важко, але всі разом ми переконали її, адже на нашому боці була купа вагомих причин. Часу, щоб писати й просити дозволу, не було, але вам всім сподобалися наші заручини, й ви вже були згодні заочно, тож залишалося тільки «брати час за вуздечку», як висловлюється моя дружина.

– О, які ми горді, як нам подобається повторювати ці два слова! – перебила його Джо, в свою чергу звертаючись до вогню і з задоволенням помічаючи щасливий світ, який він, здавалося, запалював у очах, що були так трагічно похмурі, коли вона бачила їх в останній раз.

– Що ж, мабуть. Вона така чарівна маленька леді, що я не можу не пишатися нею... Ну, а потім, тітка й дядько все-таки були там для дотримання пристойності. Ми були так захоплені одне одним, що взагалі не могли розлучитися – а це чудове рішення враз розв'язало всі проблеми, тож усі погодилися з нами.

– Коли, де, як? – запитала Джо в гарячці жіночого нетерпіння й цікавості, бо не могла усвідомити все це по частинах.

– Шість тижнів тому, у американського консула в Парижі, дуже тихе весілля, зрозуміло, адже навіть у нашому щасті ми не могли забути про милу Бет.

Джо вклала руку в його долоню, коли він сказав це, а він ніжно провів рукою по маленькій червоній подушці, яку добре пам'ятав.

– Але чому ви не повідомили нам після весілля? – запитала Джо вже спокійніше, коли вони просиділи абсолютно нерухомо десь із хвилину.

– Ми хотіли зробити вам сюрприз. Спочатку думали, що поїдемо прямо додому, але милий старий, щойно ми одружилися, заявив, що буде готовий до від'їзду не раніше, ніж через місяць, і відправив нас у медовий місяць. Емі одного разу назвала Вальрозу справжнім раєм для молодят, і ми поїхали туди – й були такі щасливі, як люди бувають щасливі тільки раз у житті. Чесне слово! Це була любов серед троянд!

Лорі на хвилину немов забув про Джо, й вона тішилася цим, адже те, що він так вільно й природно розповідав їй такі інтимні речі, надавало впевненості, що вона прощена, а минуле забуте.

Джо спробувала забрати руку, але, вгадавши її думки, що викликали цей майже мимовільний рух, Лорі втримав її й мовив із чоловічою серйозністю, якої вона ніколи не помічала в нього раніше:

– Джо, люба, я хочу сказати тобі дещо, і більше ми ніколи до цього не повернемося. Пам'ятаєш, у тому листі, в якому я писав, якою доброю була до мене Емі, я сказав, що ніколи не перестану любити тебе? Але любов змінилася, і я зрозумів, що так краще. Ти й Емі помінялися місцями в моєму серці, ось і все. Гадаю, так судилося і сталося б само собою, якби я почекав, як ти й намагалася мене змусити. Але я ніколи не вирізнявся терпінням, і це була неймовірна сердечна мука. Тоді я був хлопчиком, впертим і поривчастим, і мені потрібен був важкий урок, щоб я зміг побачити свою помилку. Адже це справді була помилка, Джо, як ти й казала, але я зрозумів це тільки після того, як поставив себе в незручне становище. Чесне слово, у свій час я був у такому сум'ятті, що не знав, кого люблю більше – тебе або Емі, й намагався любити обох однаково, але не міг, а коли я побачив її у Швейцарії, все прояснилося, здається, в одну мить. Ви обидві зайняли в моєму серці ті місця, які повинні були зайняти, і я був впевнений, що вилікувався від старої любові перш, ніж виникла нова, і що я можу чесно поділити моє серце між сестрою Джо й дружиною Емі та гаряче любити обох. Ти повіриш цьому й погодишся повернутися до старих добрих часів, коли ми тільки познайомилися й подружилися?

– Я вірю цьому всією душею, але, Тедді, ми ніколи не зможемо знову бути хлопчиком і дівчинкою. Старі добрі часи не повернуться, і ми не повинні чекати цього. Тепер ми чоловік і жінка, час ігор позаду, в нас є справи серйозніші, й ми маємо залишити пустощі. Я впевнена, що й ти це відчуваєш. Я бачу зміну в тобі, а ти знайдеш її в мені. Мені буде не вистачати мого хлопчика, але я так само сильно любитиму чоловіка і захоплюватимуся ним навіть більше, бо він стає тим, ким, я сподівалася, він буде. Ми не можемо більше бути друзями ігор, але ми будемо братом і сестрою, щоб любити одне одного й допомагати одне одному все життя, так, Лорі?

Він не сказав ні слова, але взяв простягнуту йому руку й притулився до неї обличчям, відчуваючи, що з могили юнацької пристрасті піднялася красива, міцна дружба, щоб ошчасливити їх обох. Незабаром Джо сказала весело, бо їй не хотілося, щоб його повернення було сумним:

– Не можу повірити, що ви, діти, справді одружені та збираєтеся вести своє господарство! Здається, ще вчора я застібала фартух Емі та смикала тебе за волосся, коли ти мене дратував. Боже, як летить час!

– Оскільки один з «дітей» старше за тебе, нема чого зображати бабусю. Тішу себе надією, що я «джентльмен дорослий», як сказала Пеготті про Девіда^[86], а коли ти побачиш Емі, то знайдеш її надто великим дитям, – сказав Лорі, посміхаючись її материнському вигляду.

– Може, ти й старше мене за віком, Тедді, але я старше почуттями. З жінками завжди так, а цей останній рік був таким важким, що я відчуваю себе сорокарічною жінкою.

– Бідна Джо! Ми залишили тебе нести цей тягар на самоті, а самі розважалися. Так, ти стала дорослішою, ось зморшка, ось друга. Коли ти не усміхаєшся, очі в тебе сумні, а коли я щойно торкнувся подушки, то відчув на ній сльозу. Тобі довелося багато перенести – і перенести одній. Яким я був егоїстичним чудовиськом! – і Лорі смикнув себе за волосся із повним каяття поглядом.

Але Джо лише перегорнула зрадницьку подушку й відповіла, намагаючись говорити бадьоро:

– Ні, я була не одна. Мені допомагали тато й мама, тут були милі малюки, і думка, що в тебе та Емі все добре і що ви щасливі, теж допомагала мені легше зносити горе. Так, іноді мені самотньо, але, смію думати, це корисно для мене і...

– Більше ти ніколи не будеш самотньою, – вставив Лорі, обнявши її, немов хотів захистити від бід. – Ми з Емі не зможемо без тебе, тож ти повинна прийти й навчити «дітей», як вести господарство, і брати участь у всьому, як це було раніше, й дозволити нам пестити та балувати тебе, і всі будуть блаженно щасливі разом.

– Якщо я не заважатиму, що ж, це було б дуже приємно. Я знову починаю відчувати себе зовсім юною, бо мені здається, всі мої турботи відлетіли, коли ви повернулися. Ти завжди добре вмів утішити, Тедді! – і Джо поклатла голову йому на плече, так само, як багато років тому, коли Бет була хвора, а Лорі велів їй спертися на нього.

Він глянув на Джо, запитуючи себе, чи пам'ятає вона той час, але Джо подумки усміхалася, ніби й справді з його приїздом зникли всі її турботи.

– Ти все та сама Джо, що плаче, а через хвилину сміється. Вигляд у тебе зараз дуже пустотливий. В чому справа, бабуся?

– Я думала, як вам з Емі живеться.

– Мов янголам.

– Звичайно, так було спершу... Але як стало потім? Хто з вас головний?

– Я не проти сказати тобі, що зараз – вона, принаймні я дозволяю їй так думати – їй це подобається. Поступово ми міняємося ролями, адже шлюб, кажуть, наполовину зменшує права кожного і подвоює обов'язки.

– Ви продовжите, як почали, й Емі управлятиме тобою до кінця ваших днів.

– Так, вона робить це так непомітно, що я, мабуть, не заперечуватиму. Вона з тих жінок, які знають, як управляти. Мабуть, мені це навіть подобається – вона може сукати мотузки з людини так ніжно та мило, як із мотка шовку – нитку, й ти при цьому відчуваєш, що вона весь цей час робить тобі послугу.

– І вічно мені жити, дивлячись на цього чоловіка під черевиком дружини, і насолоджуватися цим! – вигукнула Джо, здійнявши руки.

Було приємно бачити, як Лорі розправляє плечі й усміхається із чоловічим презирством, чуючи такі припущення, та з величним виглядом відповідає:

– Емі надто добре вихована для цього, а я не такий чоловік, щоб це терпіти. Моя дружина і я дуже поважаємо себе й одне одного, щоб тиранити свою половинку й сваритися.

Джо сподобалися його слова, і вона підмітила, що ця нова чеснота йому дуже пасує, але хлопчик так швидко перетворювався на чоловіка, що до її задоволення домішувалася й печаль.

– Я впевнена в цьому. Ти й Емі ніколи не сварилися – не так, як ми з тобою. Вона – сонце, а я – вітер із казки, і сонце там управляло людиною краще, пам'ятаєш?

– Вона теж може здути людину з ніг, а не тільки сяяти для неї, – засміявся Лорі. – Який наганяй я отримав у Ніцці! Даю тобі слово, це було куди гірше, ніж коли ти давала мені на горіхи, – справжній

прочухан. Я розповім тобі як-небудь – вона ніколи не розповість, адже, сказавши мені, що зневажає мене й соромиться за мене, потім віддала серце цій мерзенній людині та вийшла за мене, ні на що не здатного, заміж.

– Що за нищість! Якщо вона ображатиме тебе, приходь до мене. Я за тебе вступлюся.

– Схоже, що я цього потребую, правда? – сказав Лорі, встаючи в театральну позу, яка несподівано перетворилася із величної на захоплену, коли почувся голос Емі:

– Де вона? Де моя мила Джо?

Тут до кімнатки натовпом увійшло все сімейство, і всі знову обіймалися й цілувалися, і після кількох невдалих спроб три мандрівника сіли, щоб на них дивилися й ними захоплювалися. Пан Лоуренс, як завжди бадьорий та енергійний, теж змінився після закордонної поїздки, як і його юні супутники, – його буркотливість майже зовсім зникла, а старомодна чемність набула лоску, який зробив її більш природною, ніж будь-коли. Було приємно бачити, як він усміхається «моїм дітям» – так називав він цю юну пару.

Ще приємніше було бачити Емі, котра ставилася до нього з дочірньою шанобливістю й любов'ю, які абсолютно підкорили його старе серце. І найприємніше було спостерігати, як Лорі крутиться навколо цих двох, не втомлюючись милуватися прекрасною картиною, яку вони створювали.

Ледве глянувши на Емі, Мег усвідомила, що її власний одяг не має паризького шику, що юна пані Лоуренс абсолютно затьмарила б юну пані Моффат і що «міледі» в цілому досить елегантна й вишукана жінка.

Джо подумала, дивлячись на молодих: «Як добре вони виглядають разом! Я мала рацію, Лорі знайшов чарівну, добре виховану дівчину, яка створить йому сімейне вогнище краще, ніж незграбна Джо, й буде його гордістю, а не причиною мук».

Пані Марч із чоловіком посміхалися й кивали одне одному зі щасливими обличчями. Вони бачили, що їхня молодша дочка була успішною не тільки в житті, але й у тому, що їй вдалося віднайти найкраще з багатств у любові, довірі та щасті.

Обличчя Емі було сповнене ласкавого пошвавлення, яке свідчило про безтурботність душі, в її голосі звучала якась нова ніжність, а

холодна манірність змінилася спокійною чеснотою – тією жіночністю, яка підкорює всіх навколо. Й ця нову якість більше не затьмарювала ніяка театральна гра. Сердечність її манер була навіть більш чарівна, ніж нова краса або колишня витонченість, бо характеризувала її одразу й однозначно як справжню леді, якою вона колись сподівалася стати.

– Любов зробила багато для нашої маленької дівчинки, – з ніжністю сказала її мати.

– Усе життя в неї перед очима був хороший приклад, моя люба, – шепнув пан Марч, із любов'ю дивлячись на постаріле обличчя й сиву голову поруч із ним.

Дейзі не могла відвести очей від «красивої тітки» й слідувала за нею, як кімнатна собачка за казковою власницею замку, що володіє чарівними чарами. Демі трохи почекав, щоб обміркувати нові родинні стосунки, перш ніж піддався ризику, прийнявши хабар у спокусливій формі сімейства дерев'яних ведмедів із Берна. Втім, удар із флангу призвів до його безумовного підпорядкування – Лорі знав, чим завоювати його.

– Юначе, коли я мав честь вперше зустрітися з вами, ви вдарили мене в обличчя. Тепер я вимагаю сатисфакції, – і з цими словами високий дядечко заходився підкидати свого маленького племінника й боротися з ним, знищивши його філософську гідність так само, як і здивувавши й схвилювавши його хлоп'ячу душу.

– Боже мій, та вона в шовках із голови до ніг! Ну чи не радість дивитися, як сидить вона тут у гарному настрої та самопочутті, а всі називають нашу маленьку Емі «пані Лоуренс»? – бурмотіла стара Ханна, яка не могла не поглядати на них, поки накривала на стіл найбезладнішим чином.

Боже мій, як вони говорили! Спочатку один, потім другий, потім раптом всі разом, намагаючись розповісти за півгодини про все, що сталося за три роки. Щастя, що чай був готовий і забезпечив перерву й підкріплення, а то вони неодмінно охрипли б та ослабли.

Яка весела процесія рушила до їдальні! Пан Марч із гордістю вів «пані Лоуренс», пані Марч із такою ж гордістю спиралася на руку «свого сина». Старий джентльмен, у свою чергу, взяв під руку Джо, шепнувши: «Тепер ти повинна замінити мені мою дівчинку», і глянув на порожній куток біля каміна, на що Джо шепнула у відповідь тремтячими губами: «Я постараюся, пане».

Близнюки скакали позаду, відчуваючи, що до золотого століття рукою подати, адже всі були зайняті новоприбулими й надали їм змогу веселитися як заманеться, і можете бути впевнені, що вони скористалися можливостями, котрі відкрилися найкращим чином. Вони пили чай, об'їдалися імбирними пряниками *ad libitum* – що б їм не забажалося, отримали гаряче печиво в обидві руки, засунули чудові фруктові тістечка у свої маленькі кишеньки, де ті підступно прилипли до тканини й розкришилися, наочно показавши їм те, що й людська натура, і вироби з тіста однаково слабкі! Обтяжені свідомістю злочину й побоюючись, що пильні очі тітки Додо проникнуть крізь маскування з батисту і вовни, маленькі грішники влаштувалися біля дідуса, який сидів без окулярів.

Емі, яку передавали один одному як дивину, повернулася до вітальні під руку зі старим паном Лоуренсом. Інші пари залишилися без змін, і Джо в результаті виявилася без супутника. Тієї хвилини вона не звернула на це уваги і затрималася в їдальні, щоб відповісти на зацікавлені запитання Ханни:

– А що, панна Емі буде їздити тепер в кареті та їсти з тих красивих срібних тарілочок, які раніше зберігали в серванті?

– Не здивуюся, якщо вона їздитиме на шістьці білих коней, їсти із золотого сервізу, носити діаманти й дорогі мережива щодня. На думку Тедді, ніщо не може бути занадто добре для неї, – відповіла Джо із нескінченим задоволенням.

– Так воно і є! А що на сніданок – м'ясо з підливою чи рибні тюфтельки? – запитала Ханна, спритно змішуючи поезію та прозу до єдиного блюда.

– Мені все одно, – мовила Джо й зачинила двері, відчуваючи, що їжа – невідповідна тема для такої хвилини. Вона трохи постояла, дивлячись вгору на веселу процесію, котра поступово зникала у дверях вітальні, й, коли маленькі ніжки Демі у картатих штанцях здолали останню сходинку, почуття самотності раптово огорнуло її з такою силою, що вона озирнулася навколо затуманеними очима, немов шукаючи, на що спертися, адже навіть Тедді покинув її.

Якби вона знала, що подарунок до дня народження дедалі ближче із кожною хвилиною, вона не сказала б собі: «Поплачу трохи, коли піду в ліжку, а зараз не годиться бути похмурою». І вона провела рукою по очах – адже, через одну свою хлопчачу звичку, вона ніколи не знала,

куди подівся її носовичок – і ледь встигла повернути на обличчя усмішку, коли хтось постукав у парадні двері.

Вона з гостинним поспіхом відчинила двері й широко розкрила очі, немов друга примара з'явилася, щоб вразити її, – на порозі стояв високий бородатий джентльмен, сяючи усмішкою із темряви, немов північне сонце.

– О, пане Баере, я так рада вас бачити! – вигукнула Джо, хапаючи його за руку, наче побоюючись, що ніч може поглинути його перш, ніж вона встигне ввести його до будинку.

– А я – бачити вас, панно Марч... але у вас гості... – і професор враз замовк, коли зверху долинули звуки веселих голосів і тупіт танцюючих ніг.

– Ні, ніяких гостей, всі свої. Моя сестра і друзі щойно повернулися з подорожі, й уся сім'я радіє цьому. Заходьте, приєднуйтесь до нас.

Як на нас, то ми певні, що хоч пан Баер і був дуже товариською людиною, він радше люб'язно попрощався б і зайшов іншим разом. Але як міг він зробити це, коли Джо зачинила за ним двері та відібрала його капелюх? Можливо, на його рішення вплинуло і її обличчя, адже вона забула приховати радість, коли побачила його, й висловила свої почуття із щирістю, непереборно привабливою для самотньої людини, – такий прийом перевершував його найсміливіші очікування.

– Якщо я не буду *Monsieur de Trop*^[87], то охоче познайомлюся з усіма вами. Ви були хворі, мій друг?

Він поставив це запитання несподівано: коли Джо вішала його пальто, світло впало на її обличчя, і пан Баер зауважив, як воно змінилося.

– Ні, я не хворіла, але втомилася й більшість часу мені дуже сумно. Відтоді як ми з вами бачились востаннє, наша сім'я пережила велике горе.

– О, так, я знаю. Я був глибоко засмучений, коли почув про це, – він зі співчуттям потиснув їй руку, і Джо здалося, що ніяка інша розрада не може зрівнятися з поглядом цих добрих очей і потиском великої теплої руки.

– Тато, мама, це мій друг, професор Баер, – відчинивши двері широким жестом, сказала вона з такою нестримною радістю й гордістю, що це було майже те саме, як затрубити про візит пана Баера на всю вулицю.

Якщо у нового гостя були якісь сумніви щодо того, як його зустрінуть, вони зникли відразу, бо прийом йому був наданий найбільш люб'язний. Всі сердечно вітали його, спочатку заради Джо, але дуже скоро він сам викликав їхні симпатії.

Він не міг не сподобатися, бо мав талісман, який відкривав усі серця, й ці прості люди відразу відчували симпатію до нього, відчуваючи навіть більшу дружелюбність тому, що він бідний, адже бідність робить багатими тих, хто перебуває поза сенсами матеріальної бідності й багатства.

Бідність є надійною перепусткою до справді гостинних душ. Пан Баер сів і озирнувся з виглядом мандрівника, який постукав у незнайомі двері, а коли вони відчинилися, виявив, що потрапив до рідної домівки. Діти налетіли на нього, як бджоли на горщик із медом, і, зручно влаштувавшись на колінах, взяли в полон, обшукуючи його кишені, чіпаючи бороду та обстежуючи годинник.

Жінки схвально одна одній кивнули, а пан Марч, відчуваючи, що знайшов рідну душу, відкрив гостю свої найпотаємніші духовні запаси, тоді як мовчазний Джон слухав і насолоджувався бесідою, не кажучи ні слова, а пан Лоуренс, що трохи втомився з дороги, навіть струсив із себе дрімоту.

Якби Джо була уважнішою в той вечір, поведінка Лорі потішила б її, бо неясний біль, не від ревнощів, але від чогось схожого на підозру, змусив цього джентльмена спочатку залишитися осторонь і спостерігати за новим гостем із настороженістю – так, якщо б він справді був її братом. Але це тривало недовго. Він мимоволі зацікавився паном Баером і, непомітно для себе, був втягнутий у бесіду, оскільки професор говорив дуже добре в цій приємній дружній обстановці.

Він рідко звертався до Лорі, але часто дивився на нього, й тінь пробігала по його обличчю, немов вигляд цього молодого чоловіка у розквіті сил викликав у нього жаль за власною юністю, котра пішла, щоб більше ніколи не повернутися. Потім його очі спрямовувалися на Джо так сумно, що вона, безумовно, відповіла б на це німе запитання, якби бачила його. Але Джо доводилося піклуватися про власні очі, й, відчуваючи, що їм не можна довіряти, вона розсудливо не відводила їх від маленької шкарпетки, яку плела, як зразкова незаміжня тітонька.

Та кожен із кількох кинутих крадькома поглядів освіжав її, як ковток чистої води після прогулянки курною дорогою, бо ці погляди скося відкрили їй кілька сприятливих знаків. Обличчя пана Баера здавалося жвавим і зацікавленим та навіть молодим і красивим, як подумала вона, забувши порівняти його з Лорі, з яким зазвичай порівнювала всіх чоловіків, що було для них надзвичайно невігідно.

Крім того, пан Баер виглядав вельми натхненним, хоч похоронні обряди давніх, про які випадково зайшла мова, не могли розглядатися як хвилююча тема. А коли Тедді був переможений у суперечці, Джо почервоніла від почуття тріумфу та подумала, глянувши на обличчя захопленого розмовою батька: «Як би він був радий, якби поруч із ним завжди була така людина, як мій професор, щоб розмовляти з ним щодня!».

І нарешті, пан Баер був одягнений у новий чорний костюм, в якому виглядав джентльменом більше, ніж будь-коли. Його густе волосся було підстрижене й пригладжене щіткою, але не залишилося надовго в порядку, бо в хвилини хвилювання він найжачував його рукою за своєю кумедною звичкою.

Насправді, Джо більше подобалося, коли воно грізно стирчало, ніж коли лежало рівно й акуратно, – вона вважала, що волосся надає його красивому чолу щось від вигляду Юпітера. Бідна Джо, як вона звеличувала цю просту людину, поки сиділа й старанно плела, не дозволивши, однак, нічому вислизнути від її уваги, навіть тому факту, що у пана Баера були золоті запонки в сліпучо-білих манжетах.

«Милий старий друг! Він не міг би вбратися ретельніше, навіть якщо б зібрався залицятися до дівчини», – сказала Джо собі, ця несподівана думка змусила її так відчайдушно почервоніти, що їй довелося впустити клубок і нахилитися за ним, щоб схвати обличчя.

Однак маневр вдався не так добре, як вона очікувала, бо, вже стоячи біля похоронного багаття, який збирався підпалити, професор, метафорично висловлюючись, впустив свій факел й пірнув за маленьким блакитним клубочком. Звичайно ж, вони стукнулися головами, в обох з очей посипалися іскри, і випросталися, червоні й усміхнені, без клубка, щоб сісти на свої місця.

Ніхто не знав, коли закінчиться той вечір, бо Ханна вже встигла спритно видалити з кімнати сонних малюків, що куняли, наче два рум'яні маки, а пан Лоуренс відправився додому відпочивати. Решта

домашніх та гостей влаштувалися біля вогню й захоплено розмовляли, абсолютно забувши про плин часу, поки Мег, чий материнський розум був пригнічений твердою впевненістю, що Дейзі вивалилася з ліжка, а Демі підпалив свою нічну сорочку, вивчаючи властивості сірників, не встала, щоб піти додому.

– Ми повинні заспівати на ніч за нашим добрим старим звичаєм, бо знову всі разом, – сказала Джо, відчуваючи, що, тільки співом зможе дати вихід радості, яка сьогодні переповнювала її душу.

Вони не всі були там, разом. Але ніхто не вважав ці слова необдуманими або неправильними: Бет, здавалося, як і раніше, була серед них, тиха, невидима, але так само дорога, бо смерть не могла зруйнувати сімейний союз, який любов зробила нерозривним.

Маленьке крісло було все в тому ж куточку, акуратний робочий кошик з шиттям, яке вона не закінчила, коли голка стала «такою важкою», був на своїй звичній полиці, її улюблене піаніно, на якому тепер рідко грали, стояло на старому місці, й над ним було обличчя Бет, безтурботне й усміхнене – як в давні дні, воно дивилося на них, немов кажучи: «Будьте щасливі. Я тут».

– Заграй що-небудь, Емі. Нехай вони послухають, як добре ти навчилася грати, – сказав Лорі з гордістю за свою ученицю, що подавала великі надії в музиці. Й цю гордість ми цілком можемо йому сьогодні пробачити.

Але Емі шепнула з очима, повними сліз, покрутивши табурет біля піаніно:

– Не сьогодні, любий. Я не хочу показувати свої вміння в цей вечір.

Але вона показала щось краще, ніж блиск і майстерність, коли співала пісні Бет із ніжною мелодійністю в голосі, якої не може навчити найкращий учитель, і зворушила серця своїх слухачів з більшою силою, ніж та, яку могло дати їй будь-яке інше натхнення.

В кімнаті було дуже тихо, коли дзвінкий голос раптом перервався на останньому рядку улюбленого гімну Бет. Було важко вимовити: «І горя немає такого на землі, що небо зцілити б не змогло», й Емі схилила голову на плече чоловіка, що стояв поруч із нею, відчуваючи, що серед усіх привітань із нагоди повернення їй не вистачає поцілунку Бет.

– Ну, а закінчимо піснею «Міньйонів». Пан Баер її дуже добре співає, – сказала Джо, перш ніж пауза стала занадто болісною. І пан

Баер прочистив горло із вдячним «Гм!». Зробивши крок у куток, де сиділа Джо, він сказав:

– Може, ви заспіваєте зі мною? У нас чудово виходить разом.

Приємна вигадка, між іншим, оскільки Джо мала не більше уявлення про музику, ніж цвіркун. Але вона погодилася б, навіть аби він запропонував проспівати цілу оперу, й заливалася, не звертаючи уваги на ритм і мелодію. Але це не зіпсувало пісню, бо пан Баер співав як справжній німець, гарно та з почуттям, і Джо незабаром стала лише тихенько підспівувати, щоб їй було чути м'який голос, котрий співав, здавалося, для неї однієї.

Чи знаєш ти той край, де цвіте лимон?.. —

ця фраза була улюбленим рядком професора, бо «край» означав для нього Німеччину, але тепер він виділив із особливою теплотою й музикальністю інші слова:

*Туди, в цей край, з тобою я б зміг піти,
Кохана...*

Після цього ніжного запрошення серце однієї зі слухачок затріпотіло захопленням, і їй дуже захотілося сказати, що вона знає той край і з радістю вирушила б туди зі співаком, коли йому буде завгодно.

Пісня мала великий успіх, і співак відступив на своє місце, увінчаний лаврами. Але кілька хвилин потому він зовсім забув про пристойність і вступився на Емі, яка одягала капелюшок. Вона була представлена йому просто як «сестра», і ніхто не звертався до неї як до «пані Лоуренс», відтоді, як з'явився новий гість. Він забувся ще більше, коли Лорі сказав найлюб'язнішим тоном, прощаючись:

– Ми з дружиною були дуже раді познайомитися з вами, пане. Не забудьте, ми завжди будемо раді вам, якщо ви зайдете до нас як-небудь – ми живемо тут, навпроти.

Тоді професор подякував йому так палко і так засяяв від задоволення, що Лорі відмітив для себе професора як людину, найбільш безпосередню та природну з усіх, кого він коли-небудь зустрічав.

– Я теж піду, але охоче прийшов би ще раз, якщо ви дасте мені дозвіл, пані, бо я приїхав у справах і пробуду в місті кілька днів.

Він звертався до пані Марч, але дивився на Джо. І в голосі матері прозвучала така ж щира згода, яка сяяла в очах її дочки, оскільки пані Марч була далеко не так сліпа в тому, що стосувалося інтересів її дітей, як припускала пані Моффат.

– Я вважаю, що він розумна людина, – зауважив пан Марч зі спокійним задоволенням, зупинившись на килимку біля каміна, коли пішов останній гість.

– Я впевнена, що він добра людина, – додала пані Марч із рішучим схваленням в голосі, заводячи камінний годинник.

– Я знала, що він вам сподобається, – ось і все, що сказала Джо, перш ніж піти спати.

Вона задумалася про те, які справи привели пана Баера до їхнього міста, й нарешті вирішила, що він був удостоєний високих почесей де-небудь, але по скромності не згадує про цю обставину. Якби вона бачила його обличчя, коли, опинившись, нарешті, у своїй кімнаті, він дивився на портрет суворої й непохитної юної леді з непокірною гривною волосся, що похмуро вдивляється в майбутнє, це, можливо, дещо прояснило б причини його появи в місті, особливо коли він погасив лампу і в темряві поцілував портрет.

Розділ двадцять перший

Пан та пані

– Вибачте, пані мамо, але не могли б ви позичити мені мою дружину на півгодини? Прийшов наш багаж, і я перерив усі паризькі наряди Емі, але не знайшов тих речей, які мені потрібні, – сказав Лорі, коли наступного дня увійшов до вітальні сімейства Марч і виявив, що пані Лоуренс сидить на колінах у матері, немов знову стала «малюнком».

– Звичайно. Іди, дорога, я забула, що в тебе є інший рідний дід, крім цього, – і пані Марч потисла білу ручку з обручкою на пальці, немов вибачаючись за жадібність материнської любові.

– Я б не турбував вас, якби міг впоратися сам. Але я почуваюся без моєї маленької дружини, як...

– ...флюгер без вітру, – запропонувала Джо, коли він зробив паузу в пошуках підходящого порівняння. Вона знову стала колишньою жвавою Джо, відтоді як Тедді повернувся додому.

– Саме так. Емі змушує мене вказувати на захід і лише час від часу повертає на південь, і не було жодного пориву східного вітру, відтоді як я одружився. Не знаю нічого щодо північної сторони, але, здається, вона теж цілком може бути благодивною та цілющою, що скажете, моя леді?

– Поки що погода прекрасна. Не знаю, правда, скільки вона так протримається, але я не боюся бурь, бо тільки вчуся вести мій корабель. Ходімо додому, любий, я знайду твій ріжок для чобіт. Я чомусь думаю, що саме його ти розшукував у моїх речах. Чоловіки такі безпорадні, мамо, – сказала Емі з виглядом поважної пані, викликавши захоплення свого чоловіка.

– Що ви збираєтесь робити, коли облаштуєтесь? – запитала Джо, застібаючи плащ Емі, як раніше застібала її фартушки.

– У нас є плани. Поки ми не хочемо багато про це говорити, бо, як-то кажуть, нова мітла по-новому мете, але байдикувати не збираємось. Я увійду в курс справ дідової компанії й працюватиму з таким завзяттям, щоб він зрозумів, на що я здатний. Мені потрібне таке

заняття. Я втомився байдикувати і збираюся працювати, як це має робити чоловік.

– А Емі, що вона збирається робити? – запитала пані Марч, дуже задоволена рішучістю Лорі й енергією, з якою він говорив.

– Коли ми закінчимо з візитами ввічливості й покажемо всім наші найкращі капелюхи, то вразимо вас витонченістю і гостинністю нашого дому, пишністю компанії, яку зберемо навколо нас, і тим благотворним впливом, який справлятимемо на світ загалом. Ось так, правда, мадам Рекамьє^[88]? – запитав Лорі, добродушно піддражнюючи Емі.

– Час покаже. Підемо, насмішник, і не شوкуй мою сім'ю, обзиваючи мене в їхній присутності, – відповіла Емі, яка вирішила, що спочатку вона має стати вправною господинею та ніжною дружиною, а потім вже – королевою світського салону.

– Як ці діти щасливі разом! – зауважив пан Марч, коли юна пара пішла. Йому було важко знову зануритися у свого Аристотеля^[89].

– Так, гадаю, так буде й надалі, – додала пані Марч зі спокоем лоцмана, який благополучно привів корабель у порт.

– Я знаю, що буде. Щаслива Емі! – і Джо зітхнула, а потім жваво усміхнулася, побачивши, як професор Баер відкриває хвіртку нетерплячим поштовхом.

У той же вечір, коли його побоювання щодо взуттєвого різка розсіялися, Лорі несподівано сказав своїй дружині, яка літала з місця на місце, розставляючи і розвішуючи свої художні скарби:

– Пані Лоуренс!

– Так, мій пане?

– Цей чоловік збирається одружитися з нашою Джо!

– Сподіваюся на це, а ти, дорогий?

– Що ж, любов моя, я вважаю його славним малим у найповнішому розумінні цього виразного словосполучення, але я хотів би, щоб він був трохи молодшим і значно багатшим.

– Ну, Лорі, не будь надто вибагливим і надто практичним. Якщо вони кохають одне одного, зовсім неважливо, який у них вік та які їхні статки. Жінки ніколи не виходять заміж через гроші... – Емі спохопилася, коли ці слова вирвалися в неї, і глянула на чоловіка, який відповів із підступною серйозністю:

– Звичайно, ні, хоч іноді можна почути, як чарівні дівчата кажуть, що збираються це зробити. Якщо мені не зраджує пам'ять, ти колись думала, що твій обов'язок знайти хорошу партію. Цим пояснюється, можливо, чому ти вийшла заміж за таку нікчемну людину, як я.

– О мій дорогий хлопчику, не говори, не говори так! Я забула, що ти багатий, коли говорила «так». Я вийшла б за тебе, навіть якщо ти був би геть бідний. Іноді мені хочеться, щоб ти був бідний і я могла показати тобі, як сильно тебе люблю, – й Емі, яка була дуже величною на людях і дуже ніжною вдома, представила переконливі докази своїх слів. – Ти ж не думаєш, що я та корислива істота, якою колись намагалася бути, правда? Ти розіб'єш мені серце, якщо не повіриш, що я з радістю погодилася б веслувати із тобою все життя в одному човні, навіть якби б ти був перевізником на тому озері.

– Хіба я ідіот або скотина? Як би я міг думати так, коли ти відмовила багатшому, ніж я, чоловікові заради мене й тепер не дозволяєш мені дати тобі й половину того, що я хотів би дати, коли в мене є на це право? Дівчата вчиняють так щодня, бідолахи, і їх вчать думати, що в цьому їхній єдиний порятунок. Але тобі давали кращі уроки, і, хоч я свого часу боявся за тебе, нині не розчарований, бо дочка вірна тому, чого її вчила мати. Я так і сказав нашій мамі вчора, й вона була такою задоволеною й вдячною, немов я дав їй чек на мільйон, щоб витратити на благодійність. Але ви не слухаєте моїх повчальних міркувань, пані Лоуренс, – і Лорі замовк, бо в Емі був відсутній погляд, хоч її очі дивилися прямо на нього.

– Так, я слухаю й милуюся ямкою на твоєму підборідді. Я не хочу зробити тебе самовдоволеним, але мушу зізнатися, що я більше пишаюся моїм чоловіком, ніж усіма його грошима. Не смійся, але твій ніс – така втіха для мене, – й Емі ніжно провела пальцем по носі Лорі, прекрасної форми ніс – справжнє задоволення для художника.

Лорі отримав чимало компліментів за своє життя, але жоден із них не припав йому до смаку більше, ніж цей, що було ясно видно, хоч і посміявся над її смаком. Він ще сміявся, коли вона повільно сказала:

– Чи можу я запитати тебе про дещо, любий?

– Звичайно.

– Тобі буде неприємно, якщо Джо вийде заміж?

– О, так ось у чому причина твого занепокоєння. А я думав, що щось не так із моєю ямкою. Я не собака на снізі, а найщасливіший

чоловік на світі та запевняю тебе, що зможу танцювати на весіллі Джо з легким серцем. Ти сумніваєшся, люба?

Емі глянула на нього й залишилася задоволена. Останні ревниві страхи зникли назавжди, і вона подякувала йому із виразом любові й довіри на обличчі.

– Добре було б зробити що-небудь для цього чудового професора. Чи не могли б ми винайти якогось багатого родича, який люб'язно помер би в Німеччині й залишив йому кругленьку суму в спадок? – сказав Лорі, коли вони почали ходити по довгій вітальні попідруки в пам'ять про прогулянки в саду біля вілли у Вальрозі.

– Джо введе нас на чисту воду і все зіпсує. Вона ним дуже пишається і сказала вчора, що, на її думку, бідність – це прекрасно.

– Свята наївність Джо! Вона не буде так думати, коли матиме вченого чоловіка і десятків маленьких професорів, яких потрібно годувати. Ми не втручатимемося поки що, але почекаймо слухної нагоди й допоможемо їм – нехай і проти їхнього бажання. Я почасти зобов'язаний Джо моєю освітою, а вона вважає, що люди чесно повинні платити свої борги, тож я зумію її на цьому перехитрити.

– Як це чудово – мати змогу допомагати іншим, правда? Це завжди було моєю мрією, і завдяки тобі ця мрія здійснилася.

– О, ми зробимо багато добрих справ, чи не так? Є різновид бідності, яка викликає в мене особливе бажання допомогти. Жебраки, що ниють на вулиці, отримують допомогу, але бідним шляхетним людям доводиться кепсько, бо вони не люблять просити, а багаті не наважаться запропонувати їм скористатися благодійністю. Але є сотня способів допомогти їм, якщо тільки знати, як зробити це делікатно, щоб не образити. Маю сказати, що я охоче допоможу бідному гордому джентльменові, ніж красномовному жебракові.

– Бо, щоб вчинити так, потрібно бути джентльменом, – додав другий учасник домашнього товариства за назвою «Взаємні компліменти».

– Дякую, люба, проте, боюся, що не заслуговую такого приємного компліменту. Коли я байдикував за кордоном, то бачив чимало талановитих молодих людей, що приносять всякого роду жертви й терплять справжні тяготи життя, щоб здійснити свої мрії. Чудові люди, деякі з них наполегливо працюють, пробиваючись без грошей і друзів, в них стільки сміливості, терпіння та цілеспрямованості, що мені було

соромно за себе й дуже хотілося їм якось допомогти. Це люди, допомагати яким – вдячна праця: якщо в них є таланти, то це честь – мати змогу підтримати їх і не дати талантам загинути тільки через те, що в цих людей не було шматка хліба, а якщо ж талантів немає, то це задоволення – втішити бідні душі й уберегти їх від відчаю, коли вони це зрозуміють.

– Так, а є й інший різновид людей, які не можуть просити і страждають мовчки. Мені дещо відомо про це, бо я сама належала до цього прошарку, поки ти не зробив мене принцесою, як король – жебрачку в казці. Цілеспрямованим дівчатам доводиться нелегко, Лорі, й часто вони мають дивитися, як йде юність, здоров'я та дорогоцінні можливості – тільки через те, що не знайшлося нікого, щоб трохи допомогти у потрібну хвилину. Люди були дуже добрі до мене. І щоразу, коли я бачу дівчат, які самі пробивають собі дорогу, як це робили ми, мені хочеться простягнути руку й допомогти так, як допомагали мені.

– І ти допоможеш їм, як добрий янгол. Та ти справді янгол! – вигукнув Лорі, вирішивши в запалі філантропічного завзяття заснувати й забезпечити постійним доходом установу для надання допомоги молодим жінкам із художніми обдаруваннями. – Багаті люди не мають права сісти й насолоджуватися життям або збирати гроші, щоб потім хтось пускав їх на вітер. Набагато розумніше витратити їх мудро, поки ти живий, і радіти, що робиш щасливими ближніх, ніж залишати комусь у спадок. Ми самі житимемо добре й додатково радіти з того, що можемо щедро ділитися з іншими. Ти згодна бути маленькою Доркас^[90], що ходить всюди, роздаючи із великого кошика дари комфорту та водночас наповнюючи його добрими справами?

– Згодна всією душею, якщо ти будеш мужнім святим Мартіном^[91], що скаче по світу на своєму коні й зупиняється, щоб поділитися плащем із жебраком.

– Домовилися. Я певен, ми переможемо!

І вони потиснули одне одному руки й, задоволені, продовжили ходити по вітальні, відчуваючи, що в їхньому красивому будинку стало ще затишніше тому, що вони сподіваються зробити щасливими інші будинки, знаючи, що підуть впевненіше своїм усипаним квітами шляхом, якщо зроблять рівніше вибоїсту дорогу для інших,

і відчуваючи, що їхні серця ще тісніше пов'язані любов'ю, яка не забуває про тих, хто менш щасливий, ніж вони.

Розділ двадцять другий

Дейзі та Демі

Ми не можемо, втім, бути певні, що виконали свій обов'язок – як скромного історика сімейства Марч, якщо не присвятимо хоча б один розділ двом найулюбленішим і важливим його членам.

Дейзі та Демі вступили в той вік, коли людина починає нести відповідальність за свої вчинки, бо в наш стрімкий час діти в три або чотири роки пред'являють свої права й навіть домагаються їх здійснення, а це куди більше, ніж часом вдається зробити багатьом із тих, хто набагато старший за них. Якщо були на світі близнюки, яким загрожувало бути остаточно зіпсованими загальним обожнюванням, то це були молодші Бруки.

Зрозуміло, що йдеться про найчудовіших дітей в усьому світі, якщо згадаємо, що вони зробили перші кроки у вісім місяців, непогано розмовляли – в дванадцять, а в два роки вже сиділи за столом і поводитися досить благопристойно, зачаровуючи цим мимовільних глядачів.

У три роки Дейзі зажадала «гольку» і, зробивши всього чотири стібки, пошила мішечок. Вона також зайнялася веденням лялькового домашнього господарства, розташованого у шафі, та вправлялася із крихітною кухонною плитою з такою майстерністю, що на очі у Ханни наворачалися сльози гордості.

Демі вчив літери зі своїм дідусем, який винайшов новий спосіб навчання, коли літери зображувалися за допомогою рук і ніг, що забезпечувало тренування одночасно і розуму, й тіла. У хлопчика рано проявився талант механіка – до захоплення його батька і до жалю його матері, бо він намагався відтворити кожну машину, яку бачив.

У дитячій весь час був цілковитий безлад. Тут був «шиттемобіль» – таємнича конструкція зі шнурів, стільців, зажимів для білизни й катушок, де колеса повинні були «крутитися й крутитися», а також кошик, підвішений на мотузках на спинку стільця, в якому він намагався піднімати, як на вантажопідйомнику, свою занадто довірливу сестру. А та з безмежною жіночою відданістю дозволяла ставити собі

шишки й синяки, поки їй не приходили на допомогу, а юний винахідник у таких випадках роздратовано казав:

– Ну, мама, це мій лелеватор, а я намагаюся її підняти.

Хоча близнюки були зовсім несхожі за характером, вони чудово ладнали одне з одним і рідко сварилися більше трьох разів на день. Зрозуміло, Демі тиранив Дейзі й хоробро захищав її від будь-якого іншого агресора, тимчасом як Дейзі добровільно здалася в рабство і обожнювала брата, як єдину досконалу істоту в світі.

Рожевощока, пухленька, весела – всі ці слова пасують до малої Дейзі, яка знаходила шлях до серця кожного гостя. Вона цілком може називатися однією з тих чарівних крихіток, які, здається, створені для того, щоб їх цілувати й пестити, обожнювали та вбирали у святкові шати, немов маленьких богинь, і виставляли для загального захоплення на всіх урочистих подіях.

Її маленькі чесноти були настільки чарівними, що вона здавалася б янголом, аби не деякі дрібні витівки. У світі Дейзі завжди була хороша погода. Щоранку, піднімаючись у нічній сорочці на сидіння біля вікна, дівчинка повідомляла, неважливо, йшов дощ або світило сонце: «О, хороший день, хороший день!». Кожен був для неї другом, і вона дарувала незнайомим їй людям поцілунки так довірливо, що навіть закоренілий холостяк зм'якшувався, а ті, хто любив дітей, ставали її вірними шанувальниками.

– Я люблю всіх, – сказала вона одного разу, розкриваючи обійми із ложкою в одній руці і чашкою – в другій, немов бажаючи обійняти й нагодувати весь світ.

Мірою того, як вона піростала, її мати почала відчувати, що «голуб'ятню» благословить присутність душі настільки ж безтурботної та люблячої, як та, що допомагала зробити старий будинок рідним вогнищем, і молитися, щоб її не торкнулося горе, подібне до того, яке нещодавно змусило їх зрозуміти, як довго вони приймали у себе янгола, самі про те не відаючи. Дідусь часто називав її «Бет», а бабуся стежила за нею із невтомною відданістю, немов намагаючись загладити якусь помилку минулого, яку не бачив ніхто, крім неї самої.

Демі, як справжній янкі, мав дуже допитливий характер, бажав знати все й часто завдавав чимало занепокоєння, бо не міг отримати задовільних відповідей на своє вічне «Чому?». Він мав також і філософські схильності, на превелике захоплення його дідуся, що зазвичай любив вести з онуком сократівські бесіди, під час яких не по

літах мудрий учень іноді ставив у глухий кут свого вчителя, до неприхованого задоволення всіх жінок у сім'ї.

– Що змушує мої ноги ходити, дідусю? – запитував юний філософ, оглядаючи із задумливим виглядом ці жваві частини свого тіла, коли одного вечора відпочивав після веселої метушні з укладанням в ліжку.

– Твоя маленька душа, Демі, – відповідав мудрець, із повагою погладжуючи світловолосу голову.

– А що таке маленька дуса?

– Це те, що змушує рухатися твоє тіло, як пружинка змушує рухатися коліщата у моєму годиннику. Пам'ятаєш, я тобі показував?

– Відкрий мені. Я хочу подивитися, як воно клутиться.

– Я не можу цього зробити, як ти не міг би відкрити годинник. Бог заводить тебе, і ти ходиш, поки Він тебе не зупинить.

– Плавда? – й карі очі Демі стали великими та блискучими, коли він збагнув цю нову думку. – І мене заводять, як годинник?

– Так, але я не можу показати тобі, як саме, бо це відбувається, коли ми не бачимо.

Демі помацав свою спину, немов очікуючи виявити схожість із кришкою годинника, і потім серйозно зауважив:

– Напевно, Бог це любить, коли я сплю.

Далі були докладні пояснення, які він слухав так уважно, що стривожена бабуся сказала:

– Дорогий мій, ти думаєш, що це розумно – говорити про такі речі з дитиною? Він тільки морщить чоло та вчиться ставити запитання, на які неможливо відповісти.

– Якщо він досить великий, щоб ставити запитання, то досить великий і для того, щоб отримати правдиву відповідь. Я не вкладаю йому в голову думки, я тільки допомагаю проявитися тим, які там є. Ці діти розумніші за нас, і я не сумніваюся, що хлопчик розуміє з моїх промов все до останнього слова. Нумо, Демі, а скажи мені, де твоя душа?

Якби хлопчик відповів, як Алквіад: «Клянусь богами, Сократ, я не можу сказати»^[92], його дідусь, ймовірно, не здивувався б. Але, коли, постоявши трохи на одній нозі, як задумливий лелека, він відповів спокійно й переконано: «У животі», дідусь міг лише приєднатися до бабусиноного сміху та закінчити урок метафізики.

Тут могла б бути причина для материнської турботи, якби Демі не давав переконливих підтверджень того, що він не тільки

багатообіцяючий філософ, але й звичайний хлопчик. Дуже часто, після чергової глибокодумної дискусії, котра змушувала Ханну пророкувати із зловісними кивками: «Ця дитина не живе на цьому світі», він раптом заспокоював усі її страхи однією з тих витівок, якими милі, пустотливі, неслухняні маленькі негідники засмучують і захоплюють батьківські серця.

Мег встановлювала для себе багато моральних правил і намагалася дотримуватися їх, але чи були в історії такі часи, коли якась мати могла встояти проти хитрощів, винахідливих вивертів або спокійної зухвалості чоловіків і жінок у мініатюрі, які так рано показують свою трохи демонічну сторону? Проте варто сказати, що ці маленькі бестії повністю роззброювали своїх батьків.

– Досить родзинок, Демі, а то нудитиме, – каже мама малому синові, який пропонує свою допомогу на кухні з непогрішною регулярністю у «дні родзинкового пудингу»^[93].

– Я люблю, коли нутить.

– А я не хочу, щоб тебе нудило. Біжи, допоможи Дейзі пекти піріжечки.

Малюк неохоче пішов, але нанесені матір'ю образи каменем лежали в нього на серці, тож, щойно випала нагода отримати відшкодування завданих збитків, він спритно обходив маму у вигідній для себе угоді.

– Ну ось, ви добре поводитися, і я пограюся з вами у будь-яку гру, в яку ви схочете, – казала Мег, супроводжуючи своїх помічників нагору, коли пудинг благополучно стрибав у каструльці.

– Чесно, мам? – запитував Демі, коли в його напудреній борошном голівці народжувалася блискуча ідея.

– Так чесно: пограємо в те, що скажете, – відповідає недалекоглядна мати, готуючись проспівати півдюжини разів поспіль пісеньку про трьох кошенят або пограти в кумедну дитячу гру «купити копійчану булочку». Але Демі заганяє її в кут спокійною відповіддю:

– Тоді ми підемо та з'їмо всі лодзинки.

Тітка Додо була головним товаришем дитячих ігор та повірницею їхніх секретів, і це тріо перегортало весь будинок догори дригом. Тітку Емі вони досі знали тільки по імені, тітка Бет скоро перетворилася на приймний, але неясний спогад, але тітка Додо була живою реальністю, і вони використовували її цілком і повністю. А вона розглядала це як комплімент і була племінникам глибоко вдячна. Але коли приїхав пан

Баер, Джо зовсім забула друзів по іграх, і жах та скорбота наповнили їхні маленькі душі.

Дейзі, що торгувала поцілунками направо й наліво, втратила свого найкращого покупця і збанкрутіла. Демі – з дитячою проникливістю – скоро помітив, що Додо любить гратися з «ведмедем» більше, ніж із ним. Але, хоч і ображений, він приховав своє душевне страждання, оскільки не наважувався образити суперника, який мав поклади шоколадного драже в кишені жилета й годинника, якого можна було виймати з футляра і трясти скільки завгодно.

Деякі могли б розцінити ці приємні привілеї як хабар, але Демі дивився на це інакше та продовжував симпатизувати «ведмедю» з розважливою люб'язністю, тимчасом як Дейзі втретє обдарувала його своїми маленькими ніжними почуттями і стала вбачати в його плечі свій трон, у його руці – свій притулок, а в його подарунках – скарби неперевершеної цінності.

У джентльменів іноді бувають несподівані напади захоплення юними родичами дам, яких вони удостоюють своєю увагою. Але це фальшиве дітообожнення обтяжує їх самих і нікого – навіть найменшою мірою – не обманує. Але ніжна любов пана Баера була щирою і настільки ж дієвою, бо чесність – найкраща політика в любові, як і в суді. Він був із тих людей, які вільно почуваються з дітьми, і виглядав особливо добре, коли їхні маленькі личка становили приємний контраст із його мужнім обличчям.

Його справи, якими б вони не були, утримували його в місті день за днем, але рідкісний вечір проходив без того, щоб він не заглянув до будинку сімейства Марч. При цьому під час візитів він зазвичай запитував голову сім'ї, бо вважалося, що саме пан Марч та його філософські бесіди приваблювали гостя. І цей наївний та милий батько перебував у безвинній омані, що так воно і є, насолоджуючись довгими розмовами з рідною душею, поки випадково виказане більш спостережливим онуком зауваження не відкрило йому очі.

Одного разу пан Баер, що якраз зайшов у гості, зупинився на порозі кабінету, вражений картиною, що відкрилася його очам. На підлозі лежав пан Марч, задерши свої поважні ноги догори, а поруч із ним, також розпростертий на підлозі, був Демі, який намагався наслідувати дідуся своїми короткими, в червоних панчохах, ніжками. Ці двоє були настільки захоплені, що не помічали глядачів, поки пан Баер не

розреготався своїм звучним сміхом, а Джо викрикнула трохи обуреним тоном:

– Тату, тату, професор вже тут!

Чорні ноги враз опустилися, сива голова піднялася, і наставник сказав із незворушною гідністю:

– Добрий вечір, пане Баер. Прошу вас, почекайте хвилинку. Ми якраз закінчуємо наш урок. Тепер, Демі, зроби букву та назви її.

– Я знаю її! – і після кількох судомних зусиль червоні ніжки взяли форму пари компасів, і кмітливий учень з тріумфом закричав: – Це буква «В», дідусь, буква «В»!

– Природжений Веллер^[94]! – засміялася Джо, коли її батько, нарешті, підвівся на ноги, а племінник спробував встати на голову, бо це, на його думку, був єдиний спосіб висловити задоволення, що «школа», нарешті, закінчилася.

– Що ти робив сьогодні, *bübchen*^[95]? – запитав пан Баер, піднімаючи гімнаста.

– Я хотів у гості до маленької Мелі.

– І що ти там робив?

– Я її поцілував, – сказав Демі з нехитрою прямою.

– Фу! Щось ти рано починаєш. І що сказала на це маленька Мері? – запитав пан Баер, продовжуючи сповідувати юного грішника, який сидів у нього на коліні, обстежуючи заповітну кишеню професорського жилета.

– О, їй сподобалося, і вона поцілувала мене, і мені сподобалося. Хіба маленькі хлопчики не люблять маленьких тівчаток? – додав Демі, набивши рот і зробивши наймиліший вираз обличчя.

– Миле курча! Як тобі це спало на думку? – запитала Джо, вислухавши ці невинні визнання з не меншим, ніж професор, задоволенням.

– Не в голову, а в лот, – відповів Демі, висовуючи язика з шоколадною цукеркою і вважаючи, що вона натякає на солодощі, а не на думки.

– Ти повинен був залишити трохи для твоєї маленької подруги, – і пан Баер запропонував кілька цукерок Джо із поглядом, який змусив її замислитися, чи не є шоколад тим самим нектаром, що саме його п'ють боги. Демі також зауважив цю усмішку і простодушно запитав:

– А великі хлопчики люблять великих тівчаток, фесор?

Як юний Вашингтон^[96], пан Баер «не міг збрехати», і тому дав дещо туманну відповідь, яка зводилася до того, що, на його думку, це іноді трапляється. При цьому тон у нього був настільки дивний, що пан Марч відклав свою щітку для одягу, глянув на збентежене обличчя Джо й опустився у крісло з таким виглядом, ніби «миле курча» навело його на думку, одночасно солодку й гірку для нього, яка сама не прийшла б йому в голову.

Чому Додо, коли зловила Демі в буфеті півгодини потому, мало не задушила його у ніжних обіймах замість того, щоб гарненько струснути за те, що він вліз туди, де йому бути не можна, і чому вона слідом за цим незвичайним вчинком ще й несподівано вручила йому великий шматок хліба з варенням, – все це залишилося одним із питань, над якими Демі ламав голову та які був змушений залишити невирішеними назавжди.

Розділ двадцять третій

Під парасолькою

У той час, як Лорі та Емі походжали по м'яких килимах як подружня пара і будували плани щасливого майбутнього, пан Баер і Джо насолоджувалися прогулянками іншого сорту, по брудних дорогах і мокрих полях.

«Я завжди ходжу на прогулянку ближче до вечора, і з якого дива маю відмовлятися від цього тільки тому, що часто зустрічаю дорогою професора?» – сказала собі Джо після двох або трьох випадкових зустрічей.

Хоч до будинку Мег вели дві різні доріжки, яку б Джо не обрала, вона обов'язково зустрічала професора. Його хода завжди була дуже швидкою і, схоже, він ніколи не бачив її, поки не підходив досить близько, а тоді мав такий вигляд, ніби без окулярів не міг дізнатися, що наближається леді. А потім, якщо вона йшла до Мег, йому теж потрібно було віднести дещо в подарунок малюкам. Якщо ж вона прямувала додому, то виявлялося, що він просто вийшов прогулятися до річки і якраз збирався зайти до них, якщо, зрозуміло, ще не набрид їм своїми частими візитами.

У таких обставинах Джо не залишалося нічого іншого, як ввічливо привітати його та запросити зайти. Якщо вона втомлювалася від його візитів, то приховувала своє стомлення із бездоганною майстерністю і дбала про те, щоб до вечері подавали каву, «бо Фридрих – я хочу сказати, пан Баер – не любить чай».

На другий тиждень перебування пана Баера в місті всі домашні вже прекрасно знали, що відбувається, проте робили вигляд, ніби зовсім не помічають, як змінилося обличчя Джо. Вони ніколи не запитували, чому вона співає за роботою, робить заново високу зачіску тричі на день і повертається така сяюча з вечірньої прогулянки. Й ніхто, здавалося, не мав жодної підозри, що професор Баер, під час розмови з батьком, дає дочці уроки любові.

Джо не могла навіть пристойним чином віддати своє серце, але суворо намагалася погасити свої почуття, а не впоравшись із цим завданням, вела досить неспокійне життя. Вона боялася, що над нею

сміятимуться через цю капітуляцію після її численних і пристрасних декларацій незалежності.

Особливий страх викликав у неї Лорі. Але завдяки новому керівнику він поводився з похвальною пристойністю, ніколи не називав пана Баера «славним малим» на публіці, ніколи не натякав, навіть віддалено, на зміни в зовнішності Джо й не висловлював жодного подиву з того приводу, що бачить капелюх професора на столі у передпокої сусідів чи не щодня. Але бурхливо радів у вузькому колі та з нетерпінням чекав того часу, коли зможе подарувати Джо дощечку із зображенням ведмедя і зазубреного жезла як відповідний гербовий щит.

Протягом двох тижнів професор приходив із постійністю закоханого. Потім він зник на цілих три дні й не подавав жодних ознак життя – поведінка, яка змусила всіх стати дуже серйозними, а Джо – спочатку задумливою, а потім – як це не прикро для роману – дуже сердитою.

«Мабуть, йому стало огидно і, я не побоюся припустити, він поїхав додому так само несподівано, як і приїхав. Мені, зрозуміло, абсолютно байдуже, але, гадаю, йому слід було б прийти й попроситися з нами, як це личить джентльменові», – сказала вона собі, кинувши безнадійний погляд на хвіртку, коли одягалася, щоб вийти на свою звичайну прогулянку одного похмурого дня.

– Тобі краще взяти парасольку, дорога. Схоже, буде дощ, – сказала мати, помітивши на ній новий капелюшок, але не натякаючи на цю обставину.

– Добре, Мармі. Тобі потрібно що-небудь у місті? Я хочу забігти в магазин купити паперу, – відповіла Джо, зав'язуючи бант під підборіддям перед дзеркалом – привід, щоб не дивитися на матір.

– Так, мені потрібен шматок діагонально переплетеної сілезії^[97], набір голок номер дев'ять і два ярда вузької блідо-лілової стрічки. Ти вдягла осінні черевики і що-небудь тепле під плащ?

– Здається, так, – відповідала Джо досить неухважно.

– Якщо випадково зустрінеш по дорозі пана Баера, приведи його до чаю. Я дуже хочу бачити цього милого чоловіка, – додала пані Марч.

Джо чула це, але у відповідь тільки поцілувала матір і квапливо пішла, думаючи з теплотою і вдячністю, незважаючи на свої сердечні

страждання: «Яка вона добра до мене! І що тільки роблять ті дівчата, у яких немає матері, щоб допомогти їм у важкий час?».

Галантерейних магазинів не було в тій частині міста, де розташовувалися бухгалтерські контори, банки та оптові склади і де здебільшого збираються джентльмени. Але Джо з'явилася там перш, ніж виконала хоч одне доручення, тиняючись без діла, немов когось чекаючи, розглядаючи із надзвичайно нежіночим інтересом інструменти в одній вітрині та зразки вовни – в інший, спотикаючись об бочки, мало не потрапляючи під тюки, що спускали вниз.

Зайняті чоловіки безцеремонно відштовхували її та дивилися так, ніби хотіли сказати: «Якого біса вона тут вештається?». Крапля дощу, що впала на щоку, повернула її думки від ошуканих надій до зіпсованих стрічок. Оскільки краплі продовжували падати, будучи жінкою, так само як і закоханою, вона відчула, що, якщо занадто пізно рятувати своє серце, можна ще врятувати капелюшок.

Тільки тепер вона згадала про маленьку парасольку, яку забула взяти, коли поспішала піти, але жаліти було марно, й нічого не залишалось, як позичити парасольку або промокнути. Вона глянула вгору на похмуре небо, вниз – на червоний бант, вже поцяткований краплями дощу, вперед – на сльотаву вулицю, назад – один довгий погляд – на якийсь закопчений склад із вивіскою «Гоффман, Шварц і К°» над дверима і з суворим докором собі сказала:

– Так мені й треба! З якого дива я одягла всі свої найкращі речі й відправилася бродити тут у надії зустріти професора? Джо, мені соромно за тебе! Ні, ти не підеш туди, щоб позичити парасольку у друзів професора або розпитати їх, де сам професор. Ти підеш під дощем і виконаєш всі доручення, і якщо ти застудишся на смерть або зіпсуєш свій капелюшок, то це не більше ніж те, на що ти й заслуговуєш. Ось так!

Із цими словами вона так стрімко кинулася переходити вулицю, що ледве уникла неминучої загибелі, ухилившись від проїжджого фургона й мало не потрапила в обійми величного старого джентльмена, який сказав: «Прошу вибачення, панно», зі смертельно ображеним виглядом. Дещо збентежена, Джо випросталася, прикрила носовою хусткою дорогоцінні стрічки і поспішила далі, відчуваючи дедалі більшу вогкість і чуючи все більше звуків парасольок над головою, що розмикалися над головами людей. Та обставина, що одна з парасольок,

синя й досить пошарпана, постійно знаходилася над її незахищеним капелюшком, привернула її увагу, й, піднявши очі, вона побачила, що на неї дивиться пан Баер.

– Я, здається, знайомий з цією рішучою леді, яка проходить так сміливо під самим носом у безлічі коней і так швидко несеться через велику сльоту. Що ви робите тут, мій друже?

– Я роблю покупки.

Пан Баер усміхнувся, переводячи погляд зі шкіряної фабрики на контору з оптової торгівлі шкурами та шкірою. Але своїх думок він не озвучив, а лише ввічливо сказав:

– У вас немає парасольки. Чи можу я піти з вами й донести ваші покупки?

– Так, дякую.

Щоки Джо були такими ж червоними, як її стрічка, і вона запитувала себе, що він про неї думає. Але через хвилину їй вже було все одно, й вона виявила, що крокує під руку зі своїм професором, почуваячись так, немов сонце бризнуло раптом із незвичною яскравістю, і усвідомлюючи лише, що все знову стало на свої місця, а по калюжах шльопає абсолютно щаслива жінка.

– Ми думали, що ви поїхали, – сказала Джо поспіхом, бо знала, що він дивиться на неї. Поля її капелюха були досить великі, щоб заховати її обличчя, й вона боялася, що він може розцінити радість на її обличчі як нескромну емоцію.

– Ви думали, що я можу поїхати, не попрощавшись із тими, хто був так ніжно добрий до мене? – запитав він із таким докором, що вона, відчуваючи, ніби образила його своїм припущенням, із жаром відповіла:

– Ні, я не думала. Я знала, що у вас справи і ви зайняті, але нам вас не вистачало – татові й мамі особливо.

– А вам?

– Я завжди рада бачити вас, пане.

Прагнучи, щоб голос звучав абсолютно спокійно, Джо зробила свій тон досить холодним, а крижане двоскладове слово в кінці речення, здавалося, остудило професора, бо усмішка зникла з його обличчя і він серйозно сказав:

– Я дякую вам і зайду ще один раз перед від'їздом.

– Значить, ви все ж їдете?

– У мене більше немає справ тут. Все закінчено.

– Успішно, сподіваюся? – запитала Джо, бо в його коротких відповідях звучала гіркота розчарування.

– Гадаю, так, оскільки у мене з'явилася можливість, яка дозволить заробити на хліб собі й надати більшу підтримку моїм хлопчика, моїм *Junglings*.

– Розкажіть мені! Будь ласка! Я хочу знати все про... про хлопчиків, – сказала Джо напрочуд гаряче.

– Дуже люб'язно із вашого боку. Я охоче розповім вам. Мої друзі знайшли мені місце в університеті, де я викладатиму, як робив це в Німеччині, й заробляти достатньо, щоб вивести в люди Франца та Еміля. Я маю бути вдячний за це, чи не так?

– Звичайно. Як це чудово, що ви займатиметеся улюбленою справою, а ми зможемо частіше бачити вас і ваших хлопчиків! – вигукнула Джо, чіпляючись за хлопчиків, як за привід для радості, яку не могла приховати.

Обвідення під парасолькою

– Так, але боюся, ми не зможемо бачитися часто: мені пропонують це місце на Заході.

– Так далеко! – і Джо кинула свої спідниці напризволяще, немов тепер уже не мало значення, що буде з її подолом і з нею самою.

Пан Баер вмів читати кількома мовами, але ще не навчився читати серця жінок. Він лестив себе надією, що знає Джо досить добре, й тому був дуже здивований швидкими та суперечливими змінами в її голосі, обличчі, манерах, які вона продемонструвала йому в той день, оскільки її настрої за ці півгодини змінився разів зо п'ять.

Коли вони зустрілися, то, здавалося, Джо була здивована, хоч підозра, що вона вийшла в місто виключно, щоб його побачити, не покидала професора. Коли він запропонував їй взяти його під руку, вона зробила це з поглядом, який привів його в захват. Але, коли він запитав, чи сумувала вона за ним, то отримав таку холодну, формальну відповідь, що його охопив відчай.

Дізнавшись про його удачі, вона мало не заплескала в долоні: невже зраділа лише за хлопчиків? Потім, почувши, куди йому потрібно буде їхати, сказала: «Так далеко!» – з таким відчаєм у голосі, що піднесла його на вершину надії, але наступної ж миті скинула його звідти, з дуже зосередженим виглядом помітивши:

– Мені сюди. Ви зайдете зі мною? Це не займе багато часу.

Джо певною мірою пишалася своїм умінням робити покупки й особливо бажала вразити свого супутника акуратністю та швидкістю в цій справі. Але через хвилювання все йшло напрочуд погано: вона перекинула піднос із голками, згадала, що сілезія має бути діагонально переплетеною, тільки після того, як тканину вже відрізали, неправильно дала гроші й покрила себе ганьбою, запитавши блідо-лілову стрічку у відділі з ситцевою тканиною.

Пан Баер стояв поблизу, спостерігаючи, як вона червоніє й натикається на прилавки, і, поки дивився, його власне збентеження стало минати, бо він починав розуміти, що в деяких випадках поведінку жінок, як сни, потрібно тлумачити навпаки.

Коли вони вийшли, він засунув згорток під руку з веселішим виразом обличчя й тьопав по калюжах так, ніби йому все це загалом, мабуть, подобається.

– Чи не купити нам що-небудь для малюків і не влаштувати прощальний бенкет, раз я йду в останній раз до вашого такого напрочуд приємного дому? – запитав він, зупиняючись перед вітриною, заповненою фруктами і квітами.

– Що ж ми купимо? – сказала Джо, не звертаючи уваги на другу частину його фрази, з удаваним захопленням приносячись до різноманітних запахів, які зустріли їх, коли вони увійшли в магазин.

– Чи можна їм апельсини й інжир? – запитав пан Баер з батьківським піклуванням.

– Вони їдять їх, коли їм дають.

– А ви любите горіхи?

– Як білка.

– Гамбурзький виноград. Він смакує, як вино, що можна випити за Вітчизну, авжеж?

Джо несхвально глянула на таке марнотратство й запитала, чому б йому не купити кошик фініків, бочку родзинок і мішок мигдалю – й покінчити із цією справою. Тоді пан Баер витягнув з кишені гаманець, і вони завершили своє перебування в магазині, купивши кілька фунтів винограду, горщик із рожевими маргаритками і досить велику, якщо розглядати її з точки зору якогось маленького «деміджона», баночку меду. Потім, розтягнувши свої кишені цими незручної форми пакунками і давши Джо нести квіти, він розкрив стару парасольку, і вони продовжили свою подорож.

– Панно Марч, я хочу попросити вас про велику послугу, – почав професор після того, як вони пройшли по мокрій дорозі приблизно з півкварталу.

– Так, пане, – мовила Джо і серце її забилося так сильно, що вона злякалася, як би він його не почув.

– Я наважуюся просити про це, незважаючи на дощ, бо в мене залишається мало часу до від'їзду.

– Так, пане, – і Джо так судорожно стиснула горщик з квітами, що мало не роздавила його.

– Я хотів би купити сукенку для Тіни, але я занадто нетямущий для цього. Чи не будете ви ласкаві допомогти мені порадою?

– Так, пане, – Джо відчула себе такою спокійною і холодною, немов вступила в холодильний ящик.

– Можливо, я попросив би вибрати ще й шаль для матері Тіни, вона така бідна і хвора, та й з чоловіком у неї стільки турбот. Так, так, товста, тепла шаль буде хорошим подарунком маленькій мамі та сподобається їй.

– Я з задоволенням допоможу вам, пане Баер... – «Я дуже поспішаю, а він стає все миліше із кожною хвилиною», – додала подумки Джо. Потім, подумки струснувши себе, вона приступила до справи з енергією, яку було дуже приємно бачити.

Пан Баер надав їй усі віжки, і вона вибрала гарну сукню для Тіни, а потім попросила показати шалі. Продавець, сам одружений чоловік, зволив проявити інтерес до цієї пари, що, очевидно, робила сімейні покупки.

– Ваша дружина, ймовірно, вважатиме за краще ось цю: чудова якість, найкращий колір, досить скромна й елегантна, – сказав він, струснувши й розгорнувши сіру вовняну шаль і накидаючи її на плечі Джо.

– Вас така влаштовує, пане Баер? – запитала вона, повертаючись до нього спиною, радіючи можливості сховати обличчя.

– Дуже добре, ми візьмемо її, – відповів професор, подумки усміхаючись, поки платив за шаль, а Джо продовжувала обстежувати прилавки із виглядом справжнього мисливця за покупками.

– Тепер ми підемо додому? – запитав він так, наче йому було дуже приємно вимовляти ці слова.

– Так, уже пізно, і я дуже втомилася, – голос Джо звучав жалібно, ніж вона могла припустити. Тепер здавалося, що сонце зникло так само несподівано, як з'явилося, світ знову ставав брудним і сумним, і в перший раз вона помітила, що ноги в неї замерзли, голова розколюється, а її серце – навіть холодніше за ноги, і біль у ньому важче, ніж у голові. Пан Баер їхав, вона була для нього тільки другом, все це виявилось помилкою, і чим швидше все це скінчиться, тим краще. З такими думками вона так необережно замахала омнібусу, який наближався, що маргаритки вилетіли з горщика і неабияк пом'ялися.

– Це не наш омнібус, – сказав професор, помахавши візникові, щоб той їхав далі, і заходився піднімати постраждалі квіточки.

– Мені шкода, я не розгледіла назву. Нічого, можна й пішки. Я звикла ходити по бруду, – відповіла Джо, насилу змушуючи себе

моргати, бо вона радше померла б, ніж відкрито витерла очі.

Пан Баер завважив краплі на її щоках, хоч вона відвернула голову. Це видовище, здається, дуже зворушило його, бо, несподівано нахилившись, він запитав тоном, який означав дуже багато:

– Дорога моя, чому ви плачете, серденько?

Не будь Джо настільки недосвідченою в такого роду справах, вона сказала б, що не плаче, що в неї нежить, або придумала ще якусь жіночу відмовку. Замість цього ця особа, що втратила всяку гідність, із нестримним хлипанням відповіла:

– Бо ви їдете.

– Ах, *mein Gott*, як це добре! – вигукнув пан Баер, намагаючись заплескати в долоні, незважаючи на парасольку в одній руці та згортки – в другій. – Джо, у мене немає нічого, крім великої любові, щоб запропонувати вам. Я приїхав, щоб дізнатися, чи потрібна вона вам, і я хотів переконатися, що я для вас більше, ніж друг. Це так? Чи знайдеться у вашому серці місце для старого Фріца? – сказав він, мовивши все на одному диханні.

– О так! – сказала Джо, і він був цілком задоволений, бо вона обхопила обома руками його руку й дивилася на нього з виразом, який ясно свідчив про те, яке це щастя йти по життю поруч із ним, нехай навіть у неї не буде кращого притулку, ніж цей старий зонтик, аби тільки він ніс його над нею.

Це було, безсумнівно, сватання у важких умовах, оскільки навіть якби пан Баер хотів встати на коліна, він не зміг би цього зробити через бруд. Так само не міг він запропонувати Джо руку, крім як фігурально, бо обидві вони були зайняті. Ще меншою мірою він міг дозволити собі прояв ніжних почуттів прямо на вулиці, хоч був близький до цього. Тож єдиний спосіб, яким він міг висловити своє захоплення, – погляд, а дивився він на неї із виразом, який робив його обличчя таким сяючим, що, здавалося, маленькі веселки з'явилися в краплях, котрі блищали в його бороді.

Аби він не любив Джо так сильно, навряд чи міг би закохатися в неї в цей момент, бо вона виглядала далеко не привабливо – спідниця перебувала в жалюгідному стані, черевики – забризкані багнукою, а капелюшок остаточно зіпсований. На щастя, пан Баер вважав її найкрасивішою жінкою на світі, а вона знайшла його ще більше схожим на Юпітера в той момент, хоч поля його капелюха абсолютно

розмокли і з них йому на плечі стікали цівки води (бо він намагався тримати парасольку над Джо), а кожен палець на його рукавичках потребував ремонту.

Перехожі, ймовірно, вважали їх парою недолугих божевільних, оскільки вони абсолютно забули, що хотіли сісти в омнібус, і йшли неквапливо, не помічаючи, що згущаються сутінки, а над головою нависає туман. Їх мало хвилювало те, що подумують інші, бо вони переживали той щасливий час, який рідко трапляється більше одного разу в житті будь-якої людини, ту чарівну мить, яка повертає старому молодість, непривабливому – красу, бідному – багатство, а людським серцям – уявлення про рай.

У професора був такий вигляд, ніби він завоював королівство і світ більше нічого не може запропонувати йому в сенсі блаженства, тоді як Джо крокувала поруч із ним, відчуваючи себе так, немов її місце завжди було тут, дивуючись, як могла вона колись бажати іншої долі. Звичайно, саме вона заговорила першою – маємо на увазі, заговорила розбірливо – бо емоційні вигуки, що послідували за її палким «О, так!» не були зв'язними або такими, що заслуговують на будь-який опис.

– Фридрих, чому ви не...

– Ах, Боже мій, вона називає мене по імені, як ніхто не називав відтоді, як померла Мінна! – вигукнув професор, зупиняючись в калюжі та дивлячись на неї вдячно та захоплено.

– Я завжди подумки називала вас так. Але я не буду, якщо вам не подобається.

– Не подобається? Це солодше для мене, ніж я можу висловити. Говори мені так само «ти», і я вважатиму, що твоя мова майже настільки ж гарна, як і моя.

– Але чи не звучить це «ти» трохи сентиментально?^[98] – запитала Джо, потай думаючи, що це чарівне слово.

– Сентиментально? Так. Слава Богу, ми, німці, віримо в сентиментальність і завдяки їй зберігаємо нашу молодість. Ваше англійське «ви» таке холодне, говори «ти», серденько, це так багато значить для мене, – просив пан Баер. У цей момент він радше нагадував романтичного студента, ніж серйозного професора.

– Ну, тоді чому ти не сказав мені все це раніше? – запитала Джо.

– Зараз я повинен відкрити тобі все моє серце, тож з радістю зроблю це, бо ти піклуватимешся про нього в майбутньому. Так ось, послухай, моя Джо, – ах, яке миле, веселе маленьке ім'я! Я хотів сказати щось в той день, коли промовив «до побачення» – ще в Нью-Йорку, але думав, що твій красивий друг заручений із тобою, і тому не сказав жодного слова. Ти відповіла б мені «так» тоді, якби я заговорив?

– Не знаю. Боюся, що ні, тоді в мене взагалі не було серця.

– Не може бути! Я не вірю в це. Воно спало, поки прекрасний принц не прийшов через ліс і не розбудив його. О, звичайно, *die erste Liebe ist die beste*^[99], але на це мені не слід було сподіватися.

– Так, перше кохання – найкраще, тож будь задоволений. У мене не було іншого. Тедді був всього лише моїм хлопчиком і скоро покінчив зі своїм маленьким захопленням, – відповіла Джо, палаючи бажанням виправити помилку професора.

– Добре! Тоді я буду спокійним і щасливим, пересвідчившись, що ти віддала мені все. Я чекав так довго, що стаю трохи егоїстичним, та ти й сама це скоро помітиш, пані професорко.

– Мені це подобається! – вигукнула Джо в захваті від свого нового імені. – Тепер скажи, що ж привело тебе сюди, нарешті, тоді, коли я найбільше хотіла тебе побачити?

– Ось це, – і пан Баер вийняв із кишені жилета затертий газетний листок.

Джо розгорнула його й була дуже збентежена, бо з газети постав її власний вірш, який вона відправила у видання, що платило за вірші, чим і пояснюється те, що вона послала туди свій твір для проби.

– Як це могло привести тебе сюди? – запитала вона із подивом.

– Я знайшов це випадково. Я дізнався, що воно твоє, по іменах у ньому та ініціалам замість підпису, і в ньому були рядки, які, здається, звали мене. Прочитай і знайди їх, а я простежу, щоб ти не зайшла в калюжу.

Джо підкорилася й почала квапливо переглядати строфи, яким дала назву:

НА ГОРИЦІ

Чотири скарбниці, із дерева різьблені, в ряд,
Уже потемніли вони від часу й води,
Дивлюся на них – мій щоденний і звичний обряд,
Скарбниці із днів: колись у світі жили
Чотири маленькі сестри, що були
Щасливі та бідні. Єдина прикраса в волоссі —
Безбарвна та вицвіла стрічка. В дощі —
Солодкі та літні – плели, розмовляли і босі
Ділили секрети, а біля каміна плащі
Втрачали вологу й чекали нагоди,
Коли ж група дівчат, чиї імена – на скриньках,
Зберуться разом, відшукавши пригоди.
Чотири красуні – як діви в сітках
Недолугих рибалок. І як ностальгічно
Згадати мені у кошах нитки – в мотках,
І ввечері співи, і гру, і усмішку – так звично.

«Мег» – ім'я, що найпершу скриньку вінчало.
Справедлива й красива, як янгол – будь певний!
До тебе – бо старша – щастя найперше примчало.
З новою сім'єю знайшла ти той спокій душевний,
Якого дівоче єство потаємно бажало.
Ось сукня весільна, фата, ось і квіти гарненькі —
У той день, здається, усе про радість кричало.
А скоро і руки твої – тендітні, маленькі,
Вже двох діточок сердечно і любо тримали.
А я пам'ятаю, як ми всі збиралися разом,
І наші різдвяні вистави, як ми сумували,
Бажаючи мати побільше, і штучним алмазом
Старались прикрасити свій капелюшок чи плаття.
Я знаю, любила ти, Мег, танцювати й співати.
А як же красиво у річці виднілось латаття!
Тепер же дітей ти маєш удома гойдати.

«Джо» – наступна скарбниця принесла коротке ім'я —
Подряпане й зношене, як оті рвані книжки
Й голівки вже хворих ляльок – це сліди забуття.
А колись надворі у зимові часи ми грали в сніжки...
Із казкових земель я принесла додому зразки
Тих нечуваних і таких неможливих мрій.
Я любила свої, власноруч здобуті, казки,
Я любила і слів – поплямованих, диких – рій.
Я боюся, минуле без сліду й назовсім пішло,
І в руках – лиш холодні та теплі весняні листи.
Я зосталась одна, і я мрію, щоб сонце зійшло,
Та не знаю, як довго мені у цій річці плисти...
Самотньою. О, який спорожнілий будинок
Я бачу щодня під моїми сумними ногами,
А я ж так хотіла, щоб в житті було менше хмаринок,
Моя пам'ять і літній дощ стають ворогами.

Моя Бет! Ось і ти мене тепло вітаєш із неба.
І на скриньці я бачу – ім'я твоє пилом припало.
Ну чому ти пішла, коли ти мені сильно треба?
І завжди, і завжди мені буде тебе мало.
Смерть приходить і робить коханих святими.
Ось і ти – моя люба – святою для мене стала.
Якими ж мізерними та якими ж малими
Ми є перед зеленню, що з могили уже виростала
Твоєї. Ти тепер для усіх – як найбільша домашня
Святиня, і маленьке крісло твоє ніхто не чіпає.
Піаніно твоє запилилось й навіть вчорашня
Праця і голка твоя за тобою волає.
Ти любила співати, і гімни твої я усі пам'ятаю —
Не хвилюйся, що ти можеш рано впасти до Лети.
Літній дощ нагадає обличчя твоє – я впізнаю —
На вікні твої обриси він намалює сльозами поета.

*Ось і кришка останньої скриньки. І що я тут бачу?
Ця історія – справжня й правдива, хоч, може, і схожа
На казку. Я собі, може бути, когось і чогось не пробачу
,Але рада за тебе, сестричко, бо ти моя милість – Божжа!
Дитиною мріяла ти про багатство і славу,
І любила, щоб лицарі сильні підносили квіти.
А тепер ти так часто згадуєш лаву —
Символ, що його люблять усі неофіти.
Емі, так-так, я про тебе пишу, себе ж ти впізнала?
І майстерна, і мудра, і щира, та ще елегантна.
Розкажи, чи яскравою й світлою там була зала,
Що у ній танцювала красуня мрійливо-азартна?
Дочекалася й ти свого щастя, свого чоловіка
Бо ж про це – про весілля – так мріє дівоче сердечко.
Може, я також мрію, та серцем, мабуть, я – каліка,
І лише у думках я буду мати гніздечко.*

*І ось, на горищі у ряд знов шикуються скрині —
Їх пил обіймає, а час – той безжально руйнує.
І я примостилась, у горі й терпінні в місцині,
Де серце моє причаїлось і вільно сумує.
Чи може нас час розлучити, жорстокий негідник?
Я певна, що ні, бо любов – це дещо із вічності.*

*І любий мій вчитель, старенький мій проповідник
Говорить: любов – це ознака магичності.
Так-так, саме так, ознака магичності долі,
Яка нехтує часом, дарує закоханим тишу.
Я пручаюсь, бунтую, дикунка, але мимоволі
Я мрію, коли це і я у щасті будинок залишу.
Мої любі, я зовсім не хочу тікати – із отчого дому,
Із милого прихистку серця. Але дощ оцей літній
Розмив усі спогади й туги, показавши обличчю блідому
Що діти – це, врешті, пташки... перелітні.*

– Це дуже слабкий вірш, але в ньому – правда. У той день мені було дуже самотньо, і я добряче виплакалась на мішку із ганчірками. Ніколи не думала, що він потрапить туди, де буде розголошувати секрети, – сказала Джо, розірвавши листок, яким професор так дорожив.

– Нехай пропаде, він виконав свій обов’язок, і в мене будуть інші листки, коли я прочитаю всю коричневу книжку, що зберігає твої маленькі секрети, – сказав пан Баер, із усмішкою дивлячись, як вітер розносить вулицею обривки. – Так, – додав він серйозно, – я прочитав це й подумав: у неї горе, вона самотня, вона хотіла б знайти розраду в справжньому коханні. Моє серце сповнене кохання до неї. Чи не піти б мені, щоб сказати: якщо це не надто жалюгідна річ, щоб віддати її за те, що я сподіваюся отримати. Ти візьмеш її в ім’я Бога?

– Отже, ти приїхав, щоб дізнатися, що вона «не дуже жалюгідна», а та сама, єдина коштовність, яка мені потрібна, – прошепотіла Джо.

– Спочатку я не мав сміливості так думати, хоч ти була божественно добра, коли зустріла мене. Але скоро я почав сподіватися, і тоді я сказав: вона буде моя, навіть якщо це коштуватиме мені життя. І вона буде моя! – вигукнув пан Баер, з викликом піднявши голову, немов стіна туману, що повільно підступала до них, і була перепорою, яку йому належало подолати або відважно зруйнувати.

Джо подумала, що це чудово, й вирішила бути гідною свого лицаря, хоч він і не прискакав до неї на гордому скакуні та в пишних обладунках.

– Чому ти так довго не заходив до нас? – запитала вона через хвилину. Було так приємно ставити такі довірчі запитання й отримувати такі ж відповіді, тож вона не могла довго мовчати.

– Це було нелегко, але я не міг зважитися забрати тебе з такого щасливого будинку, поки в мене не буде надії дати тобі інший – після довгого очікування, можливо, й наполегливої роботи. Як міг я просити тебе відмовитися від стількох речей заради бідної старої людини, як я, у якого немає багатства, а є лише трохи вченості?

– Я рада, що ти бідний, бо не винесла б багатого чоловіка, – сказала Джо рішуче, а потім м’якше додала: – Не бійся бідності. Я знайома з нею досить давно, щоб не боятися її і бути щасливою, працюючи для тих, кого я люблю. І не називай себе старим: сорок – це розквіт життя. Я не змогла б не полюбити тебе, навіть якби тобі було сімдесят!

Професор був так зворушений цим, що охоче дістав би хустку, якби міг дістатися до неї, але, оскільки він не міг, Джо витерла йому очі своїм носовичком і сказала, сміючись і відбираючи в нього пару згортків:

– Може, я й рішуча, але ніхто не скаже, що зараз я не у своїй стихії, бо особливе призначення жінки, як вважають, осушувати сльози і зносити свою ношу. Я збираюся додати свою частку, Фридрих, і допомогти заробити на будинок. Примирися з цією думкою, або я нікуди не піду, – додала вона рішуче, бо він спробував відібрати в неї свій вантаж.

– Подивимося. У тебе вистачить терпіння так довго чекати, Джо? Я повинен виїхати і працювати один. Спочатку маю допомогти моїм хлопчикам, бо навіть заради тебе, я не можу порушити слово, яке дав Мінні. Ти можеш пробачити мені це й бути щаслива, поки ми чекатимемо і сподіватимемося?

– Так, я знаю, що зможу, бо ми любимо одне одного, і це допомагає легко стерпіти все інше. У мене теж є мій обов'язок і моя робота. Я не могла б веселитися, якби знехтувала ними навіть заради тебе, тож немає ні поспіху, ні нетерпіння. Ти виконуватимеш те, що належить тобі, на Заході, а я можу робити свою частку роботи тут, і будемо щасливими, сподіваючись на краще й залишаючи майбутнє на волю Бога.

– О! Ти даєш мені таку надію і сміливість, а я не можу нічого дати тобі навзаєм, крім переповненого коханням серця і цих порожніх рук! – вигукнув зовсім переможений професор.

Джо так ніколи й не навчилася поводитися пристойно, і, коли він сказав це, стоячи поруч із нею на сходах ганку, просто вклала обидві руки в його долоні, ніжно шепнувши: «Тепер не порожні» – і, схилившись, поцілувала свого Фридриха. Це було жахливо, але вона зробила б це, навіть якби мокрі горобці, що зграйкою сиділи на огорожі, були людськими істотами, бо зайшла справді дуже далеко й не думала ні про що, крім власного щастя.

І хоч ця хвилина прийшла до них у дуже прозаїчній обстановці, однак стала головною в житті цієї пари – та хвилина, яка повертала їх із тіні, дощу й самотності до очікуваного домашнього світла, тепла і спокою. Тож з радісним: «Ласкаво просимо додому!» Джо ввела свого коханого в будинок і зачинила двері.

Розділ двадцять четвертий

Жнива: час збирати врожай

Цілий рік Джо та її професор працювали й чекали, сподівалися, зрідка зустрічалися й писали такі розлогі листи, що на обох, як стверджував Лорі, повністю лягала відповідальність за останнє подорожчання паперу. Другий рік почався невесело, бо їхні перспективи не ставали радісніше, а тітонька Марч несподівано померла. Але коли вщухла перша скорбота, бо вони любили стару даму, незважаючи на її гострий язик, виявилось, що є й причина для радості. Тітка заповіла Джо свій маєток Пламфільд і це відкривало перед нею і професором найрізноманітніші приємні перспективи.

– Прекрасний старий маєток. Він принесе тобі неабияку суму, бо ти, зрозуміло, збираєшся його продати, – сказав Лорі, коли всі вони обговорювали це питання кілька тижнів тому.

– Ні, не збираюся, – рішуче відповіла Джо, пестячи вгодованого пуделя, якого взяла під свою опіку на знак поваги до пам'яті його господині.

– Але ти ж не маєш наміру там жити?

– Чому? Якраз так я і планую вчинити.

– Дорога моя дівчинко, це величезний будинок, і тобі знадобиться купа грошей, щоб утримувати його. Тільки для роботи в парку й саду потрібно кілька працівників, а сільське господарство, як я розумію, – це не те, на чому розуміється Баер.

– Він спробує ним зайнятися, якщо я запропоную.

– І ти збираєшся будувати достаток на сільськогосподарських продуктах Пламфільда? Це міг би бути рай, але ви скоро зрозумієте, що на вас чекає надважка робота.

– Урожай, який ми збиратимемо, дасть нам великий дохід, – і Джо радісно засміялася.

– Що ж це за прекрасний урожай, панно?

– Хлопчики. Я хочу відкрити школу для маленьких хлопчиків – хорошу, веселу, з домашньою обстановкою, де піклуватимуся про них, а Фридрих їх навчатиме.

– Таке могла придумати тільки Джо! Як це на неї схоже, правда ж? – вигукнув Лорі, звертаючись до решти членів сім'ї, які були не менш приголомшені повідомленням, ніж він.

– Мені подобається цей план, – рішуче сказала пані Марч.

– Мені теж, – додав її чоловік, якого зацікавила думка про можливість застосування сократівського методу для навчання сучасної молоді.

– Це буде величезна робота для Джо, – сказала Мег, глядячи по голові свого єдиного сина, котрий, проте, займав увесь час своєї матері.

– Джо впорається, в неї все буде добре, і це чудова ідея. Розкажи нам про все! – вигукнув пан Лоуренс, що давно горів бажанням допомогти закоханим, але знав, що вони відмовляться від його допомоги.

– Я знала, що ви підтримаєте мене, пане. І Емі теж – бачу по її очах, хоч вона розсудливо хоче спочатку обміркувати все, а потім говорити. Так ось, дорогі мої, – продовжила Джо, – зрозумійте, що це не одна з моїх нових ідей, а давно виношуваний план. Ще до того, як з'явився Фридрих, я часто думала, про те, що коли я розбагатію і ніхто вже не матиме потреби в моїй присутності тут, то орендую великий будинок, поселюся в ньому з кількома бідними, покинутими маленькими хлопчиками, в яких немає матері, й піклуватимуся про них, щоб зробити їхнє життя змістовним, поки ще не пізно. Я бачила багато таких юних душ, які йдуть до своєї загибелі лише через те, що ніхто не допоміг їм у потрібну хвилину. Мені так хочеться що-небудь зробити для них, я знаю їхні потреби і співчуваю їм у їхніх бідах, і я так хотіла б бути їм матір'ю!

Пані Марч простягнула Джо руку, і та взяла її, усміхаючись зі сльозами на очах. Потім дівчина продовжила з завзяттям, якого присутні давно в неї не бачили.

– Яюсь я розповіла про мій план Фридриху, і він відповів, що саме це було б йому до душі, і погодився спробувати, коли ми розбагатіємо. Благослови його Господь, він робить це все життя – допомагає бідним хлопчикам. Я маю на увазі не прагнення розбагатіти, а лише сердечну допомогу. Багатим він ніколи не стане. Гроші не затримуються в його кишені так довго, щоб можна було почати на щось збирати. Але тепер, завдяки моїй добрій старій тітці, яка любила мене набагато більше, ніж я на те заслуговувала, ми зможемо прекрасно влаштуватися у Пламфільді, щоб втілити в життя мою мрію. Це найкраще місце для хлопчиків: будинок великий – місця вистачить і на сотню чоловік, меблі

прості та міцні. А ще там просто чудові околиці. Хлопчики могли б допомагати доглядати за парком і садом: дуже корисна для здоров'я робота, чи не так, панове? Фридрих виховуватиме і навчатиме їх, а тато допоможе йому в цьому. Я годуватиму, бавитиму й ляятиму їх, а мама буде моєю заступницею. Мені завжди хотілося, щоб навколо мене було багато хлопчиків, і мені завжди їх не вистачало, а ось тепер я зможу мати цілий будинок бешкетників і насолоджуватися їхнім товариством скільки душі завгодно. Лише подумайте, яка насолода – Пламфільд мій, та ще й купа хлопчиків, щоб веселитися там зі мною!

Джо змахнула руками й захоплено охнула, а вся родина вибухнула сміхом. Пан Лоуренс реготав так сильно, що вони злякалися, як би його не вхопив удар.

– Не бачу нічого смішного, – сказала вона серйозно, коли її голос стало чути. – Нічого не може бути природніше і правильніше для мого професора, ніж відкрити школу, а для мене – оселитися в моєму власному маєтку.

– Вона вже напускає на себе поважність, – сказав Лорі, який розглядав висунуту ідею як прекрасний жарт. – Чи можу поцікавитися, на які кошти ви маєте намір утримувати ваш заклад? Якщо всі учні – безпритульні діти, боюся, ваш урожай не буде прибутковим у життєвому сенсі, пані Баер.

– Не отруюй радість, Тедді. Звичайно, в мене будуть багаті учні теж – можливо, ми почнемо тільки з багатих, а потім, коли початок буде покладено, я зможу взяти одного-двох безпритульних – вже для власного задоволення. Діти багатих людей часто потребують турботи і ласки не менше, ніж бідні. Я бачила таких нещасних – кинутих на піклування слуг або соромливих малят, яких штовхають вперед, змушуючи грати на публіку, що по-справжньому жорстоко. Деякі з них – неслухняні, й це все через неправильне виховання або відсутність уваги, інші ж позбулися матері. До того ж навіть кращим із них доводиться пройти через підлітковий період, коли незграбна дитина найбільше потребує терпіння й доброти з боку його вихователів. Оточуючі сміються над ними, шпиняють, намагаються прибрати з очей і чекають, що ці затуркані діти раптом перетворяться на прекрасних молодих чоловіків. Хлопчики рідко скаржаться – мужні маленькі душі, – але вони страждають від цього. Я сама переживала щось подібне і знаю, як це. У мене викликають особливий інтерес такі незграбні ведмежата, і я завжди намагаюся дати їм відчуття, що їхні

незграбні руки й ноги, плутанина в головах не заважають мені бачити добрі, чесні, повні найкращих прагнень хлоп'ячі серця. До того ж у мене є досвід: хіба не виховала я одного хлопчика, який став гордістю своєї сім'ї?

– Засвідчую, що ти намагалася це зробити, – сказав Лорі та подивився на неї напрочуд вдячним поглядом.

– І я досягла успіху понад свої очікування: ось ти – солідний, розсудливий, діловий чоловік, який робить масу добрих справ і збирає подяки бідняків, а не долари. Але ти не просто ділова людина: ти сам насолоджуєшся життям і дозволяєш іншим розділити це задоволення з тобою, як завжди чинив у минулі часи. Я пишаюся тобою, Тедді, бо з кожним роком ти стаєш дедалі кращим, і всі відчувають це, повір, хоч ти й не даси їм сказати про це. Тож коли в мене будуть нові учні, я просто вкажу їм на тебе зі словами: «Ось, дивіться, це зразок для вас, мої хлопчики!».

Бідний Лорі не знав, куди подіти очі. Щось схоже на давню хлоп'ячу сором'язливість охопило його, коли цей потік похвал змусив всіх обернутися до нього зі схвальними поглядами та усмішками.

– Послухай, Джо, це, мабуть, занадто, – почав він. – Ти зробила для мене стільки, що я ніколи не зможу віддячити тобі інакше, як щосили намагатися бути гідним цих слів, не розчарувати тебе. Щоправда, потім ти, так би мовити, відреклася від мене. Але я не залишився без підтримки, і якщо домігся якогось успіху, то ти можеш подякувати і цим двом, – він ласкаво поклав одну руку на білу голову дідуся, іншу – на золотисту голову Емі, бо всі троє завжди трималися разом.

– Я вважаю, що сім'я – це найпрекрасніша річ на світі! – вигукнула Джо, яка в цю хвилину була в надзвичайно піднесеному настрої. – Я сподіваюся, що, коли в мене буде своя, вона виявиться такою ж щасливою, як ті три, що я найкраще знаю і найбільше люблю. Якби тільки тут були ще Джон і мій Фридрих, це був би справжній маленький рай на землі, – додала вона вже спокійніше.

Коли Джо пішла у свою кімнату після цього радісного вечора сімейних рішень, планів і надій, її серце було так переповнене щастям, що заспокоїти його вона могла лише опустившись на коліна у порожньому ліжку, яке завжди стояла поруч з її власним, і з ніжністю згадувати Бет.

Це був цілковито вражаючий рік, бо все йшло чудово і незвичайно швидко. Не встигла Джо озирнутися, як вже була заміжня й оселилася

у Пламфільді. Потім з'явилися, як гриби після дощу, шість або сім хлопчиків. І всі навчалися тут у злагоді – бідні так само, як і багаті, – на подив усіх тутешніх. Добрий пан Лоуренс раз у раз знаходив нужденну дитину й благав Баєрів зглянутися над хлопчиком, за утримання якого він із радістю платитиме ту невелику суму, що буде потрібна. Таким чином, хитрий старий джентльмен обійшов горду Джо й зумів надати їй тих хлопчиків, якими вона займалася з особливим задоволенням.

Зрозуміло, спочатку це була важка робота, і Джо через недосвідченість робила безліч помилок, але розсудливий професор привів їхній корабель у більш спокійну гавань, і навіть найнерозсудливіший бешкетник був врешті-решт приборканий.

Як раділа Джо своїй «купі хлопчиків» і як журилася б дорога тітонька Марч, аби могла бачити, як священні засади благопристойного, доглянутого Пламфільда руйнуються всіма оцими Томами, Діками й Гаррі^[100]!

Мабуть, те, що сталося, можна було вважати верхом справедливості, адже за життя стара дама була грозою для всіх хлопчиків на кілька миль навколо, а тепер ці вигнанці досхочу пригощалися колись забороненими сливами, збивали черевиками гравій на доглянутих доріжках, не отримуючи за це догани, і грали в крикет на великому полі, де раніше паслася дратівлива корова зі зламаним рогом, що ніби запрошувала сміливців прийти і бути збитими з ніг. Школа ставала свого роду раєм для хлопчиків, і Лорі запропонував назвати її «Садочок Баєрів»^[101], на честь її керівників. До того ж назва влучно відображала вдачу її мешканців.

Цей навчальний заклад так і не став модною школою, а професор не нажив багатства, але вона стала тим, чим і хотіла зробити її Джо, – щасливою рідною домівкою для хлопчиків, які потребують виховання, турботи й доброти.

Незабаром всі кімнати в будинку були заповнені учнями, кожна маленька ділянка в саду мала свого власника, хлів наповнився домашніми тваринами. Тричі на день Джо усміхалася своєму Фридриху, сидячи на чолі довгого столу, обабіч якого займали свої місця веселі юні особи, що поверталися до неї з вдячними поглядами, довірчими промовама і вдячністю в серцях, повних любові до «мами Баєр».

Тепер їй вистачало хлопчиків, і Джо ніколи не втомлювалася від них, хоч це були аж ніяк не янголи, а деякі з них стали джерелом

постійних турбот і тривог для професора й професорки. Але її віра в те, що добру відведене своє місце в серці найбільшого неслуха й зухвальця, дарувала їй терпіння й майстерність, які згодом ставали першопрчиною успіху. Адже жоден хлопчик не міг встояти проти «тата Баера», сяючого доброзичливою усмішкою, точно сонце, і «мами Баер», яка прощала будь-якого розбишаку стільки разів, скільки буде сімдесят помножити на сім.

Дружба хлопчиків була дуже дорога для Джо – їхні чудові пориви, надії, плани, їхні кумедні або зворушливі секрети й зізнання, їхні покаєнні шмигання носом і шепіт після проступків і навіть їхні невдачі робили їх ще дорожче для неї. Тут були некмітливі й сором'язливі, безвольні й неприборкані, гаркаві й шепеляві, один або два кульгавих і веселий маленький четверокровець [\[102\]](#), якого не брали в жодну іншу школу, але охоче взяли в «Садочок Баєрів», хоч деякі люди передбачали, що це призведе до краху навчального закладу.

Так, Джо була дуже щаслива, незважаючи на важку роботу, безліч тривог та постійний шум і гам. Вона всією душею насолоджувалася своїм життям, а захоплення її хлопчиків приносило їй більше задоволення, ніж будь-які похвали решти світу. Тепер вона не розповідала вигаданих нею історій нікому, крім натовпу її захоплених прихильників і шанувальників.

Йшли роки. В неї знайшлося два власних хлопчики, що доповнило її щастя: Роб, якого назвали на честь дідуся, і Тедді, безтурботний малюк, який, здавалося, успадкував татів життєрадісний характер та мамин діяльний дух. Як вони примудрилися залишитися живими в цьому вирі хлопчиків, було таємницею для їхньої бабусі й тіток, але вони росли й цвіли, як кульбаби навесні.

У Пламфільді відзначали безліч свят, і найчудовішим з них був щорічний збір яблук, коли Марчі, Лоуренси, Бруки і Баєри збиралися в повному складі та присвячували весь день цій радісній події. Одне з таких благодатних свят відбулося на п'ятий рік після весілля Джо – у теплий, сонячний жовтневий день, коли повітря було повне підбадьорливої свіжості, яка піднімала настрої і змушувала кров веселіше бігати в жилах.

...п'янким соком яблук стиглих

Старий сад стояв у святковому вбранні: золотарник та айстри облямовували покриті мохом стіни, в сухій траві весело скакали коники, а цвіркуни цокотіли, немов казкові дударі на бенкеті, білки теж були зайняті збором свого маленького врожаю, птахи щебетали свої прощальні пісні в заростях вільхи біля доріжки, і кожне дерево було готове обрушити вниз град червоних або жовтих яблук, тільки-но його потрясуть.

Всі були там, всі сміялися й співали, дерлися нагору і звалювалися вниз, всі погоджувалися, що не було ще такого чудового дня і такої веселої компанії, щоб так радіти, і всі віддавалися простим задоволенням цього дня так вільно й відкрито, немов не було на світі таких речей, як турбота або горе.

Пан Марч поволі розгулював із паном Лоуренсом, цитуючи Тассера, Коулі та Колумелла^[103] і насолоджуючись

...п'янким соком яблук стиглих.

Професор кидався, немов відважний німецький лицар, але з жердиною замість піки, у проходи між рядами дерев, на чолі хлопчиків, котрі утворили щось на зразок пожежної команди і здійснювали чудеса акробатики на землі й на деревах. Лорі цілком присвятив себе дітям: катав у великому кошику свою дочку, піднімав Дейзі нагору до пташиних гнізд і стежив за нерозважливо сміливим Робом, щоб той не зламав собі шию.

Пані Марч і Мег сиділи між купами зібраного врожаю, як дві богині плодів Помони, сортуючи яблука, яких прибувало дедалі більше, а Емі з прекрасним, по-материнськи ласкавим виразом обличчя робила начерки різних груп учасників свята й наглядала за блідим хлопчиком, який сидів, поклавши поруч маленьку милицю і захоплено дивився на неї.

Джо в той день була цілком у своїй стихії й носилася всюди із підвернутим подолом, з капелюхом, який був де завгодно, але тільки не на голові, та з малюком під рукою, готова до будь-яких обставин, які тільки могли статися. Маленький Тедді був, здавалося, невразливий для будь-яких небезпек, бо з ним ніколи нічого не траплялося.

Тож Джо не відчувала жодної тривоги, коли його витягав на дерево один хлопчина, катав на спині другий, або годував зеленими яблуками, потураючи йому в забаганках, тато, перебуваючи під впливом німецьких ілюзій, що діти можуть перетравити все – від квашеної капусти до гудзиків, цвяхів та власних маленьких черевиків. Вона знала, що Тедді з'явиться в належний час, неушкоджений і рум'яний, брудний і безтурботний, і вона завжди тішилася цим, бо ніжно любила своїх малюків.

Ближче до вечора настало затишшя: кошики залишалися порожніми, поки збирачі яблук відпочивали і мірялися новоутвореними дірками на одязі та синцями на тілі. Потім Джо й Мег разом із загоном старших хлопчиків накрили вечерю на траві, бо чаювання просто неба завжди було вершиною радостей цього дня. Земля буквально повнилася молоком і медом в подібних випадках, оскільки від хлопчиків не вимагали сидіти за столом, а дозволяли їм їсти, як вони хочуть.

Свобода – та розкіш, яка особливо дорога хлоп'ячим душам. Вони сповна користувалися цим рідкісним привілеєм: одні намагалися зробити цікавий експеримент, намагаючись випити молоко, стоячи на голові, інші заново відкрили чарівність чехарди, кусаючи свої пироги після чергового стрибка, поле засівалось врозкид печивом, а яблучні пиріжки сідали на деревах, як новий вид пташок. Маленькі дівчатка

влаштували окреме чаювання, а маленький Тедді бродив між різними групами відпочивальників.

Коли, врешті-решт, всі наситилися, професор, від щирого серця доброї людини, яка ніколи не забувала, кому вона зобов'язана добробутом, запропонував перший тост: «За тітку Марч, благослови її Господь!». За тітку Марч у тиші пили хлопчики, яких вчили завжди зберігати пам'ять про неї.

– Тепер – за бабусине шістдесятиріччя! Довгих років і трикратне «Ура»!

«Ура» прокричали з ентузіазмом, чому ви, ймовірно, охоче повірите, а коли почалися захоплені вигуки, їх було вкрай нелегко зупинити. Були запропоновані тости за здоров'я кожного – від пана Лоуренса, який вважався покровителем школи, до здивованої морської свинки, яка випадково забрела в незвичну для себе обстановку, розшукуючи свого юного господаря.

Потім Демі, як старший онук, представив винуватиці торжества різноманітні дари, настільки численні, що їх доставили до місця святкувань на тачці. Дуже кумедними були деякі з цих подарунків, але те, що, на погляд інших, могло вважатися недоліками, в очах люблячої бабусі було окрасою, бо всі ці речі діти виготовили самі.

Кожен шов, який зробили терплячі пальчики Дейзі, котра підшила для бабусі носові хусточки, був для пані Марч дорожче від наймайстернішої вишивки. Ящик для взуття, подарований Демі, був дивом механіки, навіть незважаючи на те що кришка не закривалася. Зроблена Робом лавочка під ноги неабияк хиталася, але бабуся оголосила, що їй подобається це заспокійливе погойдування. Жодна сторінка в розкішній книжці, яку подарувала їй дочка Емі, не здалася бабусі такою гарною, як та, де нерівними друкованими літерами було виведено: «Дорогій бабусі від її маленької Бет».

Під час цієї церемонії хлопчики таємниче зникли, і коли пані Марч, яка спробувала подякувати всім, не витримала й розплакалася від радості, а Тедді взявся витирати їй очі своїм фартушком, професор несподівано заспівав. Потім зверху, один за одним, йому стали вторити голоси, й від дерева до дерева полетіла мелодія невидимого хору: вкладаючи у спів всю душу, хлопчики виконували вітальну пісню – Джо написала слова. Лорі поклав їх на музику, а професор розучив її зі своїми учнями.

Це було щось зовсім нове, й успіх виявився грандіозним: пані Марч ніяк не могла прийти до тями від приємної несподіванки і наполягала на тому, щоб потиснути руку кожній пташці без пір'я – від високого Франца і Еміля до маленького четверокровця, що володів найсолодшим голосом в хорі.

Після цього хлопчики зникли, щоб втішитися заключними забавами дня, залишивши пані Марч та її дочок під бенкетним деревом.

– Гадаю, що мені не варто більше називати себе «невдахою Джо», адже моє найбільше бажання так чудово втілилося в життя, – сказала пані Баер, витягуючи маленький кулачок Тедді з глечика з молоком, яке він із насолодою півив.

– Однак твоє життя зовсім не схоже на те, яке ти малювала собі багато років тому. Пам'ятаєш наші замки з піску? – запитала Емі, з усмішкою спостерігаючи, як Лорі та Джон грають в крикет із хлопчиками.

– Любі мої! У мене серце радіє, коли я бачу, що вони забули на один день про справи і граються тут, – відгукнулася Джо, яка тепер з материнським виглядом говорила про все людство. – Так, я пам'ятаю, але таке життя, про яке я мріяла тоді, здається мені тепер порожнім, егоїстичним, самотнім і холодним. Я ще не залишила надії написати хорошу книжку, але вона почекає. Однак впевнена, що вона буде ще краще завдяки такому досвіду й таким прикладам, як ці, – і Джо вказала спочатку на хлопчиків, що пустували й розважалися на віддалі, та на свого батька, який прогулювався під руку з професором на сонечку, захоплений однією з тих бесід, які обидва дуже любили, а потім на свою матір, яка сиділа, як на троні, серед дочок і онуків.

– Мої мрії здійснилися більшою мірою, ніж в інших. Звичайно, я просила чудових речей, але в глибині душі знала, що буду задоволена, якщо в мене буде маленький будиночок, Джон і милі діти. У мене є все це, слава Богу, і я найщасливіша жінка у світі, – Мег поклала руку на голову свого високого хлопчика з виразом ніжного та щирого задоволення.

– Мій справжній замок дуже відрізняється від того пісочного, який я будувала. Але я не хотіла б змінити його, хоч, як і Джо, не залишила своїх художніх пошуків і не вважаю, що повинна обмежитися допомогою іншим у здійсненні їхньої мрії про красу. Я почала ліпити фігуру дитини, і Лорі каже, що це найкраща з усіх моїх робіт. Я й сама

так думаю і хочу пізніше виконати її в мармурі, тоді, що б не трапилося, зможу зберегти хоча б образ мого маленького янгола.

Коли Емі вимовляла ці слова, велика сльоза скотилася по її щоці та впала на золотисту головку дитини, що спала в неї на руках: її єдина й улюблена дочка була слабкою, і страх втратити її затьмарював щастя Емі. Це випробування багато в чому вплинуло на обох батьків дівчинки – любов і горе пов'язували їх ще тісніше. Натура Емі стала більш м'якою, глибокою та ніжною. Лорі ставав серйознішим, сильнішим та рішучішим. І обидва дізнавалися на досвіді, що краса, молодість, багатство і сама любов не можуть відвернути турботу й страждання, втрату і горе навіть від найщасливіших людей, бо

*У кожнім житті має падати дощ,
І деякі дні – необхідно похмури, сумні й безвідрадни...*

– Вона кріпне з кожним днем, я впевнена, дорога. Не падай духом, надійся і не сумуй, – сказала пані Марч, а добросерда Дейзі, яка сиділа в неї на колінах, нахилилася, щоб притиснутися своєю рум'яною щокою до блідої щічки своєї маленької кузини.

– Я завжди зможу опанувати себе, поки в мене є ти, Мармі, щоб підбадьорити, і Лорі, щоб взяти на себе більшу частину будь-якого тягара, – відповіла Емі з теплотою в словах. – Він ніколи не дає мені відчутти його тривогу, але, навпаки, завжди такий милий і терплячий зі мною, так віддано любить Бет, завжди залишається для мене такою опорою та розрадою, що я люблю його дедалі сильніше. Тож, незважаючи на хрест, який мені доводиться нести, я можу сказати слідом за Мег: «Слава Богу, я щаслива жінка».

– Я можу й не казати цього, бо кожен бачить, що я щасливіша, ніж того заслуговую, – додала Джо, переводячи погляд із свого доброго чоловіка на рожевощоких діточок, котрі пустували на траві поряд з нею. – Фридрих сивіє й товстішає, я ж стаю худю, як тріска, і мені тридцять. Ми ніколи не розбагатіємо, а Пламфільд може згоріти дотла в будь-яку ніч, бо цей невинуватий Томмі Бенгс продовжує пихкати саморобними сигарами під ковдрою, хоч уже тричі сам себе підпалював. Але незважаючи на всі ці неромантичні обставини, мені нема на що скаржитися й ніколи ще в моєму житті не було такої «вечірки». Мені шкода за ці останні слова, але, перебуваючи серед хлопчиків, я не можу не вживати час від часу їхні слівця.

– Так, Джо, гадаю, ти отримаєш хороший урожай, – почала пані Марч, відлякуючи великого чорного цвіркуна, що бентежив Тедді своїм пильним поглядом.

– Але далеко не такий хороший, як той, що отримала ти, мама. Ось він, і нам ніколи не зуміти як слід віддячити тобі за все – за час закладання насіння та жнив! – вигукнула Джо зі своїм звичайним запалом, якого так і не позбулася з роками.

– Сподіваюся, що з кожним роком більшатиме зерна і меншатиме полови, – тихо мовила Емі.

– Величезний урожай, але я знаю, дорога Мармі, в твоєму серці вистачить місця для нього, – додала Мег своїм ніжним голосом.

Вдячна до глибини душі, пані Марч могла лише розкрити обійми, немов бажаючи пригорнути до себе всіх дітей і онуків, та сказала з материнською любов'ю, вдячністю й смиренням:

– О, мої дівчатка, скільки б ви не жили, я ніколи не зможу побажати вам більшого щастя, ніж це!

Примечания

1

Тут і далі примітки перекладача.

Психея – героїня давньогрецького міфу, прекрасна дівчина, закохана в бога любові Ерота, сина богині Афродіти. Психея стала дружиною Ерота та народила йому дітей.

2

Пан Тудль – персонаж роману «Домбі та син» (1848) англійського письменника Чарльза Діккенса (1812–1870). Пан Тудль був батьком численного сімейства.

3

Меркурій – у давньоримській міфології бог красномовства, торгівлі, доріг, а також вісник богів.

4

Пані Гаммідж – персонаж роману Чарльза Діккенса «Девід Копперфілд», вдова компаньйона пана Пеготті, жінка, котрій довелося залишитися в будинку-баркасі в очікуванні надій на повернення старих добрих днів.

5

Юпітер Амон: Юпітер – верховний бог у римській міфології (виконує ті самі функції, що й давньогрецький Зевс), а Амон – верховний бог Єгипту, його ім'я перекладається як «незримий», божество чорного небесного простору та повітря.

6

Геркулес – у давньогрецькій міфології син бога Зевса і смертної жінки Алкмени. Геркулес (він же Геракл) був наділений надзвичайною силою і зробив безліч подвигів. Усім добре відомі, зокрема, 12 подвигів Геракла.

7

Квакерами називаються представники протестантської деномінації, котрі відрізнялися особливою строгістю поглядів та норм зовнішності.

8

Рафаель Санті (1483–1520) – великий італійський живописець та архітектор. Особливо він прославився вмінням малювати мадонн, а найвідоміша його робота має назву «Сікстинської мадонни».

9

Ромео та Джульєтта – герої однойменної п'єси англійського драматурга Вільяма Шекспіра (1564–1616).

10

Бартоломе Естебан Мурільо (1618–1682) – іспанський художник, представник «золотого сторіччя» іспанського живопису, а також очільник севільської школи.

11

Рембрандт Харменс ван Рейн (1606–1669) – голландський живописець, неперевершений майстер к'яроскуро (тобто світлотіні).

12

Пітер Пауль Рубенс (1547–1640) – фламандський живописець, котрий відобразив у своїх полотнах голландський ідеал жіночої краси.

13

Тернер Вільям (1775–1851) – англійський живописець, автор сміливих по колористиці та світло-повітряним пошукам пейзажів. Одного разу Тернер навіть прив'язав себе до мачти корабля, щоб із природи замалювати пожежу в Лондонському парламенті.

14

Мікеланджело Буонарроті (1475–1564) – італійський скульптор, живописець, архітектор і поет (його вірші, зокрема, представлено у фільмі Ежена Гріна «Міст мистецтв»). Мікеланджело відомий і як автор розпису стелі Сікстинської капели.

15

Марія-Терезія (1717–1780) – австрійська ерцгерцогиня з династії Габсбургів. Вона відома як правителька, котра значно розбудувала Габсбурзьку державу, залишившись у пам'яті людей енергійною, діяльною, мудрою та тактовною королевою.

16

Шарабан – чотирьохколісний кінний екіпаж з кількома поперечними сидіннями або однокінний двоколісний екіпаж.

17

Джованні Баттіста Бельцоні (1778–1823) – італійський мандрівник і археолог, відомий дослідник Єгипту. Саме Бельцоні стоїть біля початків великих колекцій єгипетського мистецтва, котрі збиралися у Західній Європі.

18

Джон Кітс (1795–1821) – англійський поет-романтик. Дуже рано помер. Як вважало багато його сучасників, однією з причин його ранньої смерті Кітса були жорстокі нападки критиків, бо за життя поета його твори не набули популярності.

19

Марта – стара ключниця, персонаж роману англійського письменника Вальтера Скотта (1771–1832) «Роб Рой» (1818). За текстом роману, Марта була люб'язною та скромною, добре опікувалася будинком та його жильцями.

20

Тут мається на увазі стереотип щодо терплячої та спокійної вдачі тевтонів, тобто німців.

21

Ніоба – у давньогрецькій міфології дружина фіванського царя. Вона хвалилася численним потомством і образила богиню Літо, матір Аполлона й Артеміди, в якій було лише двоє дітей. За це діти Літо стрілами з луків перебили всіх дітей Ніоби, а сама вона скам'яніла від горя.

22

В англійській мові багато слів мають кілька значень. Луїза Олкотт, мабуть, полюбляла каламбури, оскільки «банка» (скляна банка джему) та «сварка», «нервування» тут позначаються одним словом – jag.

23

Шейлок – персонаж п'єси Вільяма Шекпіра «Венеціанський купець», жорстокий, хитрий та скупий лихвар.

24

Мод – героїня монодрами «Мод» англійського поета-сентименталіста Альфреда Теннісона (1809–1892). Мод описується з точки зору її нареченого: ніжна, вродлива дівчина, увінчана білими трояндами, але пуста та жорстока. Врешті-решт її наречений божеволіє.

25

Том Браун – герой популярних англійських книжок для юнаків: «Шкільні дні Тома Брауна» і «Том Браун в Оксфорді», написаних англійським юристом, політиком та письменником Томом Хьюзом (1828–1896).

26

Купідон – у давньоримській міфології бог кохання (як Ерот – у давньогрецьких міфах).

27

Знову маємо справу з грою слів: charge означає, як «атакувати», так і «платити», «націнювати».

28

Art – також багатозначне слово, тут йдеться не тільки про «мистецтво», але й про «естетику», «майстерність», «хитрість», «підбурення».

29

У англійській мові слово «березень» (March) нагадує прізвище «Марч», а слово «травень» (May), відповідно, – ім'я Мей Честер.

30

Алюзія на «золоте правило моралі»: вчиняй з іншим так, як хочем, щоб вчинили з тобою.

31

«Панч» – гумористичний журнал, що видавався в Лондоні.

32

Шарль Альбер Фехтер (1824–1879) – відомий французький актор, який виступав у лондонських театрах.

33

Томас Лоуренс (1769–1830), Джошуа Рейнольдс (1723–1792), Вільям Хогарт (1697–1764) – англійські живописці, котрі особливо прославилися своїми портретами.

34

Від французького *Parlez-vous (franVais?)?* («Ви говорите (французькою)?»).

35

Наполеон Бонапарт (1769–1821) – французький полководець, в 1804–1814 роках імператор Франції. Марія-Антуанетта (1755–1793) – французька королева, страчена під час Великої французької революції. Сен-Дені – католицький святий, перший єпископ Парижа (III в.). Карл Великий (742–814) – засновник імперії франків.

36

Йдеться про племінника Наполеона I імператора Наполеона III Бонапарта (1808–1873), його дружину імператрицю Євгенію Монтіхо (1826–1920) та їхнього єдиного сина – Наполеона Ежена (Наполеон IV, 1856–1879).

37

У перекладі з французької: *Adieu* – «до побачення», *Votre Amie* – «ваш друг».

38

Йоганн Вольфганг Гете (1749–1832) – німецький письменник, мислитель і натураліст, чи не найвідоміший своїм «Фаустом». Йоганн Фрідріх Шиллер (1759–1805) – німецький поет-романтик і драматург. Йоганн Генріх Даннекер (1758–1841) – німецький скульптор, що вчився у Римі та швидко досяг успіху в Німеччині.

39

Ein wunderschönes Blöndchen – німецькою «прекрасна юна блондинка».

40

Кок Робін – півник, герой популярних англійських народних віршиків для дітей.

41

Мейбл – героїня англійської повісті для дітей «Маленька Мейбл. Справжня історія».

42

Kennst du das Land – з німецької «Чи знаєш ти той край...», початкові слова пісні «Міньйонів» з роману Гете (1749–1832) «Роки навчання Вільгельма Мейстера». Цю пісню співає професор Баер в одній з останніх глав роману.

43

Herein! – з німецької «Увійдіть!».

44

Старий Фріц – прізвисько німецького імператора Фридриха Великого (1712–1786). Німецьке прізвище Баер співзвучне з англійськими словами *beer* («пиво») і *bear* («ведмідь»), з чим і пов'язані такі прізвиська для професора.

45

Enfant terrible – з французької «жахлива дитина».

46

Von voyage – з французької «гарної подорожі».

47

Люцифер – у християнській міфології повелитель пекла, уособлення гордині, але також і свободи.

48

Як ми пам'ятаємо із першої частини роману «Маленькі жінки», Емі любила вживати складні слова, але часто плутала їхній сенс або

перекручувала їх. Тут – алюзія на цю її схильність. Правильно – «Геркулесові зусилля». Геркулес – латинська назва давньогрецького міфічного героя Геракла, що вирізнявся незвичайною силою. Геркуланум же – римське місто в Італії, частково зруйноване й засипане вулканічним попелом під час виверження Везувію в 79 р. н. е. разом із Помпеями.

49

Ганс Християн Андерсен (1805–1875) – данський письменник, автор популярних казок для дітей.

50

Das ist gut! – з німецької «Дуже добре!».

51

Платон (427–347 до н. е.) – давньогрецький філософ, учень Сократа, Гомер – давньогрецький поет, автор «Іліади» та «Одіссеї», Джон Мільтон (1608–1674) – англійський поет, прозаїк та політичний діяч.

52

Пані Малапроп – персонаж комедії «Суперники» англійського драматурга Річарда Шерідана (1751–1816), відома тим, що вживала слова в неправильному значенні.

53

У ролі пані Малапроп Джо плутає слова «епітафія» і «епіграма», «алегорія» і «алігатор» та каже забавну нісенітницю.

54

Титанія – королева фей і ельфів та Нік Дон – персонажі комедії Шекспіра «Сон літньої ночі».

55

Sartor Resartus (буквально назва перекладається як «Перелицьований кравець») – автобіографічний твір шотландського есеїста, історика і письменника Томаса Карлейля (1795–1881). Згідно з розвиненою ним у цьому творі «філософії одягу» весь світ, вся історія представляються у вигляді зовнішніх, минутих шатів, емблем, за якими перебуває вічна божественна сутність – єдина реальність.

56

«Блерністоунський стяг» – у цій назві захований натяк на ірландський замок Блерні та слово «камінь» (*stone*). Існувала легенда, що той, хто поцілує цей камінь, стане майстром красномовства. Можливо, саме тому цей літературний конкурс мав таку назву.

57

Анна Луїза Жермена де Сталь (1766–1817) – французька письменниця, що свого часу тримала відомий літературний салон. Коріна – героїня роману мадам де Сталь «Корінна, або Італія». Семюел Джонсон (1709–1784) – англійський критик, лексикограф, есеїст, про якого у 1792 році була опублікована біографічна книга «Життя Семюела Джонсона». Її видав його друг Джеймс Босуелл. Орфей – у давньогрецькій міфології найперший із грецьких співаків, вважався «винахідником» музики як такої. За міфом про Орфея та Евридіку, він спускається до Аїду за своєю коханою, але забрати її звідти йому не пощастило. Орфей надихнув філософів на створення окремого вчення – орфізму.

58

Іммануїл Кант (1724–1804) – німецький філософ, родоначальник німецької класичної філософії. Георг Вільгельм Фридрих Гегель (1779–1831) – німецький філософ, творець теорії діалектики.

59

«Надутий капелюх» – те ж саме, що «треуголка» російською, тобто французький трикутний капелюх.

60

«Смерть Валленштейна» – п'єса Шиллера. Альбрехт Валленштейн (1583–1634) – німецький полководець, який отримав низку великих перемог у Тридцятилітній війні. Після поразки, яку завдала його військам шведська армія, був звинувачений у змові з ворогом, відсторонений від командування і вбитий своїми ж офіцерами.

61

Мері Шервуд (1775–1851) – англійська письменниця, автор великої кількості дитячих творів, пройнятих християнським духом. Марія Еджуорт (1767–1849) – англійська письменниця, автор популярних романів і повчальних книжок для дітей. Ханна Мор (1745–1833) – англійська письменниця-моралістка.

62

Філіп (382–336 до н. е.) – цар Македонії, який завершив її об'єднання в єдину державу і встановив її гегемонію над Грецією. Демосфен (384–322 до н. е.) – видатний давньогрецький оратор. Виступав із викривальними промовами проти Філіпа («філіпіками»). Також Демосфен відомий тим, як домігся своєї гарної дикції: він вкладав у рота горішки і так тренувався вимовляти промови.

63

«Патетична соната» – твір німецького композитора Людвіга ван Бетховена (1770–1827), що вирізняється урочисто-сумним настроєм.

64

Аделаїда Рісторі (1822–1906) – італійська актриса. Віктор Еммануїл (1820–1878) – король Сардинії, перший король об'єднаної Італії. Сандвічеві острови – стара назва Гавайських островів.

65

Замковий пагорб, або гора Шато, розташована у «старому місті» Ніцци (на лівому березі річки Пайон), найменша з гір цього району, з якої відкривається вид на місто і бухту Янголів.

66

Que pensez-vous? – з французької «Про що ви задумались?».

67

Геба – в давньогрецькій міфології вродлива богиня вічної юності, дочка Зевса і Гери, що на бенкетах богів завідувала вином, частуючи гостей нектаром та амброзією.

68

Юнона – у давньоримській міфології богиня, дружина верховного бога Юпітера.

69

Діана – у давньоримській міфології богиня полювання, сестра Аполлона, бога мистецтв (те ж саме що Артеміда – у давньогрецьких міфах).

70

Ротшильди – знаменита європейська династія банкірів і фінансистів.

71

Піквік – герой роману Чарльза Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу». Як ми пам'ятаємо, у першій частині цього роману дівчата Марч грали у Піквікський клуб на горищі.

72

Femme peinte par elle-même – з французької «жінка, що сама себе намалювала». Оноре де Бальзак (1799–1850) – французький письменник, автор циклу романів «Людська комедія», в яких описував звичаї французької буржуазії і аристократії. До речі, у 1832 році Бальзак заочно познайомився з Евеліною Ганською. У 1842 році чоловік Евеліни помер, проте вдова, незважаючи на багаторічний роман із Бальзаком, не виходила за нього заміж. У 1847–1850 роках Бальзак гостював у маєтку Ганської у Верхівні (в однойменному селі Ружинського району Житомирської області в Україні). Бальзак повінчався з Евеліною Ганською 2 березня 1850 року в місті Бердичеві, в костьолі Святої Варвари, а після весілля подружжя виїхало в Париж.

73

House-band – це слово поєднує два сенси: «дім» та «пов'язувати», «зв'язувати», «скріпляти».

74

Назва «Вальзора» перекладається з французької як «долина троянд».

75

Dolce far niente – італійською «щасливе неробство».

76

Марнославство – один із персонажів релігійно-дидактичної поеми «Подорож пілігрима» англійського письменника і проповідника Джона Беньяна (1628–1688), яку дівчата Марч часто читали в дитинстві.

77

Джон Рейрі (1828–1866) – відомий американський приборкувач коней, що в 1861 році демонстрував своє мистецтво і в країнах Європи.

78

Mon frère – французькою «мій брат».

79

Джеймс Ширлі (1596–1666) – англійський письменник, одним із найвідоміших творів якого є «Леді насолод», рядок з якої і був процитований у книжці.

80

Вольфганг Амадей Моцарт (1756–1791) – австрійський композитор, що проявив свою геніальність ще дитям, але, на жаль, помер майже в повній самотності та в досить ранньому віці.

81

Фелікс Мендельсон (1809–1847), Людвіг ван Бетховен (1770–1827), Йоганн Себастьян Бах (1685–1750) – німецькі композитори. Мендельсону, зокрема, належить той самий відомий «Весільний марш».

82

Пані Гранді – персонаж, що згадується в комедії англійського драматурга Томаса Нортон (17564–1838) «Бог в поміч». В Англії ім'я пані Гранді стало синонімом буржуазної благопристойності, громадської думки, а фраза із п'єси – «Що ж скаже пані Гранді?» – стала звичною у вжитку.

83

Garçon – взагалі-то французькою це слово звучить як «хлопчик», але тут означає «офіціант».

84

Франсуа Бонівар (1493–1570) – швейцарський гуманіст, учасник боротьби за звільнення Женеви з-під влади герцогів Савойських. У 1530–1536 роках був ув'язнений в підземелля Шильйонського замку. Він же є героєм поеми Байрона «Шильйонський в'язень». Жан Жак Руссо (1712–1778) – французький письменник і філософ, а «Юлія, або Нова Елоїза» – це роман у листах, написаний Руссо у 1761 році.

85

Тут знову алюзія на героїв поеми Джона Беньяна «Подорож палігрима».

86

Пеготті – няня головного героя роману Чарлза Діккенса «Девід Копперфільд».

87

Monsieur de Troup – французькою «Пан Зайвий».

88

Мадам Рекамьє (Джулія Бернар, 1777–1849) – господиня відомого паризького літературного салону.

89

Аристотель (384–322 до н. е.) – грецький філософ і мислитель, вихователь Олександра Македонського.

90

Доркас (Тавіфа) – згадувана в Біблії (Діяння Апостолів, гл. 9, вірш 36) благочестива жінка, яка допомагала бідним.

91

Святий Мартін – єпископ французького міста Тура (близько 371 н. е.). Легенда розповідає, що ще до посвячення в сан, будучи римським солдатом, він одного разу розірвав надвоє свій плащ, щоб віддати половину роздягненому жебракові.

92

Алківіад (451–404 до н. е.) – грецький полководець і політичний діяч. Сократ (470–399 до н. е.) – давньогрецький філософ. Він часто перестрічав людей та намагався допомогти їм дійти простої істини: «Я знаю, що нічого не знаю».

93

Родзинковий пудинг зазвичай готували на Різдво. Англійською мовою це звучить як *plum pudding*, що означає не тільки пудинг із родзинками, але й сливовий пиріг.

94

Сем Веллер – герой роману Чарльза Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу».

95

Bübchen – німецькою «малюк», «хлопчина».

96

Джордж Вашингтон (1732–1799) – один з керівників боротьби за незалежність англійських колоній в Північній Америці, перший президент США. Згідно з популярними переказами, будучи ще хлопчиком, він випадково зрубав деревце в саду свого батька, а потім чесно зізнався в провині, сказавши, що «не може збрехати».

97

Сілезія – трохи глянцева бавовняна тканина для підкладки, діагонально переплетена означає, що тканина йде з косими рубчиками.

98

У сучасній англійській мові існує тільки один займенник другої особи уоц, тобто «ви». Застаріла форма *thou* – «ти» вживається тільки у поетичній мові, тому Джо каже про сентиментальність. У німецькій мові, як і в українській, є дві форми займенника другої особи однини: більш фамільярне *du* – «ти» і більш ввічливе *Sie* – «ви».

99

Die erste Liebe ist die beste – німецькою «перша любов – найкраща».

100

Том, Дік і Гаррі – це фігуральний вираз англійської мови, котрий описує перших стрічних, випадкових, або звичайних, пересічних, нічим не примітних людей.

101

За співзвучністю із bear garden – ведмежий садок, місце цькування ведмедів або, в переносному сенсі, гучне збіговисько.

102

Четверокровець – людина, одна з прабабусь або один з прадідусів якої були чорношкірими, а всі інші предки – білими.

103

Томас Тассер (1524–1580) – англійський письменник і поет, автор творів про сільське життя та сільське господарство. Абрагам Коулі (1618–1667) – англійський поет, який теж писав про природу і красу сільського життя. Луцій Юній Модерат Колумелла (I ст. н. е.) – римський письменник і агроном, автор 12 книг про садівництво.